

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

**SANAT TARİHİ AÇISINDAN MUKADDES EMÂNETLER
HAZÎNESİNDEKİ SÜYÛF-I MÜBÂREKE**

Yüksek Lisans Tezi

Hatice Kübra UYAN

İstanbul 2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

**SANAT TARİHİ AÇISINDAN MUKADDES EMÂNETLER
HAZÎNESİNDEKİ SÜYÛF-I MÜBÂREKE**

Yüksek Lisans Tezi

Hatice Kübra UYAN

Danışman

Prof. Dr. Aziz DOĞANAY

İstanbul 2021

GENEL BİLGİLER

Ad ve Soyad	: Hatice Kübra Uyan
Anabilim Dalı	: İslam Tarihi ve Sanatları
Programı	: İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Aziz Doğanay
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans - 2021
Anahtar Kelimeler	: Mukaddes Emanetler, Kılıç, Tezyînat, Sembolizm

ÖZET

SANAT TARİHİ AÇISINDAN MUKADDES EMANETLER HAZİNESİNDEKİ SÜYÛF-I MÜBÂREKE

Mübârek emanetler Hz. Peygamber'e (s.a.s) ve ashâbına ait olan ya da dinen manevi değer taşıyan eşyalardır. Süyûf-ı mübâreke mübârek emanetlerden olup Hz. Peygamber'den ve sahabelerden miras kalan kılıçlardır. İslam'ın erken dönemlerinden günümüze kadar pek çok İslam devletinin himayesinde bulunan bu mübârek emanetler özenle korunarak günümüze ulaştırılmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti mübârek emanetlerin korunması ve bakımı konusuna çok ihtimam göstermiştir. Bu çalışmada Topkapı Sarayında, Mukaddes Emanetler Dairesinde bulunan Milli Saraylar Mukaddes Emanetler Koleksiyonu ve Silah Koleksiyonunda yer alan süyûf-ı mübâreke görsellerine yer verilerek bu eserler tarih ve tezyînat bakımından incelenmiştir. Desenlerde dikkat çeken motiflerin tarihi ve ihtiva ettikleri anlamlar açıklanmıştır. Erken dönemden başlayarak Osmanlı dönemine kadar İslam sanat tarihinden izler barındıran ve bu dönemler arası adeta bir köprü vazifesi gören bu kılıçlar hakkında ayrıntılı bilgiler içeren bir kaynak oluşturulmaya çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Hatice Kübra Uyan
Field	: History of Turkish-Islamic Arts
Program	: History of Turkish-Islamic Arts
Supervisor	: Prof. Dr. Aziz Doğanay
Degree Type and Date	: Master's - 2021
Keywords Symbolism	: Sacred Trusts, Swords, Ornamentation,

ABSTRACT

THE SACRED SWORDS IN THE SACRED TRUSTS TREASURY FROM THE PERSPECTIVE OF ART HISTORY

The sacred trusts are relics belonging to the Prophet (p.b.u.h.) and his companions and carry great spiritual significance. The sacred swords are a part of these sacred trusts and refer to the swords inherited from the Prophet and his companions. These sacred trusts, which have been safeguarded by the numerous ruling dynasties of Islam, were preserved with great care up to the present. In particular, the Ottomans spent great efforts for the safeguarding and preservation of these sacred trusts. In this study, the swords found in the National Palaces Sacred Trusts Collection and the Weapons Collection at Topkapi Palace Sacred Trusts Chamber have been examined from a historical and ornamental perspective with the inclusion of the relevant visuals. The history and symbolic significance of the salient motifs in these designs have been discussed. This study has aimed to become a source on these swords, which serve as a bridge connecting the earliest periods of Islamic art to the later Ottoman period with the marks they carry from all periods in-between.

ÖNSÖZ

Müslümanlar Hz. Peygamber'in (s.a.s) miraslarına nesiller boyunca çok büyük bir titizlikle sahip çıkmışlardır. Sözlü mirası olan hadis-i şeriflere gösterdikleri ihtimamı ondan hatıra kalan eşyalara da göstermişlerdir. Hz. Peygamber'e (s.a.s) ve ashâbına ait, dinen manevi değer taşıyan eşyaları mübârek kabul etmişler ve bu eşyalara “mübârek emanetler” demişlerdir. Öncelikle bu eserleri günümüze ulaştırarak bizlere bu; kıymetli insanların himayesinde bulunmuş, İslam tarihine ilk asrından itibaren şahitlik etmiş mübârek emanetleri görebilme, huzurunda durabilme imkanını sağladıkları için ecdadımıza teşekkürü borç bilirim.

Konunun seçilmesi hususunda beni yönlendiren ve çalışma boyunca desteklerini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Aziz Doğanay'a teşekkürlerimi arz ederim. Değerli fikirlerini benimle paylaşarak çalışmaya katkıda bulunan Prof. Dr. Abdülhamit Tüfekçioğlu ve Prof. Dr. Mehmet Memiş hocalarıma da şükranlarımı sunarım. Ayrıca kılıçların üzerindeki yazıları gerek okumak gerek ait olabilecekleri dönemler hakkında yorum yapmak konusunda destek olan hocam Prof. Dr. Fatih Özkafa'ya, kılıçlar üzerindeki desenlerin yorumlanması konusunda yardımlarını ve tavsiyelerini esirgemeyen Dr. Öğr. Gör. Asiye Kafalier Dönmez hocama, kılıçların fotoğraflarını bize ulaştıran Topkapı Sarayı çalışanlarına, özellikle T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Topkapı Sarayı Daire Başkanı İlhan Kocaman'a ve Milli Saraylar Silah Koleksiyonu sorumlusu, pandemi döneminde gerçekleşen çalışmamız için çok kolaylıklar sağlayan Ar. Gör. Ayşe Merdanoğlu hanımefendiye, çalışmam boyunca destek olan bütün arkadaşlarıma özellikle Zeynep Dağ, Dr. Nur Bayram ve Ayşenur Kütük'e teşekkürlerimi arz ederim.

Hayatım boyunca beni destekleyen, teşvik eden, yaşantılarıyla bana örnek olan anneme, babama, çalışmalarım boyunca sabırla yanımda bulunarak desteğini hiç eksik etmeyen eşime, kayınvalideme, kayınpederime ve kardeşlerim Ali İhsan ve Ahmet Eren'e özellikle çalışmamı titizlikle takip ederek çok uzaklardayken bile ablasına moral verebilen Furkan'a, yüksek lisans sürecimde hayatımıza dahil olan ve çalışmalarımızla birlikte büyüyen, benimle “ders çalışmak” konusunda çok hevesli olan kızım Sare'ye ve tüm aileme en kalbî duygularıyla teşekkür ederim.

Hatice Kübra Uyan

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
1.1. TEZİN KONUSU VE MAHİYETİ	1
1.2. KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR	4
1.3. USUL VE DÜZEN	8
2. MUKADDES EMANET VE KILIÇ KAVRAM.....	11
2.1. MUKADDES EMANET	11
2.1.1. Tarif	11
2.1.2. Asr-ı Saadet, Emevi, Abbasi ve Memlûklüler Dönemleri	14
2.1.3. Mukaddes Emanetlerin Osmanlı'ya İntikali	19
2.1.4. Osmanlı'da Emânât-ı Mübârekenin Bakımı ve Korunması	20
2.1.4.1. Has Oda	24
2.1.4.2. Has Odanın Görevli Memurları	29
2.1.4.3. Has Odada Gerçekleşen Merasimler	31
2.2. KILIÇ	34
2.2.1. Kılıcın Bölümleri	35
2.2.1.1. Kabza	36
2.2.1.2. Balçak	37
2.2.1.3. Taban (Namlu)	37
2.2.1.4. Kın	39
2.2.2. Kılıcın Çeşitleri	39
2.2.3. Kılıcın Yapım Tekniği ve Süreci	42
2.2.4. İslamî Erken Dönemde Kılıç	45
3. TOPKAPI SARAYI'NDA (MİLLÎ SARAYLAR MUKADDES EMANETLER KOLEKSİYONU) BULUNAN SÜYÛF-I MÜBÂREKE	48
3.1. HZ. DÂVÛD'UN KILICI (MS. ENV. NO.: 157/137 (Eski Env. No.:21/137))	48
3.2. SÜYÛF-I NEBEVÎ	52
3.2.1. MS. Env. No.: 157/129 (Eski Env. No.:21/129)	56
3.2.2. MS. Env. No.: 157/130 (Eski Env. No.:21/130)	61
3.3. HZ. EBUBEKİR'İN KILICI (MS. ENV. NO.: 157/131 (Eski Env. No.:21/131))	66
3.4. HZ. ÖMER'İN KILIÇLARI	68
3.4.1. MS. Env. No.: 157/132 (Eski Env. No.:21/132)	68
3.4.2. MS. Env. No.: 157/133 (Eski Env. No.:21/133)	71

3.4.3.	MS. Env. No.: 157/134 (Eski Env. No.:21/134).....	74
3.5.	HZ. OSMAN'IN KILIÇLARI	77
3.5.1.	MS. Env. No.: 157/135 (Eski Env. No.:21/135).....	77
3.5.2.	MS. Env. No.: 157/136 (Eski Env. No.:21/136).....	79
3.6.	HZ. ALİ'NİN KILIÇLARI	87
3.6.1.	MS. Env. No.: 157/138 (Eski Env. No.:21/138).....	87
3.6.2.	MS. Env. No.: 157/141 (Eski Env. No.:21/141).....	91
3.7.	AMMAR BİN YASİR'İN KILICI (MS. ENV. NO.: 157/149 (ESKİ ENV. NO.:21/149)) .	96
3.8.	CA'FER-İ TAYYÂR'IN KILICI (MS. ENV. NO.: 157/143 (ESKİ ENV. NO.:21/143))	100
3.9.	HÂLİD BİN VELİD'İN KILIÇLARI.....	103
3.9.1.	MS. Env. No.: 157/144 (Eski Env. No.:21/144).....	103
3.9.2.	MS. Env. No.: 157/145 (Eski Env. No.:21/145).....	107
3.9.3.	MS. Env. No.: 157/146 (Eski Env. No.:21/146).....	111
3.9.4.	MS. Env. No.: 157/147 (Eski Env. No.:21/147).....	115
3.10.	ZEYNELÂBİDİN'İN KILIÇLARI	122
3.10.1.	MS. Env. No.: 157/139 (Eski Env. No.:21/139).....	122
3.10.2.	MS. Env. No.: 157/142 (Eski Env. No.:21/142).....	125
3.10.3.	MS. Env. No.: 157/148 (Eski Env. No.:21/148).....	129
3.11.	ZÜBEYR BİN AVVAM'IN KILICI (MS. ENV. NO.: 157/140 (ESKİ ENV. NO.:21/140))	133

4.	KILIÇLARIN SÜSLEMELERİNDE YER ALAN TEZYİNAT VE BAZI ŞEKİLLERİN SEMBOLİK ANLAMLARI.....	136
4.1.	SERVİ AĞACI.....	136
4.2.	BALIK	140
4.3.	EJDERHA	145
4.4.	EJDERHA VE ZÜMRÜDÜANKA/ASLAN MÜCADELESİ.....	151
4.5.	ASLAN	154
4.6.	BULUT	155
4.7.	BENEK VE PELENGÎ.....	159
4.8.	DESENLERDE TEKRAR EDEN BAZI SAYILAR.....	160
5.	DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	166
5.1.	MALZEME VE TEZYİNAT	166
5.1.1.	Kılıçların Balçak Kollarında Kullanılan Şekiller.....	169
5.1.	SANATKÂRLAR	170
5.1.1.	Nakkaşân.....	172

5.1.2.	Niyamgerân	172
5.1.3.	Zergerân.....	173
5.1.4.	Zerîşân	173
5.1.5.	Hakkakân	174
5.1.6.	Kûftegerân	174
5.2.	TİPOLOJİ.....	176
5.2.1.	Tabanlarına Göre Kılıçların Sınıflandırılması	176
5.2.2.	Balçak Kollarına Göre Kılıçların Sınıflandırılması	179
5.3.	YAZILAR	181
5.4.	DİĞER SÜYÛF-I MÜBÂREKE	184
5.5.	SONUÇ	194
KAYNAKÇA.....		200

KISALTMALAR

BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
ed.	: Editör
Env.	: Envanter
HH.İ	: Hazine-i Hassa-İradeler
Hız.	: Hazreti
İ.B.B.	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
MS.	: Milli Saraylar
No.	: Numarası
r.a	: Radıyalluanh
s.	: Sayfa
s.a.s	: Sallallahu aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TSMA	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TS.MA.d	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defteri
TS.MA.e	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Belgeler
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
vrk.	: Varak

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Destimal odası kubbesi	27
Fotoğraf 2: Mukaddes Emanetler Dairesinin giriş kapısı ve önündeki mermer seki.....	32
Fotoğraf 3: Soldan sağa: Düz, eğri, burmalı, meç. (Nebi Bozkurt, DİA).....	40
Fotoğraf 4: Soldan sağa: Gladius Hispaniensis, Gladius Mainz, Gladius Fulham, Gladius Pompei (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gladius.svg).....	41
Fotoğraf 5 : Elindeki kılıcıyla bir hükümdar. (David Alexander)	46
Fotoğraf 6: Hz. Dâvûd’a (a.s) atfedilen 157/137 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)	51
Fotoğraf 7 : Hz. Dâvûd’a (a.s) atfedilen 157/137 envanter numaralı kılıcın kını üzerindeki detay (Milli Saraylar Arşivi)	52
Fotoğraf 8 : Hz. Peygamber’e (s.a.s) atfedilen 157/129 envanter numaralı Me’sur olarak bilinen kılıç (Milli Saraylar Arşivi)	59
Fotoğraf 9: XVI. yüzyıla ait murassa’ cilt örneği (İslam Ansiklopedisi)	60
Fotoğraf 10 Hz. Peygamber’e (s.a.s) atfedilen 157/130 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	63
Fotoğraf 11: Hz. Peygamber’e (s.a.s) atfedilen 157/130 envanter numaralı kılıcın kabzası ve kınından bir ayrıntı (Milli Saraylar Arşivi).....	64
Fotoğraf 12: Hz.Ebubekir’e (r.a) atfedilen 157/131 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	67
Fotoğraf 13 : Hz. Ömer’e (r.a) atfedilen 157/132 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi),MS. Env. No.: 157/133 (Eski Env. No.:21/133)	70
Fotoğraf 14: Hz. Ömer’e (r.a) atfedilen 157/133 envanter numaralı kılıç (Kaynak: Milli Saraylar Arşivi).....	72
Fotoğraf 15: Hz. Ömer’e (r.a) atfedilen 157/133 envanter numaralı kılıcın kabza detayı (Milli Saraylar Arşivi)	73
Fotoğraf 16: Hz. Ömer’e (r.a) atfedilen 157/134 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	75
Fotoğraf 17: Hz. Ömer’e (r.a) atfedilen 157/134 envanter numaralı kılıcın kabza detayı (Milli Saraylar Arşivi)	76

Fotoğraf 18: Hz. Osman’a (r.a) atfedilen 157/135 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)	78
Fotoğraf 19: Hz. Osman’a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın ön ve arka tabanlarından süsleme detay (Milli Saraylar Arşivi)	81
Fotoğraf 20: Hz. Osman’a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın önden görüntüsü. (Kaynak: Milli Saraylar Arşivi)	82
Fotoğraf 21: Hz. Osman’a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın arkadan görüntüsü. (Kaynak: Milli Saraylar Arşivi)	83
Fotoğraf 22: Sivas Gök medrese giriş kapısı kemer üzengilerinden detay (Adem Çelik)	86
Fotoğraf 23: Niğde Sungurbey Camii’nden detay (Adem Çelik)	86
Fotoğraf 24: Hz. Ali’ye (r.a) atfedilen 157/138 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)	89
Fotoğraf 25: Hz. Ali’ye (r.a) atfedilen 157/138 envanter numaralı kılıcın taban detayı (Milli Saraylar Arşivi)	90
Fotoğraf 26: Hz. Ali’ye (r.a) atfedilen 157/141 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)	94
Fotoğraf 27: Hz. Ali’ye (r.a) atfedilen 157/141 envanter numaralı kılıcın kınındaki süsleme detayı (Milli Saraylar Arşivi)	95
Fotoğraf 28: Ammar Bin Yasir’e (r.a) atfedilen 157/149 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)	97
Fotoğraf 29: Ammar Bin Yasir’e (r.a) atfedilen 157/149 envanter numaralı kılıcın taban ve balçak detayı (Milli Saraylar Arşivi)	98
Fotoğraf 30: Ca’fer-i Tayyâr’a (r.a) atfedilen 157/143 envanter numaralı kılıcın kabza, balçak ve tabanı (Milli Saraylar Arşivi)	101
Fotoğraf 31: Halid bin Velid’e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)	105
Fotoğraf 32: Halid bin Velid’e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)	106
Fotoğraf 33: Halid bin Velid’e (r.a) atfedilen 157/145 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)	108

Fotoğraf 34 : Halid bin Velid’e (r.a) atfedilen 157/145 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)	109
Fotoğraf 35: Halid bin Velid’e (r.a) atfedilen 157/146 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	112
Fotoğraf 36: Halid bin Velid’e (r.a) atfedilen 157/146 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)	113
Fotoğraf 37: Halid bin Velid’e (r.a) atfedilen 157/147 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	118
Fotoğraf 38: Halid bin Velid’e (r.a) atfedilen 157/147 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)	119
Fotoğraf 39: Zeynelâbidin’e (r.a) atfedilen 157/139 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	123
Fotoğraf 40: Zeynelâbidin’e (r.a) atfedilen 157/139 envanter numaralı kılıcın kınından bir detay (Milli Saraylar Arşivi)	124
Fotoğraf 41: Zeynelâbidin’e (r.a) atfedilen 157/142 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	126
Fotoğraf 42: Zeynelâbidin’e (r.a) atfedilen 157/142 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)	127
Fotoğraf 43: Zeynelâbidin’e (r.a) atfedilen 157/148 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	130
Fotoğraf 44: Zeynelâbidin’e (r.a) atfedilen 157/148 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)	131
Fotoğraf 45: Zübeyr bin Avvam’a (r.a) atfedilen 157/140 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	134
Fotoğraf 46: Zübeyr bin Avvam’a (r.a) atfedilen 157/140 envanter numaralı kılıcın kınından bir detay (Milli Saraylar Arşivi)	135
Fotoğraf 47: Soldan sağa envanter numaraları: 157/130, 157/141, 157/140, 157/134, 157/149, 157/144	141
Fotoğraf 48 : Konya kalesinde bulunan balık figürü (Gönül Öney).....	142
Fotoğraf 49: Halid bin Velid’e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıçta bulunan motifi örnekleri	156

Fotoğraf 50 : Hz. Peygamber’e (s.a.s) atfedilen 157/129 (üst) ve Halid bin Velid’e (r.a) atfedilen 157/147 numaralı kılıç (alt) kın süslemeleri.	171
Fotoğraf 51: Hz. Osman’a (r.a) atfedilen 135/3775 envanter numaralı kılıç ve kını (Milli Saraylar Arşivi).....	187
Fotoğraf 52: Hz. Osman’a (r.a) atfedilen 117/298 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	188
Fotoğraf 53: Hz. Osman’a (r.a) atfedilen 117/204 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	189
Fotoğraf 54: Muaz bin Cebel’e (r.a) atfedilen 117/299 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	191
Fotoğraf 55: Muaz bin Cebel’e (r.a) atfedilen 117/301 envanter numaralı kılıcın kabza ve balçak detayı (Milli Saraylar Arşivi)	192
Fotoğraf 56: Sa’d bin Ubâde’ye (r.a) atfedilen 117/110 envanter numaralı kılıcının taban detayı (Milli Saraylar Arşivi)	193
Fotoğraf 57: Dırrar bin Ezver’e (r.a) atfedilen 117/207 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi).....	193

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Mukaddes Emanetler Dairesinin Planı (İslam Ansiklopedisi, c.XXXI, s.112.)	26
Şekil 2: Kılıcın ve kının bölümleri	36
Şekil 3 : Hz. Dâvûd'un (a.s) kılıcın namlusunda bulunan insan çizimi.....	48
Şekil 4 : Hz. Dâvûd'a (a.s) atfedilen 157/137 envanter numaralı kılıcın kını üzerindeki detay çizimi.....	52
Şekil 5: Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/129 numaralı kılıcın kılıfı üzerindeki desen	60
Şekil 6: Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/129 envanter numaralı Me'sur olarak bilinen kılıcın balçak çizimi.....	61
Şekil 7: Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/130 envanter numaralı kılıcın kınından bir ayrıntı.....	65
Şekil 8 : Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/130 envanter numaralı kılıcın balçağı ve balçağının deseni.....	66
Şekil 9: Hz.Ebubekir'e (r.a) atfedilen 157/131 envanter numaralı kılıcın balçak çizimi	68
Şekil 10 : Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/132 envanter numaralı kılıcın balçak çizimi ve desen detayı.....	71
Şekil 11: Hz.Ömer'e (r.a) atfedilen 157/133 numaralı kılıcın balçak deseni	74
Şekil 12: Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/134 envanter numaralı kılıcın balçak çizim...	77
Şekil 13: Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/135 envanter numaralı kılıcın balçak çizimi	79
Şekil 14 : Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın arka tarafında taban üzerinde bulunan kılıç deseninin çizimi.....	80
Şekil 15: Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın ön tarafından detaylar.....	84
Şekil 16: Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın balçak çizimi	85
Şekil 17: Hz. Osman'a nisbet edilen 157/136 numaralı kılıcın deseninden detay	87
Şekil 18 : Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 numaralı kılıcın namlusundan rumi deseni ayrıntısı	88
Şekil 19: Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 envanter numaralı kılıcın balçağından detay	91
Şekil 20: Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/141 envanter numaralı kılıcın balçak deseni ..	95

Şekil 21: Şekil 21: Ammar Bin Yasir'e (r.a) atfedilen 157/149 envanter numaralı kılıcın balçağı ve balçak deseni	99
Şekil 22: Ammar Bin Yasir'e (r.a) atfedilen 157/149 envanter numaralı kılıcın kının bilezikleri üzerindeki desen	99
Şekil 23: Ca'fer-i Tayyâr'a (r.a) atfedilen 157/143 envanter numaralı kılıcın tabanında bulunan ejder-zümrüdüanka mücadelesi tasvirinin çizimi	102
Şekil 24: Ca'fer-i Tayyar'a (r.a) Nisbet edilen kılıcın balçağı	103
Şekil 25: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıcın balçak deseni	107
Şekil 26 : Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıcın kabzasında bulunan balık şekli	107
Şekil 27 : Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıcın parmak yaslama kısmından bir detay.....	107
Şekil 28 : Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/145 numaralı kılıcın namlusundan desen ayrıntısı	109
Şekil 29: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/145 envanter numaralı kılıcın tabanı üzerindeki geometrik desenler	110
Şekil 30: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/146 envanter numaralı kılıcın kınından desen ayrıntısı	114
Şekil 31: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/146 envanter numaralı kılıcın balçak deseni	114
Şekil 32: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 envanter numaralı kılıc	120
Şekil 33: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 envanter numaralı kılıcın balçağının ön tarafının deseni.....	121
Şekil 34: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 envanter numaralı kılıcın balçağının arka tarafının deseni.....	121
Şekil 35: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/139 envanter numaralı kılıcın balçağı	125
Şekil 36: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/142 envanter numaralı kılıcın kabzasından detay.....	128
Şekil 37: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/142 envanter numaralı kılıcın balçağı	128
Şekil 38: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/148 envanter numaralı kılıcın taban detayı	132

Şekil 39: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/148 envanter numaralı kılıcın balçağı	133
Şekil 40: Zübeyr bin Avvam'a (r.a) atfedilen 157/140 envanter numaralı kılıcın balçağı	135
Şekil 41: Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen (Env. No. 157/130) kılıcın kınındaki servi deseninin çizimi	137
Şekil 42: 157/129 (en sol), 157/131 (orta ve sağ) numaralı kılıçlarda balçak kollarının ucundaki ejder başı figürüleri	146
Şekil 43 : Hz. Osman'a (r.a) nisbet edilen 157/136 numaralı kılıçtan detay	147
Şekil 44: Ca'feri Tayyar'ın (r.a) 157/143 numaralı kılıcının (üst) ve 157/148 numaralı sahâbi kılıcının (alt) tabanlarından detaylar.	152
Şekil 45: M.S. Env. No: 157/144 ve 157/139 numaralı kılıçlardan bulut motifi örnekleri.	155
Şekil 46: Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 envanter numaralı kılıç (sol) ve Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/145 numaralı kılıçtan (sağ) rumi deseni örnekleri	168
Şekil 47: Soldan sağa: MS. Env. No.: 157/129, 157/149, 157/146, 157/142 envanter numaralı kılıçlardan desen ayrıntıları.	169
Şekil 52: Ca'fer-i Tayyar'a (r.a) atfedilen (M.S.Env. No:157/143) (en sol), Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No:157/142 (orta) ve 157/148(en sol)) kılıçların balçak kollarının ucu.	170
Şekil 48: Eğri tabanlı kılıçların çizim tablosu	176
Şekil 49 : Düz tabanlı kılıçların çizim tablosu.....	178
Şekil 50: Kolları tabana doğru eğrilen balçakları gösteren tablo.....	179
Şekil 51: Kolları düz olan balçakları gösteren tablo.....	180

1. GİRİŞ

Her kültürde, dinî ya da fikrî toplulukta atalardan ve seleften kalan hatıralara saygı duyulmuştur. İnançlarının temellerini atıp barındırdıkları kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında önemli rol oynayan bu eşyalar çok kıymetli hatta kutsal kabul edilmişlerdir. Bu önemli hatıraya haiz eşyalar genellikle ibadet mekânlarında ya da kendilerine ayrılmış özel alanlarda korunmuşlardır. Önemli dinî gün ve bayramlarda bu eşyaları ziyaret etme geleneğinin bütün dinler arasında ortak özellik olduğunu görmekteyiz. Özetlemek gerekirse, mukaddes eşyalar toplumların dinlerine, dinî büyüklerine duydukları sevgiyi ve saygıyı somut bir şekilde ifade etmelerine yardımcı olan nesnelerdir.

1.1. TEZİN KONUSU VE MAHİYETİ

Mübârek emanetler, Müslümanların Hz. Peygamber'in (s.a.s) hayatta olduğu zamanlardan itibaren son derece ehemmiyet vererek, saklayıp koruyarak günümüze ulaştırdıkları, bize emanet kutsallarımızdır. İslam sanat tarihi bakımından oldukça önemli bir yere sahip olan bu nesneler, bize sadece Erken Devir İslam Sanatı ile ilgili ipuçları vermekle kalmazlar, bu emanetleri himaye etme şerefine nail olmuş tüm İslam devletlerinin sanat anlayışlarından izler barındırırlar.

Bu eşyalar aynı zamanda tarihe şahitlik ederler. Çağlar boyunca muhafaza edilerek nesilden nesile aktarılan bu eserler ait oldukları kültürün tarihî dönüm noktalarının şahitleridir. Örneğin günümüze kadar ulaşmış, Hz. Peygamber'e (s.a.s) ya da ashâbına ait bir kılıcın karşısında durulduğunda o kılıcı çok kıymetli insanların taşıdığı, onunla savaşlara katıldığı ve bu kılıcın tarihî açıdan dönüm noktası olacak fetihlerin bir parçası olduğu bilinir. Bu nesnelerin huzurunda iken adeta ait oldukları tarih ve günümüz arasında bir yakınlaşma olur. Bu nesneler, Charles Taylor'ın *Seküler Çağ* adlı eserindeki tabiriyle, içinde bulunulan anı "sihirli" (*enchanted*) kılarlar¹. İşte bu özellikleri mübârek emanetleri bu kadar kıymetli kılan sebeplerden biridir.

Bu kutsal eserler toplumsal hafızayı muhafaza ederler ve sonraki nesillere aktarılmasında rol oynarlar. Yeni nesiller bu eserler üzerinden tarih bilinci elde ederler.

¹ Charles Taylor, *A Secular Age*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.

Mübârek emanetler dinî kültürün somut, elle tutulur, gözle görülür eserleridir. Bu eserleri koruyup yeni nesillere aktarma konusunda gösterilen ihtimam, onlara saygı duyma ve sevme geleneğini devam ettirme konusunda da gösterilmiştir. Ramazanlarda ve bayramlarda camilere sakal-ı şeriflerin getirilmesi ve halka gösterilmesi geleneği ya da Hırka-i Şerîf'i ziyarette gitme geleneği günümüzde hala devam etmektedir.

Tarihte mübârek emanetlerin yalnızca dinî olarak değil siyasi olarak da önemli olduğunu görmekteyiz. Bu eserler özellikle dört halifeden sonra siyasi otoritenin sembolü olarak görülmüşlerdir². Halifeler bu emanetleri bir araya toplayarak ellerinde tutabilmek için ciddi çabalar göstermiş, gerektiğinde yüksek meblağlar ödemişlerdir. Yavuz Sultan Selim de Mısır'ı fethettiğinde kendisine geçen hilafetle birlikte mübârek emanetleri İstanbul'a taşımış ve böylece İstanbul'un hilâfetin merkezi olduğunu vurgulamıştır. Yani hilâfet bu eserlerle birlikte gelmiştir. Özetlemek gerekirse, bu eserleri elde tutmak hilafet açısından ciddi bir meşruiyet kaynağı olmuştur.

Ancak bu çalışmada konuya bu tür sosyolojik yönlerden değil kültür ve sanat açısından bakılmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında bir medeniyetin sanat tarihini, o tarih içerisindeki farklı devrelerini, kırılma ve dönüşümlerini bu mukaddes eserler etrafında oluşan süslemeler üzerinden takip etmek mümkündür. Sanat tarihi açısından söz konusu mukaddes eserlerin ehemmiyeti buradan kaynaklanmaktadır. Bu tezde Hz. Peygamber (s.a.s) ve ashabından zamanımıza kadar ulaşmış, İslam tarihine şahitlik etmiş, İslam kültür ve medeniyet tarihinin kuruluş döneminin hafızasını günümüze taşımış eserlere sanat tarihi açısından yaklaşılmaktadır. Amaç, bu eserler ve bu eserleri korumak maksadıyla kullanılan eşyalar üzerindeki motifleri ve desenleri sanat tarihi bakış açısıyla inceleyerek İslam sanat tarihine mütevazı bir katkı sunmaktır. Bu konuda daha önce tarihi çalışmalar yapıldığı halde sanat tarihi açısından konuya gereken ilginin gösterilmemiş olması bu çalışmanın önemini artırmaktadır. Konu hakkında yapılan çalışmalardan "Kaynak ve Araştırmalar" kısmında bahsedilmektedir.

Mübârek emanetlerin Müslümanlar için bu denli önemli olduğu bilindiğine göre bu eserlerin korunmasında; restore edilmesinde ve kılıflarının, sandukalarının vb.

² Imam R. Abdulfattah, "Relics of the Prophet and Practices of His Veneration in Medieval Cairo", *Journal of Islamic Archaeology*, c. 1, sy. 1 (2014), s. 76.

koruma amaçlı mahfazalarının tezyînatında en usta sanatkârların çalıştığına şüphe yoktur. Bu emanetler aynı zamanda siyasi otoriteler için meşruiyet simgeleri olduğu için bunları ellerinde tutan devletler ve devlet adamları eserlerin devirlerindeki en üstün tezyînata sahip olmasına büyük ehemmiyet vermişlerdir.

Mübârek emanetlerin tamamını incelemek ancak bir yüksek lisans tezinin sunduğu imkânların ötesinde bir çalışma ile mümkün olduğundan bu çalışma mübârek emanetler arasından kılıçlar ile sınırlandırılmıştır. Sadece kılıçlar bile çok geniş bir envanter oluşturmaktadır ve İslam sanat tarihi açısından önemli bulgular elde etmeyi mümkün kılmaktadır.

Hırka-i Saadet Dairesi'nde muhafaza edilen süyûf-ı mübâreke haricinde Topkapı Sarayı'nın Silah Bölümünde bulunan yedi sahâbi kılıcı da çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu kılıçlar malzeme ve tezyînat bakımından ayrıntılarıyla incelenerek İslam sanatının tarihî gelişimi bu kılıçlar üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu mukaddes kılıçların incelenmesiyle İslam sanatının tarihî serüvenini en zirve örnekleriyle, mübârek emanetler üzerinden izlemek mümkün olmaktadır. Kılıçların mahfazaları, kınları, kabzaları, balçakları ve tabanları birçok süsleme taşımaktadır. Süslemeler incelenirken yapıldıkları farklı devirlerin sanat anlayışlarını ortaya çıkarma fırsatı elde edilmiş, diğer taraftan ise o devrin en önde gelen sanatkârlarının eserlerinden izler keşfedilmiştir.

Mübârek emanetler, erken devir İslam sanatından başlayarak Osmanlı dönemine kadar uzanan bir köprü mahiyetindedir. Erken devirden günümüze ulaşan bu eserler yapıldıkları dönemde kullanılan malzemeden o dönemlerin süsleme anlayışına kadar pek çok alanda bilgiler sunmaktadır. İslam devletlerinin himayesinde tarihî yolculuklarını sürdüren bu eserlere çeşitli zamanlarda süslemeler uygulanmış, tadilatlar yapılmıştır. Bu dokunuşlar tarihî süreç içerisinde günümüze kadar taşınmıştır. Osmanlı devrinde de farklı zamanlarda yapılan tadilat ve restorasyonlar olmuş, böylece Osmanlı sanatının üslupları da bu emanetler üzerinde izlenebilir hale gelmiştir. Kısacası, mübârek emanetler üzerinden erken devir İslam sanatından başlayarak bir İslam sanat tarihi okuması yapmak mümkündür.

1.2. KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR

Topkapı Sarayı arşivinden aldığımız yüksek çözünürlüklü fotoğraflar bu çalışmanın en büyük görsel kaynağı olmuştur. Bu görseller sayesinde kılıçları yakından görebilme imkânı bulunup desenler ve yazılar üzerinde incelemeler yapılmıştır.

Hadis ve şemail kitapları da mübârek emanetlerin asr-ı saâdetteki durumu, vasıfları ve ahabın bu emanetlerin toplanması ve korunması için gösterdikleri çaba hakkında bilgi vermektedir. Bedreddin el-Aynî tarafından yazılmış Sahîh-i Buhârî şerhi olan *Umdet'ül-Kârî*³, tezde bu konuda faydalanılan eserlerdendir. Kütüb-i Sitte müelliflerinden Tirmizî'ye ait *Şemâilü'n-Nebî* ve İbrahim bin Muhammed bin Ahmed Bacuri'nin *Mevahibü'l-ledünniyye ale's-şemâilü'l-Muhammediyye*⁴ adlı eserleri de faydalanılan şemâil kitaplarıdır.

Evliya Çelebi'nin *Seyehatnâme* adlı eseri mübârek emanetlerin Yavuz Sultan Selim zamanında Mısır'ın fethiyle Osmanlı Devleti'ne nasıl intikal ettiği konusunda ayrıntılı bilgi veren tek kaynak olması bakımından oldukça önemlidir. Hadisenin nasıl gerçekleştiğini anlatmakla birlikte eserlerin listesini de vermektedir.

Ahmed Teymur Paşa'nın telif ettiği *el-Asarü'n-nebeviyye*⁵, mübârek emanetlerin tarihi hakkında klasik İslam kaynaklarına dayanarak sistematik bir şekilde yazılmış ilk eserdir. Mısırlı bir tarihçi ve araştırmacı olan Ahmed Teymur Paşa, İstanbul'da bulunan emanetlerle birlikte Mısır'da ve diğer İslam beldelerinde bulunanlara da kitabında yer vermiştir.

Muhammed Hasan Muhammed et-Tihâmî, *Süyufu'r-Resûl ve Uddetü Harbihi*⁶ adlı eserinde Hz. Peygamber'e (s.a.s) ait olduğu bilinen dokuz kılıç hakkında klasik İslam kaynaklarına dayanan ayrıntılı tarihî bilgilere yer vermektedir. Bu kılıçların günümüzde nerede oldukları konusunda da bilgi veren yazar gerek Mısır'da gerek İstanbul Topkapı Sarayı'nda bulunan kılıçları yerlerinde bizzat incelemiştir. Kaynaklarda adı geçen kılıçların günümüzde hangi kılıç olduğunu tespit etmek

³ Bedreddin el-Aynî, *Umdet'ül Karî Şerh-i Sahih-i Buhari*, Beyrut: Dâr-u İhyâ et-Turâs el-'Arabî, 2001.

⁴ Tirmizi, *Şemâilü'n-Nebi*, Şam: Darü'l Minhac el-Kavim, 2021.

⁵ Ahmed Teymur Paşa, *el-Asarü'n-nebeviyye*, Kahire: İsa el-Babi el-Halebi, 1971.

⁶ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul ve Uddetü Harbihi*, Gize: Hicr lit-Tiba'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 1992.

konusunda ulaşabildiğimiz tek kaynaktır. Kılıçların üzerinde bulunan, Türk kaynaklarında okunuşuna yer verilmeyen yazıların okunuşu da bu kitapta bulunmaktadır.

Tahsin Ömer Tahaoğlu'nun Arapça'ya tercüme ettiği Ünsal Yücel'in yazdığı *es-Süyufü'l-İslamiyye ve Sunnauha*⁷ isimli eseri Topkapı Sarayı'nda bulunan Hz. Peygamber'e (s.a.s) ve ashâbına atfedilen kılıçların görsellerine yer vermekte, vasıflarından ve hakkında bilgi varsa tarihinden bahsetmektedir. Daha sonra Emevi, Abbasi, Eyyûbi, Memlüklü, Osmanlı ve erken dönem Safevi kılıçlarının genel özelliklerine yer vermektedir. Topkapı Sarayı'nda bulunan Müslümanlara ait kılıçların da haklarında kısa bilgilendirmeler yaparak görsellerini eklemiştir. Ayrıca kitapta kılıçların zanaatkârları hakkında da bilgiler mevcuttur.

Topkapı Sarayı'nın 3 Nisan 1924 tarihinde müze olmasından sonra ilk müdürü olan Tahsin Öz, mübârek emanetleri sergilenecek hale getirmiş ve envanter listesi niteliğinde de olabilecek bir eser yazmıştır. *Hırka-i Saâdet Dâiresi ve Emânât-ı Mukaddese*⁸ adlı bu eser mübârek emanetlerin vasıflarından kısaca bahseden ve fotoğraflarına yer veren bir eserdir.

Hilmi Aydın'ın *Hırka-i Saâdet Dairesi ve Mukaddes Emanetler Hazinesi*⁹ adlı eseri de görsel açıdan bu tezde oldukça faydalanılmış bir eserdir. Dairenin ve mübârek emanetlerin en iyi görselleri bu kaynakta bulunmaktadır. Bu tezin konusu olan kılıçların da görsellerine yer veren eser, kılıçların tarihi ve üzerlerinde bulunan tezyînat hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değildir.

Nebi Bozkurt'un mübârek emanetler hakkında çalışmaları bulunmaktadır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde yazdığı; *Mukaddes Emanetler, Kılıç, Sakal-ı Şerif, Dendan-ı Saadet* ve Doğan Yavaş ile birlikte yazdığı *Mukaddes Emanetler*

⁷ Yücel Ünsal, *Es-Süyufü'l-İslamiyye ve sunnauha*, çev. Tahsin Ömer Tahaoğlu, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi ; Research Centre for İslamic History Art & Culture (IRCICA), 1988.

⁸ Tahsin Öz, *Hırka-i Saâdet Dâiresi ve Emânât-ı Mukaddese*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1953.

⁹ Hilmi Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi ve mukaddes emanetler*, İstanbul: Kaynak Kitaplığı, 2012.

*Dairesi*¹⁰ maddeleri bunlardandır¹¹. Ayrıca Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde, *Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı'ya İntikali*¹² başlıklı bir makalesi de bulunmaktadır. Mübârek emanetlerin Osmanlı'ya intikali hususunda yazılmış bir diğer makale de Erhan Afyoncu ve Uğur Demir'e ait *Mukaddes Emanetlerin İstanbul'a İntikali*¹³ adlı çalışmadır.

Mübârek emanetler üzerine yapılmış, tarihi açıdan en geniş bilgiyi veren kaynak Abdülmecit Şentürk'ün yüksek lisans tezi olmuştur. *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetler*¹⁴ isimli bu çalışma İslam kaynaklarına, Osmanlı kaynaklarına ve Topkapı Tahrir Komisyonuna göre mübârek emanetlerin cins ve adedini ortaya koymaktadır.

Mübârek emanetlerin Osmanlı'daki bakımı, onarımı ve sergilemesi hususunda en çok istifade edilen kaynak, Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Dairesinde nöbetleşe Kuran tilâvet eden karîlerden olan Tahir Güngör'ün *Has Oda: Topkapı Sarayı'nda Mukaddes Emanetlerin Mekanı*¹⁵ adlı eseri olmuştur.

Kılıcın metal bilimi açısından üretim süreci ve kılıç üretiminde kullanılan hammaddeler konusunda Ali Fathalizade'nin “Ortaçağda, Yakınoğu'da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı”¹⁶ adlı eserinden ve Serdar Bay'a ait “Kılıç İmalatında Kullanılan Çelik Türleri ve Şam Çeliği”¹⁷ adlı eserden faydalanılmıştır. Bu çalışmalar metalurji açısından kılıç yapımını anlatmışlar, Ortaçağda ve Araplarda hangi tekniklerle kılıç üretildiğine değinmişlerdir. Mukaddes Emanetler Koleksiyonunda bulunan

¹⁰ Nebi Bozkurt, Doğan Yavaş, “Mukaddes Emanetler Dairesi”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler-dairesi>

¹¹ Nebi Bozkurt, “Kılıç”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilic>; “Mukaddes Emanetler”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler>; “Sakal-ı Şerif” *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sakal-i-serif>; “Dendan-ı Saadet” *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dendan-i-saadet>

¹² Nebi Bozkurt, “Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı'ya İntikali”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 13-15, (2014).

¹³ Erhan Afyoncu, Uğur Demir, “Mukaddes Emanetlerin İstanbul'a İntikali”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, c. 1, sy. 40 (2019).

¹⁴ Abdülmecit Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2012.

¹⁵ Tahir Güngör, *Has Oda: Topkapı Sarayı'nda Mukaddes Emanetler Mekanı*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.

¹⁶ Ali Fathalizade, “Ortaçağda, Yakınoğu'da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı”, *Metalurji Mühendisleri Dergisi*, sy. 158 (2010), ss. 34-43.

¹⁷ Serdar Bay, “Kılıç İmalatında Kullanılan Çelik Türleri ve Şam Çeliği”, *Tarihe Yön Veren Silah: Kılıç*, ed. Tolga Akay, Süleyman Tekir, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019.

kılıçların incelendiği bu çalışmada o dönemdeki kılıçlar ve kılıç üretim merkezleri hakkında da araştırmalar yapılmıştır. Bu konuda geniş bilgiler Ebu Yakub el-Kindî'ye ait *Risâletü's-Süyûf ve Ecnâsuha* adlı eserin tercümesine ve açıklanmasına yer veren, editörlüğünü Robert G. Hoyland ve Brian Gilmour'un yapmış olduğu *Medivieal Islamic Swords and Swordmaking: Kindi's Treatise 'On Swords and Their Kinds'*¹⁸ adlı eserden faydalanılmıştır. Ayrıca David Alexander'a ait "*Swords and Sabers During the Early Islamic Period*"¹⁹ adlı eser de bu konu üzerine yapılmış bir çalışmadır.

Kılıçların üzerindeki desenler sembolizm açısından incelenirken özellikle hayvan sembolizmi alanında Yaşar Çoruhlu'ya ait *Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik, Dini ve Edebi Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*²⁰ adlı eserden ve Şenay Aslan'ın yazmış olduğu *Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya'dan Selçuklu'ya)*²¹ adlı eserden çokça istifade edilmiştir. Nusret Çulpan'ın *Serviler*²² eseri, servi ağacının sembolizmi konusunda önemli bilgiler içermektedir. Benzer şekilde, Aziz Doğanay da *Türk Sanatında Pelengî ve Şâhi Benek Nakışları ya da Çintemani Yanılgısı*²³ adlı makalesinde şâhi benek ve pelengî motifinin anlamına ve kökenine açıklık getirmektedir. Aziz Doğanay'a ait *Osmanlı Tezyînatı Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri*²⁴ adlı eserde İslam sanatının en yaygın olarak kullanılan motiflerinin kökenlerine dair dakik bilgiler bulunmaktadır. Bu eser çalışmamızın "Kılıçların Süslemelerinde Yer Alan Tezyînat ve Bazı Şekillerin Sembolik Anlamları" bölümü için önemli bir kaynak olmuştur. Asiye Kafalier Dönmez *Geometri ve Matematik Bağlamında Tezhibin Anlam Boyutu*²⁵ adlı makalesinde tezyîni

¹⁸ Robert Hoyland, "Kindi's 'On Swords and Their Kinds' Edition and Translation", *Medivieal Islamic Swords and Swordmaking Kindi's Treatise "On Swords and Their Kinds*, ed. Robert Hoyland, Brian Gilmour, Great Britain: Gibb Memorial Trust, 2012.

¹⁹ David Alexander, "Swords and Sabers During the Early Islamic Period", *Gladius*, c. 21 (2001), ss. 193-219.

²⁰ Yaşar Çoruhlu, *Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik Dini ve Edebi Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019.

²¹ Şenay Aslan, *Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya'dan Selçuklu'ya)*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2005.

²² Cevdet Çulpan, *Serviler I*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1961.

²³ Aziz Doğanay, "Türk Sanatında Pelengî Ve Şâhi Benek Nakışları ya da Çintamani Yanılgısı", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, sy. 17 (2004), s. 194.

²⁴ Aziz Doğanay, *Osmanlı Tezyinatı Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri*, Klasik Yayınları:İstanbul, s. 87-88.

²⁵ Asiye Kafalier Dönmez, "Geometri Ve Matematik Bağlamında Tezhip Sanatının Anlam Boyutu", *Lale*, c. 2, sy. 3 (2021).

desenlerin yansıttığı soyut anlamlara ışık tutmaktadır. Nader Ardalan ve Laleh Bakhtiar'ın kitabı *The Sense of Unity - The Sufi Tradition in Persian Architecture*²⁶ ise boşluk, şekil, yüzey, renk, mimarî unsurlar ve sayıların sembolik anlamları üzerine yapılmış bir çalışmadır.

1.3. USUL VE DÜZEN

Çalışmanın ilk adımı Topkapı Sarayı Müzesine giderek Mukaddes Emanetler Dairesini ziyaret etmek ve çalışma konusu olan mübârek kılıçları yerinde görmek olmuştur. Bundan kısa bir süre sonra COVID-19 pandemi döneminin başlamasıyla araştırmalar çoğunlukla internet imkânlarıyla devam etmek durumunda kalmıştır.

Çalışmanın kapsadığı kılıçların listesini oluşturma konusunda Hilmi Aydın'ın *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler* adlı eserinden de faydalanılarak Mukaddes Emanetler Koleksiyonunda bulunan Hz. Peygamber'e (s.a.s) ve ashâbına atfedilen 21 kılıcı kapsayan liste tarafımızca hazırlanıp Milli Saraylar arşivinden bu kılıçların yüksek çözünürlüklü fotoğrafları talep edilmiştir. Daha önce bu eserler Topkapı Sarayı Müzesi'nin arşivine ait olmakla birlikte Topkapı Sarayının Milli Saraylar'ın bünyesine girmesiyle eserler de Milli Saraylar arşivlerine taşınmıştır. Bu tezde eserlerin MS. arşivindeki güncel envanter numaraları kullanılmış olup başlıklarda eski envanter numaraları parantez içerisinde verilmiştir.

Bununla birlikte kaynak taraması yapılmış, mübârek emanetler ve üzerlerindeki desenlerde tespit edilen motiflerin sembolik anlamları hakkındaki Türkçe, İngilizce ve Arapça kaynaklar derlenmiştir. Bu kaynaklardan çalışma konusuna faydalı olacak bilgiler kaydedilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın kurmuş olduğu <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr> internet sitesinden devlet arşivindeki belgeler arasında mübârek emanetlerin Osmanlı'daki durumu hakkında detaylı tarama yapılmıştır. Çoğunluğu Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde²⁷

²⁶ Nader Ardalan, Laleh Bakhtiar, *The Sense of Unity-The Sufi Tradition in Persian Architecture*, Chicago: The University of Chicago Press, 1979.

²⁷ Topkapı Sarayı, Milli Saraylar'ın bünyesine girdiği için bu kaynaklar artık Milli Saraylar arşivinde bulunmaktadır. Ancak <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> arşiv tarama veri tabanında henüz bu değişiklik yapılmadığı için ve bu belgeler TSMA'da kayıtlı bulunuyor görülmektedir. Çalışmamızda da bu şekilde belirtilmiştir.

olmak üzere, Mâbeyn Evrâkı, Hazîne-i Hâssa, Evkaf Defterleri, Dâhiliye Nezareti Belgeleri arasında da mübârek emanetlerle ilgili belgelere erişilmiştir. Belgelerden konumuzla doğrudan ilgisi olanlar çalışmamıza dâhil edilmiştir. Bu belgelere internet üzerinden erişim imkânı olması pandemi döneminde gerçekleştirilmiş bu çalışma için çok büyük bir kolaylık olmuştur.

Çalışma “Giriş”, “Mukaddes Emanet ve Kılıç Kavramı”, “Topkapı Sarayı’nda (Milli Saraylar Mukaddes Emanetler Koleksiyonu) Bulunan Süyûf-ı Mübâreke”, “Kılıçların Üzerinde Yer Alan Tezyînat ve Bazı Şekillerin Sembolik Anlamları” ve “Değerlendirme ve Sonuç” bölümü olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde konuyla ilgili ayrıntılardan bahsedilmiştir. İkinci bölüm “Mukaddes Emanet” ve “Kılıç” olmak üzere iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde hangi eşyaların mukaddes emanet sayıldığından, mukaddes kelimesinin anlamından bahsedilmiştir. Ayrıca mübârek emanetlerin, Osmanlı’ya intikal etmeden önceki durumları hakkında bilgiler mevcuttur. Mübârek emanetlerin Osmanlı’ya nasıl intikal ettiği ve sarayda nasıl korunduğu anlatılmıştır. Mübârek emanetlerin bulunduğu Has Oda ile ilgili bilgi vererek Osmanlı’da bu emanetlere gösterilen ihtimamdan bahsedilmiştir. Bu tez okunurken anlama konusunda bir zorluk olmaması için kılıcın bölümlerinin ıstılâhî adları anlatılmıştır. Kılıçların çeşitlerinden bahsedilmiştir. Kılıcın yapım tekniği ve süreci üzerinde durulmuştur. Çalışmada incelenen mübarek kılıçlar İslâmî erken döneme ait olduğu için, kılıç kavramının bu dönemdeki yerinden bahsedilmiştir.

Kılıçların vasıflarının bulunduğu ve üzerlerindeki desenlerin ve yazıların incelendiği bölüm, çalışmanın üçüncü bölümüdür. Bu bölümde Topkapı Sarayı Müzesinde, Mukaddes Emanetler Hazinesinde bulunan 21 kılıç tarihî ve tezyîni açıdan incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde mukaddes kılıçlara ait görseller ve kılıçların tezyînatından bazı ayrıntıların çizimleri bulunmaktadır. Kılıçlar üzerindeki süsleme anlayışı kabza, balçak ve kınlarda aynı olduğu için kılıcın her parçasının çizimine değil, diğer bölümlerin süsleme anlayışına örnek teşkil edeceği için daha çok balçakların çizimlerine ve dikkat çeken diğer ayrıntıların çizimlerine yer verilmiştir. Çalışmanın beşinci bölümü “Servi Ağacı”, “Balık”, “Ejderha”, “Ejderha ve Zümrüdüanka”, “Pelengi”, “Bulut” ve “Desenlerde Tekrar Eden Bazı Sayılar Üzerine” başlıklarından

oluşmaktadır. Bu bölümde bahsi geçen motiflerin ve desenlerde tekrar eden sayıların sembolik anlamları üzerinde durulmuştur. Altıncı ve son bölüm olan “Değerlendirme ve Sonuç” bölümünde “Tezyinat ve Malzeme”, “Sanatkârlar”, “Tipoloji”, “Yazılar”, “Diğer Sahâbi Kılıçları” ve “Sonuç” alt başlıkları bulunmaktadır. Bu bölümde araştırmalar neticesinde elde edilen bulguların değerlendirmesi, kılıçların tipolojik olarak incelenmesi yapılmıştır. Kılıçlar üzerinde bulunan yazıların listesi verilmiş ve sanatkârlar hakkında ulaşılabilen bilgilere değinilmiştir. Ayrıca çalışmanın kataloguna dâhil edilmeyen, Silah Koleksiyonu’nda bulunan, sahâbi kılıcı olarak kayıtlı yedi kılıç hakkında bilgilere yer verilmiştir. “Sonuç” kısmında ise tezin çıkarımlarından bahsedilmiştir.

2. MUKADDES EMANET VE KILIÇ KAVRAM

Bu bölümde mukaddes emanet ve kılıç kavramları ayrıntılarıyla açıklanacaktır. Bu kavramlar genel itibariyle tarif ve tarihçe bakımından ele alınacaklardır.

2.1. MUKADDES EMANET

Bu bölümde mukaddes emanet kavramının anlamı incelenmekle birlikte asr-ı saadetten başlayarak günümüze uzanan süreçte emânât-ı mübarekenin durumundan bahsedilecektir. Bu emanetlerin Osmanlı Devletine nasıl intikal ettiği konusundaki rivayetlere değinilerek Osmanlı Devletinin bu emanetlere verdiği önem üzerinde durulacaktır.

2.1.1. Tarif

Arapça kökenli bir kelime olan mukaddes kelimesinin kökü “kuds”tür. “Pâk, nezih, noksanlardan arınmış” manasında gelen “kuds” kökeninden takdis, kutsî gibi pek çok kelime türetilmiştir. “Mukaddesât” günümüzde mübârek emanetler olarak bilinen eşyalar için kullanılan ıstılahî bir kelimedir. Buradaki kutsiyet anlamı Allah’la ilişkili olmaktan gelmektedir. Bu kelime Hz. Peygamber’e (s.a.s), ashâbına ve evliyaullah’a ait olan ya da dinen manevî değer taşıyan eşyalar için kullanılmıştır. Bütün dinlerde; kutsal sayılan, o din için önemli bir şahsa ait olması sebebiyle saklanan, saygı gören eşyalar bulunmaktadır. Farklı toplumlarda bu eşyalara yüklenen anlamlar çeşit çeşit olup verilen önem derecesi değişkenlik göstermektedir. Bazı dinlerde bu öğelere tapınmaya varacak derecede saygı gösterilmekte, bazılarında ise metafizik güçleri olduğu düşünülerek korunmak gibi amaçlarla muska ya da tılsım olarak kullanılmaktadırlar. Aynı zamanda insanlar bu eşyayı korumayı sahiplerine duydukları sevgiyi gösterme yolu olarak da görmüşlerdir.

Bu tür, toplumların mukaddes saydıkları hatıra eşyalara Arapçada eser (çoğulu âsâr) denilmektedir. Batı’da ise bu eşyalar *relic, relique*; yani “kutsal hatıra, eşya” kelimeleriyle ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'den (s.a.s) sonraki dönemlere aktarılan hatıra eşyalar için İslam kaynaklarında farklı kelimeler kullanılmıştır. Klasik İslam kaynaklarında bu eşyalara “mîras” ya da “eser/âsâr” denmektedir. Osmanlı

kaynaklarında ise yine eser kelimesi kullanılmakla birlikte “teberrükât-ı seniyye”²⁸, “emânât-ı mübâreke”²⁹ tabirleri sıklıkla kullanılmıştır. Mezkûr kaynaklarda günümüzde yaygınlık kazanan “mukaddes emânetler”³⁰ ifadesine ise çok nadir rastlanmaktadır.

Yahudilere göre kutsal olan, Yahve³¹ ve ona nisbet edilen eşyalardır. Ahid Sandığı, bu eşyaların Yahve’ye nisbet edilmesinden dolayı kutsal sayılmasının bir örneğidir. Eski Ahid’e göre “Ahid Sandığı”, “Süleyman Mâbedi”, mâbeddeki eşyalar, ibadet malzemeleri kutsal sayılmaktadır³². Kur’ân’da bu sandıktan Bakara Suresi’nin 248. ayetinde bahsedilmektedir: “Peygamberleri onlara “O’nun hükümdarlığının alâmeti, içinde rabbinizden bir sekînet, Mûsâ ve Hârûn ailelerinin bıraktıklarından bir bakiye bulunan ve meleklerin taşıdığı sandığın size gelmesidir.” dedi. Gerçekten inanıyorsanız bilin ki, bunda sizin için büyük bir işaret vardır (Bakara: 268).”

Bilindiği üzere Hristiyanlarda kutsal eşyaya aşırı önem verilmektedir. Özellikle Rumlar Hz. İsa’nın eşyalarını muhafaza edip mucizelerini kitaplara kaydetmişlerdir. Hz. Meryem’in Beytullahim’e giderken elinde bulundurduğu söylenen tas, su içtiği kap, oturduğu tabure, eşyalarının parçaları ve saç tokası gibi kalıntılarında Hristiyanların VI. yüzyıl ve VII. yüzyılda yazılmış kaynaklarında bahsedilmektedir. Hristiyanlar ilk dönemlerde bir azizin ruhunun türbesini asla terk etmediğine inanmışlar ve geride bıraktığı eşyasını orada muhafaza etmişlerdir. IV. yüzyılın ortasından sonra, ölen kişilerin hatırasına kilise yaptırmak ve onlara ait eşyaları burada bulundurmak gelenek haline gelmiştir. Bu eşyalar kutsal sayılmış ve kutsal eşyalar bulundurmayan bir kilisenin eksik kaldığı düşünülmüştür³³.

Osmanlı’da Topkapı Sarayı’nda Hırka-i Saâdet Dairesinde muhafaza edilen mübârek emanetler koleksiyonu; Hz. Peygamber’e (s.a.s), ashâbına ve önemli dini şahsiyetlere ait olan eşyaların yanı sıra dinî anlamda kıymetli unsurlarla ilişkisi olan

²⁸ BOA, TS.MA.d 10705/2

²⁹ BOA, DH.İD, 33-49

³⁰ BOA, DH.İD, 70-2/45

³¹ İbranice “Allah” demektir.

³² Abdülmecit Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2012.

³³ Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, s.19.

eşyaları da kapsamaktadır. Hazine de saklanan Kâbe olukları, örtüler, Mescid-i Nebevi’de kullanılmış olan şamdanlar, örtü, avize, vb. eşyalar bunlara örnek sayılabilir.

İslam dininde bu emanetlere saygıda kusur edilmemesi öğütlenirken, tapınma sınırına geçmeme ya da tâzimde aşırıya kaçmama hususunda uyarılar yapılmıştır. Müslümanlar bu nesneleri, ait oldukları zâtı hatırlayıp ona saygı ve sevgilerini gösterme, ruhuna dua etme vesilesi olarak görmektedirler. Bu bağlamdaki fikhî tartışmalar “teberrük” başlığı altında icra edilmiştir. Özellikle günümüzde Selefi akımın eleştirilerine karşılık bu mesele önem kazanmıştır. Bu çalışma kapsamında bu konuyu etraflıca ele almak mümkün olmadığı için konu ile ilgili İslam’ın birincil kaynaklarından birkaç rivayet paylaşmakla yetinilecektir. Bu konuda daha ileri okuma için Nuri Topaloğlu’nun “Hazreti Peygamber’in Zatı ve Eşyası İle Teberrük Meselesi”³⁴ ve Şemsettin Kırış’ın “Peygamber Sevgisinin Bir Tezahürü: Teberrük”³⁵ adlı çalışmalarına müracaat edilebilir.

Bu konudaki en önemli kaynak, yukarıda da bahsedilen İsrailoğullarına indirilen tabutla (sandıkla) alakalı Bakara suresinin 248. ayetidir: “Peygamberleri onlara “O’nun hükümdarlığının alâmeti, içinde rabbinizden bir sekînet, Mûsâ ve Hârûn ailelerinin bıraktıklarından bir bakiye bulunan ve meleklerin taşıdığı sandığın size gelmesidir” dedi. Gerçekten inanıyorsanız bilin ki, bunda sizin için büyük bir işaret vardır” (Bakara: 248). Taberi’nin rivayetine göre İsrailoğulları savaşa gittiklerinde önlerinde bu sandıkla giderlerdi ve bu sandığın vermiş olduğu sekinet ile düşmanlarına galip gelirlerdi³⁶. Bu ayetten de anlaşıldığı üzere bazı nesnelerin Allah tarafından sekînet, bereket veya feyiz kaynağı haline getirilmesi dînen imkânsız değildir. Konuyla ilgili bir diğer delil de Taha suresinin 12. ayetinde Allah’ın Hz. Musa’ya mukaddes olan Tuva vadisine hürmeten ayakkabılarını çıkarmasını emretmesidir (Taha, 20/12). Hadislerden bir kaynak da Buhârî’nin “Saçın ağarması” babında Osman b. Abdullah’dan rivayet ettiği, sahabenin

³⁴ Nuri Topaloğlu, “Hazreti Peygamber’in Zatı ve Eşyası İle Teberrük Meselesi”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. 1, sy. 1 (2003), ss. 71-95.

³⁵ Şemsettin Kırış, “Peygamber Sevgisinin Bir Tezahürü: Teberrük”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 11, sy. 1 (2011), ss. 19-30.

³⁶ Taberi, *Cami’ul Beyan*, ed. Ahmed Muhammed Şakir, 1. bs., Beyrut: Müessese’tür Risale, 2000, c. 5, s. 316.

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s) saçlarının teberrüküyle birtakım dertlerinden şifa bulduklarını anlatan rivayettir³⁷.

2.1.2. Asr-ı Saadet, Emevi, Abbasi ve Memlûklüler Dönemleri

Bu bölümde sahâbe-i kirâmın mübârek emanetlere ehemmiyet vermelerinin ve biriktirip muhafaza altına almalarının nedenleri üzerinde durulacaktır. Bu maksatla hadis kitaplarına başvurulup ilgili hadisler incelenecektir. Daha sonra mübârek emanetlerin Emeviler, Abbâsiler ve Memlûklüler dönemlerindeki durumları ele alınacaktır.

Hiz. Peygamber'in (s.a.s) hayatta olduğu, İslam dininin temellerini atmak için müthiş bir mücadele verilen o günlere asr-ı saâdet denir. Bu dönemin mutluluk anlamına gelen saadet kelimesiyle isimlendirilmesi Hiz. Peygamber'in (s.a.s) varlığıyla yeryüzünü şereflendirmesindendir. Hiz. Peygamber'in (s.a.s) hayatta olduğu devirde yaşamak nasip olmuş ve onun sohbetinde bulunmuş ya da onu görmüş kişilere de sahâbi (çoğulu ashab) denir. Ashabın dinle ilgili cevaplandırılması gereken soruları olduğunda kaynakları doğrudan Hiz. Muhammed (s.a.s) idi. Ashâb-ı kirâm kendilerine nimetlerin en güzeli olan imanı getiren, onlara Rabb'lerini öğreten, hayatlarını câhiliyeden kurtarıp saâdete erıştiren peygamberlerine muazzam bir saygı gösterir ve çok kıymet verirlerdi. Yanından hiç ayrılmaz, onunla olabildiğince çok vakit geçirerek hayatı, dini nasıl yaşamaları gerektiğini öğrenmeye çalışırlardı.

Müslümanların Hiz. Peygamber'in (s.a.s) eşyasına gösterdiği hürmetle alakalı birçok hadîs-i şerif bulunmaktadır. Ümmü Seleme'nin Hiz. Peygamber'in saçlarına sahip olduğuna dair üç rivayet bulunmaktadır³⁸. Buhârî'de bu konuya özel olarak yer ayrılmış, "Hiz. Peygamber'in zırhı, asâsı, kılıcı, bardağı ve mührü gibi taksiminden söz edilmeyen ve kendisinden sonraki halifeler tarafından kullanılan eşyası ve vefatından sonra sahâbe ve diğerlerinin teberrük ede geldikleri saçları, ayakkabıları, kap kacağına ait bab" olarak

³⁷ Buhârî, *el-Cami' es-Sahih*, ed. Muhammed Zühayr b. Nasr, Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2001, "Libas" (66), No. 5896; ayrıca bkz. Bedreddin el-Aynî, *Umdet'ül Karî Şerh-i Sahih-i Buhari*, Beyrut: Dâr-u İhyâ et-Turâs el-'Arabî, 2001, c. 22, s. 49.

³⁸ Buhârî, *el-Cami' es-Sahih*, ed. Muhammed Zühayr b. Nasr, Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2001, "Libas" (66).

isimlendirilmiş bir bölüm mevcuttur³⁹. Bu babta geçen bir hadîs-i şerifte Hz. Hüseyin'in oğlu Ali'nin Medine'de, Misver bin Mahvere ile karşılaştığı rivayet edilmektedir. Mahvere yaşı daha küçük olan Ali'de bulunan Hz. Peygamber'e (s.a.s) ait kılıcın güvende olmadığını düşünerek kılıcı kendisine vermesini istemiştir. Kılıcı hayatı pahasına koruyacağını söylemiştir⁴⁰. Aynî'ye göre bu kılıç Zülfikâr'dır. İbnü'l Cevzî, "Zülfikâr; Resulullah (s.a.s) ölmeden önce onu Hz. Ali'ye verene kadar kendisinde kalmış, sonra da Hz. Ali'nin ailesine intikal etmiştir" demektedir⁴¹. Bir hadîs-i şerifte de İbn Sirin'in "Benim için O'nun (Peygamber'in (s.a.s) bir saçının bende bulunması bu dünyanın kendisinden ve içinde bulunan her şeyden daha kıymetlidir" dediği rivayet edilmektedir. Hz. Enes de (r.a) Hz. Peygamber (s.a.s) tıraş olduğunda Ebu Talha'nın onun saçından alanların ilki olduğunu rivayet etmektedir⁴².

Yukarıda bahsi geçen hadîs-i şeriflerden anlaşılabileceği üzere gerek asr-ı saâdette gerekse Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatından sonra sahâbe-i kirâm bu emanetlere muazzam bir ihtimam göstermiştir. Böyle bir emaneti koruma görevini üstlenmiş kişi kendini önemli hissetmiştir. Sahabeler bu sorumluluğu alabilme konusunda yarışmışlardır. Tıpkı Hz. Peygamber'in (s.a.s) sözlü emaneti olan hadîs-i şerifler konusunda olduğu gibi hatıra eşyası konusunda da çok titiz davranmışlardır. Hz. Peygamber'e (s.a.s) duydukları sevgiden dolayı imkânları varsa kendilerinde bulunan emaneti yanlarından hiç ayırmamışlardır. İslam'ın en önemli komutanlarından olan Hâlid bin Velid'in başındaki külâhında Hz. Peygamber'in (s.a.s) birkaç adet lihye-i saâdetini taşıdığı rivayet edilmekte ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) duası ve lihye-i saâdetlerin bereketi vesileyle girdiği her savaşı kazandığı düşünülmektedir⁴³.

Mübârek emanetlerin Emevilerdeki durumunu ele aldığımızda Emevi halifelerinden özellikle Muaviye'nin ve Ömer bin Abdülaziz'in mübârek emanetlerle ilgilendiği görülmektedir. Hem duydukları hürmet sebebiyle hem de insanları kendilerine bağlamak için mübârek emanetlere sahip olmak istemişlerdir.

³⁹ Buhârî, *el-Cami' es-Sahih*, "Kitabü'l-Humus" (4).

⁴⁰ Buhârî, *el-Cami' es-Sahih*, "Vudu" (33), No. 170.

⁴¹ Bedreddin el-Aynî, *Umdet'ül Karî Şerh-i Sahih-i Buhari*, Beyrut: Dâr-u İhyâ et-Turâs el-'Arabî, 2001, c. 15, s. 33.

⁴² Buhârî, *el-Cami' es-Sahih*, "Vudû" (33), No. 171.

⁴³ Beyhakî, *Delâil'ün Nübüvve*, Beyrut: Dar'ül Kütüb el-İlmiyye, 1988, c. 6, s. 249.).

Toplayabildikleri kadarını sarayda toplamaya çalışmış, kimisini ise yüksek meblağları gözden çıkararak satın almışlardır. Özellikle Ömer bin Abdülaziz bu emanetlere hürmet etmiş, taht odasının yanında mübârek emanetler için bir oda yaptırmış, gelen misafirlerine de bunları göstermiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s) eşyasını göstererek "İşte bu mîras, Allah'ın size ikram ettiği, kendisiyle sizi aziz eyleyip şereflendirdiği Zât'ın mîrasıdır" dediği rivayet edilmektedir. Bu mîrasın, hasırla kaplı bir serîr, yüzü deriden ve içi lif dolu bir yastık, bir çanak, bir kadeh (bardak), bir elbise, bir el değirmeni, içinde okların bulunduğu bir sadak, Hz. Peygamber'in (s.a.s) başının terinin damlasının izi bulunan bir kadife parçası olduğu kaynaklarda geçmektedir⁴⁴.

Müslüman oluşunun ardından Hz. Peygamber'e (s.a.s) bir kaside sunan Ka'b bin Zühre'e bizzat Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından bir hırka (bürde) hediye edilmiş ve bu hırka sebebiyle kendisi Kaside-i Bürde şairi olarak tanınmıştır. Daha sonra bu hırka hilafet sembolü olarak kullanılmak istenmiş ve bu maksatla Muaviye, henüz Ka'b bin Zühre hayattayken onu kendisinden satın almayı teklif etmiş ancak Ka'b hırkayı satmamıştır. Ka'b b. Zühre'in vefatının ardından Hz. Peygamber'in (s.a.s) bu hırkası Muaviye tarafından 20.000 dirhem gümüşe satın alınmıştır. Hırka daha sonra hilafetin sembolü haline gelmiştir⁴⁵.

Hilafet Emevilerden Abbasilere geçtiğinde Abbasi hükümdarlığı için hilafetin sembolü olan Hırka-i Şerif'e sahip olmak çok mühimdi. Nebi Bozkurt bürdenin Emevilerden Abbasilere geçişini şöyle anlatır:

"Mesudi'nin bir rivayetine göre Amir b. İsmail son Emevi halifesi Mervan II'yi öldürdükten sonra, kızları ve hanımlarını da öldürmek maksadıyla saklandıkları bir kiliseye yönelince burada halifenin bir hizmetçisini (ki harem ağası olmalıdır) kılıcını onlara doğrultmuş olarak buldu. Mervan harem ağasına kendisinin öldürülmesi halinde kızları ve hanımlarının da öldürülmesini emretmiştir. O, Amir' i görünce kendisine dokunulmamasını, aksi takdirde Hz. Peygamber'in mirasının kaybolacağını söyledi ve canının bağışlanması karşılığında Mervan'ın Beni Haşim'in eline geçmemesi için bir köyde kumların içine sakladığı bürde, kılıç ve asayı çıkardı. Amir, bunları Abdullah b. Ali'ye o da ilk Abbasi halifesi Ebu'l-Abbas Seffah'a verdi. Mesudi'ye göre, el-

⁴⁴ Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, s. 29.

⁴⁵ Ahmet Savran, "Ka'b b. Zühre", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kab-b-zuheyr>

Muktedir'e kadar Abbasoğullarının birinden diğerine intikal eden bürde budur. Ancak "öldüğünde bürdenin onun üzerinde olduğu söylenir" ifadesinden hırkanın akıbeti hakkında kesin bir bilgisi olmadığı anlaşılmaktadır."⁴⁶

Ancak Abbasilerin eline geçen Hz. Peygamber'in (s.a.s) Hırka-i Şerif'inin Ka'b bin Züheyr'e hediye edilen bürde mi yoksa Tebük seferi sırasında Eyle halkına hediye edilen bürde mi olduğu kesin belli değildir. Farklı rivayetler bulunmaktadır. Suyûti ve Mâverdî halifelerin elindeki bürdenin Zühre'den geldiği rivayetine yer verdikleri gibi Eyle halkına ait olduğu rivayetine de yer vermişlerdir. Beyhakî, Zehebî ve el-Karamânî bürdenin Eyle halkından geldiği rivayetini zikretmiş ve bu görüşü daha kuvvetli bulmuştur⁴⁷.

Moğol İstilalarının Abbasi Devleti'nin başkenti Bağdat'a ulaşmasıyla Abbasi Halifesi Mutasım teslim olmak zorunda kalmıştır⁴⁸. Moğol istilasından kaçan Abbasiler mübârek emanetleri Mısır'a getirmişlerdir. Mısır'da pek çok mukaddes emanet bulunmaktadır. Bu emanetlerden Mısır'a ilk getirilenlerin Fâtımî halifesi el-Hakîm tarafından getirildiği söylenmektedir. Hz. Peygamber'e (s.a.s), Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'e ait eşyaların Medine'den çalınarak Kâhire'ye getirildiği düşünülmektedir. el-Hakîm'in bu eşyaları Kâhire ve Fustat arasında kendi inşa ettirdiği mescitlere koydurarak Kâhire'yi İslam âleminin merkezi haline getirmeyi, ümmeti buraya çekmeyi amaçladığı rivayet edilmektedir. Aynı zamanda el-Hakîm'in Medine'de yaşayan Cafer es-Sadık'ın evindeki eşyalardan da getirdiği rivayet edilmektedir⁴⁹.

Memlükler zamanında yapılan ve günümüze kadar mübârek emanetlere ev sahipliği yapmış bir yapı, Bedeviyîye tarikatının kurucusu Ahmed el-Bedevî'nin vefatından (676/1277) sonra farklı devirlerde inşa edilen türbe, zâviye, medrese, cami ile iki sebilden meydana gelen Seyyid Ahmed el-Bedevî Külliyesi'dir. Bu eser Mısır'ın Tanta şehrinde bulunmaktadır. Mısır'daki en bilindik zâtlardan biri olan Ahmed el-

⁴⁶ Nebi Bozkurt, "Mukaddes Emanetler", *DİA*, <https://Islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler>.

⁴⁷ Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, s. 11-13.

⁴⁸ Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, <https://Islamansiklopedisi.org.tr/abbasiler#1>.

⁴⁹ Imam R. Abdulfattah, "Relics of the Prophet and Practices of His Veneration in Medieval Cairo", s. 77.

Bedevî'nin kabri etrafına inşa edilen bu esere özellikle Memlûkler zamanında çokça ziyaretçi gittiği kaydedilmiştir⁵⁰.

Memlûk halifeleri de kendilerinden önce gelen halifeler gibi Hz. Peygamber'in (s.a.s) emanetlerine çok önem vermişlerdir. Memlûklülerin mübârek emanetlerle olan ilişkisini anlamak için Eser-i Nebi Cami olarak bilinen mübârek emanetlerin korunması için inşa edilmiş yapı çalışmada incelenecektir. Bu yapıya ayrıca Ribat'ul-Eser, Kadem-i Nebi Tekkesi de denilmektedir⁵¹. Bu yapıyı ziyaret eden İbn Batuta'ya göre burada Peygamber (s.a.s)'e ait bir kâse, sürme mili, ayakkabı tamirinde kullandığı bir biz, ve Hz. Ali'nin yazdığı düşünülen bir Kur'ân bulunmaktadır⁵². Bu eşyaların burada bulunması sebebiyle cami, Arapçada mübârek emanetlerin karşılığı olan “Âsarü'n-Nebi” ismiyle tanınmıştır⁵³. Bu emanetler Ben-î İbrahim kabilesinden 60.000 gümüş dirheme satın alınmıştır⁵⁴. Bu eşyalar günümüzde hala korunmaktadır. el-Habeş gölü etrafında Bostan-ı Mâşuk isimli bir bahçeye yakın Fustat'ın⁵⁵ güneyinde Nil Nehri'ne bakacak şekilde inşa edilmiştir.

Memlûk hükümdarı Kansu Gavri kendisine vefat ettiği zaman oraya gömülmesi için bir kubbe inşa ettirmek istemiş ancak bu isteği gerçekleşmemiştir. Mübârek Paşa, bu kubbeyi Gavri'nin mübârek emanetler için inşa ettirdiğini rivayet etmektedir. Gavri döneminde (1501-1516) inşa edilmiş bu kubbeye mübârek emanetler üç asır boyunca kalmıştır. Hicri 1275 senesinde ise buradan taşınarak Kahire'de bulunan Seyyide Zeynep Cami'nin salonunda bulunan bir dolaba daha sonra hidivlerin yani Mısır valilerinin sarayı olan Abidin Sarayı'na (قصر العابدین) taşınmıştır⁵⁶. Son olarak da Hz. Hüseyin Cami'ne taşınan mukaddes eşya günümüzde hala burada bulunmaktadır. Günümüzde burada Hz. Peygamber'e (s.a.s) nisbet edilen bir sürme, bir gömleğin

⁵⁰ Abdulfattah, “Relics of the Prophet”, s. 80.

⁵¹ Abdülhamit Tüfekçioğlu, “Kutsal Emanetlerin Memlukiler Dönemindeki Durumu ve Eser-i Nebi Cami”, *500. Yılında Mukaddes Emanetler Yaşayan Mirasımız*, ed. Mustafa S. Küçükaşçı, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi, 2019, s. 35.

⁵² Nebi Bozkurt, “Mukaddes Emanetler”, *DİA*, <https://İslamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler>.

⁵³ Ahmed Teymur Paşa, *el-Asarü'n-nebeviyye*, 3. bs., Kahire: İsa el-Babi el-Halebi, 1971, s. 35.

⁵⁴ Abdulfattah, “Relics of the Prophet”, s. 87.

⁵⁵ Kahire'nin eski ismi.

⁵⁶ Ahmed Teymur Paşa, *el-Asarü'n-nebeviyye*, s. 76-77.

kumaş parçası, bir tahta asa parçası, iki saç teli ve lihye dört cam mahfaza içinde sergilenmektedir.

2.1.3. Mukaddes Emanetlerin Osmanlı'ya İntikali

Topkapı Sarayı'nda bulunan Mukaddes Emanetler Dairesinde günümüze kadar ulaşmış; büyük çoğunluğu Hırka-i Saâdet Dairesinde sergilenen ve muhafaza edilen 605 adet eser bulunmaktadır⁵⁷. Bu emanetlerin bir kısmı ise hazine, kütüphane, kumaş ve silah dairelerinde bulunmaktadır. Bu çalışmadaki kılıçların büyük çoğunluğu Mukaddes Emanetler Koleksiyonunda sergilenirken bir kısmı da Silah Koleksiyonunda bulunmaktadır. İstanbul'a getirilen mübârek emanetlere dair ilk listeyi ve emanetlerle ilgili oluşan inançlar hakkında ilk bilgiyi XVII. yüzyılda Mustafa Sâfi vermektedir. Mustafa Sâfi aynı zamanda I. Ahmed'in imamıdır⁵⁸. Sâfi'nin bilgi verdiği emanetlerden bazıları da halifelere ve bazı sahabeye ait olan kılıçlardır. Has Oda'daki Hz. Ebubekir'in kılıç ve seccadesi, Hz. Ömer'in kılıcı, Hz. Osman'ın kılıcı, Muaz bin Cebel, Zübeyr bin Avvam, Ammar bin Yasir, Şurahbil bin Hasene ve Halid bin Velid'e ait kılıçları kaydetmekle birlikte Harem Dairesindeki tahtın yanında da Hz. Peygamber ve Hz. Ömer'in birer kılıcı başta olmak üzere diğer bazı sahabenin eşyalarının muhafaza edildiğini söylemektedir⁵⁹.

Osmanlı kaynaklarında, Moğol istilasından kaçan Abbasilerin Mısır'a taşıdığı mübârek emanetlerin İstanbul'a intikâl edişi hususunda en ayrıntılı bilgiyi veren kişi Evliya Çelebi'dir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethi esnasında meydana gelmiş olan Mercidâbık muharebesinde mağlup olma ihtimaline karşı Mısır'ın sultanı Kansu Gavri (ö. 1516), Mağrib'e kaçarak daha sonra tekrar Mısır'ı ele geçirmeyi hedefleyerek içerisinde mübârek emanetlerin de bulunduğu hazinesini İskenderiye limanındaki elli kadirgaya yerleştirmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır fethine çıkmadan önce İskenderiye'ye gönderdiği yelkenliler buna engel olmuştur. Mercidâbık seferinde Osmanlı ordusunun galip gelmesiyle İskenderiye'de bekleyen hazineye de el

⁵⁷Nebi Bozkurt, "Mukaddes Emanetler", *DİA*, <https://Islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler>.

⁵⁸ Çevrimli, "Vakfiyelerde Mukaddes Emanetlerin İzleri", s. 76.

⁵⁹ Erhan Afyoncu, Uğur Demir, "Mukaddes Emanetlerin İstanbul'a İntikali", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, c. 1, sy. 40 (2019), s. 170.

konulmuştur⁶⁰. Evliya Çelebi *Seyhatnâme* adlı eserinde bu hazinenin Osmanlı'ya intikalinden bahsederken muhtevasını kaydetmiştir.

“Cevâhir ile musanna’ bir sanduka içre Hazret-i Risâletin Uhud gazâsında şehîd olan Dendân-ı Şerîfî ve bir dutam mübârek Lihye-i Şerîfî kılları ve çeşm-i nerkislerinin sürmedânı ve mîldânı ve bir kıt’a içi ziftli hasırdan abdest ibriği ve bir sanabru ağacından tesbihi ve bir kıt’a cimşirden Nalın-ı Şerîfî ve bir hezârân alaca asâsı ve Paypûş-ı Şerîfî ve iki kıt’a Hırka-i Şerîfî (biri hurma lifi sarıya mail, biri beyaz kûtnî sûzeni cellâyî hil’at) ve bir kara kılıc ve bir deve yünü kuşak ve bir deve yünü ridâ ve bir deve yünü Destâr-ı Şerîf ve bir beyaz sûzeni arakiye. Bunlar cümle kat ender kat, zer ender zerdûz boğçalar içinde mahfûz olub üzerlerinde (Hâzâ muhallefât-ı Resûlullah) deyû tahrîr idüb cümlesine Selîm Han yüzün gözün sürüb (Şefâat Yâ Resûlallâh) deyüb bizzat kendiler mühür ururlar.

Andan bizzat Hazret-i Yûsuf’un Destâr-ı Şerîflerin teberrûken mübârek başlarına giyüb yine sanduka-i mücevheri içre hıfz iderler. Yine Hazret-i Yusuf’un bir bıçağı ve sicinde hapis iken vakt-i salâtı bilmek için yapduğı sâat ve bisâtları görüb sandukasına mühür ururlar.

Ve Çaryâr-ı Güzîn’in kılınçları ve selef padişahlarının tarzı ve tavr-ı esbâbları ve âlât-ı silahları ve kisveleri ve kâmil elli bin musanna ve murassa tüfenk ve yirmi bin Mısırî kılınçlar ve on bin zırh ve yirmi bin keman ve bîhisab at ve bîhisab zemberek... ve bunların emsali tahrîri mümkün olmıyan eşyalar İskenderiyye hazinesinden çıkub cümle eşyayı donanma gemilerine doldırub Âsitâneye revâne oldılar.”⁶¹

Evliya Çelebi burada diğer mübârek emanetlerle birlikte “Çaryâr-ı Güzîn” olarak ifade ettiği Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Osman’a ait kılıçların da İstanbul’a intikal edişini kaydetmiştir. Daha sonraki dönemlerde de saraya mukaddes emanetler eklenmiştir.

2.1.4. Osmanlı’da Emânât-ı Mübârekenin Bakımı ve Korunması

Osmanlı mübârek emanetlerin çoğunu Topkapı Sarayı’nda bulundurmıştır. Ancak Yıldız Sarayı’nda, Hırka-i Şerif Camii’nde bulunan hırka gibi başka yerlerde korunan emanetler de vardır. Topkapı Sarayı’nda sergilenen hırka “Hırka-i Saâdet”,

⁶⁰ Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, s. 33.

⁶¹ Evliya Çelebi, TSMK, B.303, V, 1156: vrk. 322b-323.

Fatih'te bulunduğu camiye adını veren hırka ise “Hırka-i Şerif” adıyla meşhur olmuştur⁶². Mukaddes emanetlerin bir kısmı önceleri hazîne-i hümâyunda muhafaza edilirken II. Mahmud döneminde (1808-1839) Has Oda kasrına alınmışlardır. Buranın temizliği, buhurlanması ve korunması gibi işler için kırk kadar hizmetli görevlendirilmiştir. Bizzat padişah da kendisini bu görevlilerden biri kabul etmiş, hırka-i saâdet sandığının ve bulunduğu odanın anahtarını yanında tutmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında düşman eline geçer korkusuyla Konya'ya taşınan mübârek emanetler Cumhuriyet döneminde de büyük saygı görmüş ve II. Dünya Savaşı sırasında Niğde'ye götürülmüştür⁶³.

Osmanlı Devleti'nde padişahların tahta çıkışlarında yapılan *cülûs* törenlerinden bir süre sonra (Çoğunlukla bir hafta ancak daha uzun ya da daha kısa vakit geçtiği de olmuştur.) “*taklîd-i seyf*” olarak bilinen kılıç kuşanma merasimleri düzenlenmiştir. Bu merasimlerde genellikle mukaddes emanetler hazinesinde bulunan Hz. Peygamber'in (s.a.s) kılıcı ya da Hz. Ömer'in (r.a) kılıcı kuşanılmıştır⁶⁴. Bazı padişahlar ise hem süyuf-ı mübârekeden bir kılıç hem de atalarının kılıçlarından bir kılıç kuşanmıştır. Örneğin IV. Murad hem Hz. Peygamber'in (s.a.s) hem de Yavuz Sultan Selim'in kılıcını kuşanmıştır⁶⁵. Padişahların tekâlid-i seyf törenlerinde kuşanmak üzere bu mübarek kılıçlardan seçmiş olmalarının hem manevi hem de siyasi sebepleri bulunmaktadır. Hz. Peygamber'e (s.a.s) ve onun ashâbına bağlılıklarını gösterirken bir yandan da hilâfetin sembolü olan bu kılıçları kuşanarak siyasi güçlerini ortaya koymuşlardır.

Hz. Peygamber'e (s.a.s) ait sakal-ı şerifler de bazı camilerde muhafaza edilmiş ve bu camiler sakal-ı şerif camileri olarak da tanınmıştır. Akçay Sakal-ı Şerif Cami bunun bir örneğidir. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan verilen bilgiye göre 422 tanesi İstanbul'da

⁶² Mustafa S. Küçükbaşçı, “Antik Çağdan XXI. Yüzyıla İstanbul'daki Mukaddes Emanetler”, *İstanbul'daki Mukaddes Emanetler*, (ed.) Coşkun Yılmaz, İstanbul: İ.B.B. Kültür A.Ş., 2016, c. 5, s. 405.

⁶³ Nebi Bozkurt, “Mukaddes Emanetler”, *DİA*, <https://Islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler>.

⁶⁴ Abdülkadir Özcan, “İstanbul'da Cülûs ve Kılıç Kuşanma Törenleri”, *Antikçağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, 2015, c. III, s. 385.

⁶⁵ Ahmet Önal, “Osmanlı Saray Merasimlerinde Mukaddes Emanetler ve Hırka-i Saadet Dairesi”, 500. Yılında Mukaddes Emanetler Yaşayan Mirasımız, ed. Mustafa S. Küçükbaşçı, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi, 2019, s. 123.

olmak üzere Türkiye’de 1818 adet sakal-ı şerif bulunmaktadır⁶⁶. Osmanlı devrinde padişah, hanım sultan ya da diğer kurucular tarafından kurulan vakıfların câmi, zâviye, türbe gibi bazı yapılara sakal-ı şerif bağışladığı ve bunların korunması, mübârek gün ve gecelerde halka ziyaret ettirilmesi, bu işlerde görev alacak kişiler ve bu hizmetler için tahsis edilen ücretleri karşıladığı bilinmektedir.

Sakal-ı şeriflerin çoğu cami ve mescitlerde, Nakşibendî, Rufâî ve Halvetî tekke, zaviye ve dergâhlarında, türbelerde, kütüphane ve nadiren bazı önemli kişilere ait konaklarda muhafaza edilmiştir. Hz. Peygamber’e (s.a.s) gösterilen saygıdan dolayı sakal-ı şeriflerin kendileri kadar muhafaza edildikleri kutu, çekmece ve sandıkların yapımına da çok önem verilmiştir. Sakal-ı şeriflerin muhafaza edilmesi için sedefkârî çekmeceler, neceften veya cevizden, gümüşten, maundan mâmul kilitli sandıklar içerisinde sanat değeri taşıyan örtüler yapılmış ve bu mahfazalar da teberrükât eşyasından sayılmıştır⁶⁷. Bu ihtimam sakal-ı şeriflere has değildir ve bütün mübârek emanetlerin mahfazaları özenle üretilmiştir. Örneğin Hırka-i Şerif, Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan iç içe iki altın sandıkta muhafaza edilerek altın sırmalı yedi ipek kadife kumaştan bohçaya sarılmıştır⁶⁸. TS.MA’da bulunan bir belgede Hırka-i Saadet Dairesinde mübârek emanetleri muhtevî yeşil atlas keselerin yıprandığının tespit edildiği, yeni keseler için numune sunulduğu ve onaylandıktan sonra hızlıca üretildiği kaydedilmiştir⁶⁹. Bu belge mübârek emanetlerin korunması hususundaki titizliği göstermektedir. Aynı zamanda bu emanetlerle ilgili mahfaza yapımı ya da tezyînat gibi meselelerin tek kişinin tasarrufunda olmadığını, bu işlerin onay alınarak yapıldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca bu mahfazaların yapımı, eserlerin nakşedilmesi, Mukaddes Emanetler dairesinin bakımı ve tezyînatı gibi vazifeler müslüman ve ehil kişilere verilmiştir. TS.MA’da; Hırka-i Saadet Dairesi’nde şadırvan kubbesi, sarık odası ve küçük kubbesinde yapılacak tamir ve tezyînatın Müslüman ve ehil kişilere yaptırılmasından bahseden belge bunu ortaya koymaktadır⁷⁰.

⁶⁶ Nebi Bozkurt, “Sakal-ı Şerif”, *DİA*, <https://İslamansiklopedisi.org.tr/sakal-i-serif>.

⁶⁷ Çevrimli, “Vakfiyelerde Mukaddes Emanetlerin İzleri”, s.189.

⁶⁸ Ömer Menekşe, “Mukaddes Emanetler”, *Diyanet Aylık Dergi*, (2004), s. 45.

⁶⁹ BOA, TS.MA.e, 1084-34.

⁷⁰ BOA, TS.MA.e, 1099-32.

Osmanlı Devleti'nin eski eser koruma anlayışı günümüz müzecilik anlayışından oldukça farklıdır. Bu konuda XIX. yüzyıla kadar özel bir kanun hazırlanmamış, fıkıh kurallarına göre hareket edilmiştir. Âsâr-ı Atika Nizamnamesi olarak bilinen eski eserler hakkındaki ilk kanun 1869 senesinde çıkmış olup 1874, 1884 yılında yenilenmiştir⁷¹. Bu konuda ilk çalışmaların Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra yapıldığı söylenebilir. Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı savaş hukukuna göre savaştan sonra savaşa katılan askerlerin hakkı olan yağma hakkını şehre ve şehrin güzelliklerine zarar gelmemesi için kendi kişisel hazinesinden ödemiş böylece Roma ve Bizans Dönemi eserlerini koruma altına almıştır. Ayrıca Ayasofya kilisesi camiye çevrilirken Bizans Dönemi'nden kalan ikonografik resimler kazınmamış aksine zarar görmemeleri için özel bir harç hazırlanmıştır. Resimlerin bu harç ile sıvanması günümüzdeki koruma anlayışına uygun olmasa da kendisinden önceki devletlerin sanatına saygı duyduğunun göstergesidir⁷². Osmanlı tarihi eserlere koruma amacından daha çok faydacı bir tavırla yaklaşmıştır. Önemli olan eski eseri onarmak ve kullanılır hale getirmek olmuştur. Bunun bir örneği mimaride antik eserlerden devşirme malzeme kullanmalarıdır. Süleymaniye Külliyesi yapımı sırasında İstanbul içinden ve dışından eski dönemlere ait malzemelerin getirilerek inşaatta kullanıldığı bilinmektedir⁷³. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethettikten sonra orada bulunan mübârek emanetleri İstanbul'a getirmesi de eski eserlerin korunmasına bir örnek sayılabilir. Yavuz Sultan Selim'den itibaren korunan bu emanetler ve kendinden önceki padişahlara ait eşyalar günümüze kadar gelmiştir. Ancak bu eşyalar eski eserlere olan saygıdan ziyade manevi değerinden ve atalara gösterilen saygıdan dolayı korunmuştur⁷⁴. Bu eserleri korurken de tamamen olduğu gibi saklamak yerine eskiyen kabza ve kınlar değiştirilmiş; bu eserlere verilen önemi belli etmek adına tezyînatlı, sanat eseri değeri olan parçalar eklenmiştir. Böylece eserlerin orijinalliği değiştirilse bile sanatsal bir değer katılmıştır.

⁷¹ Halit Çal, "Osmanlı Devletinde Asar-ı Atika Nizamnameleri", *Vakıflar Dergisi*, s. 26 (1997), ss. 391-400, s.391.

⁷² Şükrü Ünar, "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Gelişimi", *Asya Studies*, C. 2, S. 8 (2019), s.69.

⁷³ Fatma Şimşek, Güven Dinç, "XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 16 (2009), ss. 101-27, s.104.

⁷⁴ Ünar, "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Gelişimi", s.69.

Yavuz Sultan Selim döneminde İstanbul'a intikal eden mübârek emanetler sarayda el üstünde tutulmuş ve bunların bakımı, onarımı konusunda çok hassas davranılmıştır. Bu emanetlerle ilgili işlerden sorumlu görevliler özenle seçilmiştir. Vefat eden bir Hırka-i Saadet dairesi hademesinin kızına maaş bağlandığı kaydedilmiştir⁷⁵. Bu da gösterilen ehemmiyetin bir delilidir. Bu bölümün devamında bu görevlilerin bulunduğu Has Oda ve burada gerçekleştirilen merasimler hakkında yapılan araştırmalara yer verilerek mübârek emanetlerin Osmanlı dönemindeki durumu ortaya konacaktır.

2.1.4.1. Has Oda

Has Oda kavramı Osmanlı sarayındaki eğitim sisteminin en üst seviyesini ifade etmek için kullanılmaktadır. Enderun Mektebi'nin en üst seviyesi "Has Oda" olarak bilinmekle birlikte en yüksek eğitim de bizzat bu odada verilmekteydi. Devlet erkânından olacak ve idarecilik yapacak kişiler burada yetiştirilirdi. Osmanlı'da padişahların oturduğu bütün odalara da "Has Oda" denmiştir⁷⁶. Günümüzde mübârek emanetlerin sergilendiği Has Oda, Fatih Sultan Mehmet (1417-1478) tarafından yaptırılmıştır. Has Oda Kasrı ve sultanın kış odası olarak da bilinen yapı padişahın günlük devlet işleriyle ilgilendiği, ziyaretçileriyle görüştüğü bir *arzhâne*⁷⁷ olmuştur.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle (1517) Osmanlı'ya nakledilen mübârek emanetler, ilk zamanlarda Silahdar Hazinesi ve Revan Köşkünde muhafaza edilirken bazen Has Oda'ya getirilmekteydi⁷⁸. Yavuz Sultan Selim günümüzde Hırka-i Saadet'in bulunduğu kısmın altına Has Oda görevlileri için bir oda yaptırmıştır. Bu iki oda arasında merdivenle geçiş sağlanmaktaydı. Bu merdivenlerden odaya giriş ise Hırka-i Saadet'in konulduğu odanın içinde dışarıdan bakıldığında dolap kapısı gibi duran bir girişti. Has Odalıların yeri daha sonraki zamanlarda değişmiştir. Sultan IV. Murad (1623-1640) zamanında Hırka-i Saadet'in bulunduğu odanın karşısına Has Odalıları için yeni bir oda yapılmıştır. XIX. yüzyılda ise, günümüzde padişah

⁷⁵ BOA, HH.I, 158-10.

⁷⁶ Tahir Güngör, *Has Oda: Topkapı Sarayı'nda Mukaddes Emanetler Mekanı*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016, s. 51.

⁷⁷ Has Oda için kullanılan bir başka kelime.

⁷⁸ Erdoğan Tamer v.dğr., *Mukaddes emanetler = Relics of İslam = Reliques De L'İslam*, çev. Adnan Osmanoğlu, Brenda Atasoy, Sacide Tangüner, Ankara: Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 1976, s. 2.

portrelerinin sergilendiği, mukaddes emanetler dairesinin avluya bakan revakları kapatılarak bir oda yapılmış ve Has Odalılara ayrılmıştır⁷⁹.

Mübârek emanetlere çok önem verdiği bilinen Sultan I. Ahmet (1603-1617), Hırka-i Saadet'in bulunduğu sandukayı tahtının yanına aldırılmıştır. Bu da hırkanın hem dinî hem de siyasî bir sembol olmasıyla alakalıdır⁸⁰. Mübârek emanetlere verdiği ihtimamla bilinen bir diğer padişah II. Mahmud'dur. Onun döneminde sarayda bulunan emanetlerin çoğu Has Oda'ya taşınmıştır. Bundan sonra daha çok Hırka-i Saâdet, Emânât-ı Mukaddese veya Mukaddes Emanetler Dairesi olarak isimlendirilmiştir⁸¹. TS.MA'da bulunan bir belgede Hırka-i Saâdet Dairesi'nde; Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin ve Halid bin Velid, Zübeyr bin Avvam, Zeynelabidin ve sair sahabenin kılıçlarının, Hırka-i Saâdet sandukası ve Sancak-ı Şerif sandukasının bulunduğu kaydedilmiştir⁸².

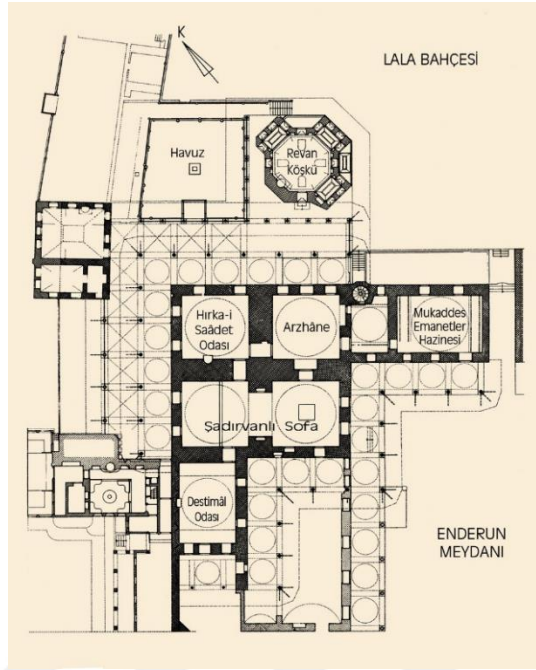
Has Oda'nın padişahın kendisiyle görüşmeye gelenleri kabul ettiği arzhâne, padişahın dinlendiği bitişiğindeki Has Oda ve bunlara bağlantılı uzun bir sofayla birlikte kare planlı bir yapısı vardır. Kare planlı yapıya revaklı avludan giriş yapılmaktadır. Enderun avlusundan bakıldığında tek katlı bir yapı gibi görülmektedir. Ancak aslında altında bir kat daha bulunmaktadır. Yani yapı kot farkından dolayı Enderun avlusundan görünen ön cepheden tek katlı olmakla birlikte, arka cepheden ise eskiden Has Oda koğuşu olarak kullanılan kısmın üzerinde ikinci kattadır.

⁷⁹ Güngör, *Has Oda*, s. 52.

⁸⁰ Tamer v.dğr. (ed.), *Mukaddes emanetler*, s. 2.

⁸¹ Nebi Bozkurt, Doğan Yavaş, "Mukaddes Emanetler Dairesi", *DİA*, <https://Islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler-dairesi>.

⁸² BOA, TS.MA.d, 894.

Şekil 1: Mukaddes Emanetler Dairesinin Planı (İslam Ansiklopedisi, c.XXXI, s.112.)

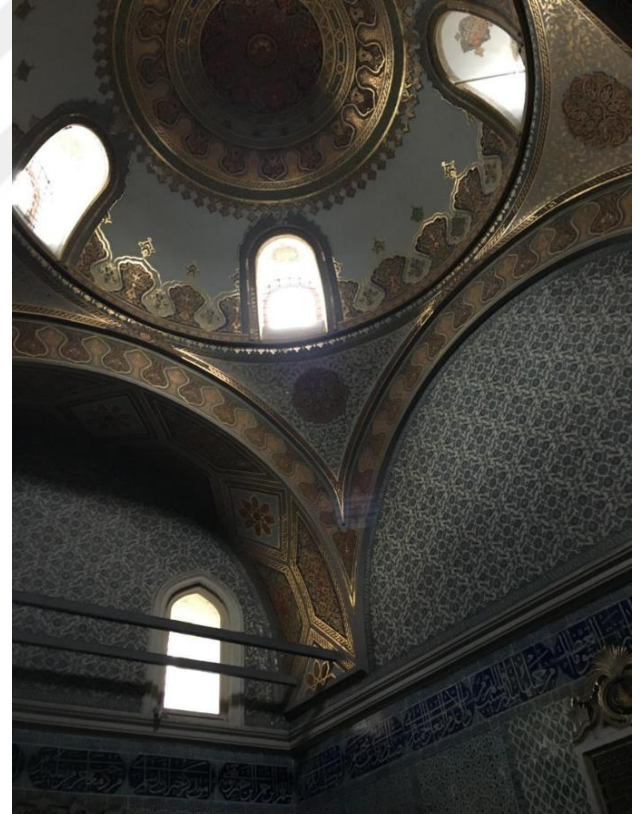
Mukaddes Emanetler Dairesinin üzeri dört kubbeyle örtülü olup; “Sofa”, “Arzhâne”, “Hırka-i Saadet Odası”, “Mukaddes Emanetler Hazinesi” ve “Destimâl Odası” olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Bu yapının duvarları 1,5 metre kalınlığındadır. Yalnızca sofayı Arzhâne ve Hırka-i Saadet Dairesi’nden ayıran duvarın kalınlığı 3,10 metre ve sofa ile Destimâl Dairesi arasında kalan duvarın kalınlığı 1,9 metredir⁸³.

Sofa, yapının ana girişinin açıldığı kısımdır. Giriş kısmında bulunan fıskiyeyle dolaylı “şadırvanlı sofa” olarak da bilinmektedir. İki kare kısımdan oluşan sofa geniş bir kemerle ikiye ayrılmıştır ve üstü iki adet aydınlık feneri olan kubbeyle örtülmüştür. Kubbelere geçiş arslangöğüsleriyle sağlanmıştır. Giriş kısmının üstündeki arslangöğüslerinde Allah (c.c.), Muhammed (s.a.s), Ebubekir (r.a) ve Ömer (r.a) yazmaktadır. Kemerle ayrılmış diğer kısımdakilerde ise Osman (r.a), Ali (r.a), Hasan (r.a) ve Hüseyin (r.a) yazmaktadır. Şadırvanlı kısmın girişe göre sol tarafında iki pencere, sol tarafında ise Arzhâneye geçişi sağlayan bir kapı bulunmaktadır. Tıpkı Erken Devir Osmanlı mimarisine ait camilerde görüldüğü gibi burada da yapının arka

⁸³ Bozkurt, Yavaş, “Mukaddes Emanetler Dairesi”.

tarafında kalan kısım yükseltilerek bir seki oluşturulmuştur. Kaynaklarda buranın mescit olarak kullanıldığı geçmektedir⁸⁴. Bu kısmın da giriş eksenine göre sol tarafında Destimâl odasına geçiş sağlayan bir kapı, sol tarafında ise günümüzde kapalı tutulan Hırka-i Saadet Dairesine geçişi sağlayan bir kapı bulunmaktadır. Sofanın duvarları kubbeyi taşıyan kemerlere kadar XVI.-XVII. yüzyıllarına ait olan çinilerle kaplıdır. Çoğunlukla hatayi, gül, hançer yaprak motifleri, pelengî ve benek motifleri kullanılan çiniler İstanbul üslubundadır (hatâyî üslubu). Duvarları kaplayan bu çiniler aynı deseni taşıyan karolardan oluşan panolar halindedir. Panoların arasından ise yine aynı üslupta, farklı desenlerde uygulanan çini şeritler geçmektedir. Çiniyle kaplı olmayan kemerli duvarlar ve kubbe ise çini desenleri taklit edilerek kalemişiyle süslenmiştir. Günümüzde bu kısımda sahabe kılıçlarının bir kısmı, Kâbe'nin altınoluğu, Hacerü'l-Esved'i koymak için kullanılan altın hazne gibi eşyalar sergilenmektedir.

Destimâl Odası, sofanın seki kısmının sol tarafında kalmaktadır. Dikdörtgen planlı bu oda Has Oda görevlilerinin kaldığı ve XIX. yüzyıldan sonra mübârek emanetleri ziyaret edenlere hediye edilen destimâllerin (tûlbentlerin) üretildiği ve saklandığı odadır⁸⁵. Zaman içerisinde birkaç kez tadilat görmüştür. Uğradığı tadilatlarla ilgili bilgiler içerisindeki kitabelerde yer almaktadır. Kasnağında dört pencere açıklığı bulunan kubbesi ise yoğun yaldızlı kalem işleriyle süslenmiştir. Kubbeye geçişi sağlayan arslan göğüslerinin üzerinde; zemini rumi deseni olan üzerine ise sekiz daireden oluşan, dairesel

Fotoğraf 1: Destimal odası kubbesi

⁸⁴ Bozkurt, Yavaş, “Mukaddes Emanetler Dairesi”.

⁸⁵ Küçükaşçı, “Antik Çağdan XXI. Yüzyıla İstanbul’daki Mukaddes Emanetler”, s. 403.

geometrik formda iri rozet şeklinde süslemeler uygulanmıştır. Kubbeyi taşıyan iki kemerin alt kısmında, geometrik zencerek cetvellerle birbirine bağlanan eşkenar dörtgenler içerisinde sekiz köşeli yıldız desenleri bulunmaktadır. Duvarları, sofada olduğu gibi, kemerlere kadar çini kaplıdır.

Sofanın giriş eksenine göre sağ tarafında kalan kapısından eskiden bekleme odası olarak kullanılan arzhâneye girilmektedir. Arzhânenin giriş eksenine doğru sol tarafında Hırka-i Saadet Dairesi, sağ tarafında ise Mukaddes Emanetler Dairesi bulunmaktadır. Kubbesinde dört pencere açıklığı vardır ve çinilerle kaplıdır.

Taht Odası olarak da bilinen Has Oda'ya, arzhânedan III. Ahmed'in hattıyla kelime-i tevhidin yer aldığı yay kemerli bir kapıdan girilmektedir. Bu kapının iki yanında mermer levhalarda tuğra şeklinde, sağda "cihan mâliki hâkân-ı emced", solda "şeriat sâliki Sultan Ahmed" yazmaktadır. Sofa kısmında bulunan günümüzde kapalı tutulan kapısının üzerinde ise celi sülüs hatla "es-selâmu aleyküm yâ Resulullah" yazmaktadır. Bu çift kanatlı kapı Osmanlı kakmacılık sanatının son büyük ustası Sedefkâr Vâsîf tarafından yapılmış, hendesî motiflerle bezeli bir sanat eseridir. Odanın kuzey batı ve kuzey doğu cephelerinde ikişer penceresi vardır. Bu kısmın kubbesi 16,70 metre yükseklikte olup diğer kubbelerden daha yüksektir⁸⁶. Köşelerden kubbe kasnağına geçişte Memlük tarzı mukarnaslar kullanılmıştır. Kubbe kasnağında on iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Kubbe üzerindeki süslemeler XX. yüzyıl üslubunda stilize çiçek desenlerinden oluşmaktadır. Aydınlık fenerinin etrafında siyah zemin üzerine altınla Ahzâb sûresinin 45-47. âyetleri, kasnağın altından geçen şeritte ise Fetih Suresinin 1-8. âyetleri yazılıdır. Duvarlarda mavi zemin üzerine beyaz sülüs hatla Kaside-i Bürde'den beyitler yazılıdır. Günümüzde Arzhâne tarafındaki kapı camekânla kapatılmıştır. Ziyaretçiler odayı ancak buradan görebilmektedir. Arzhâne'den Has Oda'ya geçilebildiği gibi üstü küçük bir kubbeyle kapalı alandan Mukaddes Emanetler Hazinesi bölümüne de geçiş bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı bu kısmın üstü kubbeyle örtülü olup duvarlarında bir süsleme bulunmaktadır. Günümüzde bu odada muhafaza edilen en önemli eserlerden biri Kâbe kapısının örtüsüdür.

⁸⁶ Bozkurt, Yavaş, "Mukaddes Emanetler Dairesi".

2.1.4.2. *Has Oda'nın Görevli Memurları*

Has Odalılar padişahın yanından hiç ayrılmayan, sarayda ve seferde daima padişahın kişisel ihtiyaçlarından sorumlu olan görevlilerdir. Bu görevlilerin aynı zamanda nöbetleşe yerine getirdikleri mübârek emanetlerle ilgili görevler bulunmaktadır. Her Has Oda görevlisi sırası geldiğinde Hırka-i Şerif dairesini süpürmek, burada bulunan sanatkârların ve kitapların tozunu almak, gül suyu ile odayı buhurlamak, parmaklık şamdan gibi eşyaları parlatmak ve gece gündüz aralıksız Kur'an okunması sorumluluklarını yerine getirmektedir. Padişah da kendini Mübârek emanetlerin hizmetkârlarından saymakta, bakımlarıyla ilgilenmekte, bayramlarda ve özel günlerde gül suyuyla Hırka-i Şerifin bulunduğu kafesi kendisi temizlemektedir⁸⁷. Ayrıca Has Oda hademelerinden dört kişinin Hırka-i Saâdet Dairesinde kalarak nöbetle Kur'ân-ı Kerîm okuması kanundur. Geçmiş yıllarda çeşitli sebeplerden dolayı bazı aksamalar olmuşsa da 1996 yılından itibaren gelenek yeniden canlandırılmış ve günümüzde de devam etmektedir⁸⁸.

Has Oda görevlileri şunlardır: hünkâr müezzini, sır kâtibi, baş çukadar, sarıkçıbaşı, kahvecibaşı, tırnakçı, tüfenkçibaşı, berberbaşı⁸⁹. Hünkâr müezzinin vazifesi, saray müezzinliği ve Padişah Cuma namazı için hangi camiye giderse orada müezzinlik yapmaktır. Sır kâtibi, padişahın daima yanında olan özel yazıcıdır. Padişahın ihtiyacı olabilecek kâğıt, mürekkep gibi şeyleri daima boynuna astığı bir kesenin içinde taşırdı. Padişah camiye girdiğinde kendisine arzlar söylenir o da bunları kayda geçer ve dönüş yolunda bunları padişaha okurdu. Padişahın kütüphanesinden sorumlu kişi de sır kâtibidir. Ayrıca sipahilerin, yeniçerilerin, müteferrikaların ve çavuşların ana defterler, hazineyle alakalı haraç, cizye, avarız ve mukâta'a defterleri, Halep, Diyarbakır, Türkmen ve Mısır defterleri, vezîr-i âzâmın muhasebe defterleri ve kaptanların defteri gibi bazı defterlerin muhafazası da sır kâtibinin sorumluluğundaydı. Baş çukadarın sorumluluğunda yaklaşık kırk çukadar bulunmaktaydı. Çukadarlar alaylarda kendilerine has kıyafetleriyle ellerinde gümüş zincirli kamçılarla padişahın arkasından yürürlerdi, baş çukadarın kamçısı ise altındandı. Padişahın sağından yürür ve elini padişahın atının

⁸⁷ Güngör, *Has Oda*, s. 102.

⁸⁸ Bozkurt, Yavaş, "Mukaddes Emanetler Dairesi".

⁸⁹ Güngör, *Has Oda*, s. 62.

sağrısına koyardı. Padişahın ayakkabılarını kıyafetinin göğüs kısmında bulunan cepte, altın bir kese içinde taşırdı. Padişahın sol tarafında ise ikinci çukadar dururdu. Sarıkçıbaşının emrinde on beş sarıkçı yamağı bulunmaktaydı. Bunlar Revan Köşkü olarak da bilinen Sarık Odası'nda her türlü sarığı sarar ve muhafaza ederlerdi. Padişahın özel günlerde giyeceği sarıkları hazırlarlardı. Kahvecibaşı, padişahın kahvesini yapar ve kahve yapımında kullanılan malzemelerle, kahve takımlarıyla ilgilenirdi. Tırnakçı, padişahın tırnaklarını kesmekle sorumlu ve padişahın tırnaklarını her Perşembe kesen görevlidir. Aynı zamanda mübârek emanetlerin bakımıyla ilgili nöbetlerini de ifa etmektedir. Tüfenkçibaşı, nişan atışlarında ya da ava gidildiğinde padişaha tüfek veren görevliydi. Av esnasında avlananları toplamak da onun vazifesiydi. Ayrıca tüfenkçibaşının emrinde; Hazine, kiler ve seferli odalarından padişahın kendisine emanet edilen silahlarını temizleyen ve muhafaza eden yaklaşık yirmi ila otuz arasında kişi bulunmaktaydı. Berberbaşının vazifesi padişahı tıraş etmektir. Osmanlı geleneğinde tıraş önemli bir hadiseydi. Bir şehzâdenin ilk tıraşını tamamladığında berberbaşı, alayla paşa kapısına gelip sadrazamdan hil'at giyip bahşiş alırdı. Yavuz Sultan Selim döneminden sonra padişahın kesilen saçlarının gümüş bir tas içerisinde yıkanıp tutsülenip bir sanduka içerisinde Hz. Peygamber'in (s.a.s) kabrinin yakınına gömülmek üzere Medine'ye gönderilmesi geleneği başlatılmıştır. Padişahı tıraş ettikten sonra Medine'ye gönderilmek üzere kesilen saçları hazırlamak da berberbaşının göreviydi⁹⁰.

Bu görevliler hem kendi vazifelerini yerine getirir hem de mübârek emanetlerin ve mübârek emanetlerin bulunduğu Hırka-i Saadet Dairesi'nin bakımıyla ilgili görevleri belli bir sıraya göre bölüşerek yerine getirirlerdi. Yukarıda da bahsedildiği üzere özellikle Yavuz Sultan Selim, Hırka-i Saadetle ilgili bu vazifelere çok önem verir, o da üstlenirdi. Kendisinden sonra da bu, gelenek haline gelmiştir⁹¹.

Osmanlı Devleti teşkilâtının genişlemesi ve gelişmesiyle ağa, askerî teşkilâtta en çok kullanılan unvan haline gelmiştir⁹². Osmanlı'nın devlet teşkilatının bir bölümü arz ağaları olarak bilinirdi. Arz ağaları, emirlerinde pek çok adam bulunan ve bu çalışanların denetlenmesinden, gerektiğinde cezalandırılmasından sorumlu kişilerdi.

⁹⁰ Güngör, *Has Oda*, s. 62-63.

⁹¹ Güngör, *Has Oda*, s. 65.

⁹² Faruk Sümer, "Ağa", *DİA*, <https://İslamansiklopedisi.org.tr/aga>.

Sözlü olarak bizzat arzda bulunabilme yetkisine sahip arz ağaları sarayın ve devletin en üst kademlerindendi⁹³. Has Oda'da görev yapan arz ağaları şunlardır: hasodabaşı, silahtarağa, çukadar ağa, rikabdar ağa, dülbend ağası, anahtar ağası⁹⁴. Bu ağalardan dülbend ağasının Hırka-i Saadet ve mübârek emanetlere karşı özel sorumlulukları bulunmaktaydı.

Dülbend ağasının asıl vazifesi padişahın sarıklarını ve çamaşırlarını muhafaza etmek bazen de padişahı giydirmektir. Daha önce de bahsedilen destimâl denen, mübârek emanetleri ziyarete gelenlere hediye edilmek üzere üretilen tülbentler de dülbend ağasının sorumluluğundaydı. Dülbend ağası ayrıca; Has Oda'da nöbetleşe okunan Kur'ân'ı kimlerin okuyacağını sırasını tayin eder, Hırka-i Saadet Dairesi'nin temizliği, düzeni şamdanlarının parlatılması görevlerini dağıtır ve yapılan işleri tetkik ederdi⁹⁵.

2.1.4.3. Has Odada Gerçekleşen Merasimler

Padişahın tahtının ve Mübârek emanetlerin burada bulunması Has Oda'nın saraydaki en önemli ibadet ve merasim mekânı olmasını sağlamıştır. Bu durum III. Mahmud zamanından halifelik kaldırılana kadar devam etmiştir. Padişahların cenazeleri buradan kalkar, kızlarının nikâhları burada kıyılır, şehzadelerin sakal merasimi (irsâl-i lihye) ve hatim duaları ve başka amaçla yapılan dualar da burada yapılırdı. Ayrıca cülus merasimi burada yapılır, savaşa gitmeden önce buradan Sancak-ı Şerif alınır, dua edilir ve sefere öyle çıkılırdı. Ramazan ve Kurban bayramlarında müâyede merasimi olarak bilinen bayramlaşmalar da burada yapılırdı. Hırka-i Şerif ziyaretleri de Has Oda'da gerçekleşen çok özel merasimlerden⁹⁶. Burası Osmanlı'nın hem sosyo-kültürel hem de siyasi tarihinin en önemli anlarına şahitlik eden bir mekandı. Hz. Peygamber'in şefaatine ve rızasına nail olma arzusuyla padişahların aldıkları çoğu karar burada dua edilerek harekete geçirildi. Bu, hem Osmanlı'da teberrüke verilen önem hem de mübârek emanetlerin hilafeti temsil etmesi ve siyasi bir güç olmasıyla alakalıdır.

⁹³ Mübahat S. Kütükoğlu, "Arz", *DİA*, <https://Islamansiklopedisi.org.tr/arz--osmanli>.

⁹⁴ Güngör, *Has Oda*, s. 74.

⁹⁵ Güngör, *Has Oda*, s. 91-92.

⁹⁶ Abdülkadir Özcan, "Cülüs", *DİA*, <https://Islamansiklopedisi.org.tr/culus>.

İslam ve müslüman Türk devletlerinde şehzadelerin tahta geçmesi törenler eşliğinde gerçekleşirdi. Bilindiği üzere bu törene Osmanlı'da Cülus Töreni denmekte ve herhangi bir taht kavgasına engel olmak için ölen hükümdarın cenaze merasiminden önce yapılmaktaydı. Padişah vefat ettiğinde bu haber şehzadeye sadrazam tarafından genellikle Sünnet Odası'nda verilirdi. Daha sonra yeni padişah, bir kolunda dârüssaâde ağası, diğer kolunda silâhdar ağasıyla önce Hırka-i Şerif Dairesine götürülürdü. Burada sadrazam ve şeyhülislamın biatından sonra tahta oturtulurdu. Burada gerçekleşen biata 'Umûmî Biat' denmektedir⁹⁷.

Fotoğraf 2: Mukaddes Emanetler Dairesinin giriş kapısı ve önündeki mermer seki

Padişah cenazeleri Has Oda'dan kalkmaktaydı. Has Oda'nın Haliç'e bakan tarafındaki revaklı balkona bir çadır kurulur, cenaze burada yıkanır ve tabuta konurdu. Ardından Has Oda'nın ön tarafında bulunan mermer sekinin üzerine yerleştirilir, helallik istenir ve tezkiye edilirdi⁹⁸. Bu sekinin hemen köşesinde önceleri su kuyusu olarak kullanılan mermer bilezikli bronz bir kuyu bulunmaktadır (Fotoğraf 2). Bu kuyu daha sonra Mukaddes Emanetler Dairesi temizlenirken çıkan tozların hürmeten saklanması için kullanılmıştır. Bu örnek Osmanlı devrinde teberrüke verilen ehemmiyetin derecesini bizlere göstermektedir.

Cülus merasiminden sonra en önemli merasimlerden olan Ramazan ve Kurban bayramlarındaki bayramlaşma seremonilerinin saray halkıyla ve devlet erkânıyla

⁹⁷ Güngör, *Has Oda*, s. 74.

⁹⁸ Bozkurt, Yavaş, "Mukaddes Emanetler Dairesi".

bayramlaşma kısmı da Has Oda önünde gerçekleşmekteydi. Bu bayramlaşma olayına “muâyede merasimi” denmekteydi. Padişah bayram günü genellikle sabah namazını Hırka-i Şerif Dairesinde ya da saray mescidinde kılar daha sonra Has Oda’ya geçerek bayramlaşma merasimleri için hazırlanırdı. Bu sırada Enderun ağalarıyla bayramlaşırdı. Bayramlaşma töreninin bu kısmına “muâyede-i havâs” denmekteydi. Daha sonra Babüssaade kapısına gider ve burada da “muâyede-i umûm” denilen merasim gerçekleştirdi. Buradan “bayram alayı” ile Sultanahmed ya da Ayasofya Camii’ne bayram namazına giderdi. Namazdan sonra Has Oda’nın önüne kurulan bir tahta oturur ve Enderun halkıyla bayramlaşırdı⁹⁹. Büyük bir titizlikle gerçekleştirilen bu merasimde herkesin ne giyeceği, nerede duracağı, hangi sırayla padişah ile bayramlaşılacağı gibi hususlar belli kurallara göre uygulanmaktaydı. Bu kurallara “teşrifat” denmekte ve günümüzde bu konuyla ilgili bilgilere teşrifat defterlerinden ulaşılabilmektedir¹⁰⁰.

Yavuz Sultan Selim’in mübârek emanetleri İstanbul’a getirmesiyle başlayan bir merasim geleneği de Hırka-i Şerif ziyaretleridir. Her Ramazan ayının on ikinci gününde Mukaddes Emanetler Dairesi ve içindeki emanetler padişahın da içlerinde bulunduğu Has Odalılar tarafından Revan Köşkü’ne nakledilip temizlenir, ayın on beşinde ziyarete açılması için gerçekleştirilecek merasime hazırlanırdı. Daire süpürülür, çinilerle kaplı duvarları, nişler, kapılar gül suyuna batırılmış süngerlerle silinir; öd ve amber yakılarak tütsülenirdi¹⁰¹. Gül suyuna batırılan süngerlerle yapılan temizlik padişahın Hırka-i Şerif’in bulunduğu şebekeyi temizlemesiyle başlar daha sonra diğer görevliler dairenin geri kalanını temizlemeye başlardı. Bu süngerleri de teberrüken saklardı. Kethûda tarafından ziyaretten bir gün önce davet tezkireleri gönderilirdi. Bütün ulemâ, devlet ve ordu erkânı, devlet görevlileri davet edilir, davetiyelerin yanında ziyaret esnasında gül suyuna batırılıp saklanmak üzere destimaller gönderilirdi. Ziyaret gününün programı da teşrifata uygun olarak belirlenirdi. Öncelikle padişah ve has odalılar Hırka-i Saadet Dairesinde sabah namazlarını eda ederlerdi. Öğlen namazından bir iki saat önce ise Hırka-i Saadet ziyaret için hazırlanmak üzere sandukası ile birlikte kat kat konulmuş som sırma yastıklar üzerine konurdu. Bu sanduka hasodabaşında bulunan altın anahtarla

⁹⁹ Güngör, *Has Oda*, s. 109-110.

¹⁰⁰ Filiz Karaca, “Teşrifat”, *DİA*, , <https://islamansiklopedisi.org.tr/tesrifat>

¹⁰¹ Bozkurt, Yavaş, “Mukaddes Emanetler Dairesi”.

açılırdı. Hırka-i Şerif'in sarılı olduğu yedi kat ipek kadife altın sırma işlemeli bohçalar açılır, daha sonra Padişah kendisinde bulunan altın anahtarla ikinci sandukayı açardı. Hırka-i Şerif'in ucu bir tas suya batırılır ve hemen kurutulurdu. Bu su testilerde duran sulara damlatılarak ziyaretçilere "Hırka-i Saadet Suyu" olarak hediye edilirdi. Emeviler döneminde de bu uygulama yapılır ve bu suyun şifalı olduğuna inanılırdı. Öğlen namazından sonra davetliler Babüssaade kapısında toplanarak sadrazamı beklerdi. Ayasofya Camii'nde namazını kılan sadrazam şeyhülislam ile birlikte saraya geçer, bekleyen davetlilerle teşrifata uygun bir şekilde saraya giriş yaparlardı. Davetliler geldiğinde birinci ve ikinci İmam Hırka-i Şerif sandukası önünde aşr-ı şerif okurlardı. Böylece devlet erkânının ziyareti başlamış olurdu. Teşrifata göre hırkanın sandukasının yanında Padişah, sağında Sadrazam, solunda ise Darüssaâde ağası dururdu. Sadrazam ve Darüssaâde ağası destimalleri Hırka-i Şerif'e sürerek ziyaretçilere hediye ederlerdi. Devlet erkânının ziyaretleri bittiğinde yine teşrifâta uygun bir şekilde sarayı terk ederlerdi. Devlet erkânının saraydan ayrılmasıyla Has Oda'da yalnızca Darüssaâde ağası ve harem ağaları kalırlar, ardından şehzadeler ve "harem-i hümayûn" ziyaretlerini gerçekleştirirlerdi. Ziyaret merasiminin bitiminde padişah hırkayı kilitler ve yerine kaldırırdı. Ayrıca ziyaret merasimi şerefine yeniçerilere baklava dağıtırdı¹⁰².

Bu merasimlere gösterilen özenden de anlaşıldığı üzere mübârek emanetler, Osmanlı zamanında büyük önem arz etmekle birlikte hayatın bir parçası olmuşlardır. Özel günler, bayramlar hep mübârek emanetler etrafında gerçekleştirilmiş, teberrük geleneği nesilden nesile aktarılmıştır.

2.2. KILIÇ

Çalışmanın geri kalanının daha anlaşılır olması maksadıyla bu bölümde kılıcın tanımı yapılarak kılıcı oluşturan bölümlerden bahsedilecektir. Böylece kılıçların üzerindeki desenlerden bahsederken hangisinden bahsedildiği konusunda karışıklık olmayacaktır. Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah olarak tanımlanan kılıç dünya tarihini belirlemiş bir savaş aletidir¹⁰³. Mübârek emanetlerde olduğu gibi kılıçların alet olmanın ötesinde sembolik

¹⁰² Güngör, *Has Oda*, s. 101-106.

¹⁰³ "Kılıç", *Güncel Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, (27.05.2021), <https://sozluk.gov.tr/>.

değer taşıması durumu söz konusudur. Kılıç kelimesinin Arapça karşılığı “*seyf*”tir. Bu kelimenin Osmanlı Devleti’nde yönetici sınıfı (seyfiyye) temsil etmesinden de kılıç kavramının önemi anlaşılmaktadır. Kılıç; pala, hançer gibi keskin aletlerin en büyüğüdür. Arkeolojide kılıç, pala ve hançer gibi diğer kesici aletlerden yaklaşık 40 cm uzun olmasına göre ayrılır¹⁰⁴.

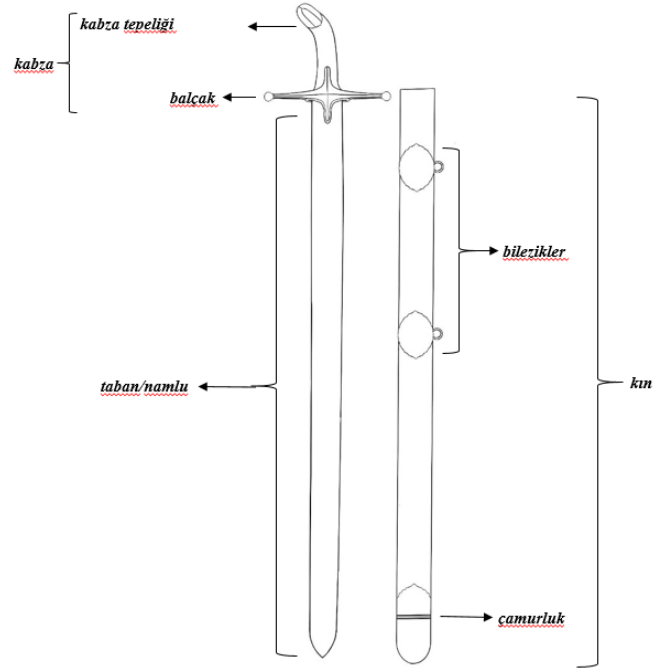
Kılıçların tabanlarına göre düz tabanlı ve eğri tabanlı olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Düz kılıçların her iki tarafı da keskinken eğri kılıçların bir tarafı keskindir¹⁰⁵. Ancak bu iki başlıkta toplanabilecek kılıçların pek çok başka formları da vardır. Tarih boyunca farklı coğrafyaların kendilerine ait kılıçları olduğu görülmektedir. Örneğin sivri ucu ve eğri tipiyle bir İran kılıcı ilk bakışta kendini belli eder. Katana olarak bilinen Japon kılıcı da özel ve bilinen bir kılıçtır. Bu çeşitliliğin sebebinin farklı bölgelerdeki yaşam koşulları olması kuvvetle muhtemeldir. Güçlü devletler her zaman iyi kılıç ve silah teknolojisine sahip devletler olmuştur. Savaş esnasında kılıcın sağlamlığı ve keskinliği askerin hayatta kalma şansını belirleyen unsurlardandır. Askeri güçle alakalı olmasından dolayı devletler silah aleti ve özellikle kılıç yapımına çok önem vermişlerdir.

2.2.1. Kılıcın Bölümleri

Kılıç; kabza, balçak, namlu/tabana, kın olmak üzere dört ana unsurdan oluşmaktadır. Kabzanın uç kısmında parmak yaslama kısmı ya da kabza tepeliği denmektedir. Kının uç kısmına çamurluk, asma iplerinin geçirildiği halkaların kınla bağlantısını sağlayan kısımlara ise bilezik denmektedir (Şekil 2).

¹⁰⁴Nebi Bozkurt, “Kılıç”, *DİA*, <https://Islamansiklopedisi.org.tr/kilic>.

¹⁰⁵ Süleyman Öcal, “Kılıç”, 18.

Şekil 2: Kılıcın ve kının bölümleri

2.2.1.1. Kabza

Kılıcı tutmaya yarayan bu parçanın adı Arapça kabz/kabza kelimesinden gelir. Pençe, avuç, sap gibi anlamları vardır¹⁰⁶. Kabzalar namlularına uyumlu olarak yapılır. Düz kılıçların kabzaları da namluyla aynı yöne doğruyken, eğri kılıçların kabzaları namluları ile orantılı bir şekilde eğridir. Bu kullanımı rahatlaştıran bir özelliktir. Kabza yapımında tahta, gümüş, altın ve demir tercih edilen materyallerdir. Tahta kabzalar zamanla tahrip oldukları için sık sık yenilenmeleri gerekir¹⁰⁷. Kılıcı etkin bir şekilde kullanabilmek için iyi bir kabza şarttır. Savaşta kullanılan kabzaların iyi ve rahat bir tutuşu olması önemlidir. Bu sebeple üzerlerinde süsleme ya yoktur ya da çok azdır. Törenlerde kullanılan ya da sergilenen kılıçlarda ise kabzaların son derece süslü olduğu görülmektedir. Altın, gümüş ve değerli taşlar ile kakma yapılarak süslenen bu kabzalar

¹⁰⁶ Şemsettin Sami, “Kamus-i Türki”, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2011, s. 1050.

¹⁰⁷ Hilmi Aydın, “Topkapı Sarayı’ndaki Padişah Kılıçları”, s. 29.

tutuş esnasında kişinin eline batabileceğinden kullanışlı değildir. Namluyla kabzayı birbirine bağlayan gümüş perçinlerle tutturulmuş kısma “kabza yolu” denir. Kabzalar çeşitli kesitlerde imal edilebilir. Bir kabza dairevî ya da oval kesitli olabileceği gibi dikdörtgen, altıgen ya da sekizgen kesitli de olabilir. Kabzaların namlu ucunda balçak bulunur. Diğer ucuna ise “kabza başı” denmektedir¹⁰⁸. Kabza başı sıklıkla kılıcın elden kaymasını engelleyecek şekilde çıkıntılı yapılır. Bazı kabza başları hayvan başı ya da ejder başı şeklindedir. Bazı kılıçların kabzalarında ip deliği bulunur. Bu özellik daha çok Osmanlı kılıçlarına aittir ve ancak 13. yüzyıldan sonra görülmeye başlanmıştır. Kılıcı kullananın bileğine ya da herhangi bir yere asmaya yarayan bu ip sayesinde kılıcın elden kayması engellenmeye çalışılmıştır¹⁰⁹.

2.2.1.2. Balçak

Kabzayla namlunun birleştiği kısımda yer alır ve işlevi, kullanan kişinin elini kesiklerden ve darbelerden korumaktır ve bir siperlik vazifesi görmektedir. Savaşçının savaş sırasında elini sallarken bir yere çarpıp ezilmesine engel olduğu gibi elinin kayıp kendi kılıcı tarafından kesilmesine de engel olur. Kısacası kılıcı güvenli tutmayı ve bazı darbelerden korunmayı sağlar. Sağlam olması gereken bu parça genellikle demirden yapılır. Altın veya gümüş kaplanmış bazı örnekleri de mevcuttur. Kılıcı ekseninden dikine keser ve kısa iki ucuyla kabza ve namluyu birleştirirken yanlara uzanan kısımları siperlik vazifesini görür. Bu kısımlara “kabza kolları” denir. Osmanlı Devleti’nde XIV. yüzyılda düz, XVI. ve XVII. yüzyıllarda düz, uçları yuvarlak, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ise namluya doğru kıvrık kol şekillerinin yaygın olduğu görülmektedir¹¹⁰.

2.2.1.3. Taban (Namlu)

Kılıcın keskin kısmına taban denir. Bu kısım işlev açısından en önemli kısımdır. Düşmanda kesik açmaya yarar. Taban (namlu) kılıcın temel unsurudur, diğer kısımlar zaman içerisinde değiştirilebilir ancak taban yapıldığı ilk andan itibaren o kılıcın

¹⁰⁸ Acar, “Osmanlı Kılıçları”, s. 133.

¹⁰⁹ Öcal, “Kılıç”, s. 25.

¹¹⁰ Acar, “Osmanlı Kılıçları”, s. 133.

kendisidir. Bu kısım derman ve timur olarak da isimlendirilir¹¹¹. Kılıçlar tabanlarına göre dört sınıfa ayrılabilir: Düz, eğri, burmalı ve çatalı¹¹².

Düz namlulu kılıçlar genellikle çift ağızlıdır ancak nadiren tek ağızlı da olabilirler. Eğri kılıçların ise iki çeşidi vardır. Bir tanesi İranlıların kullandığı aslan tırnağı manasına gelen “*şimşir*”dir. Bu oldukça kavisli ve tek ağızlı bir kılıçtır. Ucuna doğru gittikçe inceler. Diğer eğri kılıç türü ise Türklerin sıklıkla kullandığı tek ağızlı kılıçtır. Bir tarafı tamamen keskin diğer tarafı kılıcın uç kısmından itibaren yaklaşık üçte biri “kılağılı” yani kılı kesecek kadar keskindir. Tersten de kesmeyi mümkün kılan bu üçte birlik kısım düşmanı şaşırtan ve hareket kolaylığı sağlayan bir özelliktir. Burmalı kılıçların namluları ise kıvrımlıdır. Burmalı kılıçların ekseni düz ya da eğri olabilir. Bu kılıçlara “yıldırım ağızlı” da denilmektedir¹¹³. Savaş esnasında kılıcın amacı düşmana saplamaktan ziyade vücudunda kesik açmaktır çünkü düşmana ölümcül bir darbeye kılıcı saplamaya çalışırken karşı darbe alma ihtimali artar ve bu sebepten ötürü saplama tercih edilmeyen bir harekettir. Düşmanda kesik açacak hareketler daha işlevseldir. Eğri kılıçlar bu doğrultuda geliştirilmiştir. Çatalı kılıçların uçları, eğri kısımlarının başladığı noktadan itibaren çift başlıdır. Hz. Ali’nin Zülfikâr isimli kılıcı bu tip kılıçların en bilinenidir.

Namlularla ilgili bilinmesi gereken bir kavram da “kan oluğu” kavramıdır. Kan olukları, kanın kılıcın üzerinden akmasını sağlayan kanallara benzetilebilir. Tıpkı su kanallarının suyu yönlendirdiği gibi kan olukları da kanı yönlendirerek kılıçtan akıp gitmesini sağlar. Tekli, ikili ya da üçlü kan oluğu örneklerine rastlanılmaktadır. Kanın kılıcın üzerinden akmasını sağlayan bu oluklar kılıcın ağırlığını da azaltarak sağlam ve daha hafif kılıçlar üretmeye imkân sağlamıştır.

Kılıcı oluşturan temel kısım olan namlunun süslenmesi yaygın bir gelenektir. Genellikle stilize çiçek desenleri ve rumiler kullanılmıştır. Bu süslemeleri nakkaşlar ve kuyumcular işlemişlerdir. Ayrıca sahibine güç vereceğine inanılan ayetler, dualar ve

¹¹¹ Hilmi Aydın, “Topkapı Sarayı’ndaki Padişah Kılıçları”, *İBB Sanat ve Meslek Eğitimi El Sanatları Dergisi*, (2007), s.28.

¹¹² Süleyman Öcal, “Kılıç”, *Tarihe Yön Veren Silah: Kılıç*, ed. Tolga Akay, Süleyman Tekir, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019, s. 27.

¹¹³ Şinasi Acar, “Osmanlı Kılıçları”, *Yapı Dergisi*, (2012), s. 134.

tılsımlar görülmektedir. Pek çok kılıcın üzerine “Ayet’ül-Kürsi”, “İnna fetahna leke fethan mübina” (Sana apaçık bir fetih ihsan ettik) (Fetih, 48/1), “Nasrun minAllah ve fethun karîb” (Allah’ın yardımını ve yakın bir fetih) (Saf, 61/13), gibi ayetler hakk ettirilmiştir.

2.2.1.4. Kın

Arapça *ğılaf* kelimesinin karşılığı olarak “kılıf” da denmektedir. Kılıcın kullanılmadığı zamanlarda yaralanmayı önlemek için konulduğu kılıftır. Tahtadan ya da çeşitli madenlerden üretilmektedir. Kının içine kılıcın namlusu girer, balçak ve kabza dışarıda kalır. Böylece kının içinde güvenle taşınabilen kılıç ihtiyaç anında kabzasından tutularak kolaylıkla çıkarılabilir. Her kılıca ait kın kendisi için özel olarak üretilir. Kın üretimi Osmanlı Devleti’nde özel bir meslek alanıdır ve bu bölüm *niyamgerânlar* olarak bilinir. Saraya kın üretenler ise *cemaat-i niyamgerân-ı hâssa* olarak bilinir¹¹⁴.

2.2.2. Kılıcın Çeşitleri

Kılıçların düz ve eğri olmak üzere iki türü vardır. Düz kılıçların her iki tarafı da keskinken eğri kılıçların bir tarafı keskindir. Ancak bu iki başlıkta toplanabilecek kılıçların pek çok başka formları da vardır. Kılıçlar genellikle namlularına göre isimlendirilir. Namlu biçimlerine göre kılıçların düz, eğri, burmalı, çatalı gibi çeşitleri bulunmaktadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak bu çalışmada asıl konudan uzaklaşılmasını için bu mesele uzun tutulmayacaktır. Düz kılıçlar genellikle çift ağızlıdır. Günümüze ulaşmış en eski düz kılıçlar Malatya Aslantepe’de bulunmuştur. Günümüzde Malatya Müzesi’nde sergilenen ve milâttan önce IV. binyıl sonlarına (Erken Bronz Çağı’na) dayanan bronzdan yapılmış, kabzaları gümüş kakmalı bu kılıçlar 46,3cm, 45cm ve 48,5cm uzunluğundadır ve kalınlıkları 4 milimetredir. Eski Mısır kılıçları da düz kılıçlara örnek olup genellikle 50 santimetreden uzun, fildişi veya kemik kabzalıdır¹¹⁵. Ortaçağ’da İslâm kılıcı, Arap kılıcı, daha çok da Türk kılıcı adlarıyla ün kazanan eğri kılıç Yakındoğu’da ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Eğri kılıçların mevcut en eski örneği milâttan önce 1800 yıllarına aittir ve Biblos’ta (Cebel) bulunmuştur. Ağır ve kullanımı daha çok bilek gücüne dayanan düz kılıçların hilafına

¹¹⁴ Öcal, “Kılıç”, s. 29.

¹¹⁵ Nebi Bozkurt, “Kılıç”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilic>

eğri kılıçlarda bileğin hareketi önem kazanır, dolayısıyla bu tür kılıcı kullanmak için özel bir eğitimden geçmiş olmak gerekir¹¹⁶. Burmalı kılıçların namlusu isminden de anlaşılacağı üzere kıvrımlıdır. Çatal kılıç ise Hz.Ali'ye nisbet edilen Zülfikâr isimli kılıç gibi namlusunun iki ucu olan yılan dili gibi çatallı olan kılıçlardır.

Fotoğraf 3: Soldan sağa: Düz, eğri, burmalı, meç. (Nebi Bozkurt, DİA)

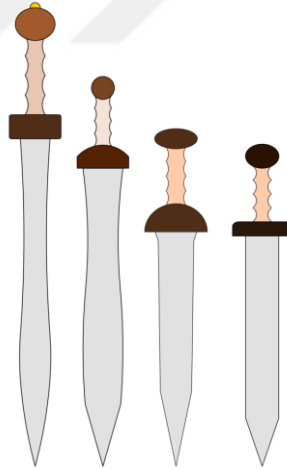
Ali Fathalizade, *Ortaçağda, Yakındoğuda Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı* adlı eserinde Ömer Hayyam'ın; Yemânî, Hindî, Kelî, Süleymânî, Nesîbî, Mirrihi, Selmani, Muvellid, Behrî, Dimeşkî, Mısrî, Henîfî, Nerm Ahen ve Karacori olmak üzere kılıçların 14 çeşit olduğunu söylediğini kaydetmiştir. Ayrıca Yemenî kılıcın Kelaği ve Moşettab olarak ikiye, Moşettabın ise namlusunun desenine göre dörde ayrıldığını belirtmektedir¹¹⁷.

Tarih boyunca farklı coğrafyaların kendilerine ait kılıçları olduğu görülmektedir. Örneğin sivri ucu ve eğri tipiyle bir İran kılıcı ilk bakışta kendini belli etmektedir. Bu çeşitliliğin sebebinin farklı bölgelerdeki yaşam koşulları olması kuvvetle muhtemeldir. Kılıçlar namlularına göre gruplanabildiği gibi coğrafyaya göre de gruplanabilir. Batı (Avrupa), Orta Doğu (Türk ve Osmanlı, İran...), Uzak Doğu (Japon, Çin...) şeklinde

¹¹⁶ Nebi Bozkurt, "Kılıç", <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilic>

¹¹⁷ Ali Fathalizade, "Ortaçağda, Yakındoğu'da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı", *Metalürji Mühendisleri Dergisi*, sy. 158 (2010), ss. 34-43.

bir sınıflandırma yapılabilir. Bu konu çok geniş olduğu için birkaç örnek vermekle yetinilecektir. Batı kılıçlarından Roma imparatorluğunun “*gladius*” isimli kılıcı meşhurdur¹¹⁸. Yayan Roma askerlerinin kılıcı olan *gladius* düz, sivri uçlu ve kısa bir kılıçtır. Boyunun kısa olması sebebiyle (56-76cm aralığında) yakın mesafe karşılaşmalarda kullanıma uygundur. Piyadeler tarafından kullanılan bu kılıç at üstünde savaşmaya uygun olmadığı için süvariler tarafından tercih edilmemiştir. *Gladius hispaniensis* olarak bilinen türünün kökeni İspanya’ya dayanmaktadır. Orta Çağın sonlarında ise uzun kılıç şövalyelerin kullandığı klasik silah haline gelmiştir. At üzerinde yapılan savaşlar için tasarlanan bu kılıç tek elle ya da iki elle kullanılabilir. Bu özelliğiyle savaşçıya çeşitli hareket imkânı sağlamakla birlikte iki elle tutularak kullanılması at üzerinde manevra yapmayı zorlaştırmaktadır. 1700’lerden sonra bu kılıçlar daha çok spor müsabakalarında tercih edilmiştir. Haçlılar Haçlı seferlerinde çok çeşitli kılıçlar kullanmışlardır ancak genel olarak Haçlı kılıçlarının uzunlukları 66-96cm aralığında, düz namlulu, iki kenarı keskin, haç şeklinde balçağı olan, kısa kabzalı, tek elle tutulan kılıçlar olduğu bilinmektedir¹¹⁹.

Fotoğraf 4: Soldan sağa: *Gladius Hispaniensis*, *Gladius Mainz*, *Gladius Fulham*, *Gladius Pompei*
(<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gladius.svg>)

Dikkat çeken bir diğer kılıç türü ise Uzak Doğu kültürüne ait Japon samurayların kullandığı *katana* isimli kılıçlardır. Samuraylar ülkelerine hem savaş hem barış

¹¹⁸ F. Sanz, “*Gladius Hispaniensis*: An Archaeological View from Ibero”, *Journal of Roman Military Equipment Studies*, 1997, s. 251.

¹¹⁹ Süleyman Öcal, “Kılıç”, *Tarihe Yön Veren Silah: Kılıç*, s. 20-21.

zamanında hizmet etmek için özel bir eğitimle yetiştirilmiş savaşçılardır. Katana ise bu savaşçılar için yetenekli kılıç ustaları tarafından özenle üretilen ve her savaşçının özelliğine göre farklı süslemelere sahip olan kılıçlardır¹²⁰. Uzun ve eğri namluya sahip bu kılıçların ucu düz olup bir tarafı sivridir. Orta doğu kültürüne ait kılıçlara ise İran ile özdeşleşen *şimşir* ve Osmanlı döneminde kullanılan *yatağan* örnek verilebilir. Eğri kılıçların diğerlerinden daha kısa ve kavisinin içi keskin olanlarına yatağan denmektedir. Şimşir de yatağan gibi kavisli bir kılıç olmakla birlikte namlusu daha incedir ve kavisli daha fazladır¹²¹.

2.2.3. Kılıcın Yapım Tekniği ve Süreci

Kılıç üretim aşamaları metalurji bakımından incelendiğinde temel olarak (1) döküm yolu ile kaba şekil verme, (2) dövme, (3) eğeleme, (4) parlatma, (5) su verme, (6) dağlanarak desenini (cevherini) meydana çıkartma adımlarından oluştuğu görülmektedir¹²².

Batıda kılıçlar genellikle demir ve çelik ayrı ayrı eritilerek yapılırken Doğuda yarı çelik külçeleri kullanılmıştır. Arap dünyasında üretilen kılıçlardan Şam kılıcı olarak bilinen tür, malzemesi ve üretimi bakımından özel bir yere sahiptir. Bu kılıçların hammaddesi Hindistan'dan ithal edilen pota çeliği alışımı olarak bilinmektedir¹²³. İngilizler bu maddeye wootz steel (wootz çeliği) demektedir. Ali Fathalizade, Birunî'nin ve diğer İslam bilginlerinin cevherden demir üretilirken “*deves*” (دوص) adında bir demirin ortaya çıktığını söylediğini kaydetmiştir. Fathalizade, İngilizlerin kullandığı wootz kelimesinin *deves* kelimesinden geldiğini Arapçadaki “د” ve “و” harflerinin yazımının el yazısında çok benzer olduğunu bu sebeple okunurken *deves* yerine wootz olarak okunmuş olabileceğini savunmaktadır. *Deves* olarak geçen maddenin tam olarak ne olduğu konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Demir üretimi teknolojisi açısından bakanlar *devesin* dökme demir olduğu kanaatindedir. Bu demir-karbon alaşımına Uygur Türkçesinde “çuğun” denmekte olup Rusçada da “çuğun” Farsçada ise “çoden” denmektedir. Çuğun kelimesinin kullanılması daha doğru

¹²⁰ M. Morimoto, “The Forging of a Japanese Katana”, 2004, s. 2.

¹²¹ Nebi Bozkurt, “Kılıç”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilic>.

¹²² Ali Fathalizade, “Ortaçağda, Yakındoğu’da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı”, s. 37.

¹²³ Serdar Bay, “Kılıç İmalatında Kullanılan Çelik Türleri ve Şam Çeliği”, *Tarihe Yön Veren Silah: Kılıç*, ed. Tolga Akay, Süleyman Tekir, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019, s. 301.

olacakken günümüzde “cast iron” tabirinin tercümesi olan döküm demir ifadesi kullanılmaktadır. Bu çelik külçeleri kılıç beyzesi (yumurtası) olarak da tanınmaktadır. Osmanlı döneminde kılıçlar 3-5 santimetre çapında 8-12 santimetre yüksekliğinde beyzelerin sıcakta dövülmesiyle üretilmektedir. Bu hammaddeyle üretilen kılıçların üretimi tamamlandığında üzerlerinde karınca ayağına benzeyen desenler ortaya çıkmaktadır. Batıda bu metalografik yapısından dolayı desenli olan kılıçlar üretilenmemiş, birkaç çelik şeridi bir arada dövülerek benzerleri üretilmeye çalışılmıştır¹²⁴. Şam kılıcı üzerindeki desenlerin oluşması dört unsura bağlıdır. Bu unsurlar; düşük ve yüksek karbon bileşenleri, soğutma süreci, düşük oranda da olsa farklı element bileşenleri (örneğin iz elementleri), ve ısı işlem sırasında uygulanan dövme işlemi olarak sıralanabilir. İngilizcede metalurji biliminde *melting* ve *smelting* terimleri ile ifade edilen iki farklı işlem vardır. Melting ısı enerjisi ile bir maddeyi (örneğin demiri) katı halden sıvı hale getirmek ve smelting ise ısı enerjisi ve katkı maddeleri yardımı ile cevherden, ısıtma neticesinde meydana gelen kimyasal reaksiyonlar sonucunda içeriğindeki metali elde etmeyi ifade eder. Dolayısıyla birincisine *eritme* ve ikincisine *istihsal* ya da *ergitme* denilmesi daha doğrudur¹²⁵.

Demir ve çelik üretimi anlatılmadan önce bu terimler arasındaki farkın bilinmesi önemlidir. Demir cevheri ağır, parlak ve siyah renkte bir taştır ve demir, ondan ateş ile ayrılmaktadır. Demir ve çelik cevheri aynı olmakla birlikte ondan demir ve çelik elde etmek ergitme işlemine bağlıdır. Su alan demire, çelik denmektedir. Demiroksit halindeki cevher ocağa odun kömürüyle karıştırılarak konur. Odunun; (1) bileşik olan demiroksidi oksijenden ayırarak element haline getirmek, (2) bu işlem için gerekli ısı enerjisini sağlamak üzere iki vazifesi bulunmaktadır. Eski dönemlerde teknolojinin yetersizliğinden dolayı istenilen ısı seviyesine ulaşamaması sebebiyle ergitme işlemi sonucunda ortaya çıkan ürün cüruf, cevher ve demir olmaktadır. Curuftan kurtulabilmek için kılıç defalarca ergitilip dövülmektedir¹²⁶.

¹²⁴ Batuhan Yıldız, “Hunlardan Osmanlı Dönemine: Türk (Eğri) Kılıcın Gelişim Süreci”, *Harp Tarihi Dergisi*, S. 2 (2020), ss. 59-108, s.98.

¹²⁵ Ali Fathalizade, “Ortaçağda, Yakınoğlu’da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı”, s. 34.

¹²⁶ Ali Fathalizade, “Ortaçağda, Yakınoğlu’da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı”, s. 38.

Çelik üretimi konusunda orta çağ İslam âlimleri genellikle benzer bilgiler vermişlerdir. Fathalizade *Ortaçağda, Yakındoğu'da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı* isimli makalesinde bu bilgilere yer vermektedir.

“Potaya 5 Retl (5X450 gram) ağırlığında Nermahen (yumuşak demir) artı iyice öğütölmüş her birinden 10 Derhem (2.975gram) ağırlığında: Al-rusekhtec (=bakıroksit), altın renkli Al-mergşisa (demir sülfür), Bossed (mercan) yüklenir. Ömer Hayyam eserinde sayılan maddelere ilaveten şöyle yazıyor: Mağnisiya (magnezyum oksit bazılarına göre mangan oksit) konulur ve fırındaki karışım tam eriyinceye kadar ısıtılarak sonra erimiş metalin içerisine iyice öğütölmüş, 40 derhem ağırlığında Narkabuğu, Halile (tropical bölgesi bir ağaç ve meyvası) melh el-acin (hoş tuz) ve deniz kabuğu karışımı ilave edip ve sıvı metal bu karışımı yiyinceye (çözönceye) kadar ısıtmaya devam edip, sonra soğumaya terk edilecektir ve elde edilen bu çelikten kılıç yapılmaktadır. Yalnız Ömer Hayyam yukarıdaki sözü geçen karışımına, Hermel (Üzerlih,ağmeşenin meyvası), Mazu (Quercus infectoria=bir çeşit palamut) ve Zerarih (bir çeşit haşere) de katkı maddesi olarak ilave edildiğini de yazmaktadır.”

Kılıç yapımının ilk aşaması şekillendirme dir. Şam kılıcında *nerm ahen* (yumuşak karbon ya da düşük karbonlu çelik) ve *şaburgan* (sert, su alan ya da yüksek karbonlu çelik) dövölerek kaynaştırılmaktadır. Ortadoğuda ise yukarıda bahsi geçen çelik beyzesi eritilip kılıca kaba şekli verilmektedir. Bazı durumlarda ise külçe yerine ocakta katkı maddelerinin ilavesiyle elde edilen, gerekli alaşımdaki çelik doğrudan kullanılarak döküm yapılmaktadır. Kılıç yapımının ikinci aşaması ise tasfiyedir (bitirme). Dövölerek kaba şekli verilen kılıç öncelikle eğelenir¹²⁷. Daha sonra seng-i sonbade denilen çeşitli zımpara tozlarıyla zımparalanarak kaba parlatması yapılır. Bakır ya da kurşundan yapılan, su ile karıştırılmış çok ince zımpara tozu dökölerek döner çark yardımıyla nihai, ince parlatma yapılır. Son olarak da ısıt iş lem ve su verme iş lemi uygulanır¹²⁸.

“Kil +Öküz dışkısı + Tuz (türü belli değil) + Zac + Su’dan yapılmış, yarı cıvık karışım ile namlu üzeri iyice sıvanır ve bu sıva iki parmakla kontrol edilip ateşte iyice tavlanoıp, sonra iki yüzeyi ıslak keçe üzerine temas ettirilerek su verilir ve nihayet üzerindeki sıva temizlenir. Bu sıva karışımının kaplanması nın nedeni ve sıva karışımının içeriği,

¹²⁷ Eğe, uzun kalın törpü gibi bir alettir. Bu aşamada kılıca eğe yardımıyla şekil verilir.

¹²⁸ Ali Fathalizade, “Ortaçağda, Yakındoğu'da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı”, s. 38-39.

bugünkü metalurji bilimi ile izah edilebilir. Bu aşamaya kadar Şam kılıcını meşhur eden ve saten kumaş anlamı olan Farsçada ferend, Coher (cevher) ve Arapçada firind denilen desen, henüz aşikar olmayıp ve meydana çıkmamıştır. Söz konusu desen, yüzeyi günümüzdeki modern ve bilimsel metalurji mühendisliğinde çok söz konusu olan, metalografi işleminde olduğu gibi zac (Şap = potasyum, alüminyum demir veya bakır sülfat) çözeltisi ile dağlanmasıyla sonra açığa çıkar.”¹²⁹

Görüldüğü üzere İslam dünyasında diğer medeniyetlerde de olduğu gibi kılıç yapımına çok önem verilmiş ve bu hususta rakiplerinin ulaşamayacağı teknolojilere ulaşarak son derece kaliteli kılıçlar üretilmiştir. Ayrıca âlimler metal bilimine de önem vermiş; demir, çelik üretimi, kılıç yapımı gibi konulara kitaplarında yer vermiştir.

2.2.4. İslamî Erken Dönemde Kılıç

Kılıç, Arap toplumunda İslamiyetten öncesinden itibaren çok önemli bir eşya olarak kabul edilmiştir. O zamanlar Kâbe’de bulunan hazineye kılıçların da hediye edildiği kaydedilmiştir. Araplar çoğunlukla İpek yolunun deniz bağlantılarıyla Arap yarımadasına gelen ithal kılıçlar kullanmaktadır. Hz. Peygamber’in hadislerinde geçen “sâhibü’l-kîr” (körük sahibi, demirci) benzetmesi Araplar’da demirciliğin varlığını göstermektedir. Bu meslek genellikle kölelerin yaptığı bir meslektir. Demirci anlamında kullanılan “kayn” kelimesi aynı zamanda köle demektir ve Mekke’de demircilik yapan Habbâb bin Eret’in, Ümmü Enmâr el-Huzâiyye’nin kölesi olduğu bilinmektedir¹³⁰. Hz. Peygamber’in (s.a.s) hayatta olduğu zamanlardan günümüze ulaşan örneklerden ve Emevîlerin savaşçı tasvirlerinden o dönemde eğri kılıçların değil düz kılıçların tercih edildiği anlaşılmaktadır¹³¹. Bu tezde ele alınan Milli Saraylar Mukaddes Emanetler Koleksiyonunda bulunan kılıçlardan yalnızca Hz. Peygamber’e nisbet edilen 157/130 (21/130) numaralı kılıç ve Zeynelâbidin’e nisbet edilen 157/139 (21/139) numaralı kılıç eğri kılıç tipindelerdir. Ayrıca Silah Koleksiyonunda bulunan Emevî ve Abbâsî halifelerine nisbet edilen kılıçlar da düz namluludur. Halife kılıcı olarak geçen 117/84 (1/84) numaralı kılıç, Muaviye bin Ebu Süfyan’a nisbet edilen 117/83 (1/83) numaralı kılıç, Ömer bin Abdülâzîz’e nisbet edilen 117/98 (1/98) ve 117/99 (1/99) numaralı iki

¹²⁹ Ali Fathalizade, “Ortaçağda, Yakındoğu’da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı”, s. 39.

¹³⁰ Nebi Bozkurt, “Kılıç”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilic>

¹³¹ David Alexander, “Swords and Sabers During the Early Islamic Period”, *Gladius*, c. 21 (2001), ss. 193-219, s.193.

kılıç, Abbasi halifesi el-Musta'yîn'e nisbet edilen 117/109 (1/109) numaralı kılıç, halife Musta'sım'a nisbet edilen 117/135 (1/135) ve 117/85 (1/85) numaralı iki kılıç bahsi geçen düz kılıçlardır¹³². Hırbetül Mefcer'den günümüze ulaşmış bir örnekte elinde düz kılıç tutan bir hükümdar görülmektedir (Fotoğraf 5). O döneme ait tasvirlerden Arapların kılıçları boyunlarına astıkları anlaşılmaktadır. Abbasi döneminde bu alışkanlık yerini kılıcı bele asmaya bırakmıştır. Erken devir kılıçlarında dikkat çeken bir diğer özellik ise namlunun üzerindeki altın benek motifidir. Bu yuvarlak desen namlu oyulup içi altınla doldurularak yapılmaktadır. el-Zübeydî, Hz. Ali tarafından Beni Kaynuka' kabilesinden ganimet olarak alınan meşhur *Samsam* isimli kılıcı betimlerken

Fotoğraf 5 : Elindeki kılıcıyla bir hükümdar. (David Alexander)

kılıç üzerinde altınla doldurulmuş yuvarlak bir şeklin bulunduğunu kaydetmiş ve bu desenin İslam'ın erken devrinde üretilen kılıçların bir özelliği olduğunu vurgulamıştır¹³³.

Übülle (Irak), Dimaşk ve Busra, Yemen, Kirman, Kum, Horasan, İsfahan, Kahire, Tuleytula (Toledo), İşbîliye (Sevilla) ve Gırnata (Granada) kılıçları İslam dünyasının meşhur kılıçlarındandır. En bilindik kılıç ustaları Türk ve İranlı ustalardır. Özellikle Türklerin çeliğe su vermek konusunda çok maharetli oldukları bilinmektedir¹³⁴. Hz. Peygamber zamanında önemli kılıç üretim noktaları vardır. Bunlardan biri Ölü Deniz yakınlarında bulunan Mu'tah olmakla birlikte burada üretilen *meşrefiyye* olarak tanınan kılıçlar çok kıymetlidir. Daha çok ticaret ve kuyumculukla uğraşan Yahudi Benî Kaynuka' kabilesinden ganimet olarak kılıçlar ele

¹³² Ünsal Yücel, *Es-Süyufü'l-İslamiyye ve sunnauha*, çev. Tahsin Ömer Tahaoğlu, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi ; Research Centre for Islamic History Art & Culture (IRCICA), 1988, s. 41-51.

¹³³ David Alexander, "Swords and Sabers During the Early Islamic Period", s. 194-199.

¹³⁴ Nebi Bozkurt, "Kılıç", <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilic>

geçirilmiştir. Medine’de çokça kılıç bulunduran Benî Kaynuka’nın bu kılıçlardan bazılarını orada üretmiş olmaları muhtemeldir. Yemen de erken devir için çok önemli bir kılıç üretim merkezidir. Alexander, Yemen kılıçlarının şairler tarafından övüldüğünden bahsetmekte ve es-Sa’lebî’nin ‘bir kılıç Hint çeliğinden üretilip Yemen’de dövüldüyse ondan kork’ dediğini söylemektedir¹³⁵.

Ortaçağda, Arapların kılıç üretim tekniklerinden, kılıç üretim teknolojisi açısından geldikleri noktadan ve önemli kılıç üretim merkezlerinden bahseden en eski kaynaklardan biri Ebu Yakub el-Kindî’ye ait *Risâletü’s-Süyûf ve Ecnâsuha* adlı eserdir. El-Kindî, klasik devirde üretilen kılıçları *atîk* (asil manasında), *muhdes* (modern) *leyse atîk ve lâ muhdes* (ikisi de değil) olmak üzere üç başlık altında incelemektedir. Atîk kılıçların Yemenî, Kul’î ve Hindî olmak üzere üç çeşidi vardır. Hindî olarak bilinen kılıçlar *fakirûn* olarak da bilinir. Muhdes kılıçlar ise *selmaniyye*, *serandibiyye* ve *beyaz* kılıçlardır. Muhdes ya da atik haricindeki kılıçlar ise *gayri müvelled* ve *müvelled* olmak üzere iki başlık altında toplanır. Gayri müvelled kılıçlar Sri Lanka ya da Salman’dan gelen demirle Yemende üretilen kılıçlardır. Yani ham madde ve üretim yeri farklıdır. Müvelled kılıçlarda ise ham madde ve üretim yeri aynıdır. Müvelled kılıçların *horosanî*, *basriyye*, *dimeşkiyye*, *musriyye* olmak üzere dört çeşidi bulunmaktadır¹³⁶. Batı İslam dünyasında ise Toledo önemli kılıç üretim merkezlerinden biridir¹³⁷. Görüldüğü üzere İslam dünyasının pek çok yerinde kaliteli kılıçlar üretilmiş, Araplar özellikle düz namlulu, iki tarafı keskin (çift ağızlı) kılıçlar kullanmışlardır.

¹³⁵ David Alexander, “Swords and Sabers During the Early Islamic Period”, s.200

¹³⁶ Robert Hoyland, “Kindi’s ‘On Swords and Their Kinds’ Edition and Translation”, *Medieval Islamic Swords and Swordmaking Kindi’s Treatise “On Swords and Their Kinds”*, ed. Robert Hoyland, Brian Gilmour, Great Britain: Gibb Memorial Trust, 2012, s.26-30.

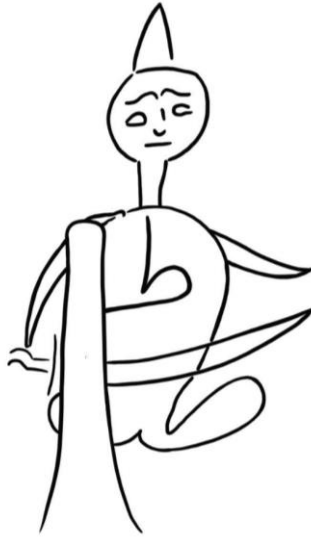
¹³⁷ David Alexander, “Swords and Sabers During the Early Islamic Period”, s.204.

3. TOPKAPI SARAYI'NDA (MİLLÎ SARAYLAR MUKADDES EMANETLER KOLEKSİYONU) BULUNAN SÜYÛF-I MÜBÂREKE

Topkapı Sarayı'nın Mukaddes Emaneter Koleksiyonunda bulunan Hz. Peygamber (s.a.s) ve sahabelere atfedilen kılıçlar süyuf-ı mübâreke olarak bilinmektedirler. Bu koleksiyonda toplam yirmi bir kılıç bulunmaktadır. Aşağıda bu kılıçların tezyinî ve tarihî açılardan ayrıntılı incelemelerine yer verilmiştir.

3.1. HZ. DÂVÛD'UN KILICI (MS. Env. No.: 157/137 (Eski Env. No.:21/137))

Hz. Dâvûd'a (a.s) nisbet edilen bu kılıç aynı zamanda Hz. Peygamber'in (s.a.s) kılıcı **Battâr** olarak da bilinmektedir. Hayber Savaşı'ndan sonra elde edilen ganimetlerden olan bu kılıcı Hz. Peygamber (s.a.s), Yahudilerin Ben-i Kaynuka kabilesinden almıştır¹³⁸. Tabanı geniş ve sivri uçlu olan bu kılıç 101 cm uzunluğundadır¹³⁹. Üzerinde Dâvûd, Süleyman, Musa, Yuşa, Zekeriyya, Yahya, İsa, Muhammed (s.a.s) isimleri okunabilmektedir ancak okunamayan başka yazılar da mevcuttur. Tabanın balçağa yakın kısmında bir elinde kılıç bir elinde kafa olan bir insan

Şekil 3 : Hz. Dâvûd'un (a.s) kılıcın namlusunda bulunan insan çizimi

çizimi vardır (Şekil 3). Bu çizim Hz. Dâvûd (a.s) ile Câlut olayını temsil etmektedir. Kabzası ve kını deri kaplıdır. Kabzanın tepesi kının çamurluğu ve ağızlığı gümüştür. Kının üzerinde tepelik formu içerisinde deri üzerine kabartılarak yapılmış bir bitkisel desen bulunmaktadır. Asma ipine de rumi desenli altın bir toka takılmıştır. Tabanın arka yüzünde “Seyfü'l-Adâle” (سيف العدالة) ve “el-Kısâs” (القصاص) yazmaktadır¹⁴⁰.

Bu kılıç Osmanlı zamanında bazı seferlere götürülmüştür. 1788 senesinde Sultan I.

¹³⁸ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi “Süyûf-ı Nebevî” başlığı altında verilecektir.

¹³⁹ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 286.

¹⁴⁰ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 165.

Abdülhamid, Hırka-i Saâdet Odası'ndaki Sancak-ı Şerîf ile beraber Seyf-i Dâvûd'un da Sadrâzam ve Serdâr-ı Ekrem Koca Yûsuf Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu ile sefere götürülmesini istemiş bunun üzerine Sadrâzam Koca Yusuf Paşa, gönderdiği bir telhisle Sultan I. Abdülhamid'e şükranlarını takdim etmiştir¹⁴¹.

Milli Saraylar arşivinde Hz. Dâvûd'un (a.s) kılıcıyla birlikte Mısır'dan getirilmiş bir bakır levha bulunmaktadır. 33 satırlık bu levhada Arapça ve Nebatice yazılar bulunmaktadır. Üzerinde hicri 880 senesinde Mısır'ın fethinden yarım asır önce yazıldığı kaydedilmiştir. MS. Arşivlerinde Arapça bir belgede bu levha üzerinde yazılanlar kaydedilmiştir. Levha ve belgeye göre Hz. Ali bu kılıç ve levhayı, Mısır'ın sahibi Mukavkıs'ın hazinesinde bulmuştur. Hz. Ali, kılıcın intikâli hakkında levhada yazılı Hz. Dâvûd'un (a.s) rivâyetini zikretmektedir. Hz. Dâvûd'un, bu kılıçla Câlut'u katlettiğini anlatır. Kılıcın Hz. Yûsuf'a (a.s) ulaşacağını, sonra Melik Sencer'e, sonra Firavun'un karısı Asiye'ye (r.a), Asiye'den Hz. Mûsâ'ya (a.s), ondan kardeşi Hz. Harun'a (a.s), Hz. Harun'dan Hz. Yûşâ'ya (a.s), sonra melikten meliğe intikâl ile Hz. Zekeriyâ'ya (a.s), sonra Hz. Yahyâ'ya (a.s), sonra Hz. İsa'ya (a.s), sonra Hz. Muhammed'e (s.a.s) ulaşacağını ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) bunu gazâlarda kullanacağını, Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'e (r.a) , ondan oğlu Muhammed'e miras kalacağını, Muhammed b. Ebû Bekir Mısır'a vali olup vefat ettiğinde kılıcın Hz. Yûsuf'un (a.s) hazinesine geri döneceğini söylemektedir¹⁴².

Kılıcın buraya kadarki seyrini Hz. Dâvûd'dan (a.s) rivâyet eden Hz. Ali, kılıcın daha sonraki intikal seyri hususunda gizli ilimler yoluyla keşfettiği düşüncelerini zikreder. Buna göre kılıç, Mısır hazinesinden Amr b. Âs'a, sonra Ahmed bin Tolun'a, sonra Muâviye'ye vâsıl olur. Ahmed bin Tolun şarktan garba cenk eder. Kılıç Emevî ve Abbasî devletleri zâil olana kadar garpta Fas şehrinde gizli kalır. Sonra kılıç el-Hâkim bi-Emrillâh'a ulaşır ve onunla Mısır'a girip hükmünü ele geçirir. Böylece kılıç Hz. Yûsuf'un hazinesine yani Mısır'a geri döner. Sonra Mağrib Devleti zâil olur ve kılıç Kalavun Devleti'ne ulaşır. Sonra Melik Zahir Baybars Sici'ye ulaşır. Onun vefatıyla tekrar Hz. Yûsuf'un hazinesine geri döner. Sonra 880/1475-76 senesine kadar gizli

¹⁴¹ Abdülmecit Şentürk, Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi, s. 127.

¹⁴² BOA, TS.MA.e, 814-1.

kalır. Sonra Osmanlılara, onlardan Mehdi'ye intikâl eder. Sonra Hz. İsa'ya vâsıl olur. Tek gözlü münâfık İbni Siyat, bu kılıçla Deccalı katledecektir¹⁴³.

Bu bilgilerin doğruluğu tartışmalıdır. İsimler tarih sırasına göre verilmemiş olup Ahmed bin Tolun'un ismi, Hz. Muaviye'den önce geçmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in kılıcı gazalarda kullandığı söylenmektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi kaynaklarda kılıcın Hayber Savaşı sonrasında Beni Kaynuka kabilesinden ganimet olarak alındığı geçse de Hz. Peygamber'in bu kılıcı gazalarda kullanmış olduğuna dair bir rivayet bulunmamaktadır.

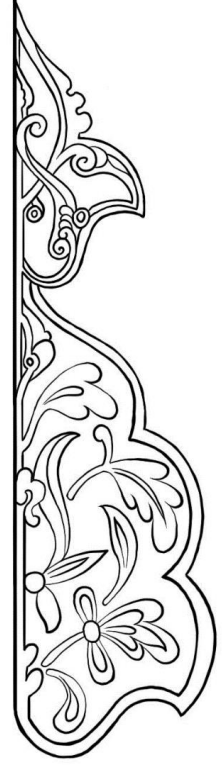
¹⁴³ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 290-293.

Fotoğraf 6: Hz. Dâvûd'a (a.s) atfedilen 157/137 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 7 : Hz. Dâvûd'a (a.s) atfedilen 157/137 envanter numaralı kılıcın kını üzerindeki detay (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 4 : Hz. Dâvûd'a (a.s) atfedilen 157/137 envanter numaralı kılıcın kını üzerindeki detay çizimi

3.2. SÜYÛF-I NEBEVÎ

Hız. Peygamber'e (s.a.s) nisbet edilen dokuz kılıç bulunmaktadır. Bu kılıçlar şöyle isimlendirilmektedir: *Me'sur* (المأثور), *Kadîb* (القضيب), *Adb* (العضب), *Zülfikar* (ذو الفقار), *Battâr* (البتار), *Hatf* (حتف), *Kulaî/Kalaî* (قُلَاعِي), *Mihzem* (المِخْذَم), *Râsûb* (الراسوب)¹⁴⁴. Bu saydığımız kılıçlardan bazıları günümüze kadar ulaşmış olup çalışmamızın konusu olan Topkapı Sarayı Hazinesindeki mübârek kılıçlardandır. Bu kılıçlardan bazıları hayatının bir kısmında Hz. Peygamber'e (s.a.s) ait olmuş, ganimet olarak aldığı ya da vefatından sonra miras bıraktığı kılıçlardır¹⁴⁵.

¹⁴⁴ Ahmed Bacuri, *Mevahibü'l-ledünniyye ale's-şemâil-i'l-Muhammediyye*, Kahire : Matbaatü'l-Amire, 1860, s.83.

¹⁴⁵ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul ve Uddetü Harbihi*, Gize: Hicr lit-Tiba'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 1992, s. 113.

Me'sur, Hz. Peygamber'in gençliğinde de kullandığı en eski kılıcıdır. Kabzasının gümüşten olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır¹⁴⁶. Et-Tihâmî, *Süyûfü'r-Resûl ve Uddetü Harbihi* adlı eserinde bu kılıcı Hz. Peygamber'in (s.a.s) ilk kez on beş yaşındayken Ficâr Savaşı'nda¹⁴⁷ yanında bulundurduğunu söylemektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s), kızı Hz. Fâtîma (r.a) ve amcası Ebu Tâlib'in oğlu olan damadı Hz. Ali'nin (r.a) düğünlerine bu kılıçla katıldığını, kılıcını havaya kaldırarak selam verdiğini ve Hz. Peygamber'in de mensubu olduğu Kureyş Kabilesinin bir kolu olan Hâşimoğullarının da aynı şekilde kılıçlarını havaya kaldırarak karşılık verdiklerini rivayet etmektedir. Bu bir Arap âdeti olmakla birlikte “sen kılıçlarımızın himâyesindesin” manasına gelmektedir. Ayrıca et-Tihâmî bu kılıcın Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında da yanında olduğunu söylemektedir. Hayatı boyunca Rasulullah'ın yanında kalan kılıç, vefatından sonra Hz. Ali'ye miras kalmıştır¹⁴⁸. Yavuz Sultan Selim döneminde de Osmanlı'ya intikal etmiştir. Günümüzde MS. Env No: 157/129 olarak kayıtlı kılıcın bu kılıç olduğu düşünülmektedir.

Kadîb olarak bilinen kılıç ise Hz. Peygamber'e (s.a.s) ait ince ve hafif bir kılıçtır. *Kadîb* Arapçada asa anlamına gelmektedir. Savaşmaktan ziyade savunma amaçlı olan bu kılıç türü genellikle yolculuklarda tercih edilen bir kılıç olmuştur. Et-Tihâmî'ye göre bu kılıcın vasıfları Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Hazinesindeki MS. Env. No: 157/130 şeklinde kayıtlı kılıca uymaktadır¹⁴⁹. Ahmed Teymur Paşa, *el-Asarü'n-Nebeviyye* adlı eserinde bu kılıcın Hz. Peygamber'e ait bürdeyle birlikte hilafet sembolü olduğunu söylemektedir. Mâverî'nin *el-Ahkâm es-Sultaniyye'sinde* Kadîb'in

¹⁴⁶ Tirmizi, *Şemâilü'n-Nebi*, Şam: Darü'l Minhac el-Kavim, 2021, s.104-106.

¹⁴⁷ Ficâr sözlükte “azmak, haktan ayrılmak, günaha dalmak, yemininde ve sözünde yalancı çıkmak” anlamına gelir. Araplar arasında çok sık anlaşmazlıklar yaşanır ve savaşlar olurdu. Bunlardan dördü, haram aylarda (zilkade, zilhicce, muharrem, receb) yapıldığı için “ficâr savaşları” (eyyâmü'l-ficâr) diye anılmıştır. Kureyş'in kollarından Hâşimoğulları'nın reisi ve Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, haram aylarda bulundukları gerekçesiyle Hâşimoğulları'nın bu savaşa katılmasına razı olmamış, Abdullah b. Cüd'ân ile Harb b. Ümeyye, “Hâşimoğulları bu savaşa katılmazlarsa biz de katılmayız” deyince Hâşimoğulları Zübeyr b. Abdülmuttalib kumandasında savaşa katılmak zorunda kalmıştır. Hz. Muhammed'in Eyyâmü'l-ficârî'l-evvel'in dördüncüsüne amcalarıyla birlikte katıldığı ve o sıralarda on dört, on beş, on yedi veya yirmi yaşlarında olduğu nakledilmektedir. Birinci rivayette Kayslılar'la savaşmayıp amcalarına ait eşyaları koruduğu, atılan okları kalkanla karşılayıp toplayarak onlara vermekle yetindiği belirtilir. İkinci rivayete göre ise Hz. Muhammed amcaları ile birlikte katıldığı bu savaşta ok atmış ve bundan dolayı pişman olmadığını beyan etmiştir. Bkz. Hüseyin Algül, “Ficar”, *DİA.*, 1996, <https://İslamansiklopedisi.org.tr/ficar>.

¹⁴⁸ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 113-114.

¹⁴⁹ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 119.

Rasulullah'ın miras bıraktığı kılıçlarından olduğunu ve bürdeyle birlikte hilafetin sembolü olduğunu zikretmektedir. Ancak bu kılıcı Hz. Peygamber'in kullandığına dair bir rivayet bulunmamakla birlikte o döneme ait olup olmadığı konusunda soru işaretleri bulunmaktadır¹⁵⁰.

Adb isimli kılıç ise Hz. Peygamber'in (s.a.s) Bedir Savaşı'nda yanında bulunan kılıcıdır. Uhud Savaşı'nda da yanında Adb ve Zülfikâr bulunmuştur. İmam Ahmed, Müslim ve Tabarânî'nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber'in (s.a.s) Adb'ı Uhud Savaşı'nda "Peygamberin fedâisi" olarak bilinen Ebu Dücâne'ye verdiği rivayet ediliyor. Uhud Savaşı esnasında Hz. Peygamber (s.a.s) elinde tuttuğu ve üzerinde "Korkaklıkta ar, ilerlemekte şeref ve itibar var. İnsan korkmakla kaderden kurtulmaz" beyti yazılı kılıcını göstererek "Bu kılıcı benden kim alır?" diye sormuştur. Ashâb-ı kiramdan birçok kişi kılıcı almak istemiş ancak Hz. Peygamber tekrar "Bunun hakkını vermek üzere kim alır?" deyince ashâb-ı kiram sessizleşmiştir. Kılıcı hararetle isteyenlerden Zübeyr bin Avvâm "Ben alırım, Yâ Resûlallah" demiştir; ancak Hz. Peygamber kılıcı Hz. Zübeyr'e vermemiştir. Aynı şekilde Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin istekleri de Peygamberimiz tarafından kabul edilmemiştir. Ebû Dücâne "Yâ Resûlallah bu kılıcın hakkı nedir?" diye sormuş, Hz. Peygamber de "Onun hakkı eğilip bükülünceye kadar, onu düşmana vurmaktır. Onun hakkı müslüman öldürmemen, onunla kâfirlerin önünden kaçmamandır. Onunla Allah-u Teâlâ sana zafer yahud şehîdlik nasîb edinceye kadar Allah yolunda çarpışmandır" diyerek cevap vermiştir. Ebû Dücâne "Yâ Resûlallah ben onun hakkını yerine getirmek üzere alıyorum" demiş ve Hz. Peygamber (s.a.s) elindeki kılıcı ona teslim etmiştir. Daha önce Bedir Gazvesi'nde de taktığı, katıldığı bütün savaşlarda başında olan, Allah-u Teâlâ ve Resûlullah için canını vermeye hazır bir fedaî olduğu anlamını taşıyan kırmızı sarığı Uhud Savaşı'nda da başında olan Ebu Dücane Hz. Peygamber'in kılıcını almanın gururuyla daha da cesaretlenerek kahramanca savaşmıştır. Savaş bittiğinde Hz. Peygamber (s.a.s) kılıcını ondan geri almış ve temizlemesi için Hz. Fâtıma'ya vermiştir. Bu sırada temizlenmesi için kılıcını Hz. Fâtıma'ya getiren Hz. Ali'ye "Sen muharebede

¹⁵⁰ Ünsal Yücel, *Es-Süeyfü'l-İslamiyye ve sunnauha*, çev. Tahsin Ömer Tahaoğlu, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi ; Research Centre for İslamic History Art & Culture (IRCICA), 1988, s. 12.

sadakat gösterdin, (başarılı oldun) Sehl bin Haris ve Ebû Dücâne de başarılı olmuşlardır” demiştir. *Adb* isimli bu kılıç Hz. Peygamber’in (s.a.s) vefatından sonra Hz. Ali’ye miras kalan eşyalar arasındadır. Nesilden nesile korunan bu kılıç Fâtımî’ler zamanında Mısır’a gelmiştir. Yavuz Sultan Selim’in mübârek emanetleri İstanbul’a naklettirmesinin ardından Mısır’da kalan mübârek emanetler günümüzde Hz. Hüseyin Camii’nde bulunmaktadır. Et-Tihâmi *Adb’in* da burada bulunduğunu ve bizzat kendisinin kılıcı görüp incelediğini söylemektedir. Et-Tihâmi üzerinde kufi hatla “zekâ’d-dem” (ذكى الدم) yazdığını söylediği bu kılıcın Ebu Dücâne’nin kılıcı olduğuna inanmaktadır¹⁵¹.

Zülfikâr isimli kılıç ise Bedir Savaşı’nda kâfir olarak öldürülen As bin Menbeh’e ait olup ganimet olarak Rasulullah’a (s.a.s) geçmiştir. Ahmed Teymur Paşa, İbn Halkan ve İbn Kesîr; Hz. Peygamber’in (s.a.s) vefatından sonra bu kılıcın Hz. Ali’ye miras kaldığını, Hz. Ali’den de torunu Muhammed bin el-Hasan bin Ali’ye geçtiğini, kendisinin bir savaş anında kılıcı korumak için bir tüccara vererek bu kılıcı kendi soyundan dahi olsa hakkını vermeyen kimseye verme dediğini ve Ca’fer bin Süleyman el-Abbâsî’nin halife olunca tüccardan bu kılıcı 400 dinara satın aldığını rivayet etmişlerdir¹⁵².

Battâr, **Kulaî** ve **Hatf** ise Rasulullah’ın (s.a.s) Hayber savaşı sonrası Benî Kaynuka yahudilerinden ganimet olarak aldığı kılıçlardır. “Peygamberlerin Kılıcı” olarak da bilinen **Battâr** böylece son peygamber olan Rasulullah’a (s.a.s) geçmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.s) vefatından sonra da miras olarak Hz. Ali’ye (r.a) geçmiştir. Ehl-i beyt bu kılıcı nesilden nesile aktararak korumuştur. Yavuz Sultan Selim zamanında ise İstanbul’a getirilerek mukaddes emanetler hazinesine dahil olmuştur. Et-Tihâmî **Kulaî** ya da **Kalaî** olarak geçen kılıcın Topkapı Sarayı’nda Hz. Ömer’e nisbet edilen 157/132 numaralı kılıç, **Hatf** isimli kılıcın ise Hz. Ali’ye nisbet edilen 157/138 numaralı kılıç olduğunu ve bu kılıcın **Battâr’a** benzediğini eskiden Hz. Dâvûd’a (a.s) ait olabileceğini söylemektedir¹⁵³. Ayrıca Nebi Bozkurt, Seyyid Lokman tarafından telif edilen ve muhtemelen Nakkaş Osman tarafından minyatürlen *Şehinşahname*’de ve aynı yazarın

¹⁵¹ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s.125-131.

¹⁵² Ahmed Teymur Paşa, *el-Asarü’n-nebeviyye*, s. 33.

¹⁵³ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 155-180.

Zübdetü't-tevarih adlı eserinde Hz. Peygamber'in (s.a.s) Uhud savaşında kullandığı, sonra Hz. Ömer'e hediye ettiği ve sonradan Emevilerin ve Abbasilerin ve en son olarak Sultan Ebu Tahir Baybars el-Bundukdarî'nin eline geçen kılıcın, Süleyman Baybars tarafından İstanbul'a getirilerek III. Murad'a hediye edildiğini söylemektedir¹⁵⁴. XVI. yüzyıl müelliflerinden Seyyid Lokmân, Hz. Peygamber'e atfedilen bir kılıcın Sultan III. Murad'a takdim edilmesini iki minyatürle resmetmiştir¹⁵⁵. Araştırmalar sonucunda bahsedilen kılıcın Kulaî olduğu tespit edilmiştir.

Mih'zem ve **Râsub** isimli kılıçlar ise Tay kabilesinden Hz. Ali tarafından ganimet olarak alınıp Hz. Peygamber'e (s.a.s) getirilmiştir. Et-Tihâmî Mih'zem'in Topkapı Sarayı'ndaki 157/139 numaralı Hz. Ali'nin torunu, Hz. Hüseyin'in oğlu olan Zeynelâbidîn'e nisbet edilen kılıç olduğunu söylemektedir. Ayrıca Râsub'un da 157/143 numaralı Ca'fer-i Tayyar'a (r.a) nisbet edilen kılıç olduğunu kaydetmiştir¹⁵⁶.

Yukarıda bahsedildiği gibi *taklîd-i seyf* merasimlerinde genellikle mukaddes emanetler hazinesinde bulunan Hz. Peygamber'in (s.a.s) kılıcı ya da Hz. Ömer'in (r.a) kılıcı kuşanılmıştır. IV. Murad (1623-1640), III. Ahmed (1703-1730), I. Mahmud (1730-1754), I. Adbülhamid (1774-1789), II. Mahmud (1808-1839) Hz. Peygamber'in (s.a.s) kılıcını kuşanan padişahlardır. Et-Tihâmî'ye göre Hz. Peygamber'in (s.a.s) taqlîd-i seyf törenlerinde kullanılan kılıcı 157/129 numaralı kılıçtır¹⁵⁷. Abdülkadir Özcan ise *İstanbul'da Cülûs ve Kılıç Kuşanma Törenleri* adlı çalışmasında bu konudan bahsederken 157/130 numaralı kılıcın fotoğraflarına yer vermiş ancak kullanılan kılıcın bu kılıç olduğunu direk olarak belirtmemiştir¹⁵⁸.

3.2.1. MS. Env. No.: 157/129 (Eski Env. No.:21/129)

Kaynaklarda bu kılıcın Yavuz Sultan Selim'in Mısır'dan getirdiği Hz. Peygamber'e (s.a.s) ait olan **Me'sur** olarak bilinen kılıç olduğu ve Osmanlı padişahlarının bu kılıcı en önemli hazinelerinden sayıp, harbe gitmeden önce önünde

¹⁵⁴ Bozkurt, "Mukaddes Emanetler".

¹⁵⁵ Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, s. 32.

¹⁵⁶ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 193-197.

¹⁵⁷ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 114.

¹⁵⁸ Abdülkadir Özcan, "İstanbul'da Cülûs ve Kılıç Kuşanma Törenleri", s. 394-395.

dua ettikleri ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) şefaatinı istedikleri geçmektedir¹⁵⁹. Kılıcın üzerinde günümüzde de hala okunabilecek bir şekilde “Abdullah bin Abdü'l Muttalib” (عبدالله بن عبد المطلب) yazmaktadır. Buradan bu kılıcın Hz. Peygamber'in (s.a.s) babasına ait olduğu ve Hz. Peygamber'e (s.a.s) babasından miras kaldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple kılıç, Arapça bir kelime olan miras olarak edinilmiş anlamına gelen “me'sur” kelimesiyle tanınmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s)'e ithaf edilen 99 cm uzunluğundaki bu kılıç altın kaplama kını ve değerli taşlardan oluşan süslemesiyle MS Mukaddes Emanetler Bölümünün en ihtişamlı süslemesine sahip kılıcıdır¹⁶⁰. Bu kılıç bir mücevher gibi süslenmiştir (Fotoğraf 8). Tabanı düz ve sivri uçlu olan bu kılıcın üzerinde “Resulullah” yazısı silik de olsa okunabilmektedir. Bu kılıcın yapıldığı devirde kabzalar genellikle Ahşaptan yapılır ve deri kaplanırdı. Zamanla tahribata uğrayan bu malzeme değiştirilmek zorunda kalınmıştır. Bu kılıçta olduğu gibi mukaddes emanetler dairesinde bulunan pek çok kılıcın kabzaları, kınları değiştirilmiştir. Bu kabzası da XVI. yüzyılda yapılmıştır¹⁶¹. Altın kaplama kabzası sekizgen kesitlidir ve her bir yüzeyi yakut ve turkuaz taşlarıyla süslenmiştir. Uç kısmı hafif eğiktir. Zeminde bulunan küçük hatayilerden ve güllerden oluşan desen her bir yüzey ayrı bir pafta olarak düşünülerek kurgulanmıştır. Desenin dalları taşların etrafında, her bir taşı çevreleyecek şekilde dolaşmaktadır. Balçağın kıvrık uçlarında yakut gözlü ejder başları bulunmaktadır. Balçak kısmında da altın ve taşlardan oluşan süsleme anlayışı devam etmektedir. Tam ortasında bir yakut etrafında turkuazlar vardır. Balçak kolları da bu değerli taşlar sırayla dizilerek süslenmiştir (Fotoğraf 9). Altın ve kıymetli taşlarla uygulanan bu süsleme anlayışına ciltçilikte rastlanılmaktadır. Bu tür mücevherli ciltlere *murassa'* denmektedir. XVI. yüzyılda özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde birçok örneğine rastlanmaktadır. Topkapı Sarayında bulunan 2/2107 numaralı cilt kapağı döneme ait *murassa'* bir cilt örneğidir (Fotoğraf 9). Ancak *murassa'* cilt sanatından çok kuyumculuk sanatıyla ilgilidir¹⁶².

¹⁵⁹ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 114.

¹⁶⁰ Hilmi Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul: Kaynak Kitaplığı, 2012, s. 278.

¹⁶¹ Yücel, *Es-Süyufü'l-İslamiyye*, s. 11.

¹⁶² Ahmet Saim Arıtan, “Ciltçilik”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ciltcilik>

Kılıcın en süslü bölümü 85 cm uzunluğundaki kınıdır¹⁶³. Diğer kısımlar gibi altın kaplama olan kında kabartma motiflerle çiçek deseni işlenmiş, yakut ve turkuaz taşlarıyla süslenmiştir. İlk bakışta serpiştirilerek yerleştirilmiş gibi duran taşların aslında simetrik bir düzeni bulunmaktadır. Zemindeki bitkisel desen diğer kısımlardaki karakterini korumuş ancak daha iri motifler kullanılmıştır. Eşit aralıklarla yerleştirilmiş beş adet şemse formunda, dendanlarla sınırlandırılmış pafta bulunmaktadır. Kının uç kısmı da yine dendanlar kullanılarak ayrı bir pafta olarak tasarlanmıştır. Paftaların içindeki desen zemindeki desenden ayrılmıştır. Kının diğer yüzünde balçakla kının birleştiği kısımda ise desen, altını kurşunla karartarak uygulanmıştır. “Savat” olarak da bilinen bu teknikle uygulanan kısımda biri önde ikisi arkada bulunmak üzere üç servi ağacı işlenmiştir (Şekil 41). Zeminde ise hatayi ve goncalardan oluşan bir desen uygulanmıştır.

Hazinede bu kılıca ait yeşil kadifeden altın sırma desenle süslenmiş bir kılıf bulunmaktadır. Üzerinde “hâzâ seyf-i Hazreti Resûli’l-Ekrem aleyhi-s-selâm” yani, “bu Hz. Resûli’l-Ekrem’in kılıcıdır.” yazmaktadır. Nakışın deseni tek kökten çıkan üç daldan oluşmaktadır. Her bir dalın üzerinde on iki tane gonca bulunmaktadır (Şekil 5).

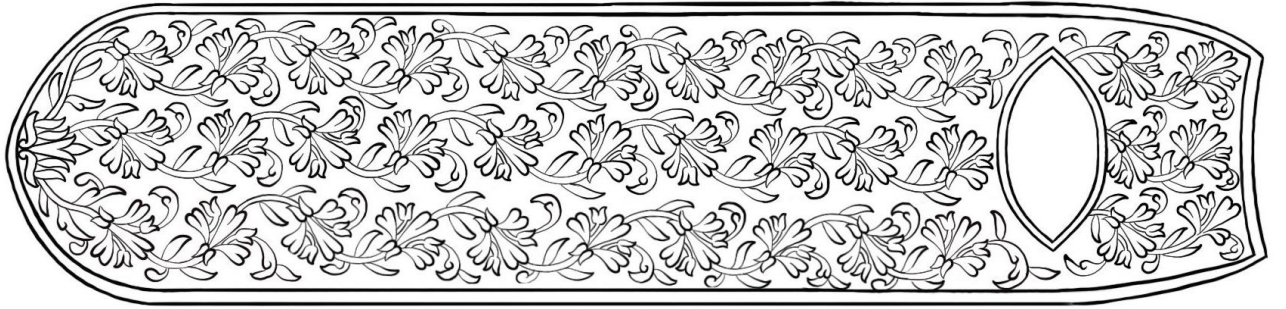
¹⁶³ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 278.

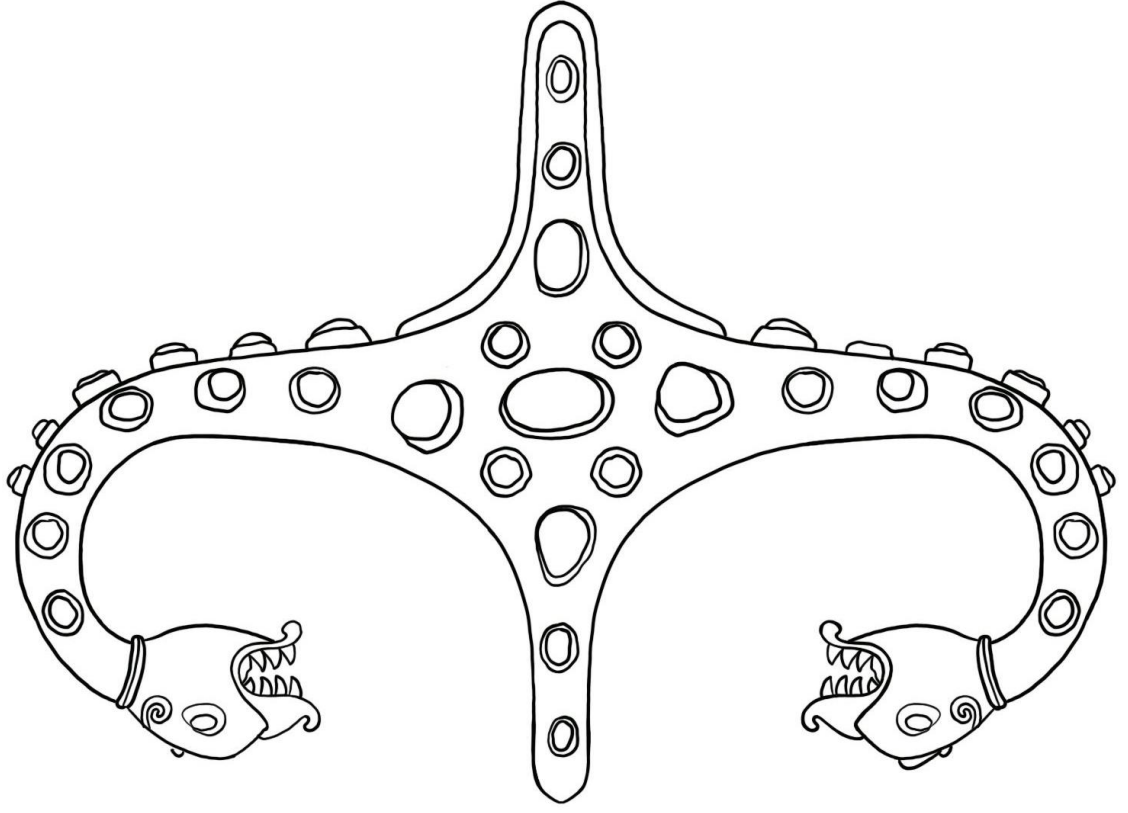
Fotoğraf 8 : Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/129 envanter numaralı Me'sur olarak bilinen kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 9: XVI. yüzyıla ait murassa' cilt örneği (İslam Ansiklopedisi)

Şekil 5: Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/129 numaralı kılıcın kılıfı üzerindeki desen

Şekil 6: Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/129 envanter numaralı Me'sur olarak bilinen kılıcın balçak çizimi

3.2.2. MS. Env. No.: 157/130 (Eski Env. No.:21/130)

Bu kılıç tabanı tek ağızlı, 100 cm uzunluğunda demir bir kılıçtır. Üzerinde silik de olsa Peygamber (s.a.s)'e ait olduğunu belirten “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resulullah Muhammed bin Abdullah bin Abdulmuttalib” (لا إله إلا الله محمد رسول الله محمد بن عبد الله بن المطلب) yazmaktadır. Kını ve kabzası siyah deri kaplıdır. Parmak dayama kısmına altından, işlemeli bir uç konmuştur. Düz kollu balçağı da altındandır. Deri kaplı kının ağızlığı, çamurluğu ve asma yerlerinde altından süslemeler görülmektedir (Fotoğraf 10).

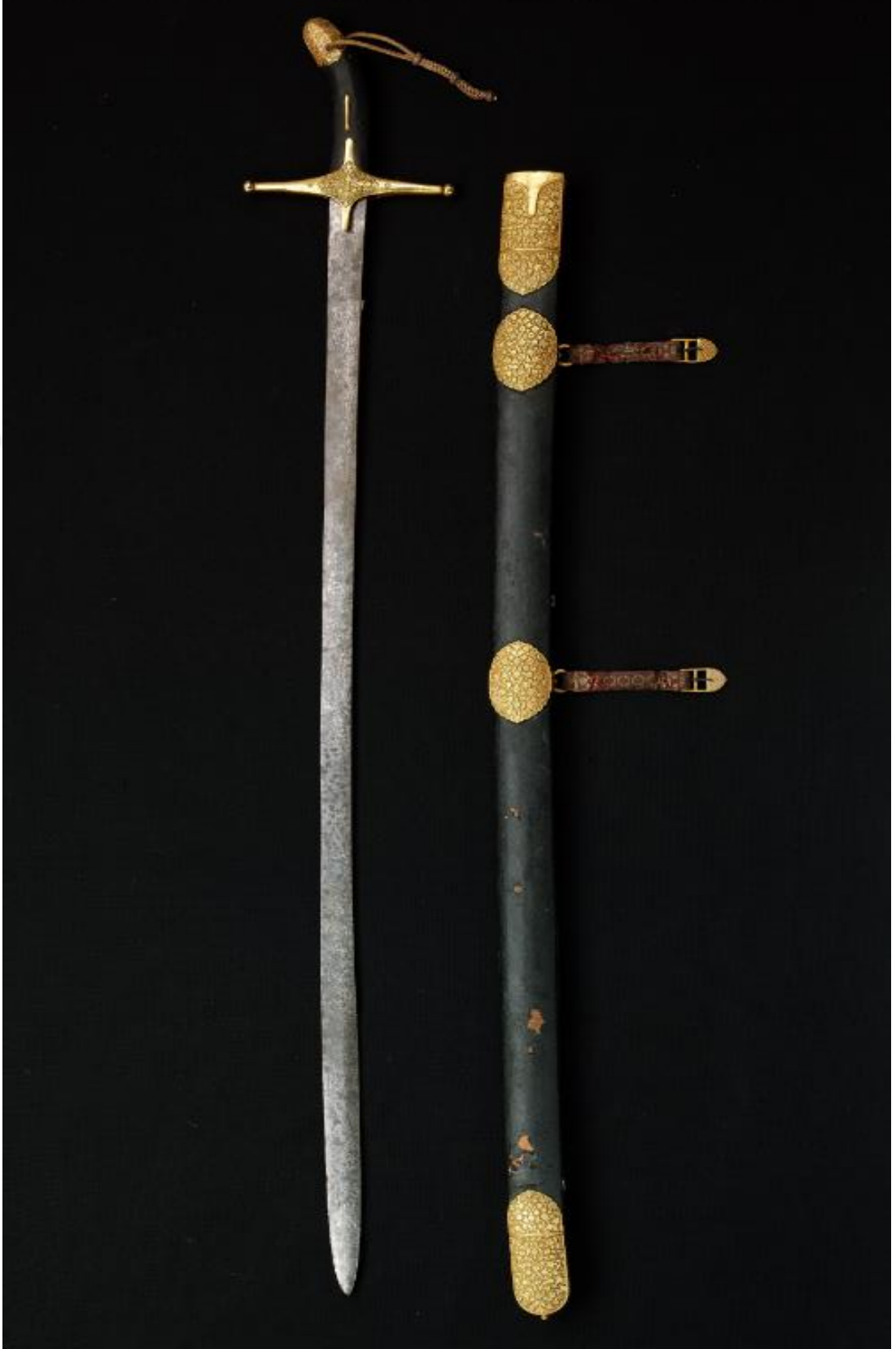
Süsleme ve desen anlayışı tüm paftalarda aynıdır. Desen altın üzerine kabartma tekniğiyle uygulanmıştır (Fotoğraf 11). İnce bir işçilikle uygulanan desende hatayi, gonca ve güllerin ayrıntıları seçilebilmektedir. Motiflere göre daha iri ve dişli yapraklar kullanılmıştır. Desenler kılıcın boyuna göre yarı simetriktir. Balçak kısmındaki desen,

uçları balçak kollarına doğru uzatılmış bir şemse formu içerisinde. Yana doğru uzanan balçak kollarının uçlarına içerisinde minik birer gül bulunan tepelikler konmuştur (Şekil 8). Diğer kılıcın eksenine doğru uzanan kollarda ise tepelik yerinde *havalı*¹⁶⁴ teknikle işlenmiş minik goncalar vardır. Kabza kolu olarak bilinen uzun kolların uçlarında altın toprak bulunmaktadır. Bu toprak yine havalı olarak işlenmiş minik goncalardan oluşan desenlerle süslenmiştir. Bu kılıcın desenleri sade olmakla birlikte çok zarif ayrıntıları bulunmaktadır. Kabzasının üzerinde altından bir balık bulunmaktadır (Fotoğraf 11)¹⁶⁵.

¹⁶⁴ Havalı tekniği desen uygulanırken tahrirleri çizmeyip boşluk olarak bırakarak yalnızca tahrirlerin içinde kalan kısımların boyanmasıdır. Çift tahrir olarak da bilinir.

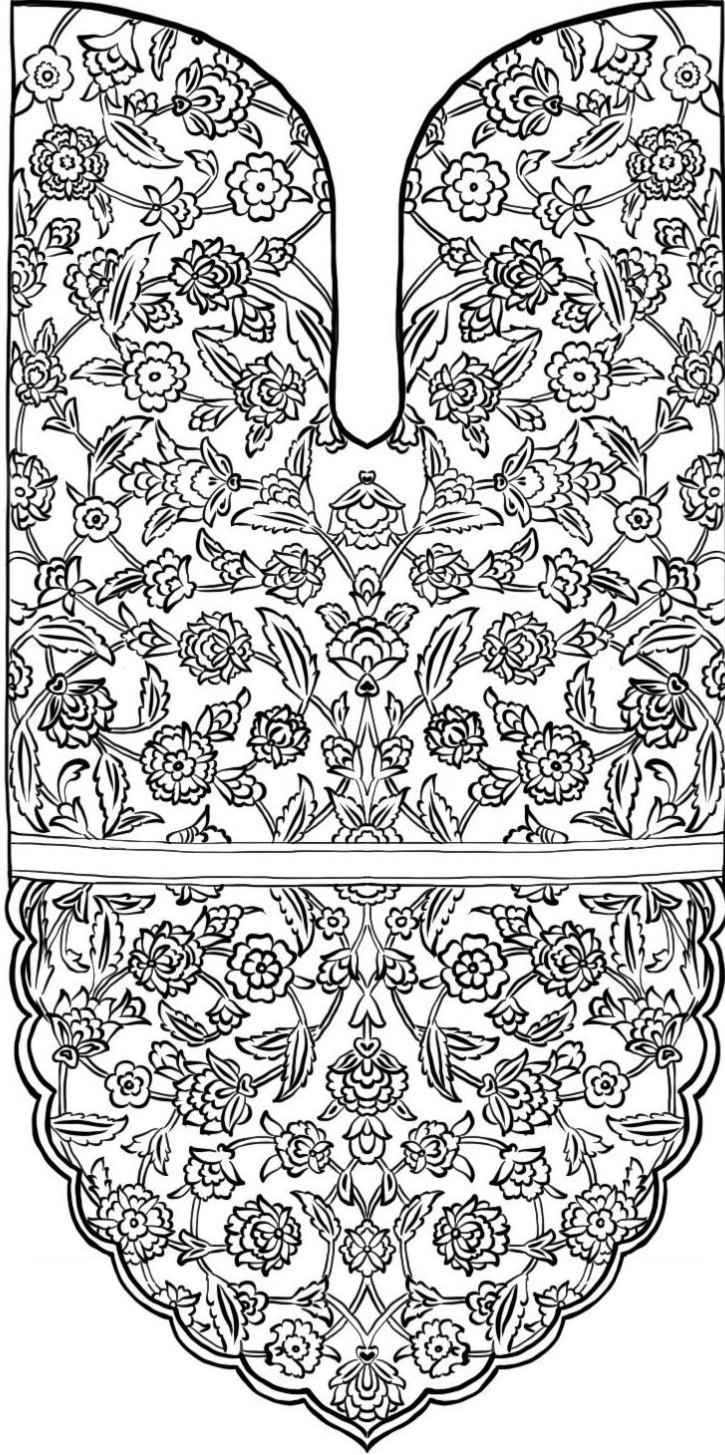
¹⁶⁵ Balık motifinin ayrıntıları ve çizimi için ileride gelecek olan “Balık” başlıklı kısma bakınız.

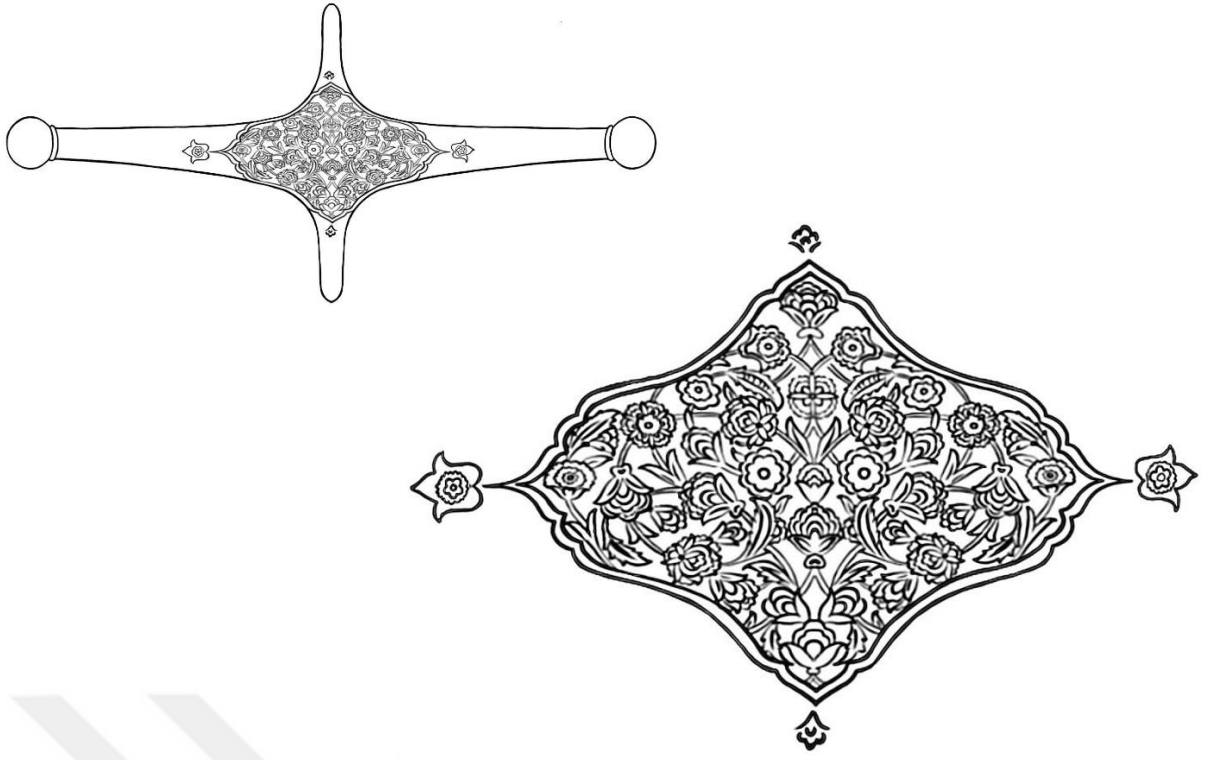
Fotoğraf 10 Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/130 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

*Fotoğraf 11: Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/130 envanter numaralı kılıcın kabzası ve kınından bir ayrıntı
(Milli Saraylar Arşivi)*

Şekil 7: Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/130 envanter numaralı kılıcın kınından bir ayrıntı

Şekil 8 : Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/130 envanter numaralı kılıcın balçağı ve balçağının deseni

3.3. HZ. EBUBEKİR'İN KILICI (MS. Env. No.: 157/131 (Eski Env. No.:21/131))

Kabzası yenilenmiştir. Tabanının Hz. Ebubekir zamanından olması kuvvetle muhtemeldir¹⁶⁶. Hz. Ebubekir'e nisbet edilen bu kılıç 98,5 cm uzunluğunda, 850 gr ağırlığındadır¹⁶⁷. Sivri tabanlı bu kılıcın her iki tarafı da keskindir. Uç kısmına doğru hafif bir eğim vardır. Tabanı üzerinde süsleme bulunmamaktadır. Kabzası deri kaplıdır ve kabzasının yenilenmiş olduğu anlaşılmakla birlikte tabanının erken devire ait olması kuvvetle muhtemeldir¹⁶⁸.

Parmak yaslama kısmı altın kaplama olup hafif eğimlidir. İp asma deliği sekizgen bir gül formuna benzer. Altın kaplama olan bu dendanlarla bitirilmiştir. Balçak çelikten olup kolları mızrak şeklindedir. Uçlarında kabartmalı ve iki delikten oluşan süsleme bulunmaktadır. Oldukça sade görünen kabzanın orijinali altın kaplamadır. Biri yazılı ve akik kakmalı diğeri firuzeli iki altın tokası bulunmaktadır. Kının ağızlığı ve bileziği altındandır.

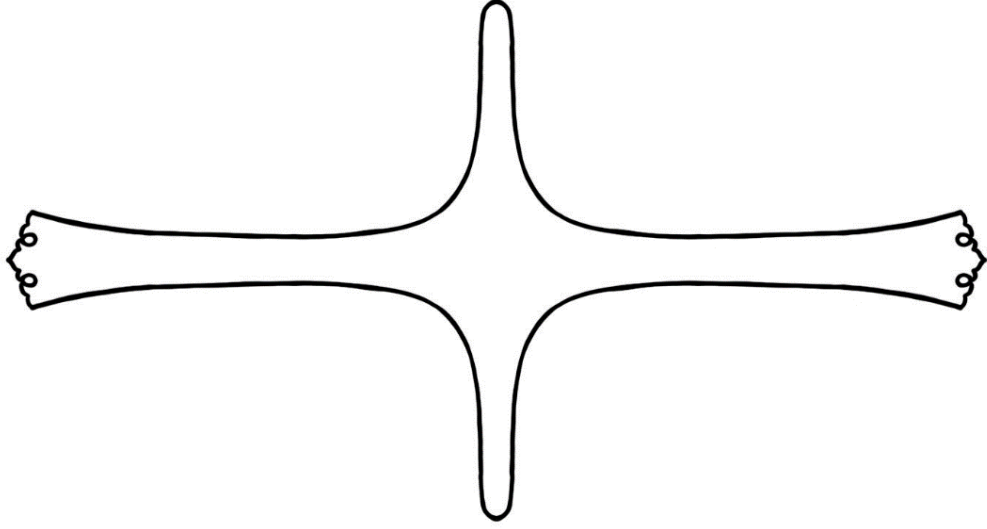
¹⁶⁶ Yücel, *Es-Süüyüfü'l-İslamiyye*, s. 14.

¹⁶⁷ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 295.

¹⁶⁸ Yücel, *Es-Süüyüfü'l-İslamiyye*, s. 14.

Fotoğraf 12: Hz.Ebubekir'e (r.a) atfedilen 157/131 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 9: Hz.Ebubekir'e (r.a) atfedilen 157/131 envanter numaralı kılıcın balçak çizimi

3.4. HZ. ÖMER'İN KILIÇLARI

Eski kayıtlar Osmanlı Devleti'nde yapılan kılıç kuşanma merasimlerinde padişahların genellikle Hz. Ömer'in kılıçlarından birini kuşandıklarını gösterir¹⁶⁹. III. Mustafa (1757-1774), II. Selim (1789-1807), II. Abdülhamid (1876-1909), V. Mehmed Reşad (1909-1918), Hz. Ömer'in (r.a) kılıcını kuşanan padişahlardır¹⁷⁰. Ahmet Önal *Osmanlı Saray Merâsimlerinde Mukaddes Emanetler ve Hırka-i Saadet Dairesi* adlı çalışmasında bu konuya değinirken Hz. Ömer'e ait 157/133 numaralı kılıcın görseline yer vermiş ancak bizzat bu kılıcın kullanıldığını belirtmemiştir¹⁷¹. Et-Tihâmî ise Topkapı Sarayı'nda Hz. Ömer'e atfedilen 157/132 numaralı kılıcı Hz. Peygamber'in kılıcı olarak zikretmiş ve kılıç kuşanma törenlerinde kullanılan kılıcın bu kılıç olduğunu söylemiştir¹⁷².

3.4.1. MS. Env. No.: 157/132 (Eski Env. No.:21/132)

Bu kılıç Hz. Ömer'e nisbet edilmekle birlikte Hz. Peygamber'in (s.a.s) Süleyman Baybars tarafından İstanbul'a getirilerek III. Murad'a takdim edilen kılıcı **Kulaî** olarak

¹⁶⁹ Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, s. 154.

¹⁷⁰ Uğur Kurtaran, Zeynep Karaca, "Osmanlı Devleti'nde Siyasal Bir Ritiel: Kılıç Kuşanma Merasimi (XVIII. Yüzyıl)", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2021, sy. 13, s.

¹⁷¹ Ahmet Önal, "Osmanlı Saray Merasimlerinde Mukaddes Emanetler ve Hırka-i Saadet Dairesi", s. 124.

¹⁷² Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 180.

da bilinmektedir¹⁷³. Düz tabanlı, iki oluklu, sivri uçlu bu kılıcın boyu 107 cm'dir. Ağırlığı ise kınıyla birlikte 1.996 gram, kınısız 1.176 gramdır¹⁷⁴. Tabanın balçağa yakın kısmında bazı yazılar bulunmaktadır. “Beytü Muhammedi’n-Nebî Resulullah” (بَيْتُ مُحَمَّدٍ (النَّبِيِّ رَسُولِ اللَّهِ) ve “Hâzâ es-Seyfü el-Meşrefîyyu” (هَذَا السِّيفُ الْمَشْرِفِيُّ) yazmaktadır¹⁷⁵. Kabzası ve kını yeşil kadife kaplıdır. Üzerlerindeki altın süslemeler de ortak motiflerden oluşmaktadır. Parmak yaslama yeri hafif yassı olup kın ucunda altın bir parça bulunmaktadır. Bu parça dendanlarla ayrılmış yarım şemse formundadır. Dışında ise sırayla dizilmiş dişli yapraklar bulunmaktadır. Balçağı da altındandır ve kolları yana doğru düz uzamaktadır. Uçlarında yuvarlak topar bulunmaktadır. Ortasında uçlarında gonca bulunan yatay bir şemse formu vardır. Dışı yapraklarla süslüdür. İçerisinde dört adet kabartma şekil bulunmaktadır. Kının bilezik ve çamurluk kısmında da aynı süslemelere sahip altın parçalar bulunmaktadır.

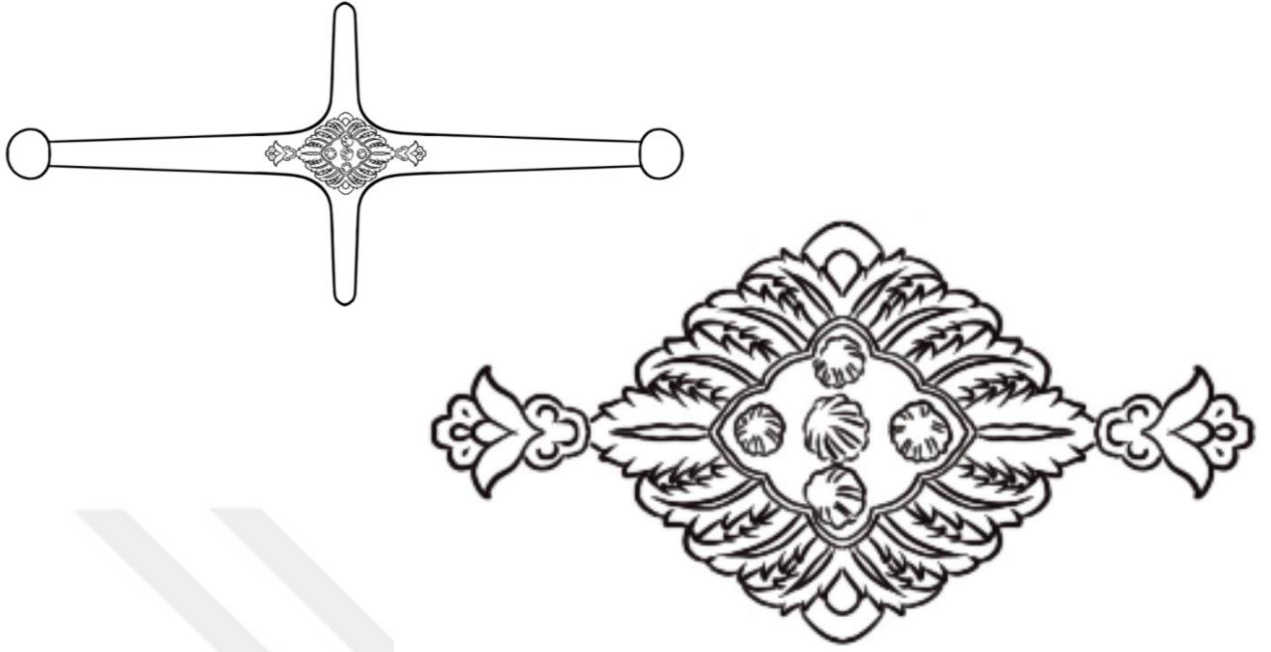
¹⁷³ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 181.

¹⁷⁴ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 299.

¹⁷⁵ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 180.

Fotoğraf 13 : Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/132 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi),MS. Env. No.: 157/133 (Eski Env. No.:21/133)

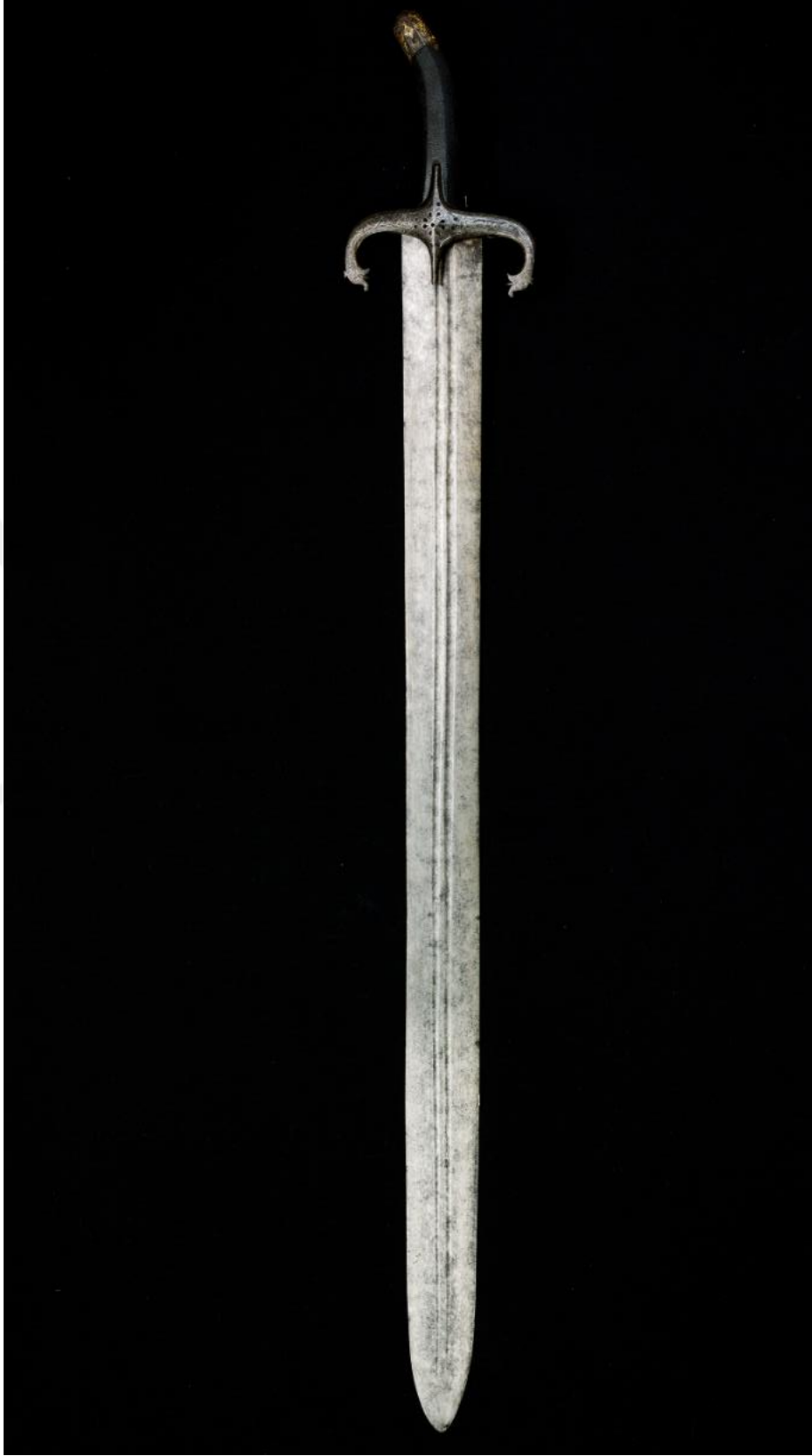

Şekil 10 : Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/132 envanter numaralı kılıcın balçak çizimi ve desen detayı

3.4.2. MS. Env. No.: 157/133 (Eski Env. No.:21/133)

Tabanı düz, ucu sivri ve iki oluklu olan bu kılıç 104 cm uzunluğunda, 1.276 gram ağırlığındadır¹⁷⁶. Tabanı üzerinde silik bir rik'a yazı bulunmaktadır. Deri kaplı kabzasının uç kısmında demirden altın işlemeli parmak dayama kısmı bulunmaktadır. Bu kısım hafif eğimlidir. Sekizgen olan parmak dayama ucunun yüzeyleri işlemeli rumilerden oluşan tepeliklerle süslenmiştir. Demirden olan balçağın tam ortasında, yapraklarında delikler olan, uçları yuvarlatılmış sekizgen bir geometrik şekil bulunmaktadır. Balçak kollarına doğru da nokta şeklinde ikişer delik konmuştur. Merkezden balçak kollarına doğru rumi deseni uzanmaktadır. Balçak kollarının uçları ejder başı şeklindedir (Şekil 11).

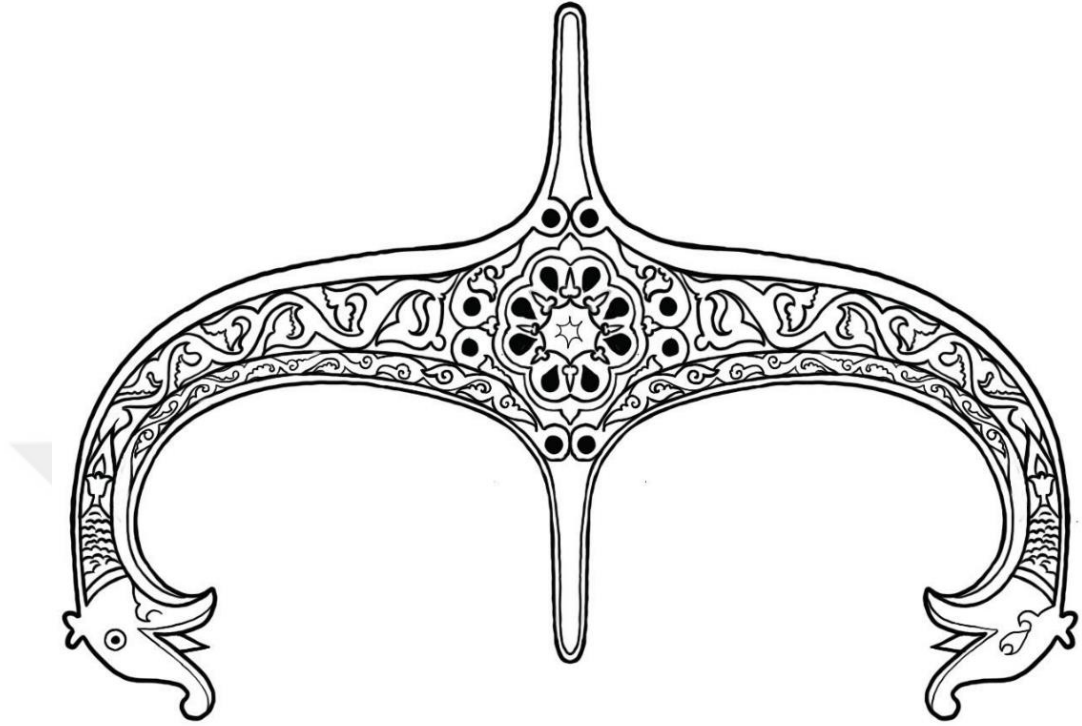
¹⁷⁶ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 295.

Fotoğraf 14: Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/133 envanter numaralı kılıç (Kaynak: Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 15: Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/133 envanter numaralı kılıcın kabza detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 11: Hz.Ömer'e (r.a) atfedilen 157/133 numaralı kılıcın balçak deseni

3.4.3. MS. Env. No.: 157/134 (Eski Env. No.:21/134)

Sivri uçlu düz tabanlı bu kılıcın boyu 100 cm, ağırlığı kını olmadan 1.164 gr, kınıyla birlikte 1.796 gramdır¹⁷⁷. Tabanı üzerinde “Muhammedü'r-Resulullah Ömer Hattab” (محمد الرسول الله عمر خطاب) yazan bu kılıç Hz. Ömer'e ait “*el-Vişâh*” (الوشاح) olarak bilinen kılıçtır¹⁷⁸. Kabzası deri kaplı, sekizgen kesitlidir. Üzerinde altından yapılma balık şekli vardır (Fotoğraf 17). Kabza tepeliği altındandır ve ip deliği bulunmaktadır. Balçağı demirden olup kılıcın tabanıyla birleştiği kısımdaki balçak kolu altınla çevrelenmiştir. Yana uzanan balçak kollarının uçları yassı mızrak şeklindedir. Kını 95 cm uzunluğundadır¹⁷⁹. Çamurluğu ve iki bileziği altındandır. Üzerinde “Hazreti Ömer'indir” yazan Osmanlı Türkçesi bir etiket bulunmaktadır.

¹⁷⁷ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 297.

¹⁷⁸ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 215.

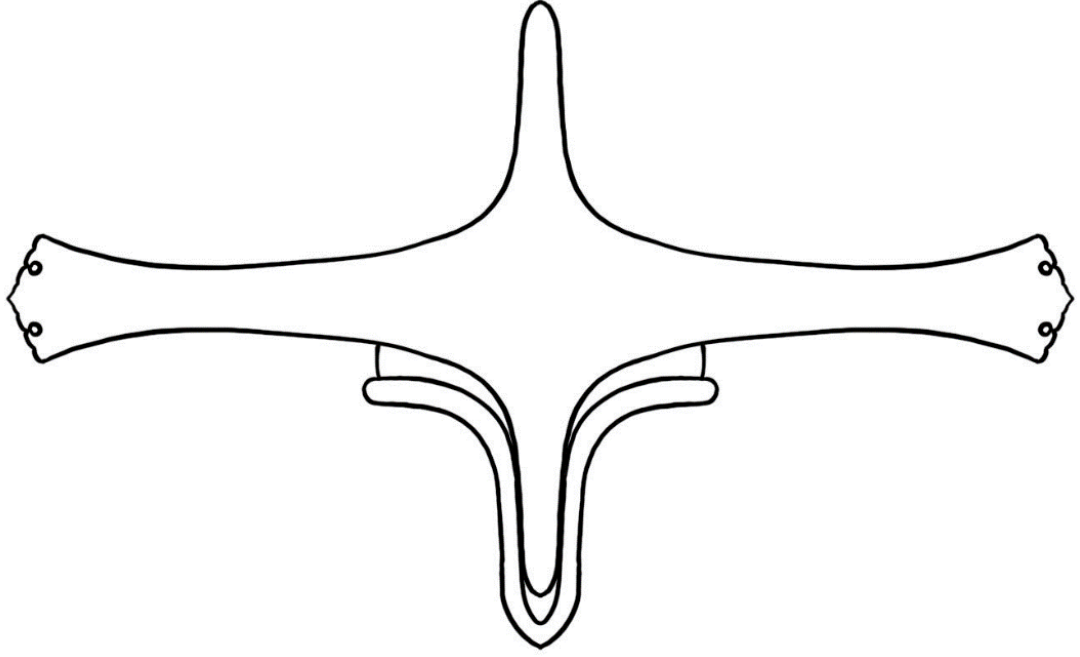
¹⁷⁹ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 297.

Fotoğraf 16: Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/134 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 17: Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/134 envanter numaralı kılıcın kabza detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 12: Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/134 envanter numaralı kılıcın balçak çizim.

3.5. HZ. OSMAN'IN KILIÇLARI

3.5.1. MS. Env. No.: 157/135 (Eski Env. No.:21/135)

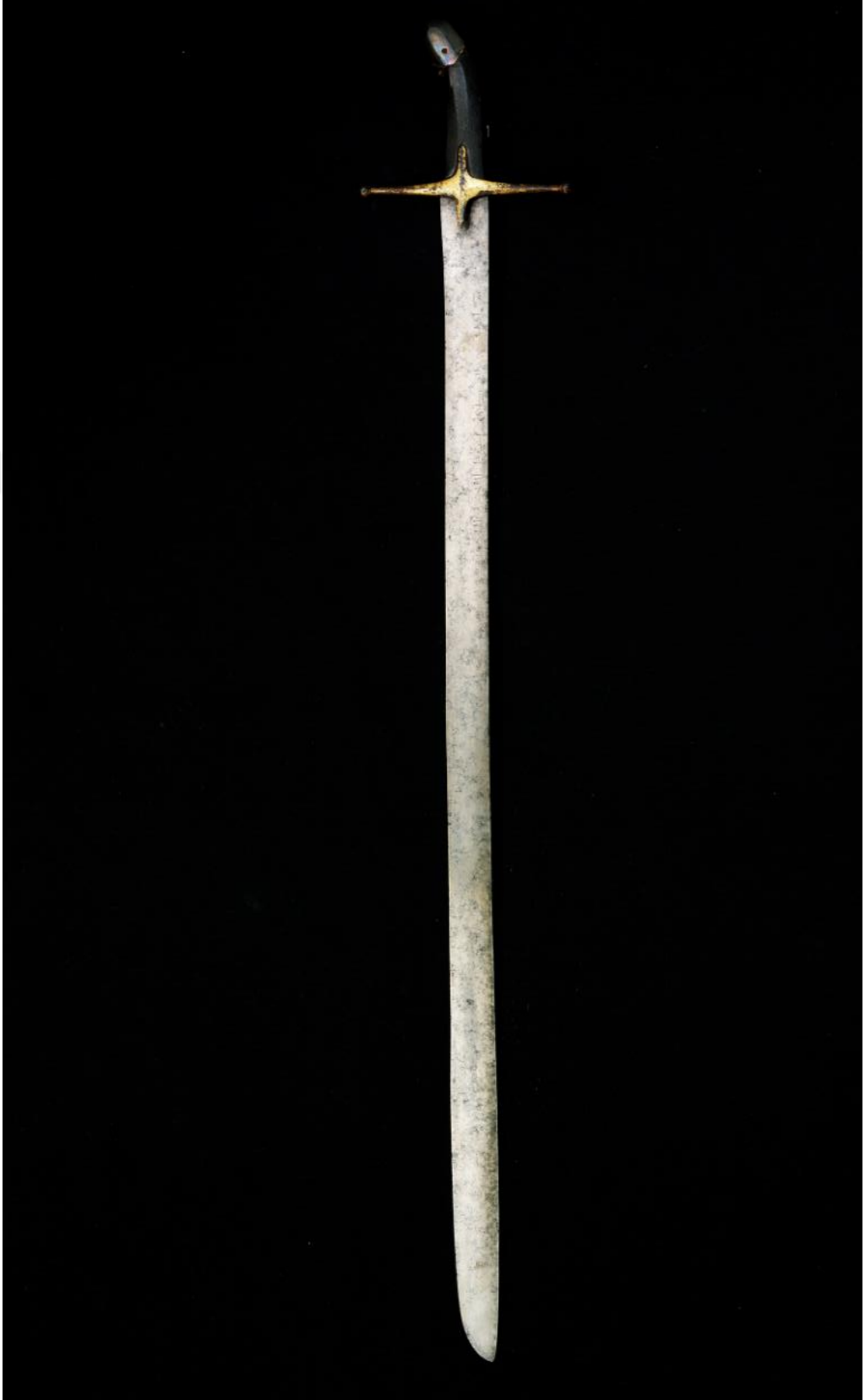
100 cm uzunluğunda, 622 gram ağırlığında olan bu kılıç düz, yassı tabanlı bir kılıçtır¹⁸⁰. Hafif ve ince olan bu kılıç savaşmak açısından çok elverişli bir kılıç olmamakla birlikte daha çok müdafaa içindir¹⁸¹. Ucu yana doğru sivrilmiştir. Tabanında “Sâhibu Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem” (صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم) yazmaktadır¹⁸². Ayrıca “Osman” (عثمان) da yazmaktadır¹⁸³. Balçağı yaldız kaplı olup üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Balçak kollarının ucu top şeklindedir. Deri kaplı kabzasının ucunda demir başlıklı bir parmak dayama kısmı bulunmaktadır.

¹⁸⁰ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 305.

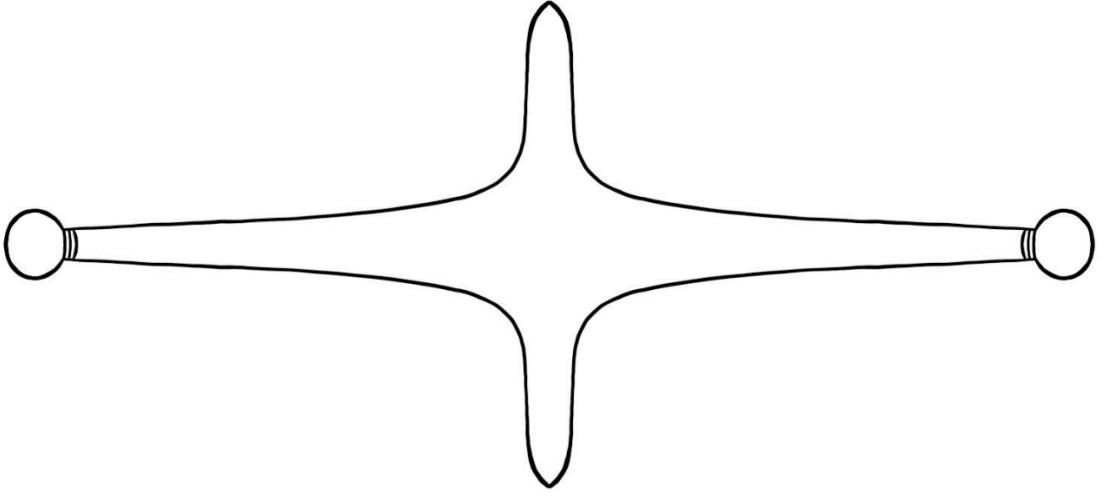
¹⁸¹ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 219.

¹⁸² Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 219.

¹⁸³ Yücel, *Es-Süyufü'l-İslamiyye*, s. 17.

Fotoğraf 18: Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/135 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 13: Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/135 envanter numaralı kılıcın balçak çizimi

3.5.2. MS. Env. No.: 157/136 (Eski Env. No.:21/136)

Nadir rastlanan bir forma sahip olan bu kılıç 98 cm uzunluğunda, 956 gram ağırlığındadır. Kını ise 436 gramdır. Hz. Osman'a ait olmayıp onun hürmetine tasarlanmış ve teberrüken mübârek sayılmış olma ihtimali yüksektir¹⁸⁴. Tabanı ince oluklu ve iki uçludur. Bu tip kılıçlara “Zülfikar” denmektedir. Bu kılıçlara sık rastlanılmamasının sebebi savaşmaya uygun olmayıp daha ziyade süs amaçlı olmalarıdır. İki uçlu olması kılıcın işlevini yitirmesine sebep olmaktadır ve kolayca kırılmasını sağlamaktadır. Bu kılıcın üzerindeki desenler oldukça dikkat çekicidir. Tabanın balçağa yakın kısmında dairesel hareketler çizen dallardan oluşan bir desen vardır. Bu dalların üzerinde bitkisel motifler ya da rumiler değil ejderler bulunmaktadır. Bu stilize ejder motiflerinin gövdeleri dallardan çıkıyormuş gibi çizilmiştir. Bazılarında ise ayakları ve kanatları net bir şekilde görülmektedir. Bu desenin bitiminde dikdörtgen kapalı bir pafta içerisinde “Amele Muhammed bin Abdullah” (عمل محمد بن عبد الله) yazmaktadır. Kılıç üzerinde bulunan yazılar sülüs hattıdır. Bu paftadan sonra da rumilerin oluşturduğu bir dairenin içine ejder motifi çizilmiştir. Bu desenden sonra tabanın kenarlarında yine dairesel dallardan oluşan bir desen vardır. Bu dalların uçları

¹⁸⁴ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 301.

ejder başı şeklindedir. Dalların uçlarında bulunan ejder başları rumi motifini hatırlatacak şekilde stilize edilmiştir.

Kılıcın üzerinde dört halifeyi öven bir şiir bulunmaktadır. Kan oluklarının arasında kalan dikdörtgen alana bir beyit yazılmıştır. Tabanın diğer yüzünde de şiirin kalan kısmı devam etmektedir:

که اولدیر قصری چار ارکان

چار یار کزین عالی شان

ثانیا عادلې ستوده دین جوهرې پاک خضرة عمر

أولا أبو بكر خضرت صدیق

رابعاً: حضرة علي ولي واقف نكتة بي خفي و جلي¹⁸⁵

ثالثاً: جامع القرآن ابن عفان حضرت عثمان

Çar yâr-ı güzîn-i âlişan ki oldular kasr-ı çâr erkan (Sarayın dört direği (dört seçilmiş sahabe) ki dört önder oldular)

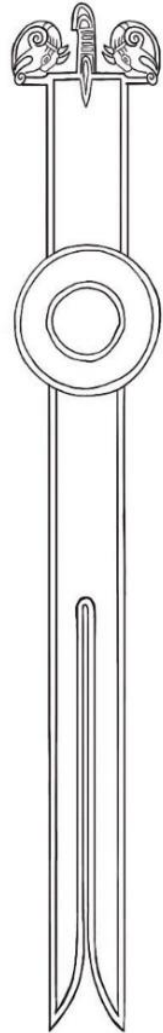
Evvelen Ebûbekir hazreti Sıddîk (Önce Hz. Ebubekir Sıddik)

Sâniyen Âdili-i sûtûde-i din, cevheri pâk Hazreti Ömer (İkinci olarak, adil, dinde övülmüş, özü temiz Hz. Ömer)

Sâlisen: Câmiu'l-Kur'ân bin Affân Hazreti Osman (Üçüncü olarak, Ku'anı bir araya getiren Hz. Osman bin Affan)

Râbian: Hazreti Aliyyü Velî vâkıf-ı nükte-yi Hafî ve Celî (Dördüncü olarak, Gizli ve Âşikâr'ın ince manalarına vâkıf olan hazreti Ali Veli)

Tabanın diğer yüzünde savat tekniği ile işlenmiş, balçak kolları ejderbaşı şeklinde çatal ağızlı bir kılıç tasvir edilmiştir. Yukarıda bahsedilen şiir bu kılıç tasvirinin üzerinde “sâlisen: câmi'u'l-Kur'ân bin Affân hazreti Osman” yazmaktadır. Tabanın üzerinde bulunan bu kılıç tasvirinin üzerinde altından bir

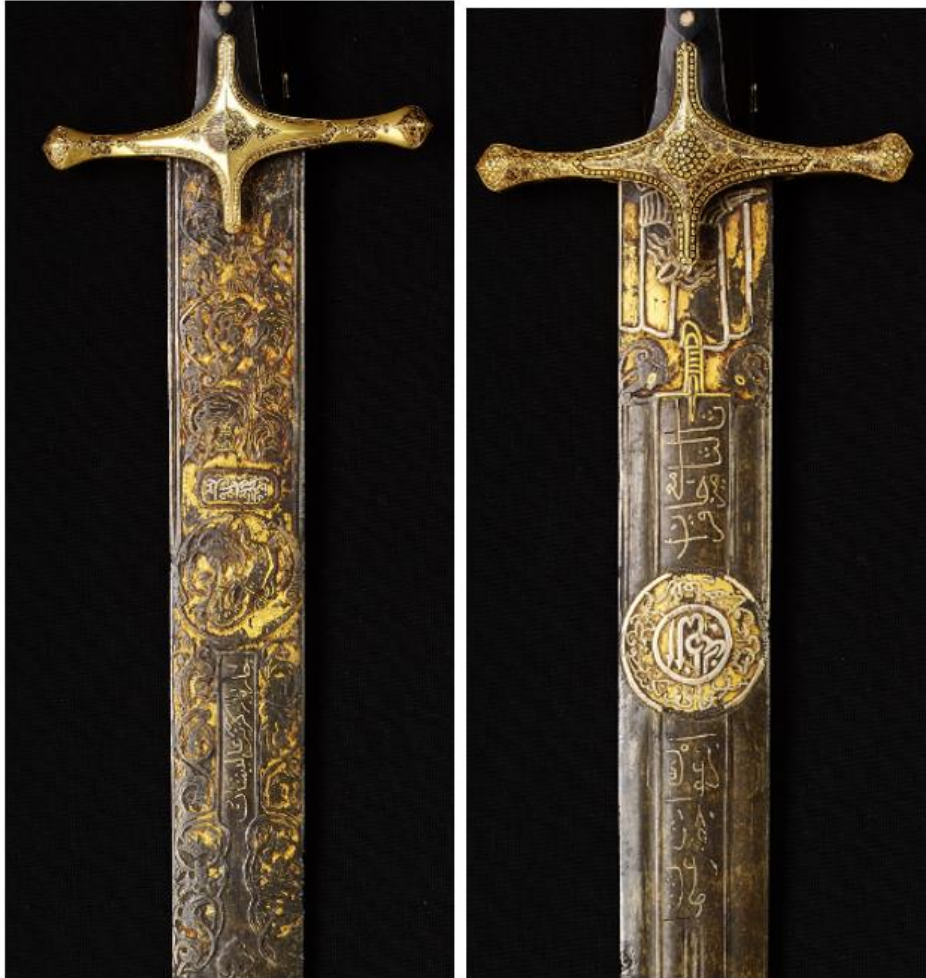

Şekil 14 : Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın arka tarafında taban üzerinde bulunan kılıç deseninin çizimi

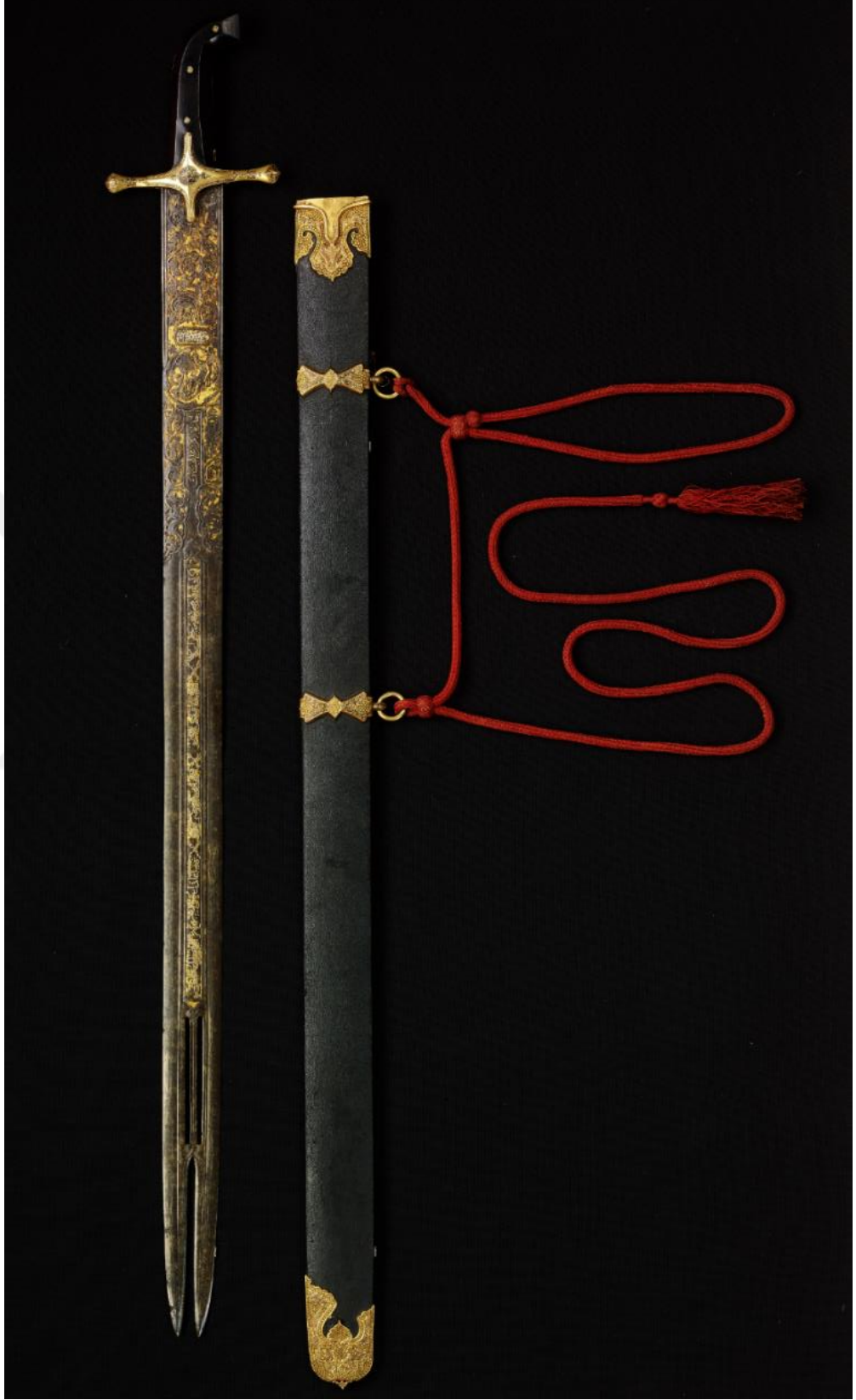
¹⁸⁵ Yücel, *Es-Süyufü'l-İslamiyye*, s. 17.

madalyon şekli bulunmaktadır. Madalyonun ortasında “en-nâzır”, (الناظر) yazmaktadır. Etrafında ise şiirin devamında gelen “râbian: hazreti Aliyyü Veli vâkıf nükte yî hafî ve celfî” kısmı yer almaktadır. Tabanının bu yüzünün orta kısmında dikdörtgen bir şerit içerisinde yazılar bulunmaktadır. Tamamı okunamamış olmakla birlikte bu kısımda “ba’de zannu’n-nur çeşm kurretü ayn...Hasan ve Hüseyin... hazreti Hamza...” (... بعد ظن نور چشم قرّة عين.. حسن و حسين... حضرت حمزة) yazıları okunabilmiştir.

Kabzası altıgen kesitli siyah taştır. Parmak dayama kısmı oldukça eğimlidir. Kollarının uçları yassılaştırılmış mızrak formunda olan balçak da savatla süslenmiştir. Kının ağzında ve çamurluğunda altın kabartma süslemeler bulunmaktadır. Bilezikleri de yine aynı şekilde altındandır.

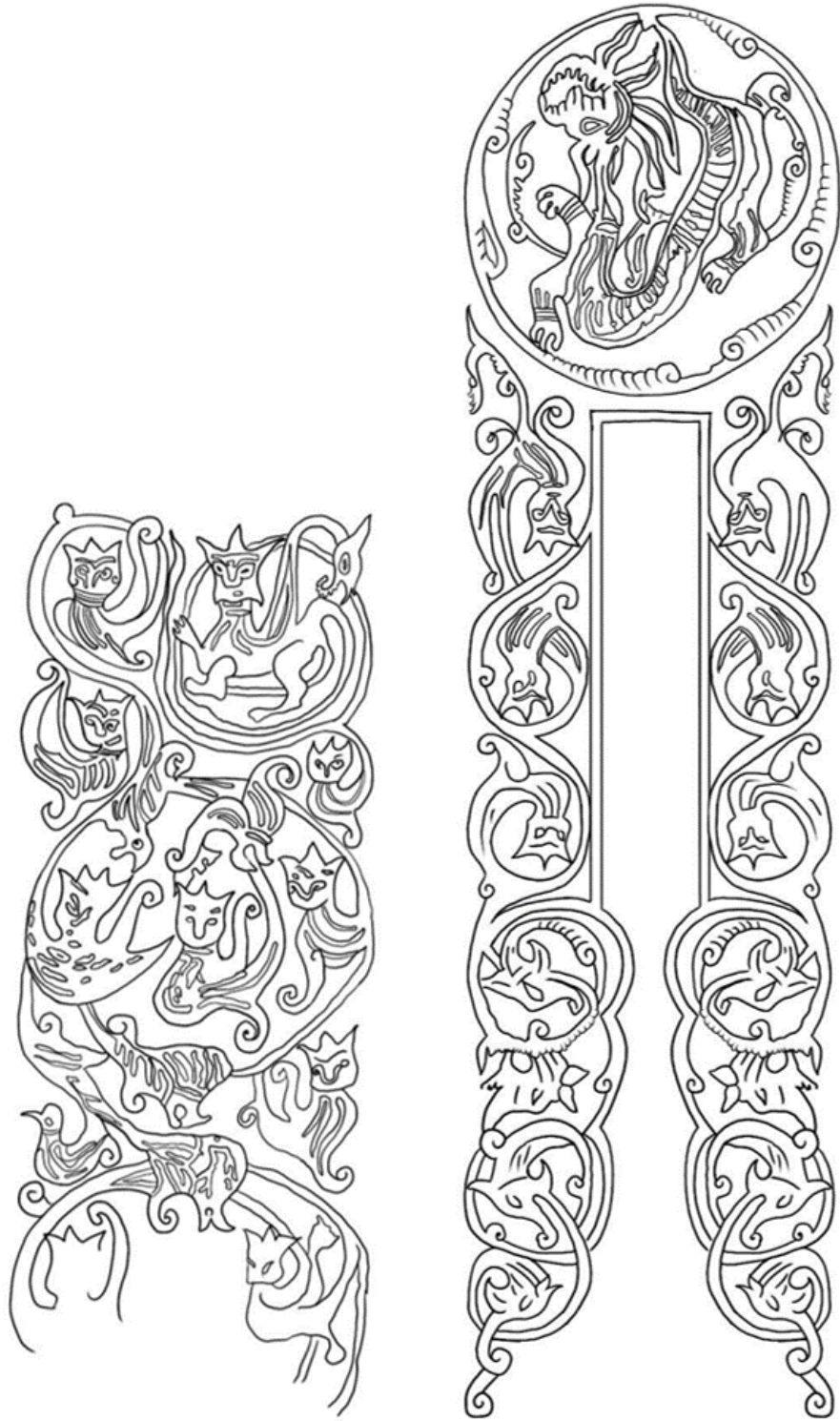
Fotoğraf 19: Hz. Osman’a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın ön ve arka tabanlarından süsleme detay (Milli Saraylar Arşivi)

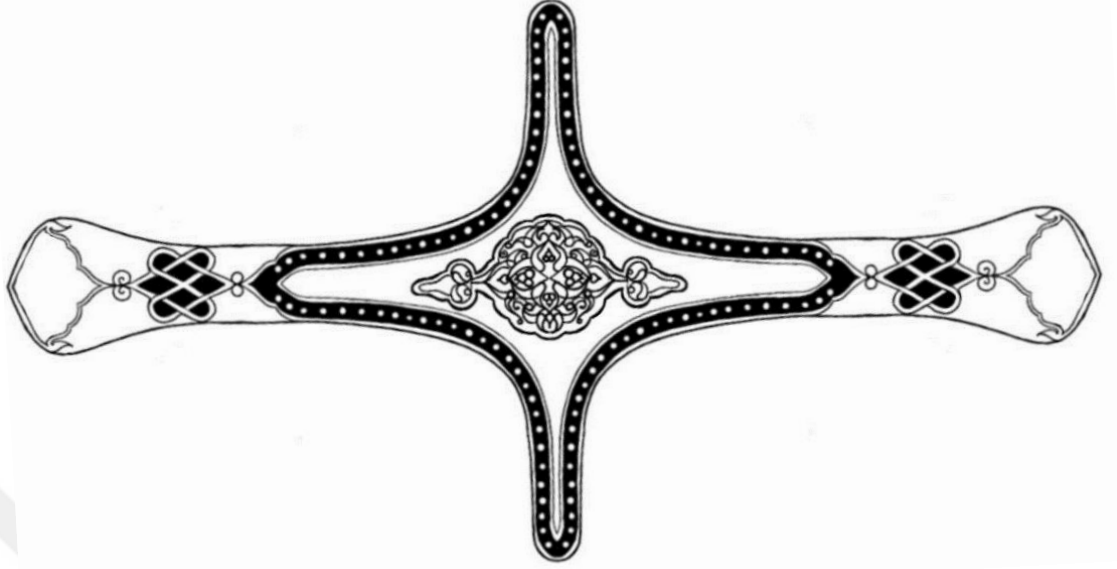
Fotoğraf 20: Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın önden görüntüsü. (Kaynak: Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 21: Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın arkadan görüntüsü. (Kaynak: Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 15: Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın ön tarafından detaylar

Şekil 16: Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/136 envanter numaralı kılıcın balçak çizimi

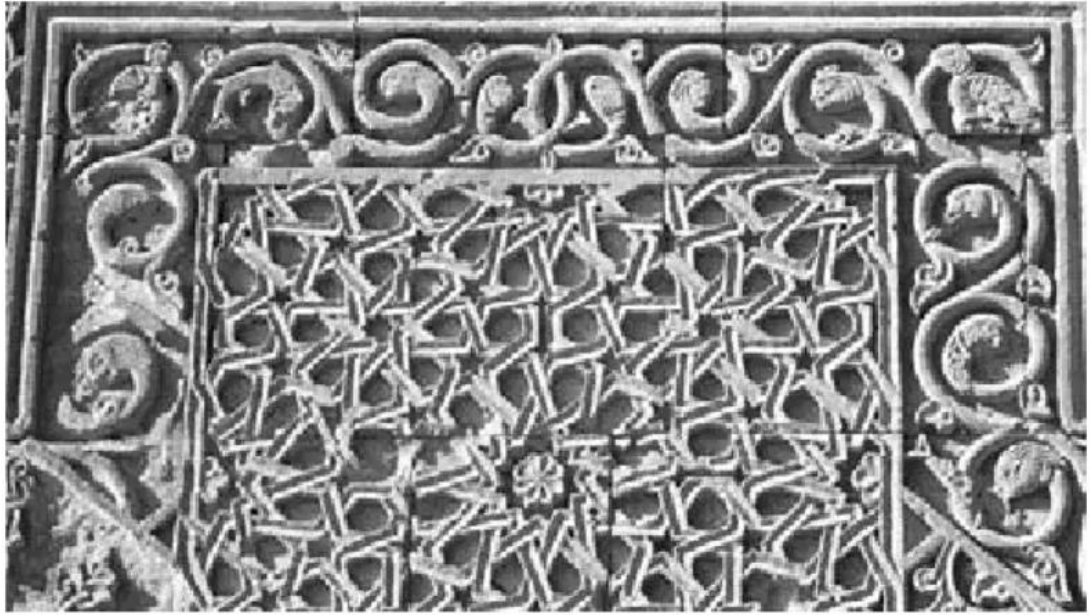
Bu eserde de bir örneği görülen (Şekil 15), helezonik dalların ve hayvan figürlerinin birarada kullanıldığı üslubun örneklerine IX. Yüzyıldan itibaren Anadolu'da rastlanmaktadır ve *vakvak* ya da *vak üslubu* olarak bilinmektedir¹⁸⁶. İlk örneği Karatay Han avlusunun taç kapısında görülmekte olup Sivas Gök medrese giriş kapısı kemer üzengilerinde (Fotoğraf 20), Sivas Çifte Minareli Medrese taçkapısında, Niğde Hudavend Hatun Türbesi'nde, Sivrihisar Alemşah Kümbeti'nde, Bünyan Ulucamii taçkapısında, Niğde Sungurbey Camii taçkapı nişinin yan duvarlarında (Fotoğraf 23, Şekil 17), Akşehir Kileci Mescidi pencere kapağında görülmektedir. Ayrıca yazma eserlerde ve tekstil ürünlerinde de rastlanmaktadır. Araştırmacıların çoğu bu figürleri, bazılarının on iki hayvanlı takvimde bulunması sebebiyle takvim hayvanlarıyla ilişkilendirmektedir. Vakvak üslubuyla ilgili bir başka görüş ise Türk mitolojisinde yaygın olarak bulunan hayvanlar olduğu veya bu üslubun eski bir geleneğin devamı

¹⁸⁶ Oya ATİLA, "Vakvak Üslubu", *III. Uluslararası Güzel Sanatlar Araştırma Günleri*, 2016, s.850.

olduğu ve sadece bezeme maksadıyla yapıldığıdır¹⁸⁷. Hz. Osman'ın vakvak üslubuyla bezenmiş kılıcı üzerinde ejder figürü görülmektedir. Ejder on iki hayvanlı Türk takviminin beşinci burcudur¹⁸⁸.

Fotoğraf 22: Sivas Gök medrese giriş kapısı kemer üzengilerinden detay (Adem Çelik)

Fotoğraf 23: Niğde Sungurbey Camii'nden detay (Adem Çelik)

¹⁸⁷ Turgay Yazar, "Ortaçağ Anadolu Türk Mimari Bezemesinde Vakvak Üslubu", *Bilig*, 2007, sy.42, s.2-18.

¹⁸⁸ Adem Çelik, "Sungurbey Camii (Niğde) Doğu ve Kuzey Taç Kapılarındaki Figürlerin İkonografik Değerlendirmesi", *Sanat Dergisi*, 2010, sy. 13, s. 2.

Şekil 17: Hz. Osman'a nisbet edilen 157/136 numaralı kılıcın deseninden detay

3.6. HZ. ALİ'NİN KILIÇLARI

3.6.1. MS. Env. No.: 157/138 (Eski Env. No.:21/138)

Hz. Ali'ye nisbet edilen bu kılıcın Hz. Peygamber'in (s.a.s) Hayber Savaşı'nda Benî Kaynuka' yahudilerinden ganimet olarak aldığı kılıcı **Hatf** olduğu düşünülmektedir. Ayrıca **Battâr**'dan daha ağır olan bu kılıç et-Tihâmî'ye göre herkesin kullanabileceği bir kılıç olmamakla birlikte **Battar**'la malzeme ve şekil açısından da benzediği için Hz. Dâvûd'a (a.s) aittir¹⁸⁹.

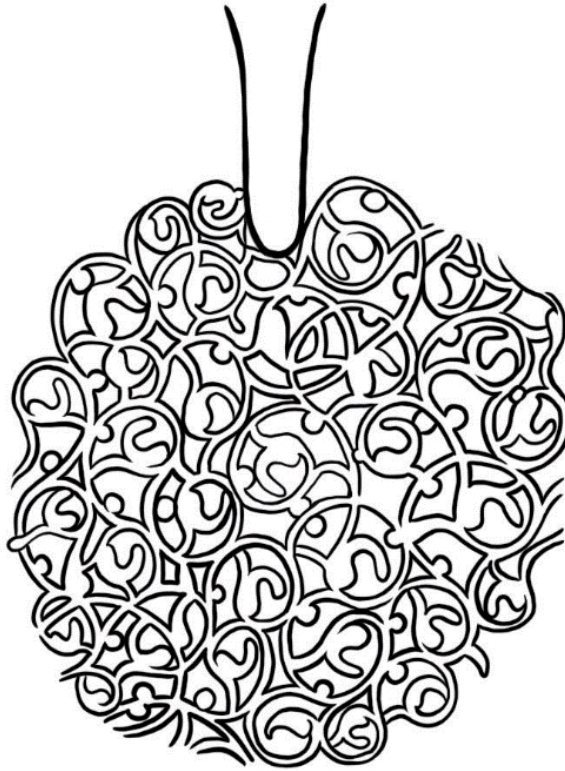
Kılıcın uzunluğu 112 cm, ağırlığı 1618 gramdır¹⁹⁰. Kabzası sekizgen kesitli, kırmızı deri kaplı ve ağaçtandır. Yüzeylerinde iki iplikten oluşan kabartma tekniğiyle yapılmış sarmal desenler bulunmaktadır ve desenler altın tahrirlidir. Kabzanın demirden bir tepeliği bulunmaktadır. Balçak kolları düzdür ve dairevî kesitli olup uçlarında hafif genişletilmiştir. Yıldız kaplı balçağın özellikle kol kısımlarındaki boyalar dökülmüştür. Tam ortasında çekiç yardımıyla işlenmiş, dörtte bir simetrik bir rumi deseni bulunmaktadır. Rumilerin oluşturduğu paftalara yine simetrik bir şekilde, dallarla birbirlerine bağlanan çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Rumi deseninin uçlarına gonca şeklinde tepelikler konmuştur.

Geniş ve düz tabanlı kılıcın üzerinde altın kullanılarak belirginleştirilmiş iki çeşit rumi deseni görülmektedir. Dairevî bir sınırın içerisinde kullanılan rumiler tombul, ucu kalın ve fazlasıyla kıvrıktır. Rumi kollarından desen devam ettirilirken ruminin sırtından dal çıkarılmış ve rumi kalınlığı gösterilmemiştir. Diğer rumi deseni ise bu dairevî alanın dışında kalan kısımda yine yuvarlatılarak kıvrılmış serbest dallardan oluşan bir

¹⁸⁹ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 185.

¹⁹⁰ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 305.

desendir. Bu rumiler daha ince olup yer yer yaprak motifine de benzetilmiştir. Yaprak ve rumi arasında bir formda olmaları bu desenlerin erken devir İslam sanatına ait olduğunu göstermektedir (Şekil 18). Tabanın orta kısmında dikdörtgen bir çerçeve içerisine “lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikar” yazmaktadır¹⁹¹. Tamamını okuyamadığımız bu yazının da erken devir yazı üslubuna uygun oluşu kılıcın namlusunun orijinalliğini kuvvetlendirmektedir.

Şekil 18 : Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 numaralı kılıcın namlusundan rumi deseni ayrıntısı

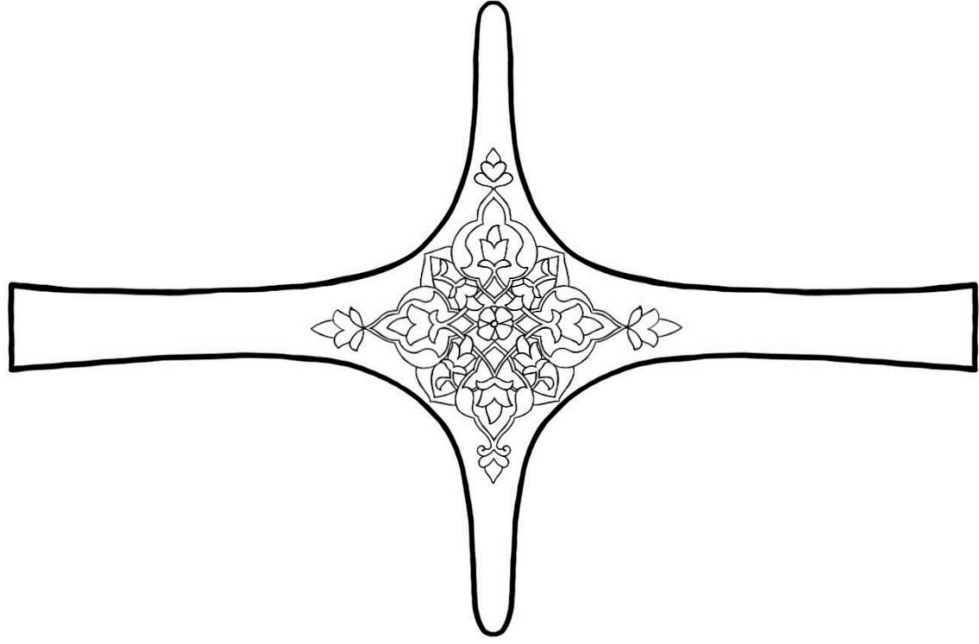
¹⁹¹ Yücel, *eEs-Süyufü'l-İslamiyye*, s. 20.

Fotoğraf 24: Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 25: Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 envanter numaralı kılıcın taban detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 19: Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 envanter numaralı kılıcın balçağından detay

3.6.2. MS. Env. No.: 157/141 (Eski Env. No.:21/141)

Günümüzde Topkapı Sarayı'nda sergilenen bu kılıcın künyesinde Hz. Ali'ye ait olduğu yazmaktadır. Bu kılıç Hilmi Aydın'ın *Hırka-i Saâdet Dairesi* ve *Mukaddes Emanetler* adlı eserinde “Resulullah'ın Kâtibi Ebü'l Hasan'ın Kılıcı” olarak geçmektedir¹⁹². Ancak Nebi Bozkurt bu kılıcın ve bu künyenin Hz. Ali'ye ait olduğunu söylemektedir¹⁹³. Hz. Ali, Hudeybiye anlaşmasının kâtipliğini yapmıştır ve Hz. Peygamber'in kâtiplerinden sayılmaktadır¹⁹⁴. Et-Tihâmî ise bu kılıcın Hz. Peygamber'in kâtibi Hz. Şurahbîl'e (شرحبيل) ait olduğunu söylemektedir. Şurahbîl bin Abdullah bin el Muta' et-Temîmî'nin annesi, Ömer bin Habib bin Vehb bin el-Cehmî'nin cariyesi Hasene'dir (חסنة) ¹⁹⁵. Ünsal Yücel de bu kılıcı “Seyfun Yünsebu ilâ es-Sahâbî ebi Hasene Kâtib-i Resulullah” (سيف ينسب الى الصحابي أبي حسنة كاتب رسول الله), yani “Resulullah'ın Katibi Sahâbî Ebü'l-Hasene'ye Nisbet Edilen Kılıç” olarak kaydetmiştir. İstanbul'a getirilen mübârek emanetlere dair ilk listeyi ve emanetlerle ilgili oluşan

¹⁹² Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 306.

¹⁹³ Bozkurt, “Mukaddes Emanetler”, *DİA*, <https://İslamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler>.

¹⁹⁴ Muhammad Mustafa Al-Azami, *The Scribes of The Prophet, Anas Al-Azami (trc.)*, Turath Publishing: London, s.23.

¹⁹⁵ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 237.

inançlar hakkında ilk bilgiyi XVII. yüzyılda *Zübdetü't Tevârih* isimle eserinde Mustafa Sâfi vermektedir. Kendisi bu listede Şurahbil bin Hasene'nin kılıcını zikretmektedir¹⁹⁶. Ayrıca Musta Na'îmâ Efendi, Eyüp Sabri Paşa ve son dönem tarihçilerinden Ahmed Râsim de eserlerinde verdikleri mukaddes emanetler envanter listelerinde Şurahbil bin Hasene'nin kılıcını zikretmişlerdir. 1924 senesinde Topkapı Sarayı'nın müzeye çevrilmesi kararından sonra kurulan tahrir komisyonu tarafından 1926 senesinde hazırlanan listede “Kâtib-i Resûl-i Ekrem Ebû Hasan'a ait Seyf” olarak kaydedilmiştir¹⁹⁷. Kılıcın kınının üzerindeki Osmalı Türkçesi etikette “Ebu'l Hasan” değil “Ebu'l Hasene” yazmaktadır. Bu durum Osmanlı Türkçesiyle yazılmış etikette bir yazım hatası olduğunu düşündürmektedir çünkü Hz. Şurahbîl “Hasene”nin babası değil (ebu'l Hasene), oğludur (ibnû'l Hasene). Bu yazım hatası kılıcın aidiyeti konusunda karışıklıklara sebep olmuştur. Günümüzde bu kılıç Hz. Ali'ye nisbet edilerek sergilendiği için bu çalışmada Hz. Ali'nin kılıçları başlığı altında incelenmiştir.

Deri kaplı kının üzerinde Osmanlı Türkçesi “Hazreti Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem kâtibi Ebül-Hasene hazretleri mecîdir¹⁹⁸ bin tarihinde mükemmel olmuştur” (حضرت رسول الله صلى الله عليه و سلم كاتبي ابو حسنه حضرتلري مجيدد بيك تاريخنده مكممل اولمشدر) yazmaktadır (Fotoğraf 28). 98 cm uzunluğunda, 890 gram ağırlığında tabanı düz ve sivri uçlu bir kılıçtır¹⁹⁹. Kabzası ağaç üzeri deri kaplamadır. Üzerinde balık motifi bulunmaktadır (Fotoğraf 27). Kılıç üzerindeki desenler değişiklik gösterse de uygulama şekli ve malzeme her kısım için aynıdır. Kalın, belirgin dallar ve iri, dişli yapraklar dikkat çekmektedir. Altıgen kesitli olan kabzanın parmak yaslama kısmı yana doğru kıvrılmıştır. Ön kısmında tepelik, yanlarda dendanlarla sınırlandırılan parmak yaslama kısmındaki desen altınla uygulanmıştır. Turkuaz ve yakutla süslenmiş güllerden oluşan bir desen ve zeminde daha ince havalı tekniğiyle çalışılmış bir desen bulunmaktadır.

¹⁹⁶ Erhan Afyoncu, Uğur Demir, “Mukaddes Emanetlerin İstanbul'a İntikali”, s. 170.

¹⁹⁷ Erhan Afyoncu, Uğur Demir, “Mukaddes Emanetlerin İstanbul'a İntikali”, s. 35-46.

¹⁹⁸ Bu kelime pek çok envanter etiketinde geçmektedir ancak her birinde siliktir. Geçtiği etiketlerde diğer kelimeler net okunabilirken bu kelimenin okunmayacak durumda olması bunun kasıtlı yapıldığını düşündürmektedir. Bazı etiketlerde kelimenin ilk harfi “kaf” harfi olabilir gibi görünse de buradaki örnekte olduğu gibi bazı etiketlerde de şüphe bırakmayacak şekilde “mim” harfiyle başlamaktadır. “Kaf” harfiyle başlaması durumunda kelime *kılıcdır* olabilir “mim” harfiyle başlaması durumunda ise *mecîdir* olarak okunabilir. Mecîdir gelmiştir demektir. O dönemden/o şahıstan gelmiştir anlamında kullanılmış olabilir. Ancak keimenin son harfi “dal” harfine de benzediği için bu da kesin doğru bir okunuştur denilemez.

¹⁹⁹ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 307.

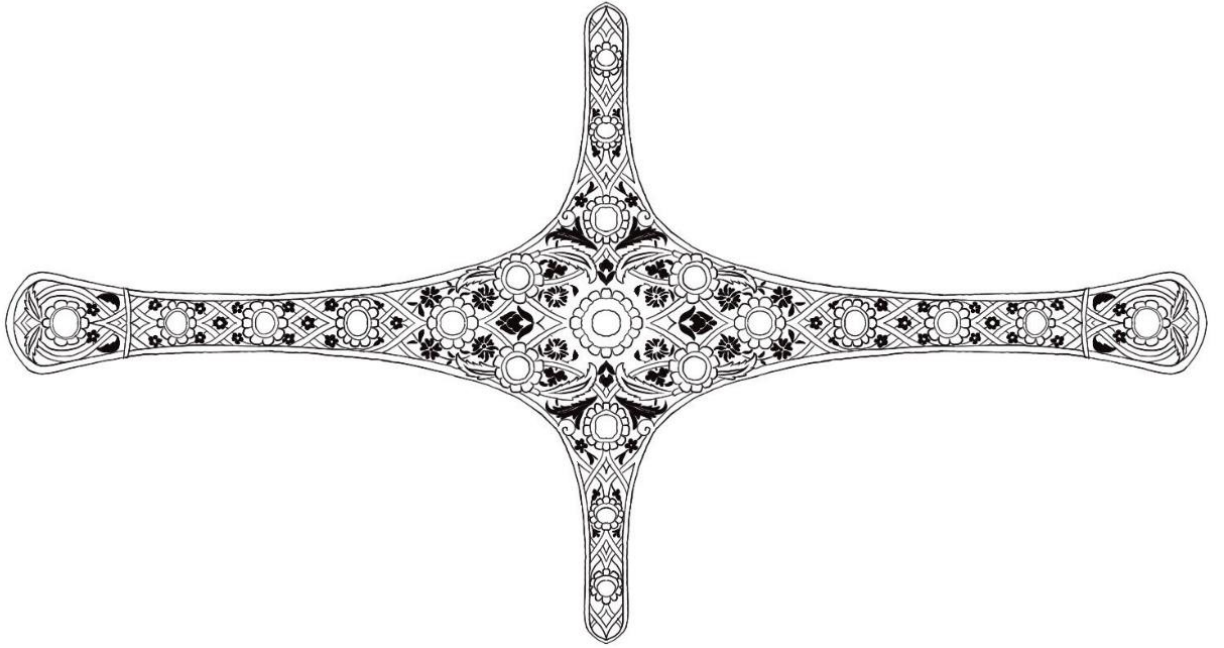
Balçak kısmında da desen merkezdeki bir gülden çıkan dallarla oluşturulmuştur. Turkuaz taşı ve yakutla süslenmiş güller balçak kollarına doğru sırayla dizilmiş ve dallarla birbirlerine bağlanmıştır. Balçak kollarındaki deseni sınırlandıran kısımdan da iki yandan çıkan dallar eklenerek desene kafes görüntüsü verilmiştir. Zemininde yine havalı tekniğiyle işlenmiş çiçek deseni bulunmaktadır. Kının çamurluk ve ip asma kısmında bulunan iki adet şemse formundaki toka ve çamurluk kısmı da aynı desen üslubuyla süslenmiştir. Toka kısımlarındaki desen kalın “S” şeklinde kıvrılmış turkuaz ve yakut taşlarıyla süslenmiş bir daldan ve zeminde havalı tekniğiyle çalışılmış desenden oluşmaktadır. Çamurluk kısmının deseni düz bir çizgiyle ikiye bölünmüş ve dendanlarla sınırlandırılarak taç şeklinde bitirilmiştir.

Fotoğraf 26: Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/141 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 27: Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/141 envanter numaralı kılıcın kınındaki süsleme detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 20: Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/141 envanter numaralı kılıcın balçak deseni

3.7. AMMAR BİN YASİR'İN KILICI (MS. Env. No.: 157/149 (Eski Env. No.:21/149))

98 cm uzunluğunda, 974 gram ağırlığındadır ve kını 808 gram ağırlığındadır²⁰⁰. Kılıcın parmak yaslama kısmı, balçağı, kının çamurluğu ve bilezikleri aynı desen üslubuyla altın üzerine kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Fotoğraf 29). İç içe geçmiş girift rumi ve çiçek dalları kullanılmıştır. Özellikle rumilerin uzun ince formu dikkat çekicidir. Bu kılıcın da kabzasında balık motifi bulunmaktadır.

Parmak yaslama kısmı dendanlarla sınırlandırılmış içerisinde tepelik formunu andıracak çizgilerle paftalar oluşturulmuştur. Balçak üzerindeki desen kılıcın diğer süslemelerinden biraz farklıdır. Rumi yoğunluğu daha az olmakla birlikte balçağın tam ortasında kapalı bir form içine alınmıştır. Bu kapalı paftanın etrafına kılıcın eksenine göre simetrik bir bitkisel desen uygulanmıştır. Bu desenin balçal kollarına giden iki ucu tepelikle sonlandırılmıştır. Balçak kolları top şeklinde olup rumi deseni ile süslenmiştir. Balçak kollarının uçlarındaki desenin tepeliği ve merkezdeki yarı simetrik desenin tepeliği, ortasında gül bulunan bir çizgiyle birbirine bağlanmıştır.

Tabanın üzerinde altın bir benek motifi bulunmaktadır. Et-Tihâmî tabanın üzerinde “amele Ahmed Ğazâye” yazdığını, Ünsal Yücel ise “amele Ahmed el-Mekkî” yazdığını söylemektedir. Bu, kılıcın tezyînatının yapan nakkaşın adıdır. Kılıç üzerinde inceleme yapıldığında balçağın altından başlayan sülüs yazıda “el-Mekkî Ğazâye” yazmaktadır. Bu yazının devamında ise “fî sebîlillahi teâla fî târihi Receb sene sitte ve sittûn (66)” (في سبيل الله تعالى تاريخ رجب سنة ستة و ستون) yazmaktadır (Fotoğraf 30).

Kının üzerinde bulunan Osmanlı Türkçesi etikette “Ammar bin Yasir el-Ma'îsi radiyallahu anhu mübârek m...”, (عمار بن ياسر المعيسى رضي الله عنه مبارك م...) yazmaktadır. Kının ip asma bilezikleri dâhil üç adet şemse formunda altın süsleme bulunmaktadır. Dendanlarla sınırlandırılmış bu paftaların üçünde de aynı desen uygulanmıştır. Desenin tam ortasında bir şerit içerisinde “inna fethna leke fethan mübinâ...” (إنا فتحنا لك فتحا...) (مبيناً) yazmaktadır. Üç paftanın içerisinde de aynı yazı yazmaktadır. Bu şemse formlarının içerisindeki desen dörtte bir simetrik. Kıvrak rumi ve çiçek dalları iç içe geçmiştir.

²⁰⁰ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 309.

Deri kaplı kının çamurluk kısmında kılıç eksenine göre simetrik bir desen uygulanmıştır. Bu desende kullanılan rumiler ince zarif rumiler olmalarına rağmen oldukça uzundur. Çiçek dalları *haliç işi*²⁰¹ tarzında helezonlar şeklindedir. Şemse formundaki desenin yarısı bu desene kopyalanarak taç oluşturulmuştur. Taç kısmı ve yarı simetrik desenin bulunduğu kısım biri üç iplik rumi diğeri de yine rumi deseni olan iki cetvelle birbirine bağlanmıştır. Kının ağız kısmında da şemse formundan balçağa kadar olan paftada aynı üslupta yarı simetrik bir desen uygulanmıştır.

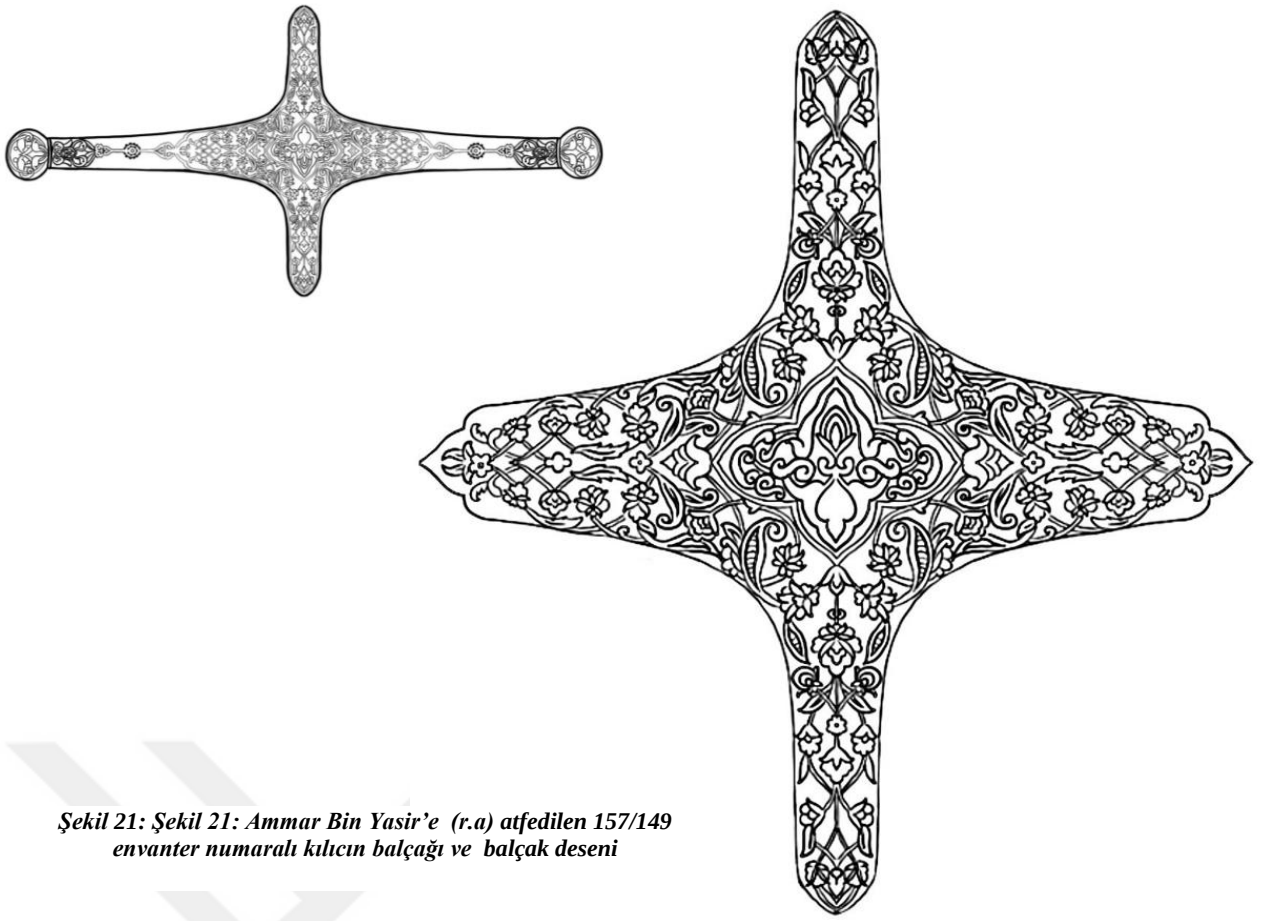

Fotoğraf 28: Ammar Bin Yasir'e (r.a) atfedilen 157/149 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

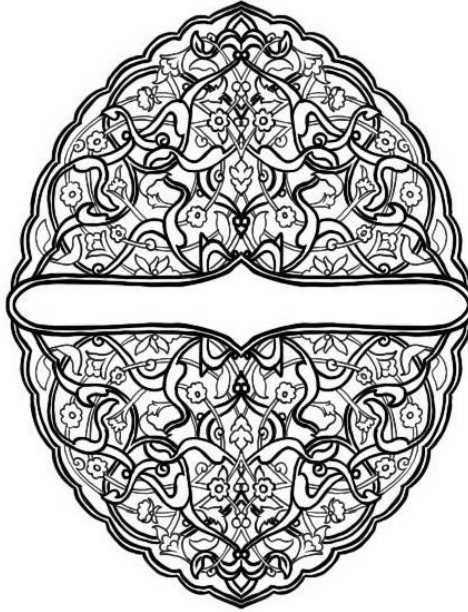
²⁰¹ Haliç işi, eşit aralıklar ile çizilen helezonlar üzerinde genellikle aynı büyüklükte motiflerin ve yaprakların aralıklı yer aldığı, daha çok havalı teknik (çift tahrir) şeklinde uygulanan tezhip tasarım çeşididir.

Fotoğraf 29: Ammar Bin Yasir'e (r.a) atfedilen 157/149 envanter numaralı kılıcın taban ve balçak detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 21: Şekil 21: Ammar Bin Yasir'e (r.a) atfedilen 157/149 envanter numaralı kılıcın balçağı ve balçak deseni

Şekil 22: Ammar Bin Yasir'e (r.a) atfedilen 157/149 envanter numaralı kılıcın kının bilezikleri üzerindeki desen

3.8. CA'FER-İ TAYYÂR'IN KILICI (MS. Env. No.: 157/143 (Eski Env. No.:21/143))

Hız. Ali'nin soyundan olan Hız. Cafer-i Tayyâr'a nisbet edilen bu kılıcın Hız. Peygamber'den (s.a.s) miras kalan dokuz kılıçtan biri olduğunu savunan et-Tihâmî, onun **Râsub** isimli kılıç olduğunu söylemektedir²⁰². 140 cm uzunluğunda ve 2.854 gram ağırlığındadır²⁰³. Ahşap üzerine siyah deri kaplı kabzasının tepeliği gümüş kaplıdır. Üzerinde “yâ Hayy yâ Bâki” (يا حي، يا باقي) yazmaktadır. Balçak kolları tabana doğru kıvrıktır. Uçları tohum desenleriyle ayrıntılandırılmış iri rumi şeklindedir (Şekil 24).

Düz tabanlı sivri uçlu bir kılıçtır. Tabanın ortası olukludur. Taban üzerinde yıldız ve gümüşle zümrüdüanka ve ejderha savaşı resmedilmiştir (Fotoğraf 30, Şekil 23). Bu tasvirin zemininde havalı tekniğiyle bitkisel desen uygulanmıştır. İri hatayiler ve daha küçük güllerin kullanıldığı bu desende işçilik gayet iyidir. Motiflerin ayrıntıları bozulmadan uygulanmıştır. Desenler XVI. yüzyıla aittir. Desen üzerinde cetvelle sınırlandırılmış bir kartuş içerisinde talik yazıyla “ecderha” (أجدرها) yazmaktadır. Boyu normale göre uzun bir kılıçtır. Doğu kültüründe bu kadar uzun kılıca nadir rastlanılmaktadır²⁰⁴.

²⁰² Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 193.

²⁰³ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 310.

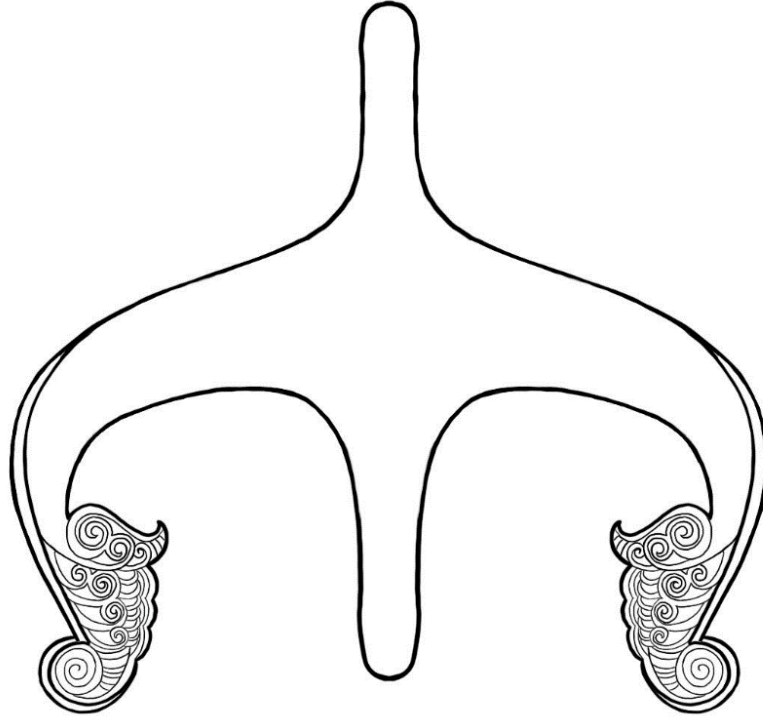
²⁰⁴ Yücel, *Es-Süyufü'l-İslamiyye*, s. 25.

Fotoğraf 30: Ca'fer-i Tayyâr'a (r.a) atfedilen 157/143 envanter numaralı kılıcın kabza, balçak ve tabanı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 23: Ca'fer-i Tayyâr'a (r.a) atfedilen 157/143 envanter numaralı kılıcın tabanında bulunan ejder-zümrüdüanka mücadelesi tasvirinin çizimi

Şekil 24: Ca'fer-i Tayyar'a (r.a) Nisbet edilen kılıcın balçağı

3.9. HÂLİD BİN VELİD'İN KILIÇLARI

3.9.1. MS. Env. No.: 157/144 (Eski Env. No.:21/144)

Boy 97 santimetredir. Ağırlığı ise kınıyla birlikte 1.416 gram, kınısız 896 gramdır²⁰⁵. Kabzası siyah deri kaplıdır. Üzerinde balık motifi bulunmaktadır (Fotoğraf 31). Parmak yaslama kısmı yana doğru eğik olup çok ince bir desenle işlenmiştir. Bu alanda iç içe üç farklı desen uygulanmıştır. En içte kalan desende zemin yıldızlı olup desen koyu renktir. Serbest bir rumi dalı ve çiçek dalından oluşmaktadır. Bu desenin etrafındaki desende ise bulut motifleri ve serbest havalı teknikte çiçek deseni uygulanmıştır. En dışta kalan desende ise altın zemin üzerine rumi deseninin kazınarak uygulandığını görülmektedir. Balçak kolları düzdür. Uçları mızrak şeklinde olup bulut motifi ile süslenmiştir. Balçağın tam ortasında kapalı bir pafta içerisinde dörtte bir simetrik bulut deseni bulunmaktadır. Arada kalan alanda ise altın zemin üzerine ince bir rumi deseni uygulanmıştır (Şekil 25). Balçak kollarında kapalı paftalarda yazılar

²⁰⁵ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 321.

bulunmaktadır. Düz tabanlı sivri uçlu bu kılıcın tabanı iki ağızlıdır. Taban üzerinde erken devirde kullanılan, maşrik kufisi olarak bilinen hatla “Hâdim-i Rasulullah Hâlid bin Velid” (خادم رسول الله خالد بن وليد) yazmaktadır. Siyah deri kaplı kını 86 cm uzunluğundadır²⁰⁶. Üzerinde Osmanlı Türkçesi “Hâdim-i Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem Hâlid bin Velid hazretlerinin mübârek m.... radiyallahu anhu” (خادم رسول الله (صلّى الله عليه و سلم خالد بن وليد خضرتلرينك مبارك م... رضي الله عنه) yazmaktadır. M harfiyle başlayan kelime daha önce de bahsedilen, okunuşundan tarafımızca emin olunamayan kelimedir (Fotoğraf 32).

Kının çamurluğu ve bilezikleri süslemelidir. Çamurluk kısmında düz bir cetvelle oluşturulan paftanın ortasında şemse formu içinde koyu renk zemin üzerine koyu renk kabartma dörtte bir simetrik rumi ve çiçek deseni uygulanmıştır. Geri kalan alanda bulut motifleri ve serbest dolaşan havalı teknikte çiçek dalları kullanılarak yarı simetrik bir desen uygulanmıştır. Çamurluk kısmındaki desenin ağız kısmı ise altın rengi rumi deseniyle taç oluşturularak bitirilmiştir. Kının üzerinde iki adet bilezik bulunmaktadır. Bu bileziklerin desenleri aynıdır. Ortasında dörtte bir simetrik siyah rumi ve çiçek deseni bulunmaktadır. Etrafına ise altın rengi rumi ve havalı teknikte çiçek deseni uygulanmıştır. Beyzî bir formda olan desenin dış sınırı küçük dendanlarla dilimlenerek tepelik formunlarıyla oluşturulmuştur. Süslemesi abartılı değildir ancak işçilik bakımından bir o kadar dikkat çekicidir. Özellikle rumi deseni uygulamalarında işçilik çok incedir.

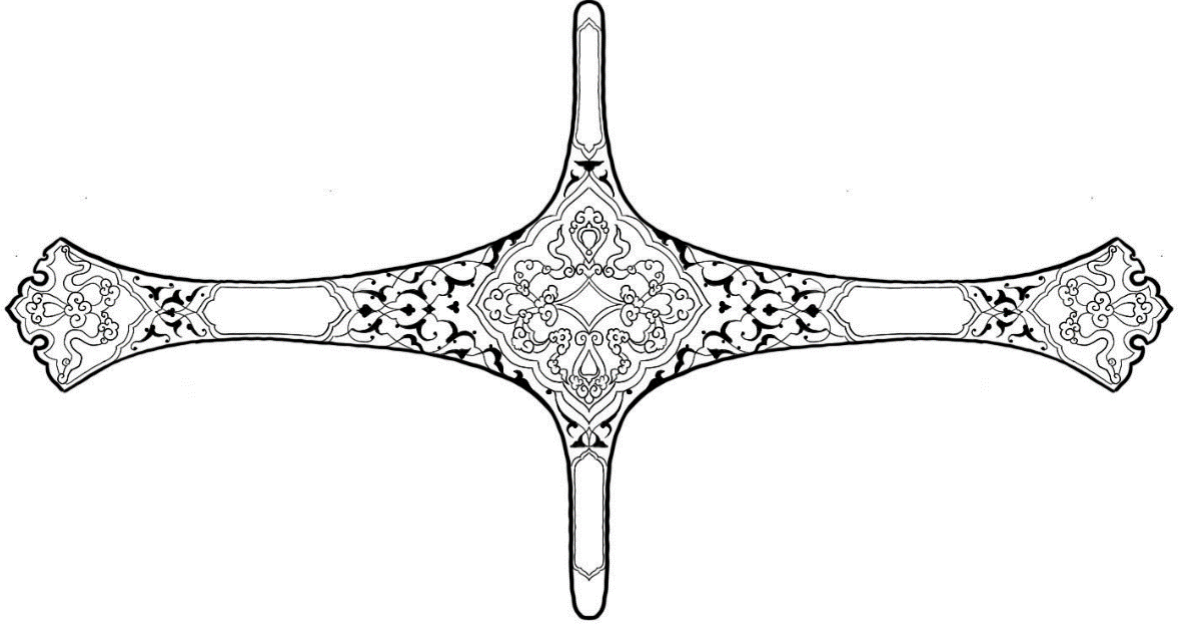
²⁰⁶ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 321.

Fotoğraf 31: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

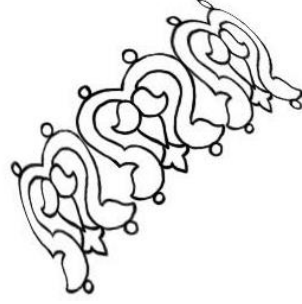
Fotoğraf 32: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 25: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıcın balçak deseni

Şekil 26 : Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıcın kabzasında bulunan balık şekli

Şekil 27 : Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıcın parmak yaslama kısmından bir detay

3.9.2. MS. Env. No.: 157/145 (Eski Env. No.:21/145)

Kabzası ve kını sonradan yapılmış olan kılıcın namlusundaki süslemeler ve yazılar erken devir sanatını yansıtmaktadır (Fotoğraf 34). Bu da tabanın o döneme atfedilen olduğunu göstermektedir. Tabanın üzerinde Fetih Suresinin ilk ayetleri yazılıdır. Namlunun üzerinde kan oluklarının arasında meşrik kufisi olarak bilinen hatla yazılar bulunmaktadır. Namlu üzerinde dendanlanarak oluşturulan dairevî paftanın içerisine rumi deseni uygulanmıştır (Şekil 28). 102 cm uzunluğunda, kınsız 1.242 gram,

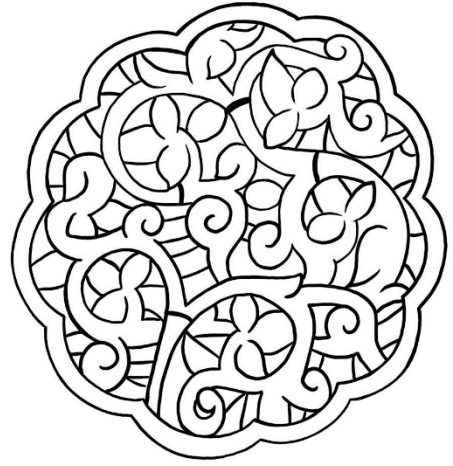
kınıyla birlikte 1.818 gram ağırlığındadır. Kabzası siyah deridir. Üzerinde bir süsleme bulunmamaktadır. Kabzanın tepesi aşağı doğru eğiktir. Parmak yaslama kısmında yaldız kaplama bir tepelik bulunmaktadır.

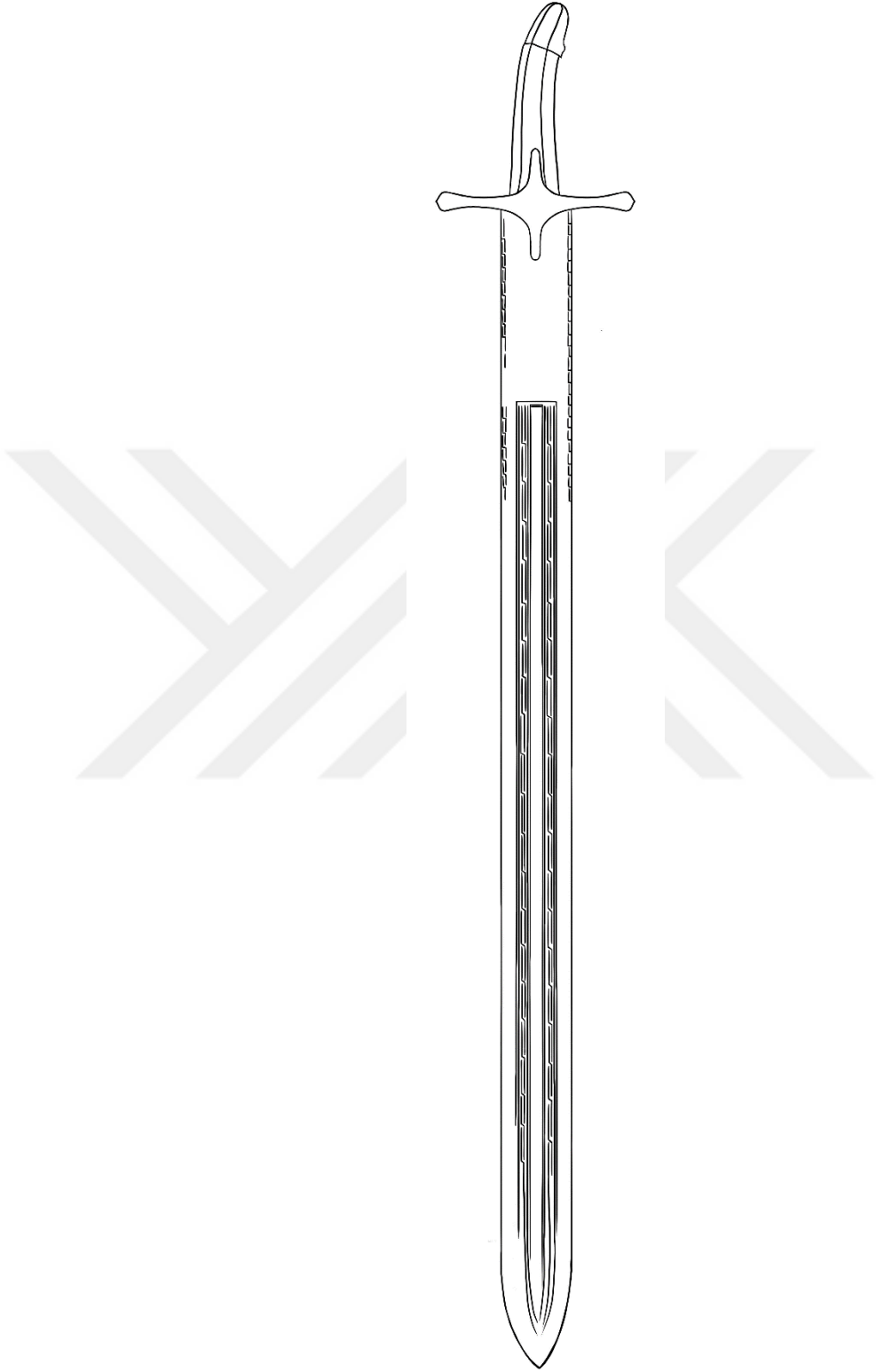
Fotoğraf 33: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/145 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 34 : Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/145 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 28 : Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/145 numaralı kılıcın namlusundan desen ayrıntısı

Şekil 29: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/145 envanter numaralı kılıcın tabanı üzerindeki geometrik desenler

3.9.3. MS. Env. No.: 157/146 (Eski Env. No.:21/146)

Uzunluğu 98 cm olup kınısız 1.024gr, kınıyla birlikte 2.030gr ağırlığındadır. Düz tabanlı, sivri uçlu ve iki ağızlıdır. Tabanı üzerinde “Muhammedü’r-Resulullah” (محمد الرسول الله) yazmaktadır²⁰⁷.

Kabzası siyah deri kaplıdır. Parmak yaslama kısmı yana doğru eğiktir. Gümüş yaldızlı olup kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Altıgen kesitlidir ve her yüzeyde ayrı çiçek deseni paftaları oluşturulmuştur. En ucunda da içerisinde çiçek deseni olan bir pafta vardır. Arada kalan kısımlar ise savat tekniğiyle siyah zemin üzerine altın rengi rumi deseniyle süslenmiştir ve dendanlarla sınırlandırılmıştır.

Balçak kolları düz olmakla birlikte uçları dilimlenerek sivrileştirilmiştir. Bitkisel bir desen uygulanmıştır. Balçağın ortasında kapalı bir pafta içerisinde serbest bitkisel desen uygulanmıştır. Bu desendeki ayrıntılı güller, hatayiler ve dişli yapraklar dikkat çekicidir (Şekil 31). Siyah deri kaplı kının çamurluğunda, bileziklerinde ve ağız kısmında da aynı desen anlayışı devam etmektedir (Şekil 30). Çamurluk kısmında kılıcın ucuna denk gelen kısım ve desenin ortasına gelen şemse formunda pafta ve desenin dengesini korumak adına şemsenin yanlarına yerleştirilen boyutu biraz küçültülmüş yarım şemse formları pafta olarak ayrılmış, kabartma tekniğiyle altın zemin üzerine altın bitkisel desen uygulanmıştır. Zeminde kalan diğer kısımlarda ise savat tekniği ile rumi deseni görülmektedir. Bitkisel desenlerdeki motiflerin ayrıntılarındaki işçilik çok iyiye, rumi deseninde yer yer bozulmalar görülmektedir. Bu desenin üst kısmı tepelik formlarıyla dilimlenmiştir. Aynı dilimleme şekli ve desen algısı kının ağız kısmındaki süslemede de görülmektedir. Kılıcın bilezikleri de ortasında kapalı form içinde bitkisel desen, etrafında savatlı rumi deseni ile süslenmiştir. Bileziklerde tam bir kapalı şemse formu oluşmasa da dış dendanlarından ötürü uzaktan bakıldığında şerit üzerine yerleştirilmiş şemse formu

Kının üzerindeki Osmanlı Türkçesi etikette “el-Fakîr ebu Talha Halid bin Velid sâhib-i Resulullah sallallahualehi ve sellem mecîdir radiyallahuanhu mükemmel şod sene 1001” (الفقير ابو طلحه خالد بن الوليد صاحب رسول الله صلى الله عليه و سلم مجيد رضي الله عنه)

²⁰⁷ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 316.

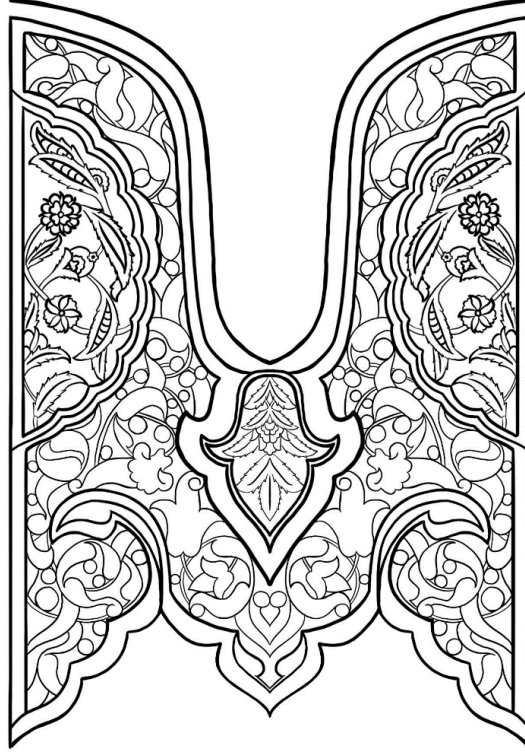
مکمل شد سنة) ١..١ yazmaktadır. Burada mecîdir olarak okunabileceği düşünölen kelime, bu etikette de silikleştirilmiştir (Fotoğraf 36).

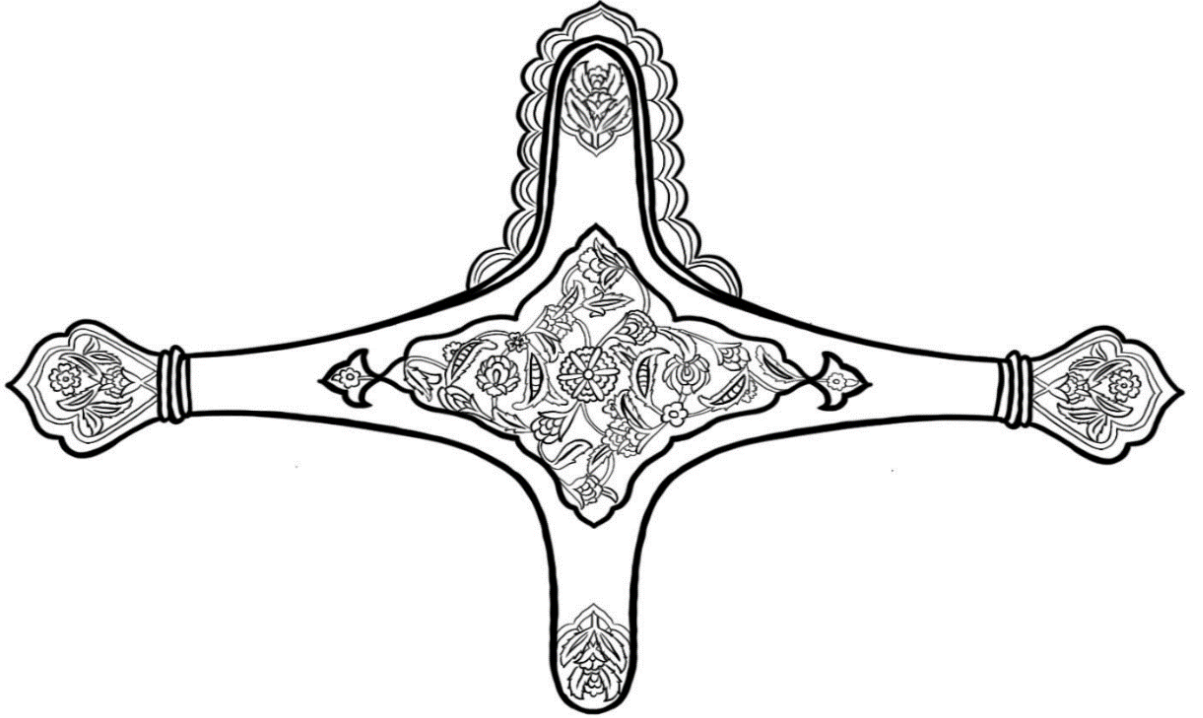
Fotoğraf 35: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/146 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 36: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/146 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 30: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/146 envanter numaralı kılıcın kınından desen ayrıntısı

Şekil 31: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/146 envanter numaralı kılıcın balçak deseni

3.9.4. MS. Env. No.: 157/147 (Eski Env. No.:21/147)

Hz. Halid bin Velid'e nisbet edilen bu kılıcın kabzası ve kını sonradan yapılmıştır. Süslemelerin arasında bulunan yazıdan bu kılıcın Osmanlı'ya I. Ahmet zamanında intikal ettiği anlaşılmakla birlikte bu kılıç Osmanlı padişahlarının cülus törenlerinde kuşandıkları kılıçlardan biridir²⁰⁸. 91 cm uzunluğunda, 772 gram ağırlığındaki kılıç düz tabanlı ve sivri uçludur²⁰⁹. Tabanının üzerinde "hâzâ seyf-u Hâlid bin el-Velîd" (هاذا سيف خالد بن الوليد) yani "bu Hâlid bin Velid'in kılıcıdır" yazmaktadır. Ayrıca yine tabanın üzerinde iki altın benek motifi arasında yazılar bulunmaktadır ancak okunamayacak kadar silikleşmiştir. Kabzası ve kını kırmızı kadife kaplıdır. Süslemelerinde, zeminde altın kabartma tekniğiyle uygulanmış bitkisel desen uygulanmıştır. Üzerine yakut ve turkuaz taşları desenden bağımsız olarak yerleştirilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi bu süsleme anlayışına murassa' denmektedir. Kabza üzerinde, balçak kollarında, kının çamurluk ve ağız kısmında, bileziklerinde, asma ipinde bulunan rozetlerde bu süsleme anlayışı uygulanmıştır (Fotoğraf 37). Balçak kolları düzdür ve uçları mızrak şeklindedir. Parmak yaslama kısmı yana doğru eğiktir. Altın bir tepeliği bulunmaktadır. Bu tepelik altıgen kesitli olup her bir yüzeyi süslenmiştir. Kabza üzerinde altın bir kartuş üzerinde dört adet değerli taş sırasıyla dizilmiştir (Fotoğraf 38). Kın üzerinde ise tepelikli, taç formunda sekiz adet bilezik bulunmaktadır.

Kılıcın arka tarafı ise ön tarafına göre oldukça sade işlenmiştir. Bileziklerin arka kısmı sekizgen yıldızlardan oluşan geometrik desenli şeritler şeklindedir. Sekiz sayısı burada da karşımıza çıkmaktadır. Kın ağzının arka tarafında bir şiir bulunmaktadır.

کلدی عزتله أحمدہ جون

فتح نصرت ویرہ او وحی مجید

قلدی بو تیغی جوہری او شاہ

²⁰⁸ Yücel, *Es-Sütyufü'l-İslamiyye*, s. 26.

²⁰⁹ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 312.

يا پتروب ايده تا كي فتح جديد

حرمينه بو سيف منصورك

جمله دشمنانر اولا آكه عبيد

سنة ١٠٢٠

Geldi izzetle Hân Ahmed'e çün

Feth-ü nusret vîre o vahy-ü mecîd

Kıldı bu tîğ cevherini o şah

Yaptırıp ede tâ ki feth-i cedîd

Hürmetine bu seyf-i mansûrun

Cümle düşmanlar ola âna abîd

Sene 1020 (m. 1611)²¹⁰

Şiirde ismi geçen padişah düşülen tarihten anlaşıldığı üzere I. Ahmed'dir. Kendisi Osmanlı Devleti'nin 1603-1617 seneleri arasındaki padişahıdır. Şiirden anlaşıldığı üzere bu kılıcın süslemelerini yaptıran kendisidir. Hz. Peygamber'e (s.a.s) son derece bağlı olduğu bilinen I. Ahmed'in, Hz. Peygamber'in (s.a.s) ayak izine bir şiir yazmış olduğu ve bu şiiri ölünceye dek kavuğunda taşıdığı bilinmektedir²¹¹. Ayrıca I. Ahmed'in babası III. Mehmed (1595-1603), Hz. Peygamber'in (s.a.s) mübarek emanetlerinden olan Sancak-ı Şerif'i Eğri Seferi'ne götürmüş ve bundan sonraki seferlerde padişahların ya da serdar-ı ekrem olarak ordunun başına geçen sadrazamların Sancak-ı Şerif'i cepheye götürmesi geleneğini başlatmıştır²¹².

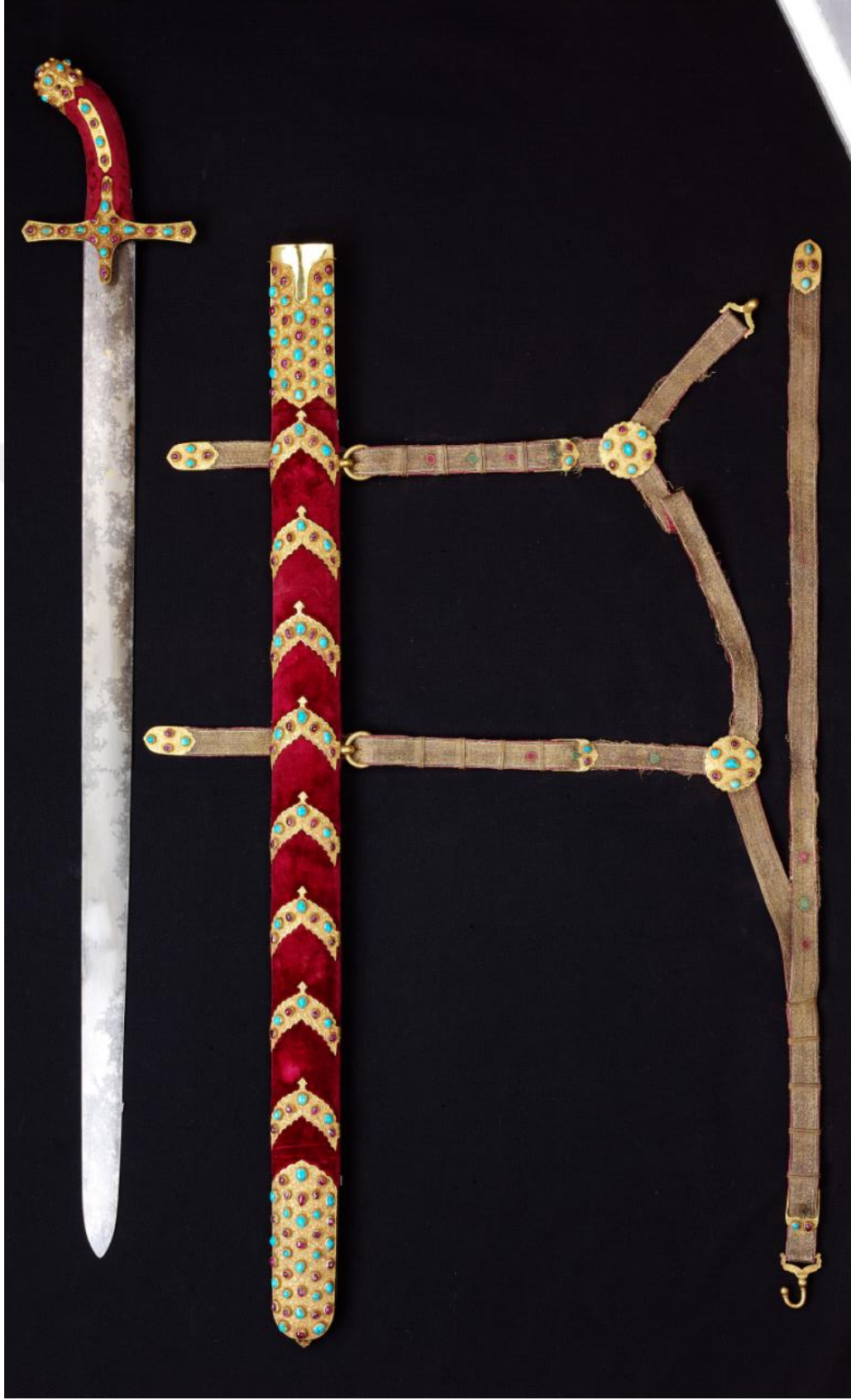
²¹⁰ Yücel bu şiire *Es-Süyufü'l-İslamiyye ve Sunnauha* adlı kitabında yer vermiştir. Ancak yanlış okunan kısımlar bulunmaktadır. Kılıcın üzerinde şiirin ilk mısradaki "izzetle", "çün" yazmaktadır ancak Ünsal Yücel'in kitabında "izzet ile", "içün" şeklinde yazılarak "ي" harfleri eklenmiştir. Üçüncü mısradaki ise "tiğ" (تبع) kelimesinin sonuna "ي" eklenmiştir. Beşinci mısra da "seyf" (سيف) kelimesinin sonuna "ي" eklenmiştir ve "hürmetine" kelimesi yerine "hürme" yazılmıştır. Altıncı mısradaki ise "âna" (آكه) yani ona kelimesi eksik bırakılmıştır. (Ünsal Yücel, *es-Süyufü'l-İslamiyye ve Sunnauha*, 26.)

²¹¹ Türk Tarih Kurumu, <https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/osmanli-padisahlari/>

²¹² Ahmet Önal, "Osmanlı Saray Merasimlerinde Mukaddes Emanetler ve Hırka-i Saadet Dairesi", 500. Yılında Mukaddes Emanetler Yaşayan Mirasımız, s. 121.

Şiirin orta kısmında şemse formu içinde yarı simetrik rumi ve havalı teknikte çiçek deseni bulunmaktadır. Yazının etrafı ise iri tepelik formunda desenlerle süslenmiştir (Şekil 32). Kılıcın üzerinde “tiğ-i sultan Hâlid bin Velid - Katl edübdür bununla nice yezîd” (تيف ساطان خالد بن وليد - قتل ادوبدر بونونلا نيجه يزيدي) yazmaktadır²¹³. Balçak kollarının arkası da yine aynı üslupla rumi ve havalı teknikte çiçek desenleriyle süslüdür. Merkezde bir şemse formu ve kolların uçlarında kapalı paftalar bulunmaktadır. Yana uzanan kollarda merkez ve kolların uçları arasında şemse formunun küçültülmesiyle oluşturulan bir pafta bulunmaktadır (Şekil 34). Kabzanın arka kısmında da sırayla dizilmiş dört adet değerli taş bulunmaktadır. Ön taraftaki taşlarla birlikte toplam sekiz taş bulunmaktadır.

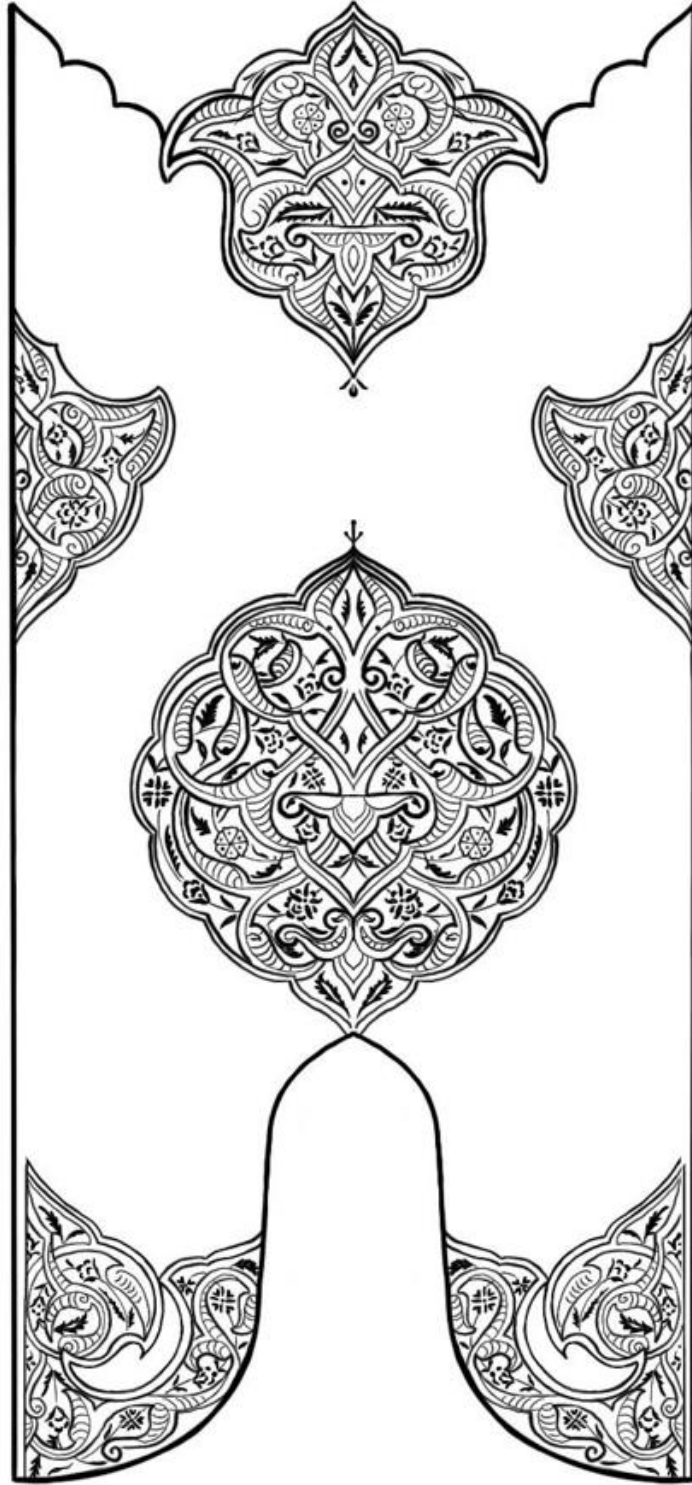
²¹³ Yücel, *Es-Süyufü'l-İslamiyye*, s. 26.

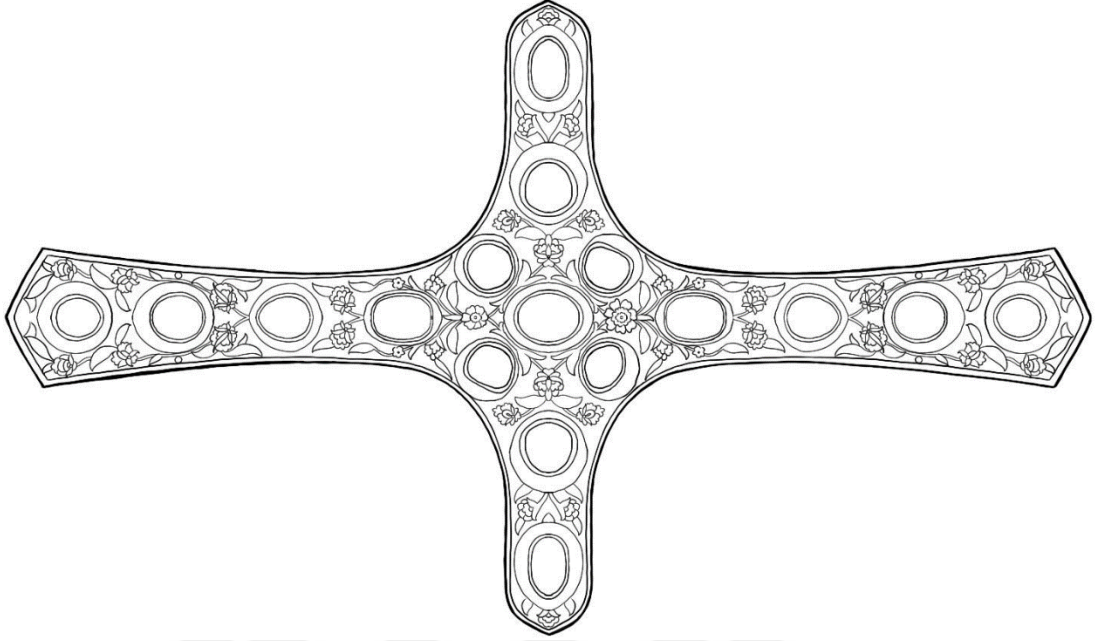
Fotoğraf 37: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

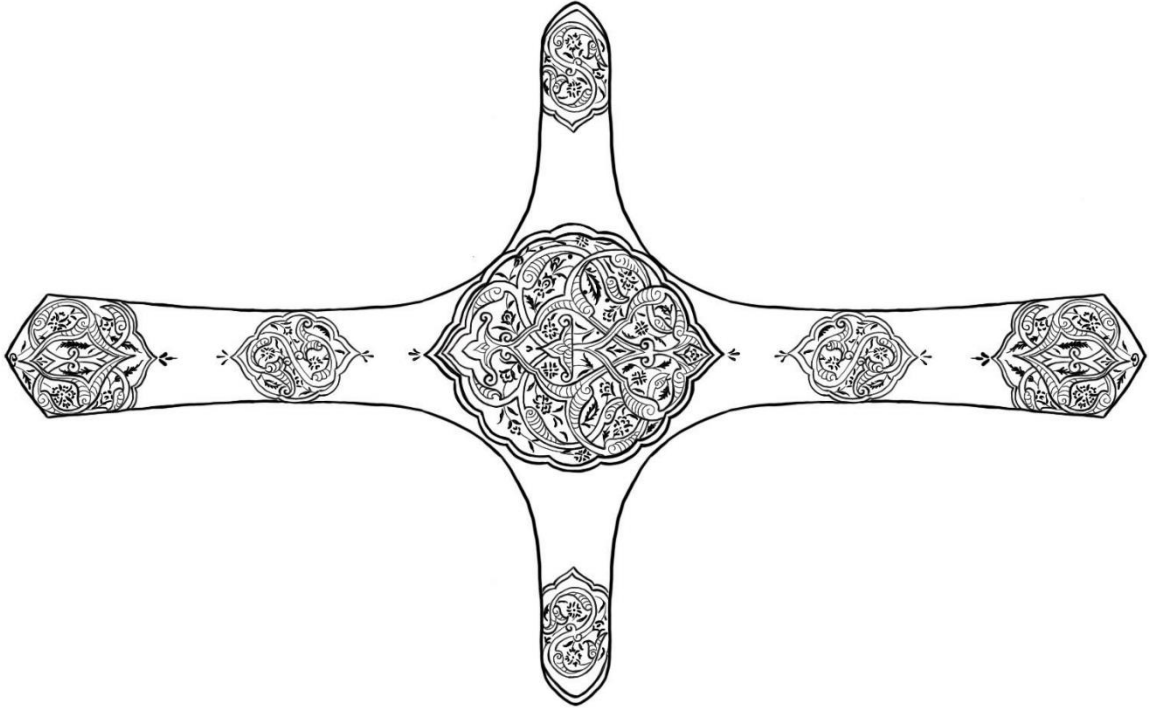
Fotoğraf 38: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 32: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 envanter numaralı kılıc

Şekil 33: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 envanter numaralı kılıcın balçakğının ön tarafının deseni

Şekil 34: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 envanter numaralı kılıcın balçakğının arka tarafının deseni

3.10. ZEYNELÂBİDİN'İN KILIÇLARI

Mukaddes emanetler hazinesinde Hz. Ali'nin torunu Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidîn'e (r.a) atfedilen üç kılıç bulunmaktadır. Bu kılıçlardan 157/139 numarasıyla kayıtlı olan kılıcın Zeynelâbidîn'in kılıcı olduğu belirtilirken, kendisine atfedilen “Sahabe Kılıcı” olarak başlıklandırılmış iki kılıç daha bulunmaktadır. Bu kılıçlar 157/142 ve 157/148 envanter numaralı kılıçlardır²¹⁴.

3.10.1. MS. Env. No.: 157/139 (Eski Env. No.:21/139)

97 cm uzunluğundaki kılıç kınısız 990 gram, kınıyla birlikte 1.904 gram ağırlığındadır. Eğri tabanlı bu kılıcın tabanı tahrip olmuş olsa da yaldızlıdır. Kabzası ve balçağı demirdendir²¹⁵. Kabzası sekizgen kesitlidir ve kenarları belirgindir. Kabza tepesi de dilimlenmiştir. Üzerindeki yaldızlar çoğunlukla dökülmüş olsa da havalı tekniğiyle bulut deseni uygulandığı anlaşılmaktadır. Balçak kolları düz olup uçları dilimlenerek şemsiye formuna benzer bir şekilde yuvarlatılmıştır. Dilimlere küçük çiçek desenleri uygulanmıştır. Balçağın orta kısmında dilimli yatay oval şeklinde kapalı bir paftanın içine havalı tekniğiyle bulut deseni çalışılmıştır (Şekil 35).

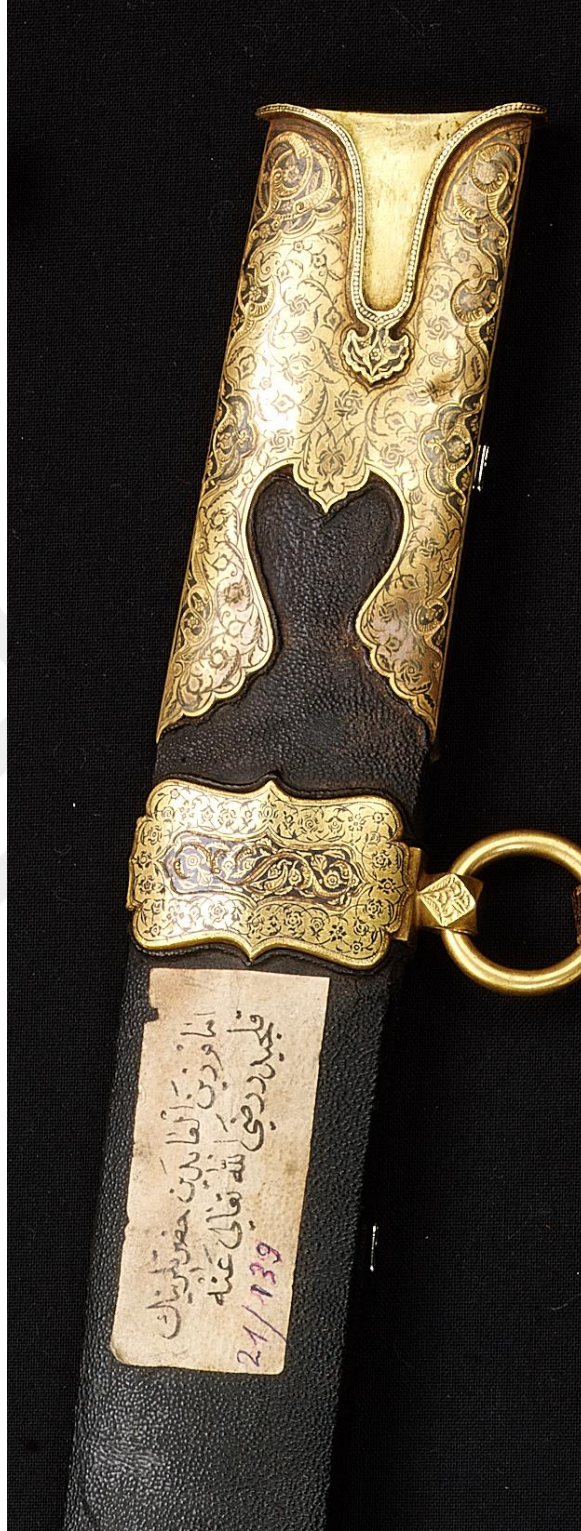
Kını ağaç üzeri deri kaplamadır. Üzerinde Osmanlı Türkçesi “İmam Zeynelâbidîn hazretlerinin kılıcıdır radıyallahu teala anhu” (امام زين العابدين حضرتلرينك قلجيدر رضي الله عنه) yazılı etiket bulunmaktadır (Fotoğraf 40). Çamurluğunda, ağzında ve bileziklerinde altın süslemeler vardır. Bu süslemelerin kıvrak karakteri de İran coğrafyasına ait süsleme anlayışına uygundur. Savat tekniği ile rumi kompozisyonları ve havalı tekniğiyle çiçek desenleri uygulanmıştır.

²¹⁴ Nebi Bozkurt, “Mukaddes Emanetler”, *DİA*, <https://Islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler>.

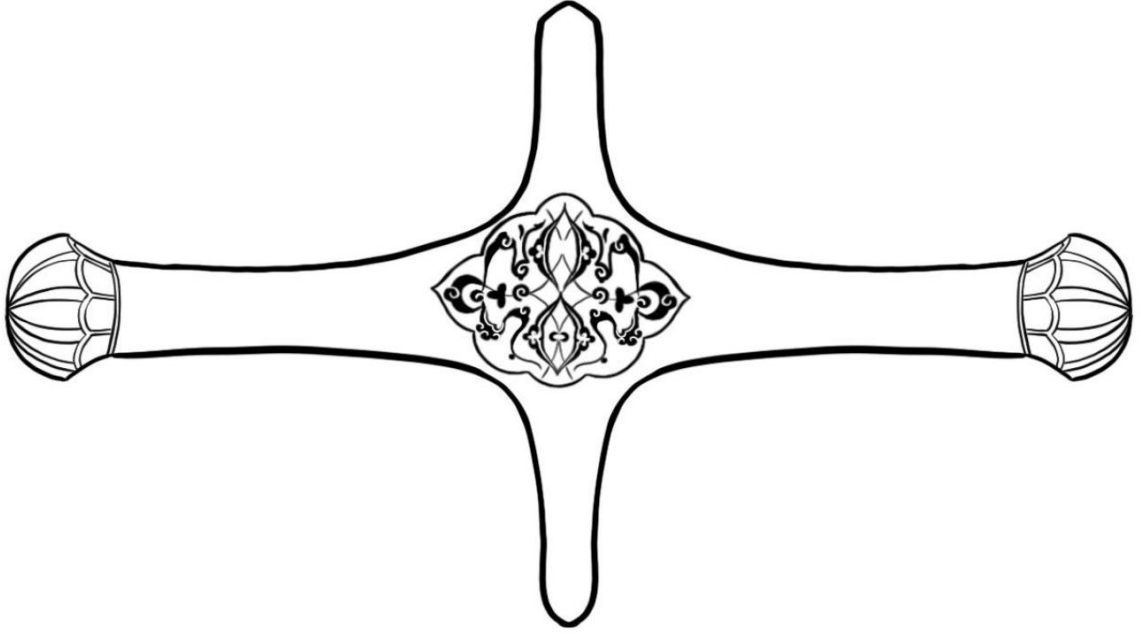
²¹⁵ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 322.

Fotoğraf 39: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/139 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 40: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/139 envanter numaralı kılıcın kınından bir detay (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 35: Zeynelâbidîn'e (r.a) atfedilen 157/139 envanter numaralı kılıcın balçağı

3.10.2. MS. Env. No.: 157/142 (Eski Env. No.:21/142)

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz gibi bu kılıç “Sahabe Kılıcı” olarak başlıklandırılmıştır. Nebi Bozkurt bu kılıcın da Zeynelâbidîn'e ait olduğunu söylemektedir²¹⁶. Et-Tihâmî ise bu kılıcı Halid bin Velid'in kılıçları başlığı altında zikretmektedir. 102 cm uzunluğundaki kılıç kınısız 860 gram kınıyla birlikte 1730 gramdır²¹⁷. Tabanı düz ve sivri uçludur. Üzerinde iki tane altın benek motifi bulunmaktadır. Kını kırmızı kadife kaplıdır. Çamurluğunda, ağız kısmında ve iki bileziğinde süslemeler bulunmaktadır (Fotoğraf 41). Çamurluk ve ağız kısmındaki desen birbirinin aynısıdır. Dendanlarla sınırlandırılmış zeminde kabza ve balçaktaki motifler kullanılarak bitkisel bir desen uygulanmıştır. Bu zemin deseninin üzerinde bir şemse formu ve yaprak biçiminde kapalı formlar içine kuyumcu kalemiyle rumi desenleri işlenmiştir. Bir de yeşim taşı üzerine altınla işlenmiş ve turkuaz ve yakutlarla süslenmiş bir pafta bulunmaktadır. Yeşim taşı üzerine uygulanmış bu süsleme kının bileziklerinde de kullanılmıştır.

²¹⁶ Nebi Bozkurt, “Mukaddes Emanetler”, *DİA*, <https://İslamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler>.

²¹⁷ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihâmî, *Süyuf-ur Resul*, s. 327.

Kabzası gümüş yaldızlı, altıgen kesitlidir. Ön kısmında iki iplikten oluşan sarmal bir örgü deseni bulunmaktadır (Fotoğraf 42). Ön yüzün yanında kalan yüzlerde bitkisel desen uygulanmıştır. Parmak yaslama kısmı yana doğru eğiktir. Tepesinde büyük yeşil bir taş bulunmaktadır. Balçak kolları tabana doğru kıvrılmıştır ve uçları iri rumi şeklindedir. Balçak kollarına turkuaz taşları yerleştirilmiştir. Balçağın tam ortasında da büyük bir yeşim taşı bulunmaktadır. Bu taşın etrafı bitkisel desenle süslenmiştir (Şekil 37).

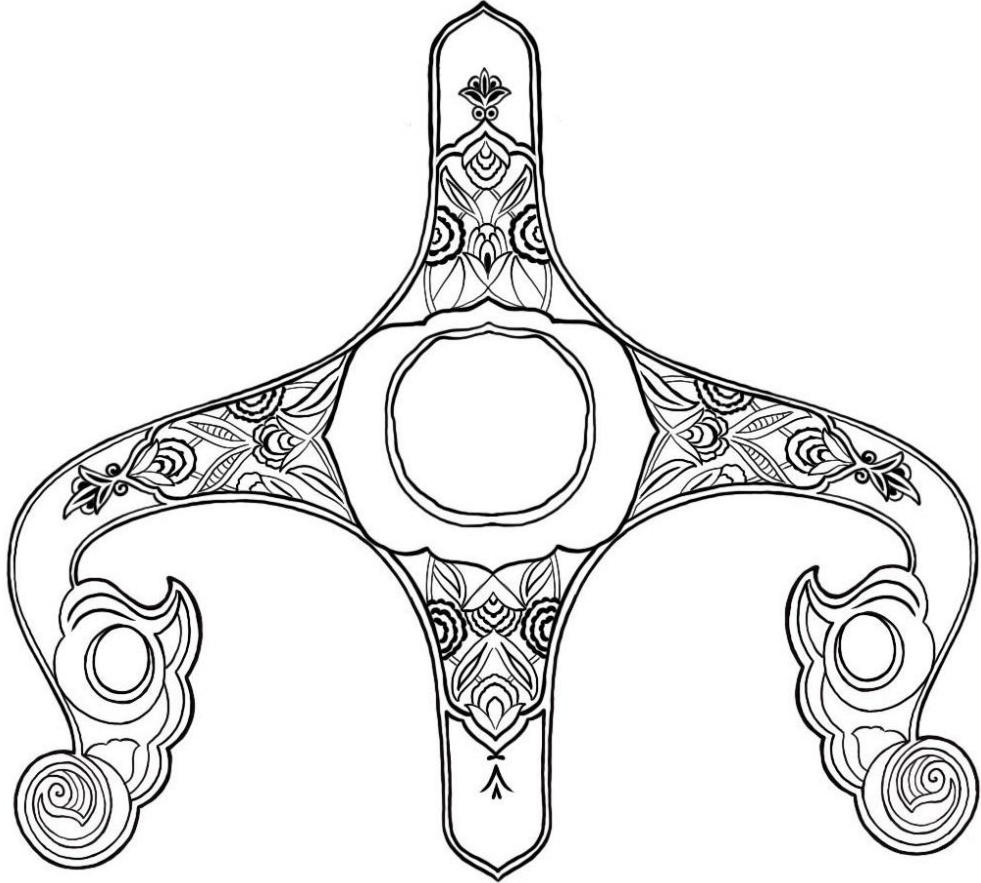
Fotoğraf 41: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/142 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 42: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/142 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 36: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/142 envanter numaralı kılıcın kabzasından detay

Şekil 37: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/142 envanter numaralı kılıcın balçağı

3.10.3. MS. Env. No.: 157/148 (Eski Env. No.:21/148)

Bu kılıç Topkapı Sarayı'nda "Sahabe Kılıcı" olarak kaydedilmiştir. Nebi Bozkurt bu kılıcın Zeynelâbidîn'e ait olduğunu söylemektedir²¹⁸. Süslemeleri XVI. yüzyıla aittir²¹⁹. Uzunluğu 102 cm'dir. Ağırlığı ise kınısız 1.224 gr, kınıyla birlikte 1.928 gramdır²²⁰. Tabanı koyu renkli bir metalden yapılmış olup düz ve sivri uçludur (Fotoğraf 43). Üzerinde kan olukları bulunmaktadır. Balçağa yakın kısmında gümüş ve altınla çift başlı bir ejderha ve aslanın boğuşması resmedilmiştir (Şekil 38). Bu tasvirin zemininde ise karanfil ve lalelerden oluşan bir desen bulunmaktadır. Bu desende lale ve karanfil dalları birbirinden ayrı çizilmemiş hatta karanfil dalları lalelerin ortasından çıkarılmıştır (Fotoğraf 44). Kının çamurluk ve ağız kısmı altındadır. Ağız kısmının ucunda balçaktakiyle aynı üslupta bir süslenmiş bir pafta bulunmaktadır.

Kabzası altın yaldız kaplı olup altıgen kesitlidir. Üzerinde üç adet badem şeklinde parça sırayla dizilmiştir. Balçak kolları tabana doğru eğiktir. Uçları iri kıvrık, tohumlarla ayrıntılandırılmış rumi şeklindedir. Balçağın üzerine serbest bitkisel bir desen uygulanmıştır. Desendeki motifler dairevî formludur. Öyle anlaşıyor ki desen tasarlanırken önce daireler çizilmiş sonra iç ayrıntıları çizilerek hatayi, gül ve goncalar oluşturulmuştur.

²¹⁸ Nebi Bozkurt, "Mukaddes Emanetler", *DİA*, <https://Islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler>.

²¹⁹ Yücel, *Es-Sütyufü'l-İslamiyye*, s. 30.

²²⁰ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 329.

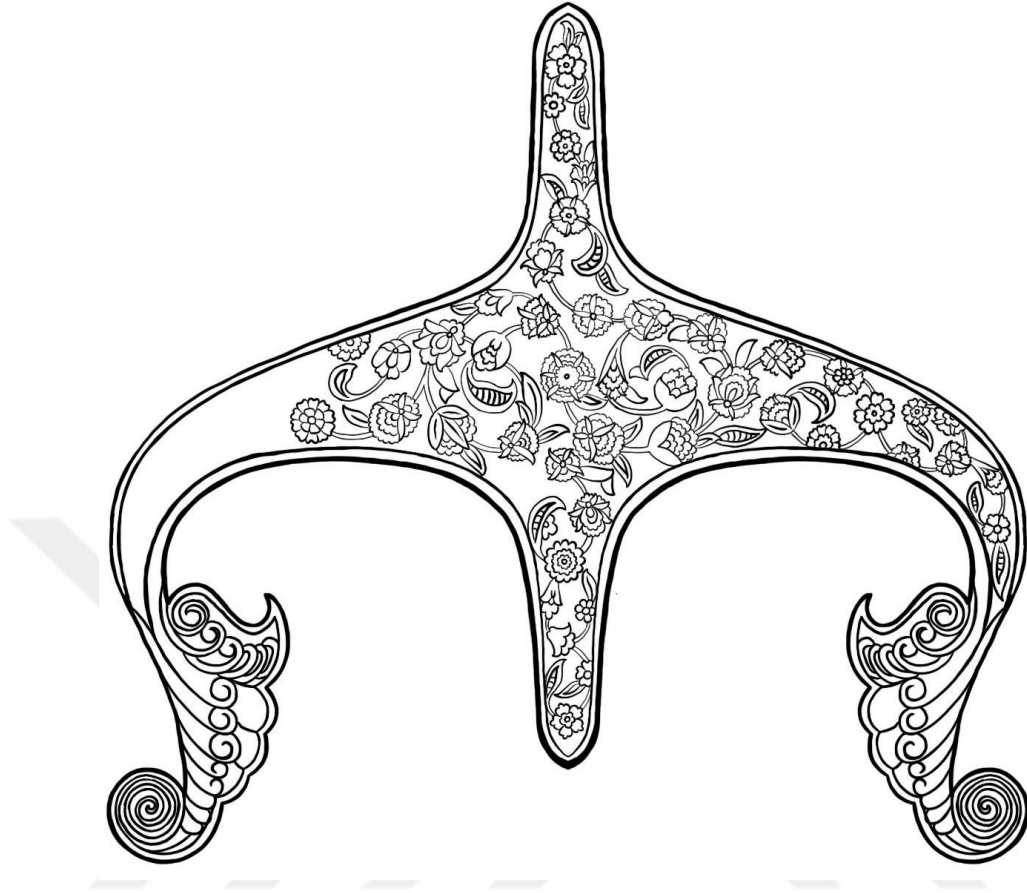
Fotoğraf 43: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/148 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 44: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/148 envanter numaralı kılıcın detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Şekil 38: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/148 envanter numaralı kılıcın taban detayı

Şekil 39: Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/148 envanter numaralı kılıcın balçağı

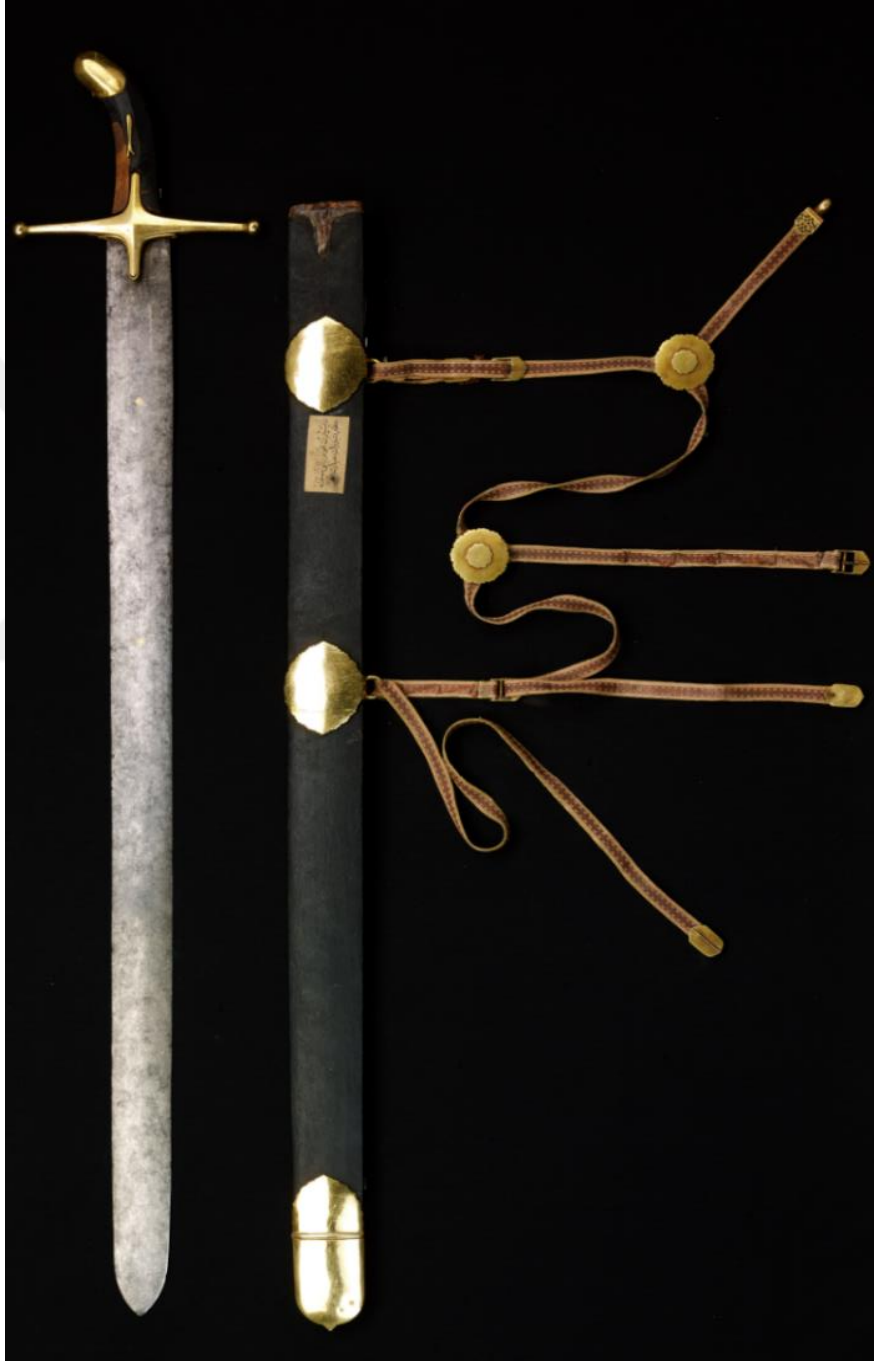
3.11. ZÜBEYR BİN AVVAM'IN KILICI (MS. Env. No.: 157/140 (Eski Env. No.:21/140))

103 cm uzunluğundaki bu kılıcın kınısız ağırlığı 1.234 gram, kınıyla birlikte ağırlığı ise 2.250 gramdır. Kabzası ağaç üzeri deri kaplı olup XVII. yüzyılda yapılmıştır²²¹. Üzerinde balık şekli bulunmaktadır (Fotoğraf 45). Parmak yaslama kısmı yana doğru eğiktir ve altın bir tepeliği vardır.

90 santimetre uzunluğundaki kını deri kaplıdır. Üzerinde bulunan Osmanlı Türkçesi etikette “Zübeyr bin Avvam radiyallahu anhu hazretlerinin mübârek” (زبیر بن عوام رضي الله عنه حضرتلرینک مبارک...) yazmaktadır. Bu cümleinin son kelimesi

²²¹ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 324.

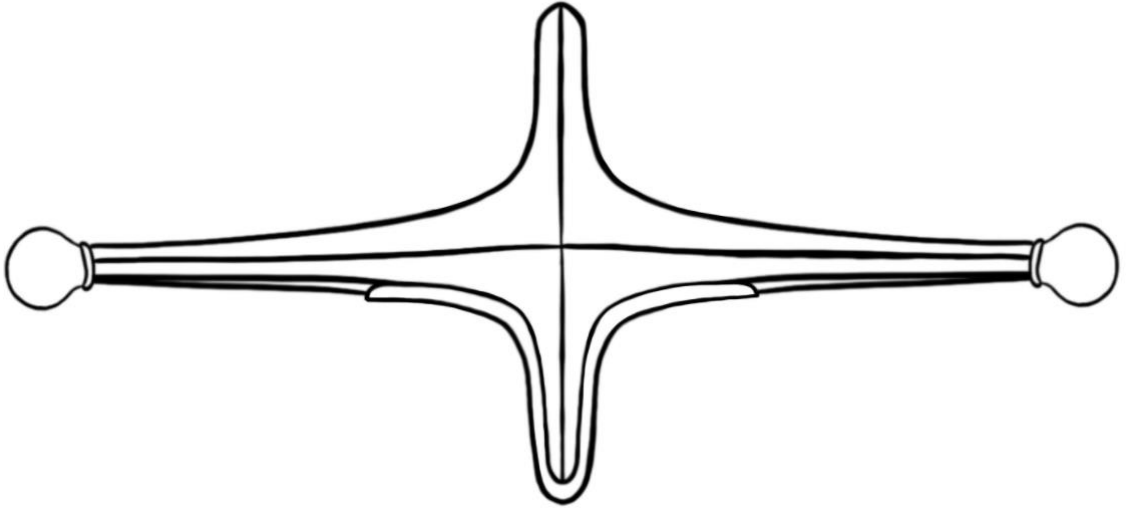
silinmiştir (Fotoğraf 46). Burada bahsi geçen kelimenin mim harfiyle başlayan bir kelime olduğu belli olmaktadır. Kının çamurluğu ve iki bileziği altındır. Üzerlerinde bir süsleme bulunmamaktadır. Bilezikler minik dendanlarla dilimlenmiş şemse formundadır. Aynı etkiyle çamurluğun ağız kısmına da taç yapılmıştır.

Fotoğraf 45: Zübeyr bin Avvam'a (r.a) atfedilen 157/140 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Fotoğraf 46: Zübeyr bin Avvam'a (r.a) atfedilen 157/140 envanter numaralı kılıcın kınından bir detay (Milli Saraylar Arşivi)

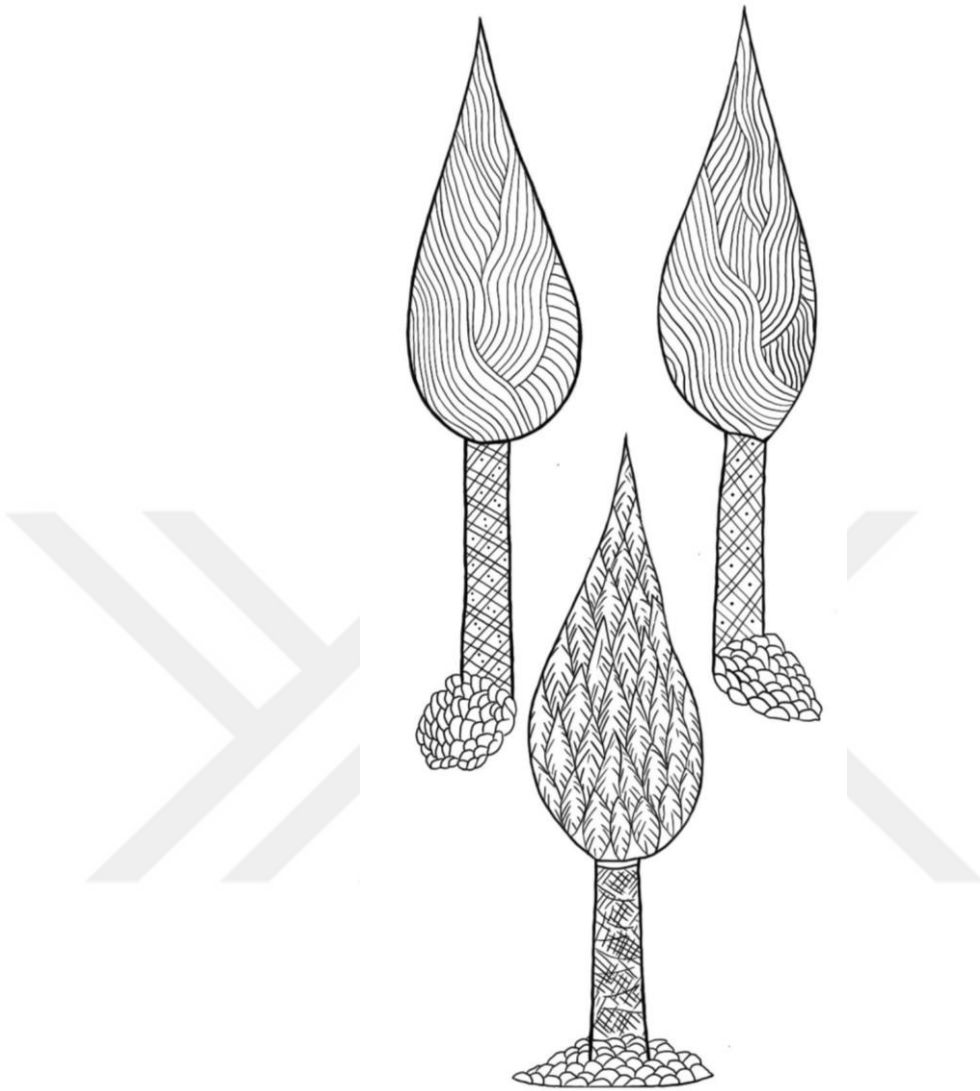
Şekil 40: Zübeyr bin Avvam'a (r.a) atfedilen 157/140 envanter numaralı kılıcın balçağı

4. KILIÇLARIN SÜSLEMELERİNDE YER ALAN TEZYİNAT VE BAZI ŞEKİLLERİN SEMBOLİK ANLAMLARI

Bu bölümde kılıçların desenleri analiz edilirken dikkat çeken bazı motifler incelenmiştir. Aşağıda açıklanan motiflerin seçilmesinin sebebi bu motiflerin sembolik anlamlar ihtiva etmesidir. Desenler analiz edilirken hatayi, gül, gonca, rumi motiflerinin ve bunlardan oluşturulan kompozisyonların üzerinde durulmuştur. Bu motifler, sanat ve sanat tarihi açısından çok büyük önem arz etmelerine rağmen kaynaklarda henüz ortaya çıkmış sembolik anlamlarından bahsedilmemektedir. Bu bölümde yalnızca sembolik anlamlar ihtiva eden motif ve desenlere yer verilmesi sebebiyle hatayi, gül ve rumi motiflerine yer verilmemiştir. Bu bölümde servi ağacı, balık, ejder, ejderha ve zümrüdüanka mücadelesi, benek, pelengi, bulut ve aslan desenleri anlam boyutundan incelenmiştir. Ayrıca desenlerde sıklıkla tekrarlanan sayılar olduğu da dikkat çekmiştir. Bu sayıların İslam sanatındaki öneminden ve hangi anlamlara geldiklerinden bahsedilmiştir.

4.1. SERVİ AĞACI

Hiz. Peygamber'in (s.a.s) MS. Env. No.: 157/129 olarak kayıtlı kılıcındaki süslemelerin tamamı altın üzerine değerli taşlar kullanılan bir süsleme anlayışıyla süslenmiştir. Ancak kınının arka tarafında savat tekniğiyle işlenmiş üç servi ağacı oldukça dikkat çekicidir. Biri önde ikisi arkada olarak tasvir edilen bu ağaçlar kılıcın diğer süslenmiş alanlarından farklılık göstererek daha az ihtişamlı olmalarına rağmen daha dikkat çekici görünmektedir (Şekil 41). Kılıç üzerinde bulunan diğer desenler aynı teknik ve üslupla uygulanmışken bu servi nakışları farklı bir teknikle, kuyumcu kalemiyle işlenmiştir. Kının balçağa yakın kısmında bulunan bu desenin diğer kısımlardan farklı olması bir anlam ifade etmek üzere yapıldığını düşündürmektedir. Bu sebeple bu bölümde servi motifinin İslam kültüründeki anlamları üzerinde durularak neden bu kılıç üzerine nakşedilmiş olabileceği konusunda fikir sahibi olunmaya çalışılacaktır. Kılıcın namlusu hariç diğer kısımları Osmanlı döneminde muhtemelen XV-XVI. Yüzyıllarda yenilendiği için o zamanın kültürünün süslemeye yansıdığı şüphesizdir. Dolayısıyla servi motifinin özellikle o dönemlerde ihtiva ettiği anlamları bilmek bu çalışmanın amacı için önemlidir.

Şekil 41: Hz. Peygamber’e (s.a.s) atfedilen (Env. No. 157/130) kılıcın kınındaki servi deseninin çizimi

Araplar serviye *şeceretü’l hayye* demiş ve onu hayat ağacı olarak kabul etmiş, servinin bulunduğu yerlerde mutlaka yılanların bulunduğuna inanmışlardır. Araplar *sanavber* olarak isimlendirdikleri bir çam türüne de daima yeşil kalmasından dolayı önem vermişlerdir. Ayşe Yıldız, Burhân-ı Katı’ya göre Arapların *sanavber suğâr* dedikleri *siyah servi/dıraht-ı nâju* olup çam ağacının bir türü olduğunu söylemekte ve bu ağacı servi bağlamında değerlendirmektedir²²². Servi ağacı Türk toplumunun da kutsal saydığı ağaçlardandır. Cevdet Çulpan bu ağacın iyi şans getirdiğine ve koruyucu

²²² Ayşe Yıldız, “Sevgilinin Boyunun Benzetilenleri Bağlamında Nârveni Yeniden Düşünmek”, Journal of Turkish Language and Literature, c.III, 2017, s. 332.

olduğuna inanıldığını söylemektedir. Ağaç kökleri toprağın altından gelir, gövdesi yeryüzündedir ve yaprakları gökyüzüne uzanır. Bu üçleme doğum, yaşam ve cennete ulaşma arzusunu temsil etmektedir²²³. Bu çalışmada incelenen desende üç adet servi ağacı çizilmiş olmasının sebebi bu üç kavrama vurgu yapmak istenmesinden kaynaklanmış olabilir.

Tasavvufî düşüncede servi ağacının ihtiva ettiği anlamlara yer verilmiş ve servi bir sembol olarak kullanılmıştır. Servi, Arap alfabesinin ilk harfi olan elif harfine benzetilmiştir. Elif harfi “Allah” lafzının ilk harfi olmakla birlikte vahdâniyeti simgelemektedir. Tasavvufta servi ve elif harfi arasında bu bağlamda bir ilişki kurulmuş ve servi dinî bir terim haline gelmiştir. Anadolu inanç kültürünün çok önemli bir parçası olan Kâdirî tarikatının külâhları da konik şekilleriyle servi ağacını simgelemektedir. Servi, alt dallarının düz olmasından dolayı dua eden bir insanla özdeşleştirilmiştir. Üst dallarının eğik olması ise kulların Yaradan’ın karşısındaki acziyetini temsil ederek boynu bükük, başını yere eğmiş bir dervişe benzetilmiştir. Bunların yanında ağacın dik ve düzgün biçimi doğruluğu, dürüstlüğü; rüzgârda savrulmayan sağlam yapısı ise sabrı temsil etmektedir. Tasavvufta servinin bu dik ama boynu bükük hâli, dünyadan el etek çekmeye de benzetilmektedir²²⁴. Servi ağacı mezarlıklarda sıklıkla görülen bir ağaç türüdür. Bunun sebebi ise serviye yüklenen anlamlardan gelmektedir. Servi ağacı, geleneğimizde ve toplumsal inanç değerlerimizde insan hayatının doğumdan ölüme kadar var olma çabalarının ve vahdetin yani bir olmanın da sembolüdür²²⁵. Servi ağaçları dört mevsim yeşil kalabilen ağaçlardandır. Mevsimlerin zorlu şartları bu ağaçları etkilemez²²⁶. Bu açıdan servi ağaçları hayatı temsil etmektedir. Gövdesinin gökyüzüne uzanan dik duruşu sebebiyle doğruluğu temsil ettiğine de inanılır. Osmanlı kültüründe hayat ağacı olarak da bilinen servi ağacına konan ve aralarında dolaşan kuşlar canları yani insanları temsil eder²²⁷. Osmanlı mezar taşlarında özellikle kadınların mezarlarında ayakucunda bulunan taşlara hayat ağacı motifi ya da servi ağacı

²²³ Cevdet Çulpan, *Serviler II*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1961, 9.

²²⁴ Metin Hakverdioğlu, “Sevgili Neden Servi Boyludur?”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, s. 218-220.

²²⁵ Recep Kankal, “Türk Kültüründe Servi Ağacı”, *TR Dergisi*, 09.03.2017, <http://trdergisi.com/turk-kulturunde-servi-agaci/> s. 50.

²²⁶ Özcan Seçmen, *Tohumlu Bitkiler Sistematigi*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1998, 131.

²²⁷ Bozkurt, *Divan Şiirinde Servi-Ölüm-Mezar ilgisi*, s.81.

motifi işlemek çok yaygın bir gelenektir. Ölünün arkasından ağaç dikerek onun amel defterinin kapanmamasını sağlamak inancının da getirisi olarak Müslümanlar mezarlıklarına ağaç dikmeye çok önem vermişlerdir. “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O’nu tesbih eder; O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur” (İsra, 117/4) ayetiyle alakalı olarak servi ağaçlarının rüzgârla birlikte salınımı ve dalları arasından geçen rüzgârın hışırtısı zikir yapan dervişlerle bağdaştırılmıştır²²⁸.

Çini sanatı desenlerinde servi ağacı stilize edilerek sıklıkla kullanılmıştır. Özellikle ölümsüzlüğü simgeleyen servi ağacı “yeşil elmas” olarak da bilinmektedir. Çini sanatında kullanılan servi ağacının belli bir formu olmasıyla beraber detaylarda farklılıklar görülmektedir. Ana formu doğada bulunduğu gibi ince ve uzun ve genellikle boynu bükük olarak çizilmiştir. Servi motiflerinin boynu bükük çizilmesi kulun Yaratan karşısındaki halini temsil etmektedir. Mezar taşlarında da bu fikirle boynu bükük tasvir edilen servi ağaçları “topraktan geldik toprağa döneceğiz” mesajı vermektedir²²⁹.

Divan şiirine bakıldığında servi kavramının vazgeçilmez bir öge olduğu görülmektedir. XIV ve XVI. yüzyıllarda ağaçlar arasında şiirlerde en çok kullanılan ağaç servi ağacıdır. Divan şiirinde sıklıkla kullanılan servi, benzetmeler aracılığıyla bünyesinde çok çeşitli anlamlar barındırmıştır. Bu benzetmelerin en bilineni sevgilinin boyudur. Sevgilinin boyu servinin boyu gibi ince ve uzundur. Servi, birçok benzetmede benzetilen olarak kullanılır; bunların en önemlisi ise sevgili-servi-boy ilişkisidir. Bilindiği üzere edebiyatta *sevgili* kavramı Hz. Peygamber’i (s.a.s) ifade etmektedir. Kimi zaman sevgilinin boyu ona benzetilirken, servinin sevgilinin boyuna benzetildiği örnekler de bulunmaktadır. Servinin hafif rüzgârda yavaşça sallanışı, sevgilinin salınışlarına benzetilmiştir. Kökü derinde, dümdüz uzanan servi ağacı asla eğilmez. Sert rüzgârlarda bile eğilmeyip dimdik duruşu, âşığın aşk yolundaki kararlılığını ve pes etmeyişi yansıtır²³⁰.

²²⁸ Metin Hakverdioğlu, “Sevgili Neden Servi Boyludur?”, s. 220.

²²⁹ Yasemin Acar Kara, *İstanbul’daki Osmanlı Çinilerinde Ağaç Motifleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2019, s. 12-13.

²³⁰ Gülümser Özerden, *Divan Şiirinde Servi (15. ve 16. yüzyıllar)*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi, 2015, s. 3.

Yukarıda servi ağacı sanat, tasavvuf ve edebiyat bağlamında ele alınarak servi motifinin Arap, Türk ve Osmanlı kültürlerindeki anlamları üzerinde durulmuştur. Bununla servi motifinin Hz. Peygamber'in (s.a.s) kılıcı üzerine işlenmesi konusunda bir yorumda bulunabilmek amaçlanmıştır. Bu bağlamlarda servi motifinin ihtiva ettiği anlamlar incelendiğinde anlaşıyor ki servi; doğum, hayat, ölüm kavramlarını, doğruluğu, kulun Allah karşısındaki duruşunu ve elif harfine benzerliğiyle vahdeti temsil etmektedir. Ayrıca servi ağacı edebiyatta sevgili kavramıyla özdeşleşmiş olup sûfilerin de Hz. Peygamber'e "sevgili" olarak hitab ettikleri bilinmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in kılıcının üzerine servi ağacı nakşedilmesi Hz. Peygamber'e atfedilen sevgili sıfatıyla ilişkilendirilebilir. Kılıcın üzerindeki nakışta üç adet servi bulunması, servi ağacının üç kısımdan oluşması ve köklerinin yerin altında, gövdesinin yeryüzünde olması ve dallarının gökyüzüne uzanması; ayrıca doğum, hayat, ölüm olmak üzere üç anlamı ihtiva etmesiyle alakalı olabilir. Üç sayısının kendi özelliği ve anlamları da üç adet servi çizilmesine sebep olmuş olabilir. Üç sayısı ve desenlerde rastlanılan başka sayıların anlamları ileride daha ayrıntılı bir şekilde anlatılacaktır²³¹.

4.2. BALIK

Çalışmada incelenen kılıçların birçoğunda balık motifi kullanılmıştır. Balık motifinin bulunduğu kılıçların envanter numaraları şunlardır: 157/130, 157/134, 157/141, 157/149, 157/144, 157/140. Balık motifi genellikle kılıçların kınlarında, uzun ince bir figür olarak tasvir edilmiş olup altından yapılmıştır. Bir nakış ya da kabartma şeklinde işlenmeyip uzun ince madenî bir parça olarak kılıca tutturulmuştur. Kılıç üzerinde uygulanan desenlerin bir parçası olarak değil müstakil bir figür olarak kullanılmıştır. Bu da balık motifinin, bir anlamı temsil etmek üzere kullanıldığı fikrini kuvvetlendirmektedir. Bu anlamın ne olduğu konusunda yorum yapabilmek için önce balık motifinin ihtiva ettiği anlamlar incelenecektir.

Aşağıda kılıçlar üzerinde bulunan balık motifleri bir araya toplanmıştır (Fotoğraf 47). Mukaddes Emanetler Koleksiyonunda bulunan kılıçların kabzalarında yer alan balık motifleri stilize, ayrıntıya yer verilmemiş balık şekilleridir, Hz. Peygamber'e

²³¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkznz. Desenlerde Tekrar Eden Bazı Sayılar başlıklı bölüm.

(s.a.s) (157/130), Hz. Ali'ye (157/141), Zübeyr bin Avvam'a (157/140) ve Hz. Ömer'e (157/134) nisbet edilen kılıçların kabzalarında bulunan balıklar altın rengidir.

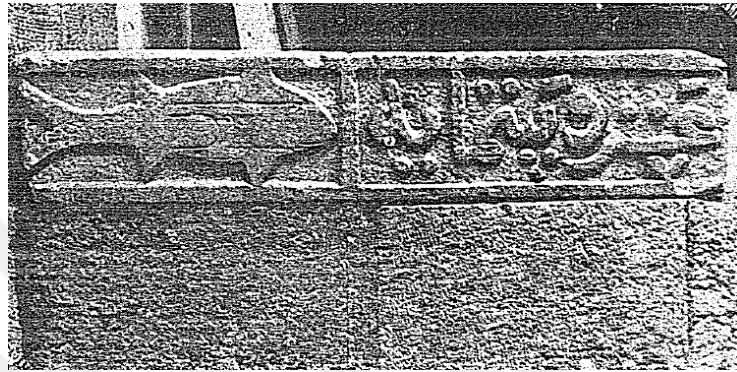
Fotoğraf 47: Soldan sağa envanter numaraları: 157/130, 157/141, 157/140, 157/134, 157/149, 157/144

Balık/belik (Uygur Türkçesi), balıg (Azerbeycan Türkçesi)²³² kelimesi “kale, saray” anlamlarına gelmektedir. İlk kez Orhun kitabelerinde “şehir” anlamında kullanılmıştır²³³. Göktürk ve Uygur metinlerinde ordu/orduğ kelimesi hükümdarın köşkünün ya da çadırının bulunduğu kale anlamında kullanılmıştır dolayısıyla da melik kasabası anlamına gelmektedir ve hükümetin başkentine işaret etmektedir. İçinde ordu bulunan yani ikinci bir iç kale bulunan şehirleri ifade etmek için ordu-balık/ordu-kent

²³² Ahmet Bican Ercilasun (haz.), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s.48.

²³³ Abdülkadir Donuk, “Balık”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/balik>

ifadeleri kullanılmaktadır²³⁴. Balık kelimesi fiil olarak yaralamak anlamına gelmektedir²³⁵. Mimaride de sıklıkla görülen bu figüre özellikle kale duvarlarında rastlanmaktadır (Fotoğraf 48). Mimaride kullanılan balık figürleri genellikle balığın “şehir/kale” anlamıyla ve balık burcunu temsil etmesiyle ilişkilendirilmektedir. Birbirlerine kuyruklarından bağlı iki balık figürü balık burcunun sembolüdür. Aslan figüründen sonra mimaride en sık görülen hayvan figürü balıktır²³⁶.

Fotoğraf 48 : Konya kalesinde bulunan balık figürü (Gönül Öney)

Kesin delillere dayanmamakla birlikte Yağmur Arısoy, Türk toplulukları için balık; bereket, refah ve bolluk simgesidir demektedir. Ayrıca Türk kozmolojisinde balığın temsil ettiği diğer kavramların gök gürültüsü, evlilikte üreme, geniş bir nesil ve mutluluk olduğunu söylemektedir. Anadolu’da balık figürü özellikle Hristiyanlar için çok önemli ve çok sevilen bir figürdür. Hristiyanlığın sembolü sayılan balık, Hristiyan kültüründe sayısız yumurtaları nedeniyle bolluğu ve bereketi temsil etmektedir.²³⁷

Bedeviler, balığı Ayın ve Güneşin düşmanı olarak görmekte ve balığın daima onları yutmaya çalıştığına ancak sadece kenarından yakalayabildiği için başaramadığına inanmaktadır. Türk halk anlatılarında balık avlanan hayvan olmasından dolayı “sevgili” olarak görülmüştür. “Deryada balık”, “suda balık” kavramları kavuşulamayan sevgiliyi ifade etmek için kullanılmıştır. Ayrıca “sevgiliden alınacak nasip” anlamı

²³⁴ Emel Esin, “Orduğ (Başlangıçtan Selçuklulara Kadar Türk Hakan Şehri)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1968, sy.10, s. 135.

²³⁵ Nesrin Güllüdağ, “Balık” Sözcüğü Üzerine”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 2015, c.1, sy. 26, s.60.

²³⁶ Ahmet Çaycı, *Anadolu Selçuklu Sanatı’nda Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 110.

²³⁷ Yağmur Arısoy, *Selçuklu Dönemi Seramiklerinde Simgeler ve Semboller*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi, 2018, s. 40.

yüklenerek zaman içerisinde yalnızca “nasip” anlamında da kullanılmaya başlamıştır. Türk efsanelerinde bir zorluktan kurtulmak isteyen, balıktan yardım istemektedir. Masallarda konuşan ve dilekleri yerine getiren bir öge olarak işlenen balık motifi destanlarda dünyayı taşıyan varlıklardır²³⁸.

Kuran’ı Kerim’de Kehf Suresinde Hz. Musa’nın (r.a) Hızır (r.a) ile tanışmasından bahsedilir. Bu kıssada Allah, “*Benim iki denizin birleştiği yerde senden daha bilgili bir kulum var*” buyurmuştur²³⁹. Hz. Musa (r.a), Hızır’ı (r.a) nasıl bulacağını sorduğunda ise, “*Bir balık al, sepete koy; balığı nerede yitirirsen işte kulum oradadır*” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Hz. Musa (r.a), yanına Yûşa bin Nûn’u alarak yola koyulur. İki denizin birleştiği yerde mola verip uyurlar ve bu sırada balık denize atlayıp yüzmeye başlar ancak farketmezler. Sabah Yûşa (r.a) balığın kaybolduğunu farkeder ancak Hz. Mûsa’ya (r.a) söylemeyi unuttur. Tekrar yola koyulurlar ve ertesi sabaha kadar yol giderler. Bu durum Kuran-ı Kerim’de şu şekilde geçmektedir: “Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını (yoklamayı) unuttular. Balık denizde yolunu tutup gitmişti.” (Kehf, 18/61). Sabah acıktıklarında Hz. Mûsa (r.a) erzaklarını isediğinde Yûşa’nın (r.a) aklına balığın denize atladığı gelir ve durumu Hz. Mûsa’ya anlatır. Hz. Mûsa (r.a) , “*İşte bizim aradığımız yer orasıydı*” der ve hemen geri dönerler, uyudukları yere gelerek Hızır (r.a) ile buluşup tanışır²⁴⁰. Buluşma yerini bildirecek hayvan olarak balık seçilmiş olması balığın Türk masallarındaki yol gösterici hayvan rolünde olmasının sebeplerinden olabilir.

İslam sanatında Hz. Yunus’un bir balık tarafından yutuluşu, günler süren duaları sonucu Cebrail’in (a.s.) yardımıyla balığın karnından çıkması tasvir edilmiştir ve edebiyata konu olmuştur. Hz. Yunus’un bahsi Kur’an’da pek çok ayette geçmektedir. Kendisinden **Yûnus** (en-Nisâ 4/163; el-En’âm 6/86; Yûnus 10/98; es-Sâffât 37/139), **Zünnûn** (el-Enbiyâ 21/87) ve “**Sâhibü’l-hût**” (el-Kalem 68/48) diye bahsedilir. Hz. Yunus’un peygamberlerden olduğu bildirilir ve ayetlerde kendisine vahiy indiği (en-Nisâ 4/163), doğru yola sevk edilenlerden, âlemlere üstün kılınanlardan (el-En’âm 6/86),

²³⁸ Resul Çatalbaş, “Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 2011, sy.12, c.III, s.52.

²³⁹ Buhari, “İlim”, 45.

²⁴⁰ Kuran Yolu, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Kehf-suresi/2200/60-61-ayet-tefsiri>

sâlihlerden (el-Kalem 68/50) olduğu geçer²⁴¹. Ayrıca Kur'an'ın onuncu sûresi Yûnus adını taşımaktadır. Hz. Yunus'un balık tarafından yutulması hakkındaki kıssa Kur'an'da es-Sâffât Suresinde şu şekilde anlatılmıştır:

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِ الْمَشْحُونِ ﴿١٤٠﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾
فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَاهُ
بِالْعُرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾ فَاْمُنُوا
فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ ﴿١٤٨﴾

“Kuşkusuz Yûnus da elçilerimizdendi. Vaktiyle o, yüklü bir tekneyle ülkesinden kaçmıştı. Kur'aya girdi ve kaybedenlerden oldu. Kendisini (büyük bir) balık yuttu. Doğrusu o (bundan önce) kınanacak bir iş yapmıştı. Eğer o, Allah'ın şanını yüceltenlerden olmasaydı kıyamete kadar balığın karnında kalacaktı. Sağlığı bozulmuş olarak onun ıssız bir kıyıya bırakılmasını sağladık. Üstüne (gölge yapması için) kabak türünden bir bitki bitirdik. Bir defa daha onu yüz bin ya da daha fazla kişiye elçi olarak gönderdik. Bu defa onlar iman ettiler, biz de kendilerini belirli bir vakte kadar nimetlerimizle yaşattık.” (es-Sâffât, 37/139-148)²⁴².

Bu ayetlerdeki “onu yüz bin ya da daha fazla kişiye elçi olarak gönderdik” ibaresinden anlaşıldığı üzere Hz. Yunus'a peygamberlik balığın ağzından kurtulduktan sonra verilmiştir²⁴³. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yunus'un, Allah'ın kendisini balığın karnından kurtarması için nasıl dua ettiği anlatılmaktadır:

وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاصِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ
الظَّالِمِينَ

“Zünnûn'u da (Yûnus) zikret! Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, bizim kudretimizin kendisine yetmeyeceğini zannetmişti. Sonunda karanlıklar içinde, “Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!” diyerek yalvardı” (el-Enbiyâ 21/87).

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْعَمِّ وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ

²⁴¹ Ömer Faruk Harman, “Yunus”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yunus>

²⁴² <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/S%C3%A2ff%C3%A2t-suresi/3927/139-148-ayet-tefsiri>

²⁴³ Ömer Faruk Harman, “Yunus”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yunus>

“Bunun üzerine duasını kabul ettik ve onu sıkıntıdan kurtardık. İşte biz iman etmiş olanları böyle kurtarıyoruz” (el-Enbiyâ, 21/88)²⁴⁴.

Hz. Yunus’un kıssasını anlatan ayetlerden de anlaşıldığı üzere Allah darda kalan Hz. Yunus’un duasını kabul etmiş ve onu kurtarmıştır. Bu çalışmanın konusu olan, Hz. Peygamber’e ve sahabelere atfedilen kılıçlara balık motifi konmasının sebebinin Hz. Yunus’un kabul olunmuş duasıyla alakalı olabileceği düşünülmektedir. Balık motifi, savaş anı gibi darda olunan bir anda Allah’tan yardım istemek ve tıpkı Hz. Yunus’u balığın karnından çıkardığı gibi kişiyi muharebenin zorluğundan kurtarmasını istemek gayesiyle kullanılmış olabilmektedir. Aynı zamanda balığın karnına düşmeden önce öfkeli bir halde olan Hz. Yunus, balığın karnında tövbe ederek Allah’ın affına sığınmıştır ve balığın karnından peygamber olarak çıkarılmıştır. Bu mübârek vazifenin kendisine verilmesi balığın karnında geçirdiği vakitte olgunlaşmasından sonra gerçekleşmiştir. Bu durum da kılıç üzerine balık motifi işlenmesinin, savaştan tıpkı Hz. Yunus’un balığın karnından çıkışı gibi “muzaffer” olarak çıkılması duası niyetine yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

4.3. EJDERHA

Ejderha figürü kılıçların balçak kollarının uçlarında, parmak yaslama kısmının tepeliklerinde ve ejder-zümrüdüanka mücadelesi tasvirleriyle bazı tabanların üzerinde görülmektedir. Ejder figürü kendi başına birçok anlam ihtiva ettiği ve Türk kültüründe çok önemli bir yere sahip olduğu için “Ejderha” ve “Ejderha ve Zümrüdüanka” konularını iki ayrı başlık altında inceleyeceğiz. Balçak kollarının ucuna ejder başı figürü 157/129, 157/131 numaralı kılıçlarda görülmektedir. Hz. Osman’a atfedilen kılıcın (157/136) kendi balçak kollarının ucu değil ancak tabanının üzerinde bulunan kılıç tasvirinin balçak kolları ejderbaşı şeklindedir.

²⁴⁴ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Enbiy%C3%A2-suresi/2570/87-88-ayet-tefsiri>

Şekil 42: 157/129 (en sol), 157/131 (orta ve sağ) numaralı kılıçlarda balçak kollarının ucundaki ejder başı figürüleri

Ejder figürü Çin kültürünün önemli bir parçası olmakla birlikte Çin'den bütün Orta Asya'ya yayılmıştır. Türkler ise ejder figürünü Ön Asya'ya taşımışlardır. Çok eski çağlarda Çin'den öğrendikleri bu figürü Hunlar da sahiplenmiş hatta şehirlerine, ejderha şehri manasına gelen “Lung-ch'eng” adını vermişlerdir. Asya topluluklarının neredeyse hepsinde rastlanılan ejder figürü her kültür için farklı anlamlar ifade etmiştir. Ejdere; Türkler “evren”, Araplar “tannin”, Çinliler “lung”, Moğollar “moghur”, İranlılar ise günümüz Türkçesinde de kullandığımız gibi “ejder” demişlerdir²⁴⁵.

Ejder, kaynaklarda birçok hayvanın birleşiminden meydana gelmiş bir yaratık olarak anlatılmaktadır. Gözleri ateş, yüzü insan yüzü, ayakları kertenkele ayağı, vücudu balık ve yılan pullarıyla kaplı şeklinde betimlenir. Yılan, timsah ya da kertenkele gibi bir hayvandan gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Tek başlı ejderlerden bahsedildiği gibi üç, dört, beş, altı, yedi başlı ejderlerden de bahsedilmiştir. Ağzından ateş püskürtebilen kocaman bir kuyruğa sahip bu varlık çoğu kaynakta pençeli ve kanatlı olarak tasvir edilmiştir. Mitolojide ejderha, genel olarak yaratıcı ve yıkıcı güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kozmik kaos, yaratılış, yeniden doğuş gibi destansı temalar içerisinde ele alınmıştır.²⁴⁶

Çin mitolojisinde ejder figürü çoğunlukla deve başlı, başının üzerinde erkek geyiğin boynuzlarına benzer bir boynuz, öküz kulaklı, tavşan gözlü, yılan boyunlu, fil dişli, pullu derili, kurbağa karınlı, kartal pençeli, uzun kuyruklu ve kaplan ayaklı olarak tasvir edilmiştir. Çin kozmolojisinde üç adet ejder bulunmaktadır. Semavi ejder olarak

²⁴⁵ Banu Mahir, “Osmanlı Saz Üslubu Resimlerinde Ejder İkonografisi”, *“Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar”*: Güner İnal'a Armağan, ed. Güner İnal, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1993, s. 239.

²⁴⁶ Dilek Yurt, “Osmanlı Kumaş Sanatında Hayvan Motifi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 13, sy. 71 (2020), s. 1176.

tanımlanan ejder; erkek ejder görünümündedir ve alev püskürten, iri boynuzlu, tırtıllı yeleli, koca gözlü ve çıkıntılı burunlu, kanatlı ve uçmasını sağlayan bir kafa yumrusuna sahiptir. Bu göklere ait ejder, fillere has bazı özelliklere sahiptir ve sorguçsuz, pulsuz, kör boynuzlu, pörtlek gözlüdür ve karnının altında sakladığı bir kuyruğu vardır. Dişi ejderler ise efsanevi sürüngenlerin yer altı cinsine özgü olabilecek özellikler taşımaktadır. Çin kaynaklarında en sık görülen ejder sarı ejderdir. İmparatorluğun ve tahtın simgesi haline gelmiştir. Ejder Çin’de kraliyet mührü ve krallık sembolü olarak kabul edilmiş ve mabetlerde yapılmıştır²⁴⁷.

Türklerdeki ejder figürünün temsil ettiği anlamlara bakıldığında Türklerin, Çin mitolojisindeki ejder figürünün imparatorluğu simgelemesinden ve bazen hayat iksiri efsaneleriyle ilişkilendirilmesinden etkilendiği görülmektedir. Ayrıca ejder; Türk mitolojisinde suyu, bolluğu ve yeniden doğuşu temsil etmektedir. Çin’de olduğu gibi aynı zamanda Türk hayvan takviminde de yıl simgesi olarak yer almıştır. Ejder, aynı zamanda Türklerde hukuki bir sembol olmuştur. Bazı Türk devletleri bayraklarında ejder figürünü kullanmışlardır. Türkler ejderi yılan ile timsaha yakın cinsten bir hayvanın türlü hayvanlarla birleşmesinden meydana gelmiş bir yaratık şeklinde anlatmışlardır. Türklerin mitolojisindeki ejder sıcak mevsimlerde göklerde uçmakta, soğuklarda ise yılan ya da timsah gibi yer altında saklanmakta veya sularda gezmektedir. Ural ve Altay altın madeni ocaklarını bekleyen ve koruyan ejderler

Şekil 43 : Hz. Osman’a (r.a) nisbet edilen 157/136 numaralı kılıçtan detay

²⁴⁷ Şenay Alsan, *Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya’dan Selçuklu’ya)*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2005, s. 57.

de Türk mitolojisindeki ejderlerdendir. Bu efsane hayvanları Türk masallarıyla günümüze ulaşmıştır²⁴⁸.

Zıt prensipleri belirleyen Yin ve Yang sembolizmi yani karanlık yer ve parlak gök (kara-rığ ve yaruk) sembolizmi Türklerdeki temel inanışlardandır. Bu tasavvurlar birbirleriyle zıt gibi görünse de aslında birbirlerini tamamlayan kavramları anlatmaktadır²⁴⁹. Ejder motifindeki iyilik ve kötülük kavramlarının bir arada bulunması da bu şekildedir. Kuyrukları birbirine dolanmış, bedenlerinin alt bölümü ejder, başları ise insan olarak tasvir edilen figür de birçok kaynakta yer ve gök ejderi ile ilişkilendirilmiştir. Ejder figürünün yerine göre çeşitli anlamları zıt olabilir; örneğin bereket simgesi ve yeraltının karanlık güçlerinin simgesi karşıtlığı gibi. Ancak bu çeşitli anlamların hepsinde ortak olan, ejderin kozmik kimliğidir. Gök kubbe ile ilgili anlamlar, burç işareti, yıldızların dönüşü, gökyüzü gövdeleri, ay ve güneş, gövde düğümleri ile gezegenlerin durumu, ay ve güneş tutulmaları, hayat ağacının koruyucu bekçileri, tılsım gibi olumlu figür rolleri arasında, su unsuru olarak bereket getirici anlamları da vardır. Uygurlar zamanında ejder kavramının anlamı daha da genişletilmiş ve ilahi anlamlar yüklenmiştir. Aynı zamanda Uygur devrinde ejderin on iki hayvanlı Türk takviminin de beşinci işareti olarak astroloji ile de bağlantısı bulunmaktadır²⁵⁰. Dört mevsimin hayvanlarla gösterildiği Çin ve Uygur inancına göre, ejder baharın mavi veya yeşile karşılık gelen gök renginin ve ağacın temsilcisi olmakla birlikte doğuyu simgelemektedir. Ejderha figürü Türk mitolojisinde gök, yer ve su unsurlarıyla ilişkilendirilmiştir. Türklerde ejderha; iyilik verici, bolluk, bereket, refah, aynı zamanda hükümdarlık ile ilgili olarak iktidar, kuvvet, güç ve tasavvuf gibi kavramlar ile özdeşleştirilmiştir. Türk kültüründe ejder; fırtına yapar, yağmur yağdırır, insanları çeşitli hastalıklardan korur²⁵¹. Ancak İslamiyetten sonra Ön Asya kültürleri ile etkileşim içerisinde bulunan Türklerde ejder figürünün anlamı farklılık göstererek kötülüğün

²⁴⁸ Alsan, *Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri*, s. 60.

²⁴⁹ Yaşar Çoruhlu, *Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik Dini ve Edebi Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019, s.53.

²⁵⁰ Resul Çatalbaş, “Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi”, s. 50.

²⁵¹ Alsan, *Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri*, s. 63-68.

simgesi haline gelmiştir. İslamiyet'ten sonra ejder kötülük sembolü olarak yerleşmiş ve ejderi öldürerek yiğitlik gösterme teması içerisinde işlenmiştir²⁵².

Ön Asya ve Avrupa kültürlerindeki ejderin kötülüğü temsil ettiği anlayışı Sümer kültürü kaynaklıdır. Türklerde ise Orta Asya'dan getirdikleri bir anlayış olmasıyla birlikte Sümerlerden de etkilenilmiştir. Ejder yiğit kişinin avlayarak gücünü ispat ettiği, hükümdarın öldürdüğü bir varlık olarak kabul edilmiştir. Ejderhayı öldürerek hükümdar hem iyiliğin kötülüğe galibiyetini sağlamakta hem de gücünü ve yiğitliğini ispat etmektedir. Ejderhalar Türk halk hikâyelerinde genellikle kötülüğü temsil eden varlıkla olmakla birlikte kuyuların dibinde yer alan saraylarda yaşarlar. İnsan eti ile beslenen ejderler su kuyularını kuruturlar. Özellikle genç kızları kaçıarak saraylarına hapsettikleri ve kıza âşık olan genç delikanlı kahramanca mücadele ederek ejderi öldürerek kızı kurtardıkları hikâyeler çok yaygındır²⁵³.

Türklerde evren ikonografisi, XII. yüzyılda Selçuklu devrinde, İslamiyetin etkisiyle soyutlaşma evresine girmiştir. Bunun etkisiyle ejder tasvirleri Çin kültürüne ait olan kıvrımlı hatlara sahip, hareket eder halde çizilmiş gibi duran ejder figürlerinden uzaklaşmıştır. Bu dönemde Türk ejder figürü geometrik bir form almıştır. Türk toplumunun ejder hususundaki birikimi evrilerek bu yeni formlara taşınmış, göçebe Türk toplumunun kültür birikimi canlı tutulmuştur²⁵⁴.

Minyatürlerde ejder ve ejder ile mücadele sahneleri ile sıklıkla karşılaşılır. Minyatürlerdeki tasvirleri yine derisi pullu ve benekli, yırtıcı hayvana benzer ayaklı, ağzından alev saçan, sürüngene benzer, ağzı açık olarak yer almıştır. Çok nadir olarak da yılanı benzer şekilde tasvir edilir. Firdevsi'nin Şehnamesi'nde de ejder, hem yiğitliğin ve gücün, hem de kötülüğün sembolüdür. Ejder ile mücadele eden kahraman ise atının üzerinde yayını gererken kılıcına saldırırken gösterilmiştir. Çoğunlukla kaftanlı ve zırhlı olarak görülür. Ejderler, Arap kaynaklarında anlatılan korkunçluklarını

²⁵² Kürşat Demirci, "Dahhâk", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dahhak>

²⁵³ Harun Duman, "Türk Mitolojisinde Ejderha", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, c. VI, sy. 11, s. 488.

²⁵⁴ Emel Esin, *Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2019, s. 94.

korumalarına rağmen biçim olarak İç Asya ve Uzak Doğu sanatlarında izlenen ejder tipini sergilerler²⁵⁵.

Anadolu Türk mimarisinde ejder figürünün ilk örnekleri Artuklu ve Saltuklu dönemlerinde görülmüştür. Anadolu Selçuklu mimarisinin cami, han, medrese gibi pek çok yapısında da yaygın olarak kullanılmıştır. Anadolu Türk mimarisinde alçı ve taş kabartmalarda, çini yüzeylerde bu figür tek başına veya diğer figürlerle birlikte tasvir edildiği kompozisyonlarda yer almaktadır. Ejder figürleri, Anadolu Türk mimarisinde mimariye bağlı unsurlar olan çeşitli madenlerden üretilen çeşme lüleleri, kapı menteşeleri, kapı halkaları/tokmakları ile pencere halkalarında kullanılmıştır²⁵⁶. Bu dönemde ejder figürünün genellikle çift olarak, arslan ve sfenks kuyruklarında ya da çift başlı kartalların kanatlarında ya da hayat ağacı ile birlikte resmedildiği görülmektedir. Beylikler döneminden sonra diğer hayvanlarla birlikte ejder figürlerinin de kullanımı gittikçe azalmıştır.

Osmanlı döneminde daha çok maden sanatı ürünlerinde kullanılmıştır. Çalışmamızdaki kılıçların balçak kollarındaki ejder başı figürleri de buna örnektir. Tasvir konusunda hassas davranılmasına rağmen eski Türk geleneğinden kalan ejder figürü terk edilmemiş ve görüldüğü gibi Hz. Peygamber'e nisbet edilen kılıcın balçak kolları dahi ejder başı şeklinde yapılmıştır. Bu durum, ejderhaya yüklenen olumlu anlamların, hükümdarlık sembolü oluşunun Osmanlı döneminde de korunduğuna delil olabilir. Ayrıca Kurân-ı Kerimde A'raf Suresinde Hz. Musa'nın (r.a) firavunun büyücüleriyle yaşadığı kıssa anlatılırken Hz. Musa'nın (r.a) âsasını yere attığı ve bu asanın bir ejderhaya dönüştüğü geçmektedir (A'raf, 7/17). Bu hadise Hz. Musa'nın diğer büyücüler gibi olmadığının ve kendisine yardımcı olanın Allah olduğunun delilidir. Ejderha kavramına saygı ve sevgi İslam kültüründeki bu bağlantıdan da kaynaklanmış olabilir. Aziz Doğanay, Mühr-i Süleyman örneğinde peygambere ait remzin sevilerek kullanıldığı gibi, ejderhadan geldiği düşünülen bulut motifinin yaygın

²⁵⁵ Banu Mahir, Osmanlı Saz Üslubu Resimlerinde Ejder İkonografisi, *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar*, s. 239-248.

²⁵⁶ Gökben Ayhan, "Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin Ejder Başlı Kapı ve Pencere Hakkında", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri*, ed. Haluk Selvi v.dğr., Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2018, s. 1665.

olarak kullanılmasının sebeplerinden biri olarak bu motifin Hz. Musa (r.a) ile alakası olabileceğini düşünmektedir²⁵⁷. Bu kılıçların süslemelerinde iktidar, güç ve hükümdarlık anlamlarına gelen ejder figürünün kullanılması manevi değeri yanında kılıçların hilafeti ve siyasi gücü temsil ettiğini vurgulamaktadır.

4.4. EJDERHA VE ZÜMRÜDÜANKA/ASLAN MÜCADELESİ

Ca'feri Tayyar'ın (r.a) kılıcı olan 157/143 numaralı kılıcın tabanında ejderha ve zümrüdüanka savaşı tasvir edilmiştir. 157/148 numaralı sahâbi kılıcının tabanına ise çift başlı ejder ve aslan mücadelesi resmedilmiştir (Şekil 44).

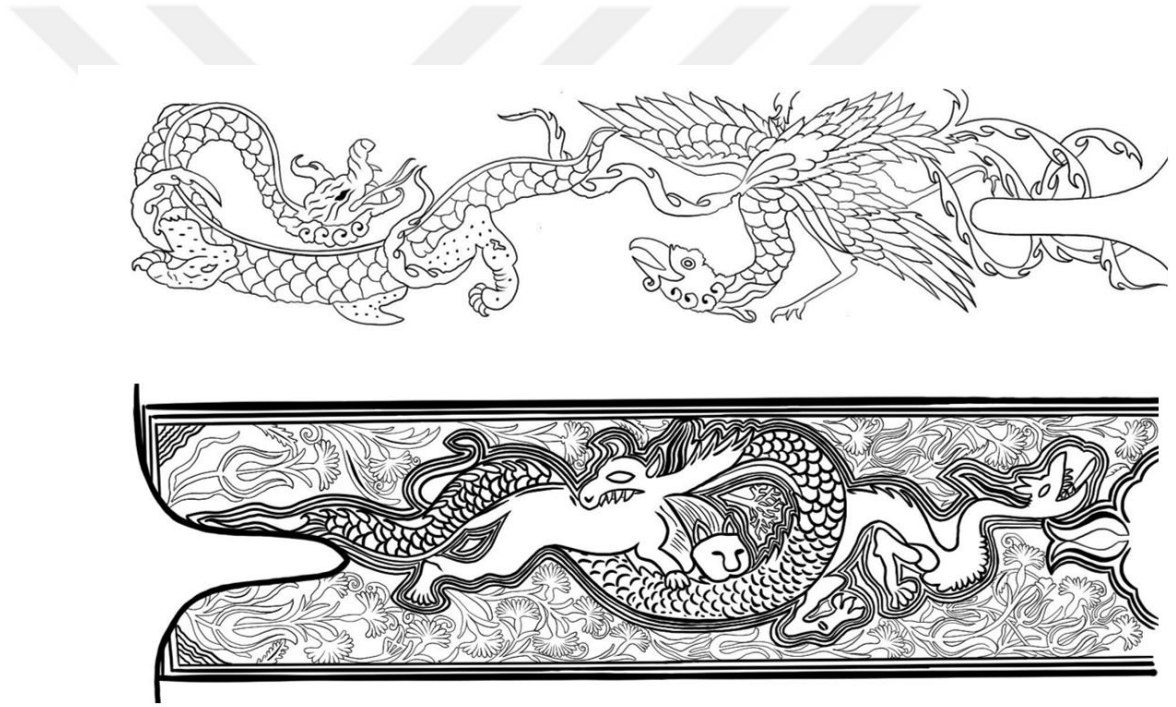
Hayvan üslubu Türk sanatında geniş bir yer kaplamıştır. Hayvan tasvirlerinin yaygın olduğu Türk toplumunda tabiatla olan hayvanların dışında efsanevi hayvanlara da rastlanmaktadır. Bu hayvanlar bazı örneklerde birden fazla hayvanın bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Ejder gibi hayvanların kuyruklarının başka bir hayvanın başıyla birleştirildiği ya da bitkisel bir desenle sonlandığı örneklerle sıkça rastlanmaktadır. Genellikle çift tırnaklı hayvan daha zayıf tasvir edilerek yırtıcı hayvanın karşısında ön ayakları üzerine çökmüş ya da tamamen yere çökmüş olarak tasvir edilmiştir. Hunlar, Göktürkler, Uygurlar gibi Türk devletlerinde görülen hayvan üslubu Türk toplumunda İslamiyet'ten sonra da etkisini kaybetmemiştir²⁵⁸.

Ejderha ve zümrüdüanka savaşı tasviri iki hayvan arasındaki mücadeleyi anlatan tasvirlerden en yaygın olarak resmedilenlerdendir. Türk mitolojisindeki destanlarda da çok sık işlenen bir konudur. İslamiyet'ten sonra derlenen Er-Töştük destanı buna bir örnektir. Destanda yer altında başından geçen olayların anlatıldığı Er-Töştük, hayat ağacındaki yuvasında yavrulamış olan kara kuşun yavrularını her yıl yiyen ejderhayı kara kuş yavrularına yemek aramak üzere yuvasından uzaklaştığı bir sırada öldürür. Anne kuş geri dönüp, Er-Töştük'ü ağacın yanında görünce, onun yavrularına zarar vermek istediğini zanneder ve Er-Töştük'ü yutuverir. Ancak, yavrularından gerçeği öğrenince, yuttuğu adamı tükürür ve hayat ağacından aldığı hayat verici gücüyle, onu yeniden genç bir insan yapar. Er-Töştük kuştan kendisini yeryüzüne

²⁵⁷ Aziz Doğanay, "Bulut Motifi ve Osmanlı Sanatındaki İlk Örnekleri", *Divan*, 1999, c. 1, s. 226.

²⁵⁸ Neslihan Bingöl, *XV. - XVII. Yüzyıl Hayvan Figürlü İznik Seramikleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2004, s. 35.

götürmesini rica eder. Kuş onu sırtına alır ve yola koyulurlar. Ancak yarı yolda kuşun yiyeceği biter. Er-Töştük de, kendi etlerini ve gözünü kuşa yedirir. Yeryüzüne vardıklarında, kuş onu yeniden yutup, tükürerek, eskisi gibi sağlam bir insan haline getirir. Böylece Er-Töştük de, memleketine ve karısına kavuşur. Bu masalda işlendiği gibi, yılan yani ejderha ve karakuş, yani zümrüdüanka kuşu, yavruların yenmesi olayından ötürü karşılıklı savaş halinde tasavvur edilmişlerdir. Er-Töştük ise kötülük sembolü olan ejderi öldürerek, yeryüzüne çıkmakla mükâfatlandırılmıştır. Er-Töştük masalında da, karakuşun tündüğü ağaç, hayat ağacıdır. Ağacın altında bekçi olarak bulunan yılan "acırga", yani ejderhadır²⁵⁹.

Şekil 44: Ca'feri Tayyar'ın (r.a) 157/143 numaralı kılıcının (üst) ve 157/148 numaralı sahâbi kılıcının (alt) tabanlarından detaylar.

Zümrüdüanka Türk kültüründe İslamiyet'ten sonra yaygınlık kazanmıştır. İslamiyet'ten önce de Türk kültüründe çeşitli kuş figürleri kullanılmıştır. Zümrüdüanka da kendisinden önceki bu kuşlarla ilişkilidir. Zümrüdüanka bazen isim değişikliğiyle kimi zaman ise aynı kuşun değişik kültürlerdeki farklı çeşitlemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela anka ya da zümrüdüanka kuşu İran kültürüne ait olan Sîmurg ile

²⁵⁹ Mahir, "Osmanlı Saz Üslubu Resimlerinde Ejder İkonografisi", s. 247.

aynı sayılmıştır²⁶⁰. Bu her iki efsanevi kuşun aynı zamanda Hint mitolojisindeki garuda kuşu ile alâkasının olduğu düşünülmektedir. Ayrıca zümrüdüanka'nın, Türklerin millî sembollerinden kartal, kara kuş, tuğrul gibi yırtıcı ve avcı kuşlarla ilişkisinin olabileceği düşünülmüştür²⁶¹.

Özellikle erken devirlerden itibaren Türk hayvan üslubunda görülen Altay bölgesi grifonları ileriki çağlarda Türklerdeki zümrüdüanka figürünün anlamını etkilemiştir. Altay grifonlarında gövde genellikle aslan kedi veya köpek biçimindedir. Kartal veya yırtıcı kuş (avcı kuş) başları ve gövdenin farklı olması Hint ve Budist mitolojilerinde yer alan efsanevi yaratık Garuda kuşuyla da alakalıdır. Grifonların başka bir özelliği ise genellikle güçlü olan ve zafer kazanan hayvanı temsil etmesidir. Göğü, şafağın söküşünü, güneşi temsil eden ve Gök (Yang) unsuruna işaret eden bir yaratıktır. Özellikleri hikmet, ilim, irfan, aydınlığa kavuşturma, uyanıklık, kuvvet ve intikamdır. İslamiyet'ten önce en önemli merkezlerinden biri olan Altaylara ait bu figür daha sonra İslam kültürünün etkisiyle simurg ya da zümrüdüanka ile harmanlanmıştır²⁶².

İslamiyet'ten sonra özellikle anka ya da zümrüdüanka olarak tanınan İran kültüründe ise simurg olarak bilinen kuş, garuda ve Türk mitolojisindeki diğer yırtıcı kuşlarla ilişkilidir. Sembolik birçok figürün anlamlarının çıkarılmasına yardımcı olan destanlarda, masal, hikâye ve mitolojik öykülerde benzeyip benzemediğine bakılmaksızın, birçok yaratık aynı veya benzeri anlamları ifade etmek üzere kullanılmıştır. Örneğin Türk mitolojisinde Er-Töştük destanında yer alan karakuşun garuda ile benzerliği açık bir şekilde görülmektedir. Bu, destan metninden de anlaşılmaktadır²⁶³. Yukarıda anlatıldığı üzere Zümrüdüanka olumlu anlamlar barındıran bir yaratıktır. Ejderle savaş sahnelerinde ise galip olarak çizilerek iyi olanın kazanacağı vurgulanmıştır. Kılıçlar üzerinde bu tasvirlerle yer verilmesinin sebebi de bir ihtimal bu olabilir. Savaşçının gücünü ve kahramanlığını temsil ederek sonunda iyiliğin kazanacağı belirtilmek istenmiş olabilir.

²⁶⁰ Sargon Erdem, "Anka", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/anka>

²⁶¹ Alsan, *Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri*, s.92.

²⁶² Alsan, *Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri*, s. 139.

²⁶³ Çoruhlu, *Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik Dini ve Edebi Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, s. 23-25.

4.5. ASLAN

Bilindiği gibi aslan “ormanların kralı” olarak tanınan, güç ve otoriteyi temsil eden bir hayvandır. Yalnızca aslanların değil ormanda bulunan tüm hayvanların hâkimiyeti aslanın elindedir. Aslan postu yiğitlik ve mertliğin simgesidir. Türklerde aslan figürü anlayışının Budizm inançları ile örtüştüğü düşünülmektedir. Pazırık Kurganından yapılan arkeolojik çalışmalarda aslan ve gövdesi aslan; kanatları ve başı kartal şeklinde olan grifon figürleri ortaya çıkarılmıştır. Grifon figürü de türklerin kutsal saydığı ve sıkça kullandığı bir figürdür. Hükümdarlık, güneş, ebedi ışık, ölümden sonraki hayat, hayat ağacının koruyucusu gibi anlamlara gelmektedir²⁶⁴. Bu çalışmada aslan figürü Zeynelâbidîn’e nisbet edilen 157/148 numaralı kılıçta bulunmaktadır.

Destanlarda dişi aslan, koruyucu annedir. Göktürk destanlarında “Gök Börü” olarak geçen figür diğer destanlarda dişi aslan olarak geçmektedir. Destanlarda işlenen anne aslan çocukları düşman elinden kurtararak kendi çocukları gibi büyütür. Örneğin Dede Korkut hikâyelerinde ana aslan Basat’ı büyütmüş ve aslan gibi yetiştirmiştir. Evliyaullahla ilgili menkıbelerde de aslan figürüne rastlanılmaktadır. Ermiş kişinin keramet göstererek aslanın sırtına binerek seyahat ettiği görülmektedir. Örneğin Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili bir menkıbede Mahmud Hayranî aslana binerek Hacı Bektaş-ı görmeye gelir. Şerife Nilgün *Türk Halk Anlatılarında Hayvan Motifleri* adlı yüksek lisans tezinde Saltukname’de aslan temasının yukarıda bahsedildiği gibi işlendiğini ve “şir”, “arslan”, “kağan” kelimeleriyle ifade edildiğini zikretmektedir. İslâmiyet’ten sonra da bu motife yüklenen olumlu anlamlarda değişiklik olmamış, önceden gelen anlayışlar İslam kültürüyle harmanlanmıştır²⁶⁵. Selçuklu sanatında da rastlanılan aslan figürünün sultanı simgelediği düşünülmektedir. Zeynelâbidîn’e atfedilen kılıcın tabanı üzerindeki tasvirde gördüğümüz gibi aslan motifi hayvan mücadele sahnelerinde de kullanılmıştır. Gök unsuruyla ilişkilendirilen aslan, zafer kazanan hayvandır. İyi-kötü, aydınlık-karanlık anlatımlarında iyi olanı temsil etmektedir. Aslan figürü sanat eserlerinde savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet, kudret gibi kavramlarla

²⁶⁴ Oya Kızıldağ Atila, “Minyatür Sanatındaki Hayvan Figürlerinin Sembolik İfadeleri”, *Sanat- Tasarım Dergisi*, c. I, sy. 2 (2014), s. 39-40.

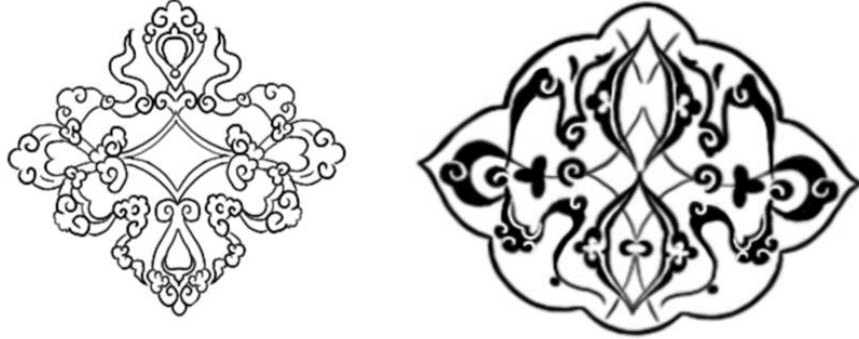
²⁶⁵ Resul Çatalbaş, “Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi*, c. III, sy. 12, 2011, s. 51.

ilişkilendirilerek işlenmiştir²⁶⁶. Bu çalışmadaki örnekte görüldüğü gibi minyatür sanatında da aslan mücadele sahneleri bulunmaktadır. Genellikle aslan diğer hayvanı ısırarak dizlerinin üzerine çöktürmüş ya da yere sermiş şekilde tasvir edilmiştir²⁶⁷.

Aslan İslamiyet öncesi Türk sanatında da İslam sanatında da sıkça kullanılan bir figürdür. Bu figüre yüklenen anlamlarda zaman içerisinde büyük bir değişiklik olamamış; genellikle gücü, zaferi, iyi olanın kazanmasını temsil eden bir figür olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda aslan ve kılıç kavramlarının birbirlerinden uzak olmadıkları anlaşılmaktadır. Aslan zaferi temsil eden hayvandır ve kılıç da zafer elde etmek için kullanılan alettir. İkisi de gücü ve hükümdarlığı temsil etmektedir.

4.6. BULUT

Çalışmamızda incelediğimiz eserlerde bulunan desenlerde bulut motifinin yalnızca iki kılıcın süslemelerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kılıçlar Halid bin Velid'e (r.a) nisbet edilen M.S. Env. No: 157/144 numaralı ve Zeynelâbidin'e (r.a) nisbet edilen 157/139 numaralı kılıçlardır (Şekil 45).

Şekil 45: M.S. Env. No: 157/144 ve 157/139 numaralı kılıçlardan bulut motifi örnekleri.

Bulut motifi Halid bin Velid'e (r.a) nisbet edilen kılıcın kabza tepeliğinde şerit halindeki bir desende çiçek dallarıyla birlikte havalı tekniğiyle uygulanmıştır. Kılıcın balçak kollarının uç kısmında kapalı pafta içerisinde yarı simetrik bir bulut motifi bulunmakla birlikte balçağın tam ortasında yine kapalı bir pafta

²⁶⁶ Yağmur Arısoy, *Selçuklu Dönemi Seramiklerinde Simgeler ve Semboller*, s. 35.

²⁶⁷ Parisa Sahafiasl, "İbn'ül-Mekarim Hasan'ın Kelile Ve Dimne'sindeki Minyatürlerde Büyük Selçuklu Minyatür Sanatının İzleri", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2020, c.7, sy. 12, 251-253.

içerisinde dörtte bir simetrik bulut deseni bulunmaktadır. Bu desenler koyu renk zemin üzerine altınla uygulanmıştır. Zeynelâbidin'e nisbet edilen kılıcın kınının sonradan yenilenmiş olduğu şüphe götürmemektedir. Kabzasının yıpranmış durumu ise kılıca ait kabzanın korunmuş olabileceği ya da yenilenmiş olsa bile sonrasında da kullanılmış olabileceği düşüncesini doğurmaktadır. Bu kabzanın üzerinde çoğu kısmı silinmiş de olsa siyah zemin üzerine havalı tekniğiyle altınla bulut deseni uygulandığı anlaşılmaktadır. Desenin günümüze ulaşan kısımlarından, serbest dolaşan bulut motifleri kullanılarak bir desen tasarlandığı anlaşılmaktadır. Balçağın ortasında ise yuvarlak hatlarla dilimlenerek oluşturulmuş kapalı bir paftanın içerisinde altın zemin üzerine siyahla havalı tekniğinde uygulanmış dörtte bir simetrik bulut deseni görülmektedir.

Fotoğraf 49: Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıçta bulunan motifi örnekleri

Bulut motifi Çin kültüründen kültürümüze geçmiş bir motiftir. Bazı kaynaklarda bu motifin Çin bulutu olarak geçmesi, Çin'e dayanan kökeninden ya da Farsçada kıvrım anlamına gelen *çîn* kelimesinden kaynaklanmış olabilir²⁶⁸. Bulut motifinin kökeni hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre bulut motifi gökyüzündeki bulutlarla ilişkilidir ve buradan neş'et etmiştir. Bu konuda İnci A. Birol ve Çiçek Derman "*Türk Tezyînî San'atlarında Motifler*" adlı eserlerinde "*Meselenin felsefi yönünü inceleyecek olursak bulut yağmurun kaynağıdır. Yağmur ise bitkilerin büyüüyüp gelişmesini sağlar, bu cihetle buluta ehemmiyet verilmiş ve tezyînâta sokma gayreti gösterilmiştir.*" şeklinde Muhsin Demironat'ın görüşlerine yer vermişlerdir²⁶⁹. Ancak Farsçada bulut motifine islâm-i mâri denmesi doğuda bu motifin kökeninin gökyüzündeki bulut değil yılan/ejderha olduğunu göstermektedir²⁷⁰. Ayrıca çalışmamızda ejderha motifinin Türk kültüründeki yerini ve ihtiva ettiği anlamları açıklarken belirttiğimiz gibi Türk düşüncesinde ejderha gökyüzünün ve gök hareketlerinin dolayısıyla bulutların da hâkimidir²⁷¹. Bu sebeple bulut motifinin ejderha figürüyle bağlantısı gayri ihtiyârî kurulmaktadır. Celal Esad Arseven kaynağını belirtmemiş olmakla birlikte bu motife "çığ" dendiğinden bahseder ve bu motifin Orta Asya Türk kültüründe gökyüzüyle bağlantısı olan ve yağmurları yağdırdığı düşünülen ejderha tasvirlerinden geldiğini belirtir²⁷². Aziz Doğanay, Uşak halılarının ayırt edici özelliği olarak bilinen ejder figürünün çizim şemasıyla bulut motifinin çiziminin benzerliğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca bu motifin, minyatür sanatında gökyüzünde çizilen ve tezhip sanatında dalların çıkışını gizlemek için çizilen yığma bulut şekilleri haricindeki kullanımlarının ejder figürüyle daha yakın olduğunu belirtmektedir²⁷³. "Ejder" başlığı altında da ifade edildiği gibi Kurân-ı Kerimde A'raf Suresinde Hz. Musa'nın (r.a) firavunun büyücüleriyle yaşadığı kıssa anlatılırken Hz. Musa'nın (r.a) âsasını yere attığı ve bu asanın bir ejderhaya dönüştüğü geçmektedir. (A'raf, 7/17) Bu

²⁶⁸ Aziz Doğanay, *Osmanlı Tezyinatı Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri*, Klasik Yayınları:İstanbul, s. 87-88.

²⁶⁹ İnci A. Birol, Çiçek Derman, *Türk Tezyînî San'atlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 153.

²⁷⁰ Aziz Doğanay, "Tezyinat", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezyinat>

²⁷¹ Fatma Şeyma Boydak, "Bulut Motifinin Köken İtibariyle Ejderle Bağlantısı Üzerine", *VII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri*, Osman Kunduracı, Ahmet Aytaç (eds.), Konya 2017, s. 285.

²⁷² Celal Esad Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, I.c, s.513.

²⁷³ Aziz Doğanay, *Osmanlı Tezyinatı Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri*, s.88.

hadise Hz. Musa'nın diğer büyücüler gibi olmadığı ve kendisine yardımcı olanın Allah olduğunun delilidir. Bulut motifinin yaygın olarak kullanılmasının sebeplerinden biri olarak bu motifin Hz. Musa (r.a) ile alakası olabileceği düşünülmektedir²⁷⁴.

Günümüzde, şu ana kadar ulaşılan bilgilere göre bulut motifinin Türk sanatında Osmanlı döneminde XV. yüzyılda Timur devletiyle etkileşimlerin sonucunda Herat üslubuyla birlikte kullanılmaya başlanıldığı düşünülmektedir. İran sanatında yaygın olarak kullanılan bulut motifinin Türk tezyînâtında yerini bulmasının II. Bâyezid döneminde gerçekleştiği söylenebilir. XV. ve XVI. kullanımı yaygınlaşmış olan Osmanlı'nın sanat anlayışıyla harmanlanmış ve diğer tezyîni unsurlarla uyum içerisinde kullanılmıştır. Günümüze kadar yapılan araştırmalarda Osmanlı'da bulut motifinin ilk örneklerinin Bursa'daki II. Murad türbesinin (inşa tarihi 855/1451) sakındaki kalemişi süslemelerde ve Fatih Sultan Mehmed zamanında inşa edilen Çinili Köşkte (inşa tarihi 877/1472) duvarda bulunan çinilerde görüldüğü tespit edilmiştir²⁷⁵. Yazma eserlerdeki tezhip desenlerinde ise ilk örneğinin 899/1494 yılında Şeyh Hamdullah yazmasında²⁷⁶ bulunduğu görülmektedir²⁷⁷. Daha sonrasında ise diğer sanat dallarında da yaygın kullanılan bir motif haline gelmiştir.

Çalışmamızda tespit edildiği gibi bulut motifi kılıçların süslemelerinde de kullanılmıştır. Kahramanlık ve gücün kaynağı olarak görülen bu aletlerin üzerinde bulut motifinin süsleme unsuru olarak kullanılması, kökeninin hükümdarlığı ve gücü temsil eden ejderha figüründen geldiği fikrini kuvvetlendirmektedir. Aynı zamanda çalışmamızda "Ejderha" başlığı altına da belirttiğimiz gibi, bu bağlantı Hz. Mûsa'nın âsasının ejderhaya dönüşüp diğer yalancı ejderleri yenmesinde olduğu gibi; şekil itibarıyla âsaya benzeyen kılıcın, Allah'ın yardımıyla Hz. Musa'nın kılıcı gibi güçleneceği düşüncesiyle alakalı olabilir.

²⁷⁴ Aziz Doğanay, "Bulut Motifi ve Osmanlı Sanatındaki İlk Örnekleri" , s. 226.

²⁷⁵ Aziz Doğanay, "Bulut Motifi ve Osmanlı Sanatındaki İlk Örnekleri", s. 231.

²⁷⁶ Türk İslam Eserleri Müzesi, Env. No: 402.

²⁷⁷ Ayşe Sayın, *Tezhip Sanatında Bulut (Eser Metni)*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi: İstanbul, 2020, s. 17.

4.7. BENEK ve PELENGÎ

İncelenen kılıçların namlularının üzerinde altın benek motifi bulunmaktadır. Benek motifleri namlunun üzeri oyulup içerisi altın doldurularak yapılmaktadır. Bu, İslamî erken devirde üretilen kılıçların bir özelliğidir²⁷⁸. Üzerinde benek motifi bulunan kılıçların Milli Saraylar envanter numaraları şu şekildedir: 157/129, 157/149, 157/147, 157/140, 157/142, 117/110.

Özellikle Osmanlı zamanında tekstil ürünlerinde sıkça kullanılan bu motif kahramanlık ve gücün sembolüdür. Bu çalışmada incelenen kılıçlarda pelengî deseni bulunmamaktadır ancak özellikle kumaş ve çini eserlerde benek ve pelenginin birlikte kullanıldığı örnekler yaygındır. Pelengî ve benek motifinin sıkça bir arada görülmesi isimlendirilmesi konusunda karışıklıklara sebep olmuştur. Bu motiflerin Osmanlı dönemindeki uygulamalarında benek motifi pars postundaki lekelerden, pelengî motifi ise kaplan postundaki dalgalı çizgilerden gelmiştir. Bazı araştırmacılar pelengî motifini dudak şekline benzetmektedir ancak bu motif her zaman dudak şeklinde uygulanmamış, parçalı olarak da uygulanmıştır. İki güçlü hayvan olan pars ve kaplan kürkünün desenlerinden neşet eden bu iki motif genellikle birlikte kullanılmıştır. Bu sebeple tek bir desenmiş gibi algılanmıştır²⁷⁹.

Bu çalışmalar ışığında anlaşıldığı üzere kahramanlık ve gücü temsil eden bu motifler sarayda sıklıkla kullanılmıştır. Bu motifin; Osmanlı Erken Devirde görülmemesi, Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı sanatına girmesine rağmen en yaygın olarak kullanıldığı devrin Kanuni Sultan Süleyman zamanında Klasik Devirde olması Osmanlının güçlenmesiyle eş zamanlıdır²⁸⁰. Bu durum motiflerin kökeninin güçlü hayvanlara dayanması ve kahramanlık ve gücü temsil etmeleriyle ilişkilidir. Kılıç da kahramanlıkların kazanıldığı, savaşçının en cesur anlarında yanında olan, başarısında ona yardımcı olan bir alettir. Bu bağlamda pelengî motifinin bir kılıcın üzerine işlenmesi motife yüklenen kahramanlık ve güç anlamını pekiştirmiştir.

²⁷⁸ David Alexander, "Swords and Sabers During the Early Islamic Period", s.199.

²⁷⁹ Aziz Doğanay, "Türk Sanatında Pelengî Ve Şâhî Benek Nakışları ya da Çintamani Yanılgısı", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, sy. 17 (2004), s. 194.

²⁸⁰ Aziz Doğanay, *Osmanlı Tezyinatı Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri*, s.92.

4.8. DESENLERDE TEKRAR EDEN BAZI SAYILAR

İslam sanatı belli kurallar etrafında gelişmiştir. Zaman içerisinde bu kurallarda değişiklikler olmuş olsa da İslam sanatında bir desen hem “doğru” hem güzel olmalıdır. Örneğin bitkisel bir desen tasarlanırken dalların yönüne ve yön belirleyen motiflerin doğru kullanılmasına dikkat edilmelidir. Bu, İslam sanatındaki ahengin ve özü yakalayabilmiş olmanın başlıca sebeplerindendir. Tıpkı İslam dininde olduğu gibi İslam sanatında da kurallar sayesinde sanatkârın eli denetlenirken sonsuz desen ihtimali oluşturularak özgürleştirilmiştir. İslam sanatı katı ve kapalı olmanın aksine canlı ve duygulara açıktır²⁸¹. Dinin bu yönünün sanata aktarılmış olması, o zamanlardaki din anlayışının insanların fikrî yapısındaki etkisini gösterir ve dünyayı algılayış biçimlerini etkilediğinin delilidir. Bu nedenle İslam sanatı matematik ve geometriden ayrı düşünülemez. Bu, Nader Ardalan ve Lale Bakhtiar’ın da dediği gibi sayıların “bâtın”ıyla ilgilidir²⁸². Simetri, ölçülerdeki oran bir İslam eserin en önemli özelliklerindendir. Müslüman sanatkârlar kendilerini ifade etmek için bilim ve sanatın bulunduğu geometriye yönelmişlerdir. Geometrik süslemeler kesretten vahdete gidişin anlatımıdır²⁸³. Matematik ve geometriyle harmanlanmış İslam sanatında sayılar önem kazanmış ve kendilerine has manalarda kullanılmışlardır. Bazı geometrik şekiller İslam sanatının kemikleşmiş, vazgeçilmez motifleri haline gelmiştir. Özellikle altıgen ve sekizgen çok sık kullanılmıştır. Sanatkâr, vermek istediği mesajı çok kez eserine sayılar yardımıyla yerleştirmiştir.

Mukaddes Emanetler Hazinesindeki kılıçlardan “servi” bölümünde de bahsi geçen Hz. Peygamber’e (s.a.s) atfedilen MS. Env. No:157/129 numaralı kılıç üzerinde üç adet servi ağacı bulunması üç sayısının sembolik anlamıyla ilgili olmalıdır. Kılıç üzerindeki diğer desenlerden bağımsız olarak işlenmesi bu desenin, bir anlam ihtivâ etmesi amacıyla tasvir edildiğini düşündürmektedir. Yine bu kılıca ait kadife kesenin üzerindeki nakışlarda bir daldan çıkan üç dal vardır ve her dalın üzerinde on iki adet gonca bulunmaktadır. Hz.Ömer’e (r.a) atfedilen 157/133 numaralı kılıcı balçağının tam ortasında sekiz delikten oluşan geometrik bir şekil bulunmaktadır. Halid bin Velid’e

²⁸¹ Gabriele Mandel, *How to Recognize Islamic Art*, London: Macdonald Educational, 1979, s.6.

²⁸² Nader Ardalan, Laleh Bakhtiar, *The Sense of Unity-The Sufi Tradition in Persian Architecture*, Chicago: The University of Chicago Press, 1979, s. 25.

²⁸³ Aziz Doğanay, *Osmanlı Tezyinatı Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri*, s.81.

(r.a) atfedilen 157/147 numaralı kılıçta ise sekiz sayısı desenin her yerinde kullanılmıştır. Kabzanın üzerinde dört adet değerli taş bulunmakta ve kının üzerinde süslenmiş sekiz adet bilezik bulunmaktadır. Bileziklerin arka tarafı ise sekizgenlerden oluşan geometrik desenle süslenmiş şeritler şeklindedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Evren, evrenin yaratılışı gibi konular işlenirken sanatkarlar ve bilim insanları geometrik biçimleri kullanmışlardır. Eski kaynaklara bakıldığında bilim insanlarının ve sanatkarların geometrik desenleri yalnızca biçim olarak görmedikleri anlaşılmaktadır. Bu desenlere ve meydana getirdikleri eserlerde anlamlar yüklemişlerdir²⁸⁴. Sayı bilimi bütünlüğü-birliği kavramak için doğanın kendisinden daha üst düzey bir anlayış yöntemidir²⁸⁵. Örneğin, daireyi bölerek oluşturulan 6 ve 12 sayılarını güneş sistemi ile ilişkilendirilerek bu sayılara kozmik anlamlar atfetmişlerdir. Güneşin bir yılda geçtiği 12 gezegen, Zodyak Sistemi olarak bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim'de "Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır (Araf, 7/54)." ayetinde Allah'ın Dünyayı 6 günde yarattığı geçmektedir. İslam sanatının görünenden öte, içsel anlamları üzerine Batı bilim insanları tarafından yapılmış yeterli bir çalışma bulunmamaktadır²⁸⁶. Bu konuda Müslümanların çalışmaları da yetersizdir²⁸⁷.

Sayılar ve nesneler arasında bir bağ kurarak sayıları felsefî bir bakış açısıyla ilk inceleyen Pisagorcular olmuştur. Pisagor felsefesini düzen fikri üzerine oturtmuştur. Bu düzeni Tanrı sayılar aracılığıyla sağlamıştır. Tanrı birlik, dünya ise çokluktur. Dünya'da her şey zıddıyla var olabilmektedir. Zıtlıkların bir arada var olması dengeyi ve uyumu sağlamaktadır. Pisagor düşüncesine göre sayıların anlamını tam olarak kavrayabilen kimse ölümsüzlüğe erişir. Kısacası her şeyin özü sayılarla açıklanabilmektedir. Platon da sayıların varlığın anlamlarını deşifre etmek için gerekli olduğuna inanmıştır. Yeni

²⁸⁴ Asiye Kafalier Dönmez, "Geometri Ve Matematik Bağlamında Tezhip Sanatının Anlam Boyutu", *Lale*, c. 2, sy. 3 (2021), s. 62-71.

²⁸⁵ Ardalán, v.dğr., *The Sense of Unity*, s.25.

²⁸⁶ Annalisa Dickson, "The Geometry of the Soul: A Sufi View of the Islamic Sacred Architecture", *Spirit of Place: Source of the Sacred, Australian International Religion, Literature and the Arts Conference Proceedings*, ed. Micheal Griffith, James Tulip, Sydney, 1998, s. 275.

²⁸⁷ Kafalier Dönmez, "Geometri Ve Matematik Bağlamında Tezhip Sanatının Anlam Boyutu", s. 62-71.

Platoncular da Pisagorcu ve Platoncu fikirlerden etkilenecek bu fikirleri diğer kùltùrlere taşımışlardır. Yeni Platonculuk; Yahudi, Hristiyan ve İslam tasavvufuna etki etmiş bir felsefî akımdır. Bu fikrî yapıya göre sayılar düzene soktukları şeyin karakterine etki etmektedirler ve sayılar Tanrı ile kul arasında kurulan bağı temsil eder.²⁸⁸

İslam tasavvufunda sayı sembolizmi önemli bir yer ihtivâ etmektedir. İslam dininde ibadetlerin ve zikirlerin sayılarla düzenlenmesinin bunda büyük bir etkisi vardır. Ayrıca Arap sayılarının Arap alfabesindeki harflerle eşleştirilmesi de tasavvufta yer bulmuş ve özellikle ebced hesabı önemli bir konu olmuştur. Tasavvuf düşünürleri, sanatkârlar eserlerini verirken sayıların ihtivâ ettiği sembolik anlamları kullanarak söyledikleri şeyin anlam boyutunu daha da derinleştirmişlerdir. Osman Nuri Küçük, *İbnü'l Arabî Düşüncesinde Varlığın Tasavvufî Yorumunun Sayı Metafiziğine Uzanan Yansımaları* adlı makalesinde sayıların sembolik anlamları konusunu İbn'ül Arabî'nin bakış açısıyla ele almıştır.

“Tasavvufî düşünce geleneğiyle paralel olarak İbnü'l-Arabî, âlemde zuhur eden ve etmeyen mevcudât ve eşyâyı ilk ve aslî ilahî kaynaklarına ircâ etmek suretiyle izah eder. Bu doğrultuda olmak üzere İbnü'l-Arabî'ye göre sayı (aded), var oluş (vücûd)un ilahî mertebe (hazret)sinde bilkuvve halde mevcut olan ilahî bir sırdır. İlahî hazrette kuvve halinde zuhur eden sayının âlemdeki zuhuru ise fiilîdir. Sayı, âlemdeki fiili zuhurunda ilahî hazretteki kuvveyi de kendisiyle birlikte bu âleme taşıdığından âlemdeki zuhurunda hem bilkuvve hem de bilfiil mevcut hale gelmiştir. Böylece fiilî var oluşunu âlemdeki zuhurdan alan sayı, kuvveligini ise ilahî hazretteki ilahî ilk numunesinden almaktadır (Fütûhât, c. I, s. 126). Allah, evrendeki varlıkları sayıların ölçüsüyle inşa ve icat etmektedir. Bu yönüyle sayılar, âlemin derûni kozmik dili olarak da nitelenebilir.”²⁸⁹

Sayıların anlamlarının üzerinden kısaca şu şekilde geçilebilir:

Bir sayısı mutlak varlığı ifade etmekle birlikte diğer bütün sayılar da 1'den türemiştir. Allah lafzının ilk harfi olan elifin de sayısal değeri 1'dir. İki sayısı, mutlak

²⁸⁸ Hatice Çubukcu, “Sayı Sembolizminin Tasavvuftaki Zikir Sayılarına Etkisi”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 60 (2017), s. 4.

²⁸⁹ Osman Nuri Küçük, “İbnü'l Arabî Düşüncesinde Varlığın Tasavvufî Yorumunun Sayı Metafiziğine Uzanan Yansımaları”, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, c. 0, sy. 23 (2009), s. 373-411.

birlikten ayrılmayı ve zıtlığı ifade eder. Bir sayısı Allah'ı iki sayısı ise dünyayı temsil etmektedir. Üç sayısı da hem kültürümüzde hem İslamiyet'te hem de felsefede önemli bir yere sahiptir. Üç tamamlayan sayı olarak bilinir. İki sayısını tamamlar ve zıtlık anlamını değiştirir. Platon'a göre "ideal"; iyi, doğru ve güzel olarak belirlediği üç kavramın birleşmesiyle ortaya çıkar. Ayrıca dünya da hem mekân (uzunluk, yükseklik, genişlik), hem zaman (geçmiş, şimdi, gelecek) bakımından üç boyutludur. Üç sayısı ruhani, dört sayısı ise maddi kabul edilmiştir. Dört element, dört mevsim, dört ana yön dünyanın maddi varlığına ait özelliklerdir. Dört, dünya düzeninde mükemmelliği ifade eder. İslam'ın beş şartı olması, günde baş vakit namaz kılınması da beş sayısının İslamiyet'e yansımaları olarak görülebilir. Yukarıdaki ayette de geçtiği gibi Allah dünyayı altı günde yaratmıştır. Bu ve başka anlamlarla da ilişkilendirilmiş ve altı sayısı da İslam kültüründe önemli sayılmıştır. Kur'an'da cennetin ve dünyanın yedi kat yaratıldığı belirtilir. Kâbe'de, tavaf, yedi kere yapılır. Sefa ve Merve tepeleri arasında yedi kez gidiş dönüş yapılır. Her defasında yedi taş atmak suretiyle üç defa şeytan taşlanır. Ayrıca Kehf Suresinde yedi uyurlar anlatılır (Kehf: 9-26). Sekiz sayısı "matematiksel sonuç sayısı" olarak adlandırılmıştır. Cenneti temsil etmektedir. Dokuz sayısı üçün katı olmasından dolayı, üç sayısına atfedilen önemden dolayı ve Allah'ın doksan dokuz ismi bulunmasından dolayı kutsal sayılmıştır. On sayısı geçmişten günümüze mükemmellik sınırı olarak ve tam olma şartı olarak sıkça kullanılmıştır. Ayrıca Türklerde askerî düzen de onlu sistem üzerine kurulmuştur²⁹⁰.

İslam kültüründe en önemli sayı 1 olarak kabul edilir. İbnü'l-Arabî'ye göre bunun sebebi Allah'ın mahlûkatın yaratıcısı olduğu gibi 1'in de diğer tüm sayıların menşei olması ve diğer sayılar gibi saymakla meydana gelmemesidir. Bir, sayı olmayıp sayıların aslı ve menşeidir. İki sayısını oluşturmak için iki kez bir sayılır, üç sayısını oluşturmak için üç kez bir sayılır, dört sayısını oluşturmak için dört kez bir sayılır²⁹¹... Mutlak varlığı ifade eden bir sayısı Allah'ın varlık mertebesinin simgesidir. Kılıçlar üzerinde de tekrarlanarak kullanıldığı görülen üç sayısı; başı, ortası ve sonu olan ilk

²⁹⁰ Bayram, "Seyyid Yahyâ Şirvânî'nin Şifâü'l-Esrâr Adlı Eserinde Sayı Kavramı", s. 384-391.

²⁹¹ Osman Nuri Küçük, "İbnü'l Arabî Düşüncesinde Varlığın Tasavvufî Yorumunun Sayı Metafiziğine Uzanan Yansımaları", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 23 (2009), s. 385.

gerçek sayı olarak kabul edilmektedir²⁹². İnsan yaşadığı dünyada üç boyutlu nesneleri kavrayabilir. Uzunluk, yükseklik ve genişlik insanoğlunun nesneleri kavramasının sağlayan üç temel unsurdur. Bilindiği üzere maddenin de katı, sıvı, gaz olmak üzere üç hali vardır. Zaman kavramında da yine gelecek, şimdi ve geçmiş olmak üzere üç boyut bulunmaktadır. Ayrıca üç sayısı ilahi bir sayı sayılmakla birlikte İslam kültüründe tek sayıya verilen önemden dolayı da kıymetli sayılmıştır.

Yukarıda bahsedildiği gibi özellikle Ca'fer-i Tayyar'a (r.a) atfedilen kılıçtaki süslemelerde dört ve sekiz sayılarıyla oluşturulan süslemeler tekrar ederek kullanılmıştır. Dört sayısı insanın toprak, hava, ateş, su olarak sıralanan dört elementten meydana geldiği düşüncesiyle ilişkilidir. *Risâletü'n-Nushiyye*'nin²⁹³ baş kısmında bu 4 unsurdan insana hangi özelliklerin geçtiği anlatılmaktadır. Toprak ile birlikte insana; sabır, iyi huy, tevekkül, mekrûmet (yücelik) sıfatları gelmiştir. Su ile birlikte; safâ (temizlik), sahâ (cömertlik), lütuf (iyilik) ve visâl (kavuşma) hâli gelmiştir. Hava ile birlikte; (meyil) gelmiştir: kizb (yalan), riyâ, tizlik (acelecilik), nefis hevesleri gelmiştir. Ateş ile birlikte; şehvet, kibir, tamah, haset tatları gelmiştir. Dört unsurdan oluşan insana cân (ruh) verilmesi ile izzet (şeref), vahdet (birlik), hayâ, âdâb-ı hâl (hâl âdâbı, vahdete ulaşmanın edepi) huyları gelmiştir²⁹⁴.

Sekiz sayısının en yaygın olarak simgelediği mana cennettir. İslamî düşüncede Allah'ın merhameti gazabından üstündür. Bu sebeple yedi cehennem sekiz cennet vardır²⁹⁵. Mimaride sekiz sayısı ya da sekizgen şekli kareden daireye geçişin ilk aşamasıdır. İslam mimarisinde özellikle bahçe ve kubbelerde sekiz sayısı ve sekizgen kullanılmıştır. İran'da ve Hindistan'ın Müslüman kısmında bahçeler dört katlı ve sekiz katlı olarak bölünmüştür. Anıt mezarların çevrelerinde ise bu bölümlendirme daha net görülmektedir. Mezarın etrafına sekiz sembolizmini kullanarak cenneti simgeleyecek bir bahçe inşa etmek medfun kişinin cennete gitmesi için bir dua niyeti olarak görülebilir. Allah'ın evi olarak kabul edilen camilerde de bazı mimari öğelere smbolik

²⁹² Kenan Bozkurt, Hacer Bozkurt, "Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür Ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, c. 1, sy. 1 (2012), s. 720.

²⁹³ Yunus Emre, *Risâletü'n-Nushiyye*, çev. Osman Horata, Umay Türkeş Günay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2019.

²⁹⁴ Vasfi Babacan, "Yûnus Emre Metinlerinde Sayılar", *TÜRKÜ Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sy. 15 (2018), s. 282.

²⁹⁵ Schimmel, *Sayıların Gizemi*, s. 169.

anlamlar yüklenmiştir. Kubbenin inşasında kareden daireye geçişin bir aşaması olan sekizgen aynı zamanda cenneti de simgelemektedir²⁹⁶. Eski Hint geleneğinde de taç yapraklı, şans ve sonsuz mutluluğu temsil eden lotus sekiz yapraklıdır. Budizm’de sekiz ve sekizin katlarının kutsal kabul edilmesinin sebebi bu düşünceye dayanmaktadır. Hint kültüründe sekiz sayısına atfedilen kutsallık Çin kültürünü de etkilemiştir. Çin’de sekiz sayısının kutsal sayılması bir diğer nedeni ise Konfüçyüsçülüğün sekiz değerli nesnesine dayanmaktadır²⁹⁷.

İslam düşüncesinde sayılara çok önem verilmekte ve özellikle tasavvufta sayı ilmi önemli bir yer kaplamaktadır. Allah evreni sayısal kurallarla inşa etmiştir. Bu yönüyle sayılar varlığın kodu, kozmik dili olarak nitelendirilebilir²⁹⁸. Varlığı anlayabilmek, sayısal değerleri anlamaktan geçmekte olup sayıların hakikatini anlamakla kozmolojik varlığı anlamak eşdeğerdir. Bu fikrî arka planla uygulanan sanat eserlerine de sayı sembolizmi yansımakta, mimaride, edebiyatta, mûsikîde, kitap sanatlarında bu sembolizme rastlanmaktadır. İslam sanatının pek çok örneği matematiksel bir deha örneğidir.

²⁹⁶ Ahmet Çaycı, *İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol*, Konya: Palet Yayınları, 2017, s. 71.

²⁹⁷ Schimmel, *Sayıların Gizemi*, s. 169-176.

²⁹⁸ Osman Nuri Küçük, “İbnü’l Arabî Düşüncesinde Varlığın Tasavvufî Yorumunun Sayı Metafiziğine Uzanan Yansımaları”, s. 380.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Mübârek emanetler, Müslümanların Hz. Peygamber'in (s.a.s) hayatta olduğu zamanlardan itibaren biriktirilmiştir. Özenle saklanıp korunmuş ve günümüze ulaştırılmıştır. Bu emanetler bizlere erken devir İslam sanatıyla ilgili bilgiler vermekle birlikte bu emanetleri himaye etme şerefine nail olmuş tüm İslam devletlerinin sanat anlayışlarından izler barındırmaktadır. İslam toplumunun kültürel hazinesinin maddi varlıklarından olan bu eserler İslam tarihine şahitlik etmişler ve yalnızca dinî olarak değil siyasi olarak da önemli olmaları sebebiyle tarihin bir parçası olmuşlardır. Bu kutsal eserler toplumsal hafızayı muhafaza etmiş ve sonraki nesillere aktarılmasında rol oynamışlardır. Müslümanların hem siyasî hem dinî olarak çok kıymet verdikleri bu eserler her dönemde el üstünde tutulmuştur. Korunmasında, restore edilmesinde ve kılıflarının, sandukalarının vb. koruma amaçlı kullanılan mahfazalarının tezyînatında en usta sanatkârların görevlendirildiği; eserlerin tezyînatındaki desen kompozisyonlarından, işçilikten ve malzeme kalitesinden anlaşılmaktadır.

5.1. MALZEME VE TEZYİNAT

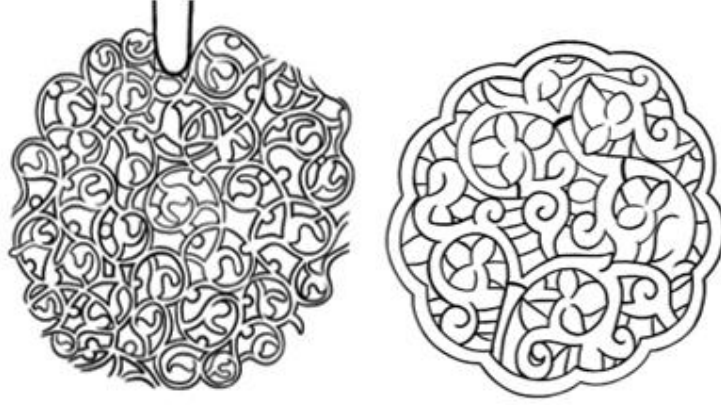
Bu çalışmada yapılan araştırmalar sonucunda incelenen kılıçların tabanlarının orijinal haliyle korunduğu ancak kabza ve kınlarının değiştirildiği tespit edilmiştir. Böylece kılıçların tabanlarından İslamî erken dönemdeki sanat ve malzeme ile ilgili ipuçları çıkarılabilirken kabza ve namlular çoğunlukla XVI-XVII. yüzyıllarda üretilmiş olmalarından dolayı dönemin Osmanlı sanat üslubunu yansıtmaktadırlar. Örneğin Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/129 numaralı kılıcın ve Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/132 kılıcın tabanında kendiliğinden oluşan kıvrımlı desenlerden bu kılıçların, XII. yüzyılda en iyi malzeme kabul edilen Şam çeliğinden üretildikleri anlaşılmaktadır.

Kılıçlar malzeme bakımından incelendiğinde kabzalarının genellikle ahşap olup siyah deri kaplı olduğu görülmüştür. XVI. yüzyılda üretilen kabzalar genellikle bu şekilde üretilmiştir. Ayrıca kabzalarda; altın (Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/129 numaralı kılıç), yeşil kadife (Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/135 numaralı kılıç), kırmızı kadife (Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 numaralı kılıç), siyah taş (Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/136 numaralı kılıç), kırmızı deri (Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 numaralı kılıç), demir (Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/139 numaralı kılıç) ve gümüş (Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/142 ve 157/148 numaralı kılıçlar)

kullanılmıştır. Balçaklarda ise altın (Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/129 ve 157/130 numaralı kılıçlar), çelik (Hz.Ebubekir'e (r.a) atfedilen 157/131 envanter numaralı kılıç, Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/133 envanter numaralı kılıç, Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/144 envanter numaralı kılıç,), demir (Hz.Dâvûd'a (a.s) atfedilen 157/137 envanter numaralı kılıç, Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen 157/134 envanter numaralı kılıç, Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/139 envanter numaralı kılıç), kullanılmıştır. Kimi örneklerde ise balçağın malzemesi çelik ya da demirdir ancak altın yahut gümüş yaldızla kaplanmıştır (Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 157/135 envanter numaralı kılıç, Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 envanter numaralı kılıç, Ammar Bin Yasir'e (r.a) atfedilen 157/149 envanter numaralı kılıç, Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/145 envanter numaralı kılıç, Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/142 envanter numaralı kılıç Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/148 envanter numaralı kılıç, Zübeyr bin Avvam'a (r.a) atfedilen 157/140 envanter numaralı kılıç). Kılıçların kılıflarında, mahfazalarında ip askılarında kullanılan malzeme de özenle seçilmiştir. Asmak için kullanılan ipler kırmızı ipekten üretilmiştir²⁹⁹.

Kılıçlar tezyinî açıdan ele alındığında tabanların üzerinde bulunan yazılarda İslam sanatının ilk zamanlarında görülen Mushaf kufisi olarak bilenen yazıya sıkça rastlanılmıştır. Yine tabanların üzerindeki desenlerde bulunan, henüz bitkisel karakterini tam olarak yitirmemiş rumi desenleri de erken dönem İslam sanat üslubuna uygundur Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 envanter numaralı kılıç, Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/145 numaralı kılıç üzerinde bulunan rumi desenleri buna örnektir (Şekil 46). Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen kılıç üzerindeki rumiler Abbasi devri üslubuna yakınken Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen kılıç üzerindeki desenlerin daha erken döneme ait olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca bu iki kılıcın tabanı üzerindeki tasarım şeması da çok benzerdir. Her iki kılıçta da balçağa yakın kısımda dairesel formda rumi deseni bulunmaktadır ve taban boyunca uzanan dikdörtgen kapalı bir paftanın içerisinde yazılar bulunmaktadır. Bu durumdan, yazma eserlerde zahriye, serlevha, hâtıme gibi sayfaların belirli şemalar ve kurallar üzerinden tasarlanması gibi kılıç süslemelerinde de döneme atfedilen tasarım ilkeleri olduğu anlaşılmaktadır.

²⁹⁹ Hilmi Aydın ve dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanatlar*, s. 279.

Şekil 46: Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 envanter numaralı kılıç (sol) ve Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/145 numaralı kılıçtan (sağ) rumi deseni örnekleri

Kılıçların sonradan eklenen kısımlarında genellikle XVI.-XVII. Yüzyıl Osmanlı sanat üslubu görülmektedir. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/130 numaralı kılıç, Ammar Bin Yasir'e (r.a) atfedilen 157/149 envanter numaralı kılıç, Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/146 envanter numaralı kılıç, Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/142 envanter numaralı kılıç örneklerinde aynı tarz çiçek ve yapraklar kullanılmıştır (Şekil 47). Hatayi üslubunda tasarımlar ağırlıklı olarak tercih edilmiştir. Kimi örneklerde rumi ve bulut motifleriyle birlikte kullanılmıştır. Desenler genellikle kabartma ya da kakma tekniğiyle uygulanmıştır. Değerli taşlar da tezyînatın bir parçası olarak kullanılmış, bazı eserlerde murassa' olarak bilinen süsleme anlayışı uygulanmıştır. Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/129 numaralı kılıçta ve Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 envanter numaralı kılıçta kakma tekniğiyle yerleştirilen taşlar hatayi üslubu motiflerden bağımsız yerleştirilmiştir ve bitkisel dallardan oluşan desenler zeminde geri planda kalmıştır. Hz. Ali'ye (r.a) nisbet edilerek sergilenen 157/141 envanter numaralı kılıç, Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/142 envanter numaralı kılıç örneklerinde ise kıymetli taşlar hatayi üslubundaki motiflerin üzerine yerleştirilerek desenin bir parçası haline getirilmiştir. Tezyînatı hayvansal figürlerin kullanımından kaçınılmamıştır. Özellikle ejder ve balık figürü sıklıkla kullanılmış olup aslan ve zümrüdüanka figürlerine de yer verilmiştir.

Şekil 47: Soldan sağa: MS. Env. No.: 157/129, 157/149, 157/146, 157/142 envanter numaralı kılıçlardan desen ayrıntılar.

Mukaddes emanetler hazinesinde bulunan 21 kılıcın tezyînat ve malzeme bakımından incelenmesi hem İslami erken dönem hem Osmanlı XVI-XVII. yüzyıl sanat üsluplarına dair bilgiler edinilmesini sağlamıştır. Osmanlı döneminde bu eserlere verilen kıymetin malzeme ve tasarım kalitesiyle ifade edilmeye çalışıldığı anlaşılmıştır. Bu çalışmada ortaya konan desen analizlerinden sanatkârların kılıçların manevi yönünü desenlerinde korumayı ve bu maneviyatı tasarımlarına yansıtmayı hedeflediği, kılıcın gücü ve siyasi otoriteyi temsil etmesi yönüne de vurgu yaptıkları anlaşılmaktadır. Kılıçların üzerindeki desenlerin incelenmesinden ve kullanılan bazı motiflerin anlamlarına vâkıf olduktan sonra anlaşılmıştır ki bu desenler yalnızca görüntü ve süs için yapılmamış bilakis nakşedilen eserin kıymetini ve ruhunu yansıtacak şekilde tasarım yapmak amaçlanmıştır.

5.1.1. Kılıçların Balçak Kollarında Kullanılan Şekiller

Kılıçların tasarım unsurlarından biri de balçak şekli ve kollarıdır. Balçak kolları sade bırakılabildiği gibi farklı şekillerle de sonlandırılabilir. Bu çalışmada incelenen kılıçların balçak uçlarına yassılaştırılmış mızrak, mızrak formunun dendanlanlarla dilimlenmiş hali, küre, ejderha, kuşu andıran rumi şekli gibi çeşitli formlar uygulanmıştır. Yalnızca Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen 157/138 numaralı kılıcın balçak kolları dümdüz bitirilmiştir.

Balçak kollarının ucu küre olan kılıçlar: Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen (M.S. Env. No: 157/130), Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/132), Hz. Osman'a (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/135), Ammar Bin Yasir'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/149), Zübeyr bin Avvam'a (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/140).

Balçak kollarının ucu ejder başı olan kılıçlar: Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen (M.S. Env. No: 157/129), Hz.Ömer'e atfedilen (M.S. Env. No:157/133).

Balçak kollarının ucu dendanlarla dilimlenmiş yassı mızrak şekli olan kılıçlar: Hz. Ebubekir'e (r.a) (M.S. Env. No: 157/131), Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/134), Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/144).

Balçak kollarının ucu kuşa benzer rumi formundaki kılıçlar: Ca'fer-i Tayyar'a (r.a) atfedilen (M.S.Env. No:157/143), Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No:157/142 ve 157/148) (Şekil 53).

Şekil 48: Ca'fer-i Tayyar'a (r.a) atfedilen (M.S.Env. No:157/143) (en sol), Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No:157/142 (orta) ve 157/148(en sol)) kılıçların balçak kollarının ucu.

5.1. SANATKÂRLAR

Mübârek emanetlere teberrük konusunda çok hassas olan, emanetlerin bulunduğu odanın temizliğinde çıkan tozları bile biriktiren Osmanlı Devleti'nde bu eserlerin yenilenmesi ve süslenmesi için en usta sanatkârların seçildiğine şüphe yoktur. Bu görüşü Hırka-i Saadet Dairesi'nde şadırvan kubbesi, sarık odası ve küçük kubbesinde yapılacak tamir ve tezyînatın Müslüman ve ehil kişilere yaptırılması hakkındaki arşiv belgesi desteklemektedir³⁰⁰. Bu herkese nasip olmayacak son derece şerefli görevle vazifelendirilen sanatkârların ise tasarruflarına teslim edilen mukaddes eserin çok kıymetli insanların mirası olduğunu, onunla savaşımlara katıldıklarını ve bu eserin tarihi

³⁰⁰ BOA, TS.MA.e, 1099-32.

açıdan dönüm noktası olacak fetihlerin bir parçası olduğunu bildikleri; desenlerini tasarlarken ya da uygularken bu hissiyatla çalıştıkları kuşkusuzdur.

Kimi kılıçların süslemelerinin ve kullanılan mazlemenin benzerliği desen tasarımlarının aynı sanatkârdan çıkmış olabileceğini düşündürmektedir. Örneğin Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/129 numaralı kabzası ve kını altın ve değerli taşlarla süslü kılıcın süsleme anlayışının bir benzeri Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 numaralı kılıçta görülmektedir. İki kılıç da altın zemin üzerine kakma tekniğiyle firuze ve yakut taşları kullanılarak murassa' olarak bilinen süsleme şekliyle süslenmiştir. Süsleme anlayışı çok benzer olmakla birlikte kuyumculuk işçiliğindeki nüanslar uygulamanın farklı ustalar tarafından yapılmış olabileceğini de düşündürmektedir (Fotoğraf 50). Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/130 numaralı kılıç ve Ammar bin Yasir'e (r.a) atfedilen 157/149 numaralı kılıcın özellikle kın süslemeleri de birbirine çok benzerdir.

Fotoğraf 50 : Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/129 (üst) ve Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen 157/147 numaralı kılıç (alt) kın süslemeleri.

Osmanlı döneminde sarayda üretilen eserlerin tek bir sanatkâr tarafından yapılmadığı, nakkaşhanede olduğu gibi birkaç sanatkârın kolektif çalışması olduğu bilinmektedir³⁰¹. Araştırmalar sonucunda Osmanlı Devleti'nin mübârek emanetlere karşı tutumu; bu eserlerin tezyînatının da tek bir kişinin tasarrufunda olamayacağı ancak siyasi ve ilmi otoriteler tarafından onaylanarak uygulanmış olabileceği kanaatini

³⁰¹ Zeren Tanındı, "Nakkaşhâne", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nakkashane>

doğurmuştur. Bu görüşü destekleyen arşiv belgesi çalışmada zikredilmektedir³⁰². Bu belgede Hırka-i Saadet Dairesi'ndeki mübârek emanetleri muhtevi yeşil atlas bohçaların zamanla eskidiğinden bunların yenilenmesi için gerekli numunelerin takdim edilmesinden ve söz konusu bohçaların kısa süre içinde yenilenmesinden bahsedilmektedir. Ayrıca bu eserlerde tasarım önemli olduğu kadar kuyumculuk işçiliği de önemlidir. Süslemeleriyle birer mücevhere dönüşen bu kılıçların tezyînatında altın, gümüş gibi değerli madenlerle birlikte firuze, yakut, zümrüt, yeşim gibi değerli taşlar da kullanılmıştır. Savat tekniği, kakma tekniği, kabartma tekniği gibi kuyumculuk alanına giren teknikler kullanılmıştır. Osmanlı ehl-i hiref defterlerinde; *nakkaşân*, *zernişân*, *niyamgerân* ve *hakkakân* olarak geçen ustaların meslekleri kılıç üretimi ya da süslemesiyle ilişkilidir.

5.1.1. Nakkaşân

Nakkaş kelimesinin kökeni nakşdır ve bu kelime, “birden fazla renkte boyamak, iğne veya özel aletlerle işleme yaparak süslemek” anlamına gelmektedir. Bu işi meslek edinenlere ise nakkaş denmektedir³⁰³. Saray nakkaşhanesinde yazma eserler üzerine müzehhiplik, musavvirlik, cetvelkeşlik gibi işler yapan *nakkaşânın* aynı zamanda farklı malzemelerden, taşınabilir madenî eşyaların da süslemelerini yaptıkları bilinmektedir³⁰⁴. Kılıçların üzerinde bulunan süslemelerin desenlerinin nakkaşlar tarafından hazırlandığına şüphe yoktur.

5.1.2. Niyamgerân

Kılıçlara kın üreten ustalara *niyamgerân* denmektedir³⁰⁵. Kılıç gibi keskin aletlerin taşınabilmeleri için kın ya da kılıf şarttır. Bu durum niyamgerânın saray teşkilatı içerisindeki önemini göstermektedir. Kınlar Osmanlı saray atölyelerinde ahşap, çelik gibi malzemeler kullanılarak üretilmiş ve üzerleri deri, kumaş gibi çeşitli malzemelerle kaplanmıştır. Bu çalışmada da örnekleri görüldüğü gibi kınlar kılıçlarla

³⁰² BOA, TS.MA.e, 1084-34.

³⁰³ Nebi Bozkurt, “Nakkaş”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nakkaş>

³⁰⁴ Pelin Filiz Bozcu, *Osmanlı Sarayında Sanatkâr ve Zanaatçı Teşkilatı Ehl-i Hiref*, Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü: İstanbul, 2010, s.23.

³⁰⁵ Mehmet Özkarcı, “Eski Türkçede Kullanılan Sanatkâr Terimleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 11, 1993, s. 440.

bütünlük oluşturacak şekilde süslenmiştir. Pelin Filiz Bozcu 1526 tarihli ehl-i hiref defterinde kayıtlı çeşitli coğrafyalardan yedi niyamgerân olduğunu kaydetmiştir³⁰⁶.

5.1.3. Zergerân

Zergerânların vazifesi genel itibariyle kuyumculuktur. Kuyumculuk sanatlarının bölüklerinden biri olan *zergerân*lar altın objelere savat ve mine gibi çeşitli teknikleri uygulayan, eserleri yakut, firuze, yeşim gibi kıymetli taşlarla süsleyen sanatkârlardır³⁰⁷. Kuyumculuk sanatının Osmanlı’da önemli bir yeri olmuştur. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman şehzadeliklerinde kuyumculuk eğitimi almışlardır. Padişahlık yaptıkları dönemlerde de kuyumculuk sanatını desteklemişlerdir.

Zergerânlar; nakkaş, hakkâk ve zernişân gibi diğer sanatkâr gruplarıyla iş birliği içerisinde olmuşlardır. Nakkaşlarda olduğu gibi rum ve acem olarak iki bölüğe ayrılan bu grupta pek çok milletten usta çalışmıştır. 1526 tarihli bir ehl-i hiref defterinde o sene sarayda elli sekiz zergerân, yirmi iki zernişân ve dokuz hakkâkin çalıştığı kaydedilmiştir. Evliya Çelebi’nin babası da Saray-ı Âmire kuyumcubaşısı olarak görev yapmıştır³⁰⁸. Eserleri günümüze ulaşan en bilindik kuyumcu ustası Bosnalı Mehmed Efendi’dir. XVI. yüzyılın son çeyreğinde eserler vermiş olan bu sanatkârın mübarek emânetlerin en kıymetlilerinden olan Hırka-i Saadet’in murassa sandığının ve gümüş üzerine altın yaldızlı Kâbe kilidinin ve anahtarının üzerinde ismi bulunmaktadır. Bunlarla birlikte isminin yazılı olmadığı ancak üslup bakımından kendisine atfedilen olabileceği düşünülen pek çok eser vardır³⁰⁹. Bu çalışmada incelenen mübarek emanetler hazinesindeki kılıçların süslemelerinde de çalışmış olması mümkündür.

5.1.4. Zernişân

Çeşitli madenlerin kullanımıyla kakma tekniğinde işlenmiş altından yazıya ya da süslemeye *zernişaniyân*, bunları işleyen ustalara ise *zernişân* denmektedir. Kuyumculuk sanatının bir dalına mensub olan bu ustalar bakır, gümüş, altın gibi madenlerden oluşturulan kompozisyonları ahşap, fildişi gibi malzemelerin üzerlerine kakma yoluyla

³⁰⁶ Pelin Filiz Bozcu, *Osmanlı Sarayında Sanatkâr ve Zanaatçı Teşkilatı Ehl-i Hiref*, s. 54.

³⁰⁷ Mehmet Özkarcı, “Mehmet Özkarcı, “Eski Türkçede Kullanılan Sanatkâr Terimleri”, s. 444.

³⁰⁸ Nebi Bozkurt, “Kuyumculuk”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuyumculuk>

³⁰⁹ Pelin Filiz Bozcu, *Osmanlı Sarayında Sanatkâr ve Zanaatçı Teşkilatı Ehl-i Hiref*, 33-34.

işlemekle görevlidirler³¹⁰. XVI. yüzyılda bu bölük en kalabalık dönemini yaşamış ve bünyesinde yirmiye yakın sanatkâr bulundurmıştır. Bu rakam 1558 senesinden sonra azalmaya başlamıştır³¹¹.

5.1.5. Hakkakân

Kuyumculuk işlerinde kullanılacak kıymetli taşları kesici alet yardımıyla oyarak istenilen şekli veren ustalara *hakkakân* denmektedir. Sanatkârlar yontma işleminde ustalaşınca taşların üzerine kazınarak hazırlanan mühürleri yapmakla görevlendirilmişlerdir. Mühür hazırlamak hakkâklığın en önemli vazifelerindendir³¹². *Hakkâk* kelimesi, Arapçada “bir şeyi diğerine sürtmek, kaşımak, kazımak” anlamına gelen *hakk* (حك) kökünden gelmektedir. Hakkâklar, üzerinde çalışacakları malzemeye göre özel kazıyıcı aletler geliştirmişlerdir. Sertlik derecesi az olan altın, gümüş gibi madenler için çelik kalemler kullanılmış, sertlik derecesi daha fazla olan akik, kan taşı, firûze gibi taşlar içinse elmas kalemler kullanılmıştır³¹³.

5.1.6. Kûftegerân

Metal üzerine kakma işi yapan ustalara kûftegerân denmektedir³¹⁴. Bu ustaların uyguladığı kakma tekniğinde öncelikle desen çizilmekte daha sonra ise oyulmaktadır. Sonra da oyulan desen gümüşle doldurulmaktadır. 1526 tairhli ehl-i hiref defterinde iki şakirdle birlikte toplam beş sanatkâr kayıtlıdır³¹⁵.

Kolektif çalışmaların ürünü olan bu kılıçların üzerinde sanatkâr isimleri yer almamaktadır. Yalnızca Hz. Osman’a (r.a) nisbet edilen 157/136 numaralı kılıcın üzerinde “amele Ahmed” yazısı ve Ammar bin Yâsir’e (r.a) atfedilen 157/149 numaralı kılıcın üzerinde “el-Mekkî Ğazâye” yazmaktadır. Topkapı Sarayı Osmanlı arşivinde, ehl-i hiref defterlerinde araştırma yapılmasına rağmen bu iki sanatkârın kaydına rastlanılamamıştır. Bahattin Yaman’ın XVI. yüzyılda görev yapmış sanatkârların

³¹⁰ Hülya Kalyoncu, “Ehl-i Hiref-i Hassa Teşkilatının Osmanlı Kültür ve Sanat Yaşamındaki Yeri ve Önemi”, *The Journal of Academic Science Studies*, sy. 33, 2015, s. 286.

³¹¹ Pelin Filiz Bozcu, *Osmanlı Sarayında Sanatkâr ve Zanaatçı Teşkilatı Ehl-i Hiref*, s. 35-36.

³¹² Hülya Kalyoncu, “Ehl-i Hiref-i Hassa Teşkilatının Osmanlı Kültür ve Sanat Yaşamındaki Yeri ve Önemi”, s.286.

³¹³ Mehmet Zeki Kuşoğlu. “Hakkâklık”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakkaklik>

³¹⁴ Nebi Bozkurt, “Kakmacılık”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kakmacilik>

³¹⁵ Pelin Filiz Bozcu, *Osmanlı Sarayında Sanatkâr ve Zanaatçı Teşkilatı Ehl-i Hiref*, s.37.

listesini veren bir ehl-i hiref kaydı³¹⁶ üzerine yapmış olduğu 1545 Yılı Osmanlı Saray Sanatkârları adlı makalesinde dönemin sanatkârlarının iş kollarına göre listesi verilmiştir. Bu listede ya da belge taramalarımızda “el-Mekkî Ėazâye” ya da “el-Mekkî” isimle kimse bulunamamıştır. Cemaat-i nakkaşânda “Ahmed” isimli iki kişi bulunmaktadır: Ahmed bin Kasım, Ahmed bin Ferruh. Cemaat-i zergerânda (kuyumcular) ise Ahmed Çerkes, Ahmed (hocası Hasan) ve Ahmed Biraderes (acemân bölüğünden) olmak üzere Ahmed isimli üç kişi bulunmaktadır³¹⁷. Süsleme üsluplarından XVI.-XVII. yüzyıllarda yapıldığı anlaşılan kılıçların ustalarının bu listede zikredilen isimlerden olma ihtimali vardır. Ancak bunun bir delili yoktur, yalnızca tarihler birbirine uymaktadır. İleriki çalışmalarda yeni belgelerin ortaya çıkması ve okunmasıyla bu konuyla ilgili daha çok bilgi edinilebileceği umulmaktadır. Bu çalışmada kılıçların tamir ve tezyînat işlerinin nakkaşhane geleneğiyle kolektif bir şekilde yapıldığı anlaşılmıştır. Nakkaş, hattat, kuyumcu gibi birkaç sanatkârın bir kılıcın üzerinde çalıştığı şüphesizdir. Süslemelerdeki bazı tasarımların birbiriyle benzerlik göstermesi de bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir. Ayrıca bu işler için ehil ve Müslüman kişilerin vazifelendirildiği tespit edilmiş ancak sanatkâr isimleriyle ilgili bilgi edinilememiştir.

³¹⁶ TSMA.d 9706/04

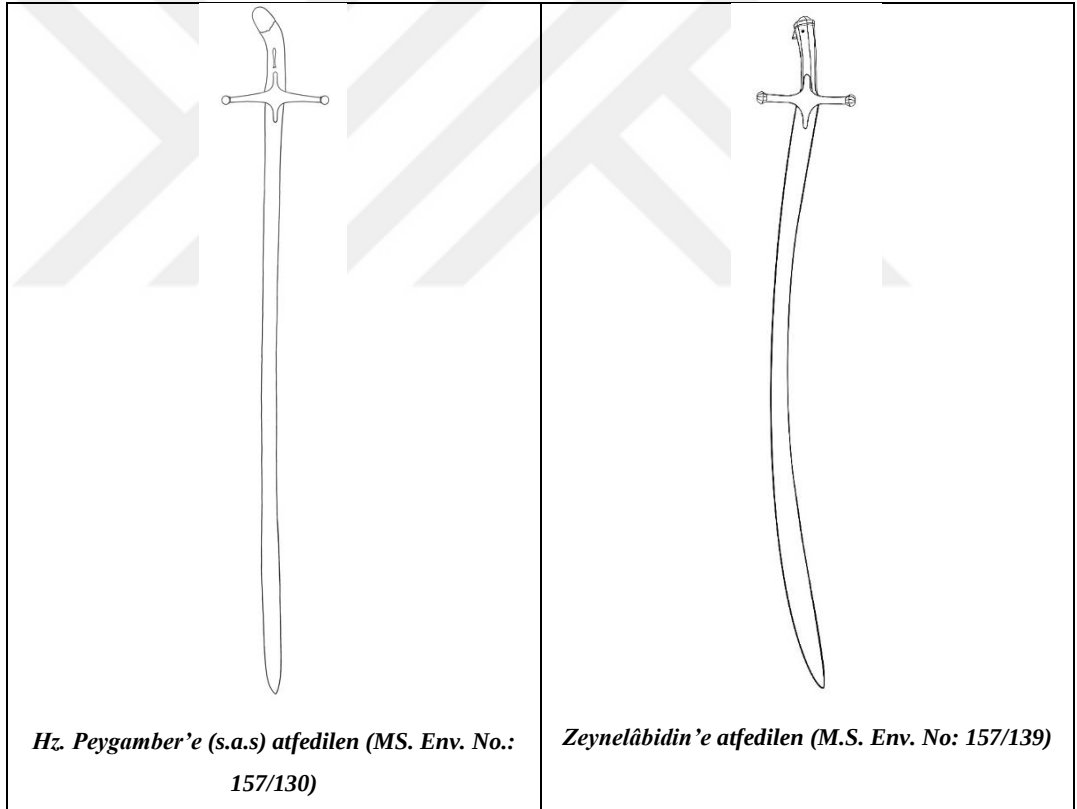
³¹⁷ Bahattin Yaman, “1545 Yılı Osmanlı Saray Sanatkârları”, *Belleten*, c.72, sy. 264, s. 505-514.

5.2. TİPOLOJİ

5.2.1. Tabanlarına Göre Kılıçların Sınıflandırılması

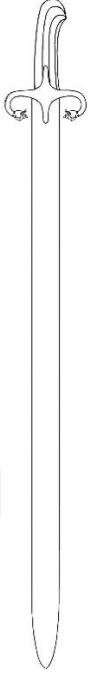
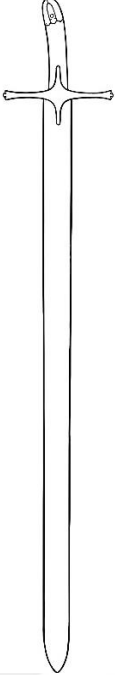
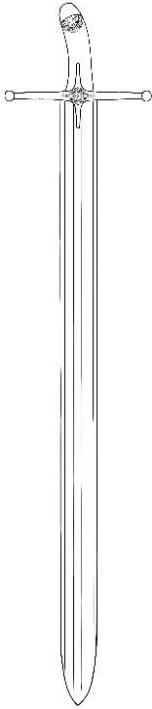
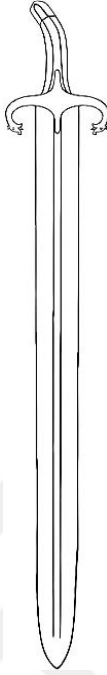
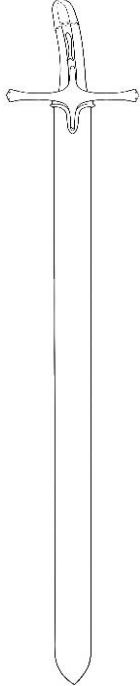
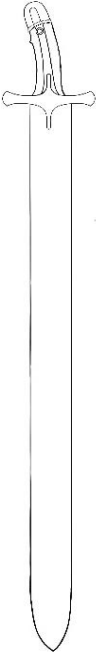
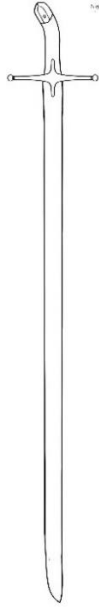
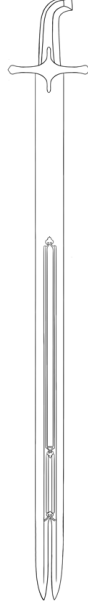
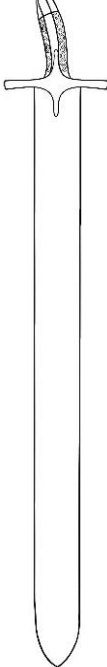
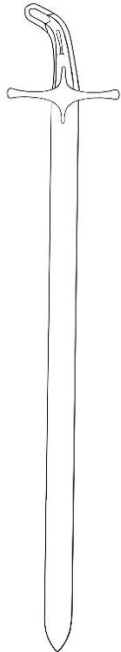
Çalışma kataloğunda bulunan kılıçlar tabanlarına göre iki gruba ayrılmaktadır: düz ve eğri. 21 kılıçtan 19 tanesi düz tabanlı iken 2 tanesi eğri tabanlıdır. Eğri tabanlı bu kılıçlar; Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen 157/130 numaralı kılıç ve Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen 157/139 numaralı kılıçtır (Şekil 48). Hz. Osman'a (r.a) nisbet edilen 157/136 numaralı kılıç düz tabanlı olmakla birlikte iki uçlu olduğu için *zulfikâr* olarak bilinen kılıç grubuna da girmektedir. (Düz tabanlı kılıçlar tablosunda görebilirsiniz.)

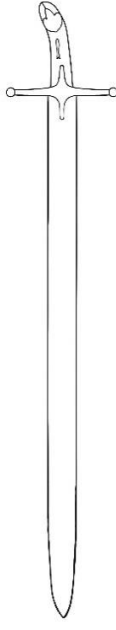
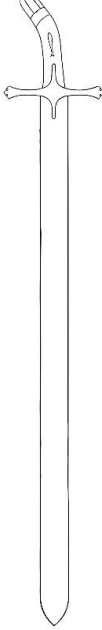
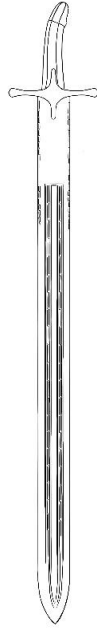
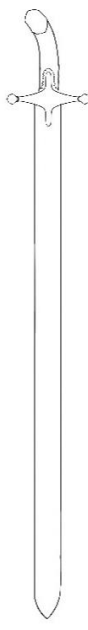
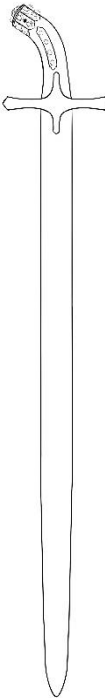
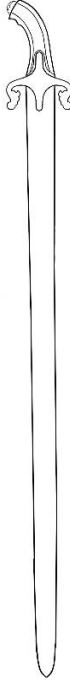
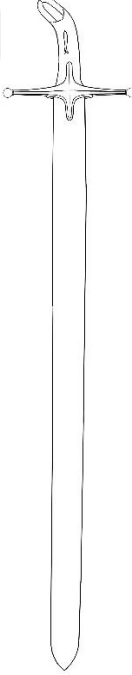
Eğri tabanlı kılıçlar:

Şekil 49: Eğri tabanlı kılıçların çizim tablosu

Tabanları düz olan 19 kılıcın çizimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

 <i>Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen (MS. Env. No.: 157/129)</i>	 <i>Hz.Ebubekir'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/131)</i>	 <i>Hz. Ömer'e atfedilen (M.S. Env. No: 157/132)</i>	 <i>Hz. Ömer'e atfedilen (M.S. Env. No: 157/133)</i>	 <i>Hz. Ömer'e atfedilen (M.S. Env. No: 157/134)</i>
 <i>Hz. Dâvûd'a (a.s) atfedilen (M.S. Env. No: 157/137)</i>	 <i>Hz. Osman'a (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/135)</i>	 <i>Hz. Osman'a (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/136)</i>	 <i>Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/138)</i>	 <i>Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/141)</i>

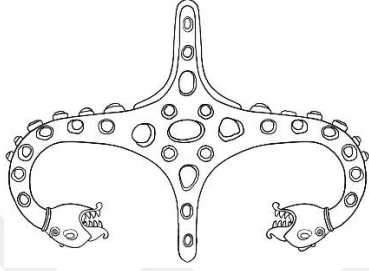
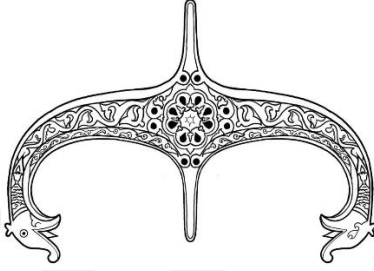
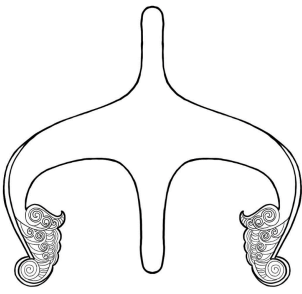
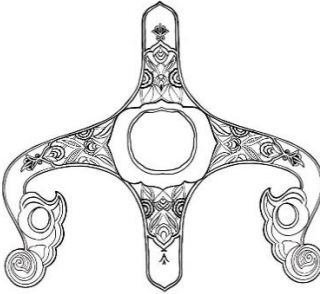
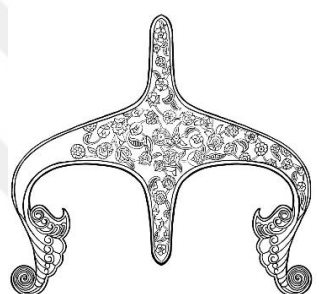
				
<i>Ammar Bin Yasir'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/149)</i>	<i>Ca'fer-i Tayyâr'a (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/143)</i>	<i>Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/144)</i>	<i>Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/145)</i>	<i>Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/146)</i>
				
<i>Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/147)</i>	<i>Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/142)</i>	<i>Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/148)</i>	<i>Zübeyr bin Arvâm'a (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/140)</i>	

Şekil 50 : Düz tabanlı kılıçların çizim tablosu

5.2.2. Balçak Kollarına Göre Kılıçların Sınıflandırılması

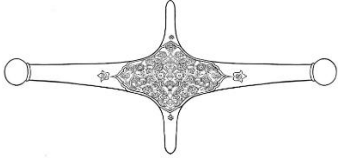
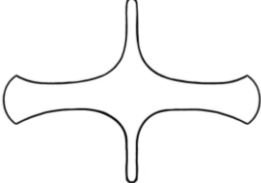
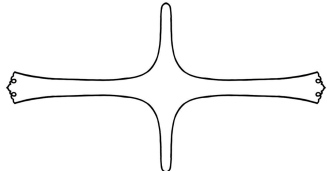
Çalışmanın katalogunu oluşturan kılıçlarda iki türlü balçak kolu bulunmaktadır: tabana doğru eğrilen ve düz. Bu kılıçların balçak kollarının tipine göre sınıflandırılması aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir.

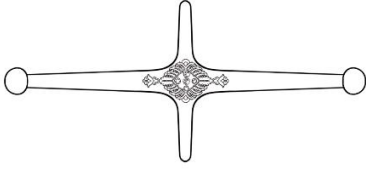
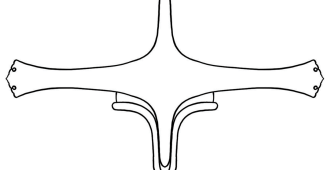
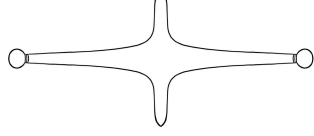
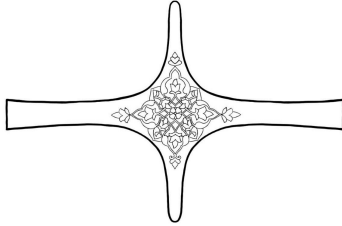
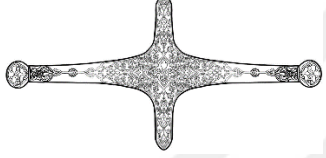
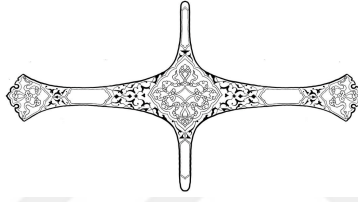
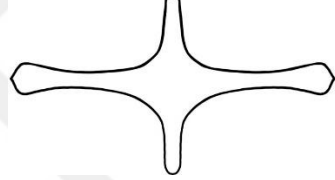
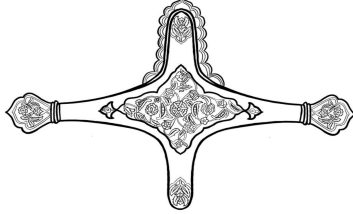
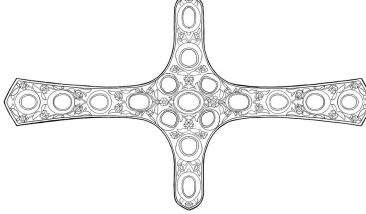
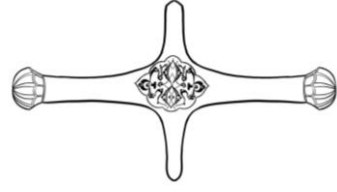
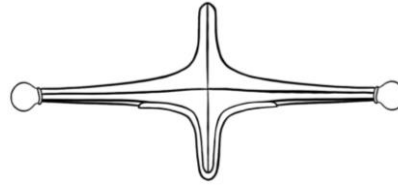
Tabana doğru eğrilen balçak kolları:

 <i>Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen (M.S. Env. No: 157/129)</i>	 <i>Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No:157/133)</i>	
 <i>Ca'fer-I Tayyar'a (r.a) atfedilen (M.S. Env. No:157/143)</i>	 <i>Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No:157/142)</i>	 <i>Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/148)</i>

Şekil 51: Kolları tabana doğru eğrilen balçakları gösteren tablo

Düz balçak kolları:

 <i>Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen (M.S. Env. No: 157/130)</i>	 <i>Hz. Dâvûd'a (a.s) atfedilen (M.S. Env. No: 157/137)</i>	 <i>Hz. Ebubekir'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/131)</i>
---	---	--

 <i>Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/132)</i>	 <i>Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/134)</i>	 <i>Hz. Osman'a (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/135)</i>
 <i>Hz. Osman'a (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/136)</i>	 <i>Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/138)</i>	 <i>Hz. Ali'ye (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/141)</i>
 <i>Ammar Bin Yasir'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/149)</i>	 <i>Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/144)</i>	 <i>Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/145)</i>
 <i>Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/146)</i>	 <i>Ebû'l-Hasene'ye (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/141)</i>	 <i>Zeynelâbidin'e (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/139)</i>
 <i>Zübeyr bin Avvam'a (r.a) atfedilen (M.S. Env. No: 157/140)</i>		

Şekil 52: Kolları düz olan balçakları gösteren tablo

5.3. YAZILAR

Bu çalışmada kılıçların üzerinde bulunan yazıların Arapça ve Türkçe okunuşlarına yer verilmiştir. Ancak bir hat eserinin doğru yorumlanabilmesi için kağıt ya da taş üzerinde olması gerekmesi sebebiyle ve maden işçiliğinde yazının uygulamada tahrip olması söz konusu olmasından dolayı yazılar hususunda geniş bilgiye ve yorumlara yer verilememiştir. Kılıçların tabanları üzerinde İslâmi erken dönemde kullanılan Meşrik kufisi olarak bilinen yazı türüne rastlanılmaktadır. Dik harfler uzatılıp ucuna üçgen eklenen bu kufî türünün kullanılması, tabanların VII. yüzyıla ait olduğu bilgisini kuvvetlendirmektedir. Aşağıda kılıçlar üzerinde bulunan yazıların listesine yer verilmiştir.

Seyf-i Nebevi (M.S. Env. No: 157/12)

“Resulullah”³¹⁸

“Abdullah bin Abdü'l Muttalib” (عبدالله بن عبد المطلب)

“Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resulullah Muhammed bin Abdullah bin Abdulmuttalib” (لا اله الا الله محمد رسول الله محمد بن عبد الله بن المطلب)

Hız. Ömer (M.S. Env. No: 157/132)

“Beytü Muhammedi'n-Nebî Resulullah” (بيت محمد النبي رسول الله)

“Hâzâ es-Seyfû el-Meşrefîyyu” (هذا السيف المشرفى)³¹⁹

Hız. Ömer (M.S. Env. No: 157/134)

“Muhammedü'r-Resulullah Ömer Hattab” (محمد الرسول الله عمر خطاب)

“el-Vişâh” (الوشاح)³²⁰

Hız. Osman (M.S. Env. No: 157/135)

“Osman” (عثمان)

“Sâhibu Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem” (صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم)³²¹

³¹⁸ Yücel, Es-Süyufü'l-İslamiyye, s. 11.

³¹⁹ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 180.

³²⁰ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 215.

Hız. Osman (M.S. Env. No: 157/136)

“Amele Muhammed bin Abdullah” (عمل محمد بن عبد الله)

كه اولدئر قسرى چار اركان

چار يار كزين عالي شان

ثانيا عادلي ستوده دين جوهرى پاك خضرة عمر

أولا أبو بكر خضرت صديق

رابعاً: خضرة علي ولي واقف نكتة يى خفى و جلى

ثالثاً: جامع القرآن ابن عفان خضرت عثمان

Çar yâr-ı güzîn-i âlişan ki oldular kasrı çâr erkân (Dört seçilmiş sahabe ki dört önder oldular)

Evvelen Ebû-bekir hazreti Sıddîk (Önce hazreti Ebubekir Sıddik)

Sâniyen Âdili-i sûtûde-i din, cevheri pâk Hazret-i Ömer (İkinci olarak, adil, dinde övülmüş, özür temiz Hz. Ömer)

Sâlisen: Câmiu'l-Kur'an ibnu Affân hazreti Osman (Üçüncü olarak, Ku'anı bir araya getiren hazreti Osman bin Affan)

Râbian: Hazreti Ali Veli vâkıf nükte yî Hafî ve Celî (Dördüncü olarak, Hafî ve Celînin ince manalarına vâkıf olan hazreti Ali Veli)

Madalyonun ortasında “en-nâzır”, (الناظر) yazmaktadır. Etrafında ise şiirin devamında gelen “râbian: hazreti Ali Veli vâkıf nükte yî hafî ve celî” kısmı yer almaktadır.

Tamamı okunamamış olmakla birlikte “ba'de zannu'n-nur çeşm kurretü ayn...Hasan ve Hüseyin... hazreti Hamza...” (بعد ظن نور چشم قرة عين.. حسن و حسين... (...)) yazıları okunabilmiştir. (حضرت حمزة)

Hız. Ali (M.S. Env. No: 157/138)

“Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikar...”³²² Tamamı okunamamıştır.

Hadil bin Velid (M.S. Env. No: 157/146)

³²¹ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 219.

³²² Yücel, *Es-Süyufü'l-İslamiyye*, s. 20.

³²³“Muhammedü’r-Resulullah” (محمد الرسول الله)

Halid bin Velid (M.S. Env. No: 157/147)

“hâzâ seyf-u Hâlid bin el-Velîd” (هذا سيف خالد بن الوليد)

تيغ سلطان خالد بن (“tiğ-i sultan Hâlid bin Velid - Katl edübdür bununla nice yezîd”
³²⁴وليد - قتل ادوبدر بونونلا نيجه يزيذ

Kılıcın arka tarafında yer alan şiir:

كلدی عزتله أحمدده جون

فتح نصرت ويره أو وحي مجيد

قلدي بو تيغي جوهری أو شاه

يا پتروب ايده تا كي فتح جديد

حرمينه بو سيف منصورك

جمله دوشمانلر اولآ آكه عبيد

سنة ١٠٢٠

Geldi izzetle Hân Ahmed’e çün

Feth-ü nusret vîre o vahy-ü mecîd

Kıldı bu tîğ cevherini o şah

Yaptırıp ede tâ ki feth-i cedîd

Hürmetine bu seyf-i mansûrun

Cümle düşmanlar ola âna abîd

Sene 1020 (m. 1611)³²⁵

³²³ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 316.

³²⁴ Yücel, *Es-Süyufü'l-İslamiyye*, s. 26.

³²⁵ Yücel bu şiire *es-Süyufü'l-İslamiyye ve Sunnauha* adlı kitabında yer vermiştir. Ancak yanlış okunan kısımlar bulunmaktadır. Kılıcın üzerinde şiirin ilk mısradaki “izzetle”, “çün” yazmaktadır ancak Ünsal Yücel’in kitabında “izzet ile”, “içün” şeklinde yazılarak “اي” harfleri eklenmiştir. Üçüncü mısradaki ise

Halid bin Velid (M.S. Env. No: 157/145)

İnnâ fethnâ leke fethan mübîna...

Halid bin Velid (M.S. Env. No: 157/144)

“Hâdim-i Rasulallah Hâlid bin Velid” (خادم رسول الله خالد بن وليد)

Caferi Tayyar (M.S. Env. No: 157/143)

“yâ Hayy yâ Bâki” (يا حي، يا باقي)

“ecderha” (أجدرها)

Ammar bin Yasir (M.S. Env. No: 157/149)

“el-Mekkî Ğazâye”

“fî sebîlillahi teâla fî târihi Receb sene sitte ve sittûn” (في سبيل الله تعالى تاريخ رجب سنة ستة و ستون)

Kılıçların üzerinde bulunan yazıların kimi günümüze kadar ulaşmış ve okunabilir durumdadır ancak kimi yazılar silinmiştir. Okunmakta güçlük çekildiği durumlarda mübârek kılıçlar hakkında ele alınmış başka kaynaklara başvurulmuştur. Bu çalışmaya ait katalogda bulunan kılıçlardaki okunabilecek durumda olan yazıların tamamının okunuşuna yer verilmiştir. Fetih Suresinin ayetleri kılıçlar üzerine en sıklıkla yazılan ayetlerdir. Ayrıca tabanların üzerine ait olduğu şahsın adının ya da “Hâdim-i Resullah”, “Kâtib-i Resulullah” şeklinde künyelerin yazılması geleneği olduğu anlaşılmaktadır.

5.4. DİĞER SÜYÛF-I MÜBÂREKE

Yavuz Sultan Selim’in mübârek emanetleri İstanbul’a naklettirmesinin ardından Mısır’da kalan mübârek emanetler günümüzde Hz. Hüseyin Camii’nde bulunmaktadır. Et-Tihâmi, Hz. Peygamber’in (s.a.s) kılıçlarından biri olan *Adb’in* da burada bulunduğunu ve bizzat kendisinin kılıcı görüp incelediğini söylemektedir. *Adb* isimli bu kılıç Hz. Peygamber’in (s.a.s) vefatından sonra Hz. Ali’ye miras kalan eşyalar

“tiğ” (تِغ) kelimesinin sonuna “ي” eklenmiştir. Beşinci mısra da “seyf” (سيف) kelimesinin sonuna “ي” eklenmiştir ve “hürmetine” kelimesi yerine “hürme” yazılmıştır. Altıncı mısradaki ise “âna” (أنا) yani ona kelimesi eksik bırakılmıştır. (Ünsal Yücel, *es-Süyûf’ü’l-İslamiyye ve Sunnauha*, 26.

arasındadır. Nesilden nesile korunan bu kılıç Fâtımî'ler zamanında Mısır'a gelmiştir. Et-Tihâmi üzerinde kufi hatla “zekâ'd-dem” (ذكى الدم) yazdığını söylediği bu kılıcın Ebu Dücâne'nin kılıcı olduğuna inanmaktadır³²⁶. Topkapı Sarayı hazinesinde mukaddes emanetler bölümünde bulunan 21 mübârek kılıç haricinde silah bölümünde sahabelere nisbet edilen 7 kılıç daha bulunmaktadır. Bu kılıçlar bu tez çerçevesi içerisinde kataloğa dâhil edilmemiştir ancak konu bütünlüğü açısından değerlendirme kısmında bahsetmekte fayda görülmüştür. Silah koleksiyonunda bulunan kılıçların üçü Hz. Osman'a, ikisi Muaz bin Cebel'e, biri Sa'd bin Ubâde'ye biri de Dırar bin Ezver'e nisbet edilmektedir.

Hz. Osman'a (r.a) nisbet edilen (MS. Env. No.: 135/3775 (Eski Env. No.: 2/3775)) kılıç hususunda belirtmek gerekir ki bu eserin Hz. Osman'a (r.a) ait olduğu rivayeti daha yaygın olmasına rağmen üzerinde Kayı boyunun damgasının bulunması Osman Gazi'ye ait olabileceği ihtimalini de ortaya koymaktadır. Oğuzların Kayı boyundan gelen Osmanlıların kılıçlarına bu damgayı vurdukları bilinir³²⁷. Düz tabanlı bu kılıcın uzunluğu 115 santimetre, genişliği 9 santimetredir. Kının ise uzunluğu 100 cm, genişliği 10 santimetredir³²⁸. Kabzası sekizgen kesitli olup tepesi aslan başı şeklindedir. Bu kılıçta da Mukaddes Emanetler Koleksiyonunda bulunan kılıçlar gibi değerli taşlar kullanılmış ve son derece gösterişli bir süsleme anlayışı uygulanmıştır. Ön kısmında üç adet değerli taş bulunmaktadır. Yanları ise altın kabartma süslemelidir. Balçağın ortasında altından bir şemse formu içerisinde bir zümrüt taşı bulunmaktadır. Balçak kolları ejder başı şeklindedir. Tabanında dokuz adet ince kan oluğu bulunmaktadır. Kan oluklarının geçtiği kısmın üzerinde çatal ağızlı bir kılıç şekli vardır. Bu kılıcın üzerinde kapalı bir pafta içerisinde “Zülfikar” (ذو الفقار), “Allah, Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali” (الله، محمد، أبوبكر، عثمان، علي) yazmaktadır. Ayrıca kan oluklarının üzerinde; “Nasrun min Allah ve beşşiri'l mü'minîne yâ Muhammed” (نصر لا فتى إلا علي لا سيف إلا) (من الله و بشير المؤمنين يا محمد), “lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikar” (عثمان سمي ذي النورين), “Osman sümmiye zü'n-nûreyn” (ذو الفقار) yazmaktadır. Tabanın üzerinde Fetih Suresi'nin ilk dört ayeti ve Bakara Suresi'nin 249. ayetinin sonu sülüs

³²⁶ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s.125-131.

³²⁷ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 302.

³²⁸ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 302.

hatla yazılmıştır (Fotoğraf 51). Halid bin Velid'e atfedilen 157/147 numaralı kılıç üzerinde de bu ayetler yer almaktadır. Fetih müjdesi veren bu ayetlerin kılıçların üzerine bir dua niyetiyle yazıldığına şüphe yoktur. Bu yazıların XVI. yüzyıldan sonra yazılmış olma ihtimali yüksektir. Bu ayetleri okunuşları ve anlamları aşağıda verildiği gibidir:

“إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا”

“Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.

“لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا”

“Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletsin...” (Fetih 48/2).

“وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَظِيمًا”

“...ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin.” (Fetih 48/3).

“هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا”

“O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir” (Fetih 48/4)³²⁹.

“كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ”

“...Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah sabredenlerle beraberdir” (Bakara 1/249)³³⁰.

Tabanın balçağa yakın kısmında bitkisel bir desen bulunmaktadır. Desen her bir goncanın üzerinde değerli taş yerleştirilerek uygulanmıştır. Çiçek motiflerine göre büyük kalan ince uzun sivri yapraklar dikkat çekmektedir. Zemininde ise minik havalı tekniğiyle uygulanmış motiflerden oluşan bir dal dolaşmaktadır. Desenin üslubu XVI. yüzyılın ikinci yarısını andırmaktadır. Desen iki taraftan rumi tepeliklerle bitirilmiştir. Balçak yukarıda tutulduğunda sağda kalan tepeliğin devamına sıra sıra ortalarında

³²⁹ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*, s. 1045.

³³⁰ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*, s. 76.

değerli taşlar olan güller dizilmiştir. Bu, güllerin sıra sıra dizilmesiyle oluşan süsleme taban üzerinde bulunan hattın alt kısmında kalan boşluğu doldurmak için yapılmış olabilir. Solda kalan tepelikten ise sivri yapraklar çıkmaktadır ve yaprakların arkasında saklanır gibi görünen bir kuş figürü çizilmiştir. Benzer bir kuş figürü taban üzerindeki hattın arasına “hakîma” ve “kem” kelimelerinin arasına, Fetih suresi ayetlerinin bittiği Bakara suresine geçilen yere de konmuştur. Ayetlerin arasında hayvan tasvirine yer verilmesi dikkat çekici bir durumdur. Kadife kaplı kının ağız kısmında, ucunda ve ortasında altın süsleme bulunmaktadır. İki renk zeminden oluşan desende paftaların içleri ve kenarlarda bulunan rumi tepelikler altın oyma tekniğiyle yapılmıştır. Desenin paftalar haricinde kalan zemini ise siyah deridir. Üzerinde altınla bitkisel desen çalışılmıştır. Kılıcın uç kısmındaki süslemelerde de aynı teknikler kullanılmıştır. Paftalar birbirlerine geometrik düğüm desenleriyle bağlanmıştır.

Fotoğraf 51: Hz. Osman’a (r.a) atfedilen 135/3775 envanter numaralı kılıç ve kını (Milli Saraylar Arşivi)

Hz. Osman’a (r.a) nisbet edilen bir diğer kılıcın (MS. Env. No.: 117/298 (Eski Env. No.: 1/298)) uzunluğu 103 santimetredir³³¹. Kabzası ağaçtan olup kırmızı kadife kaplıdır. Sekizgen kesitli kabzanın parmak yaslama kısmı tabana doğru eğimlidir ve üzerine rumi deseni uygulanmış altın bir tepeliği bulunmaktadır. Kabzanın üzerinde çalışmada zikredilen diğer kılıçlarda görüldüğü gibi altın bir balık motifi bulunmaktadır. Ancak bu kılıçtaki balık motifinin ağzı ve kuyruğu daha gerçekçi çizilmiş olup diğer balık motiflerinden farklıdır. Balçak gümüş yaldız kaplamadır. Kolları düz olup uçları

³³¹ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 332.

dilimlidir. Ortasında yatay şemse formu içinde dörtte bir simetrik rumi ve çiçek deseni uygulanmıştır. Kılıcın tabanı düz ve sivri uçludur. Üzerinde balçağa yakın kısımda kufi hatla yazılmış bir yazı bulunmaktadır ancak baş kısmı silinmiş ve orta kısmı da balçak kolunun altında kalan yazının yalnızca sonundaki “radıyallu anhum” (رضي الله عنهم) ibaresi okunabilmektedir. Kadife kaplı kının çamurluğu, ağız kısmı ve bilezikleri süslenmiştir. Çamurluk kısmında yarı simetrik rumi ve çiçek deseni uygulanmıştır. Desen iki iplikten oluşan örgü deseninde bir cetvelle sınırlandırılmıştır. Ağız kısmı da aynı üslupla süslenmiştir. Balçak kolunun denk geldiği kısmın ucunda deniz kabuğu deseni bulunmaktadır. Uçları sivrileştirilmiş oval biçimli bileziklerin üzerinde dikdörtgen bir şerit içerisinde Âyet el-Kürsi’nin ilk ayetleri, “Bismillâhirrahmanir rahîm Allahu lâ ilâhe illâ hû huvel hayyul kayyum la te’... ” (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ .) yazmaktadır. Görsellerde kılıcın arkası görülmediği için kesin olarak bilinmemekle birlikte ayetin bileziklerin arkasında devam etmiş olacağı tahmin edilmektedir. Yazının etrafı ise gül ve “*pelengi*”³³² motifleriyle süslenmiştir.

Fotoğraf 52: Hz. Osman’a (r.a) atfedilen 117/298 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Hz. Osman’a (r.a) nisbet edilen MS. Env. No.: 117/204 (Eski Env. No.: 1/204) olarak kayıtlı kılıç ise 100 cm uzunluğundaki kılıcın tabanı yassılaştırılmış oval kesitlidir. Tabanı üzerindeki yazılardan ancak “Emirü’l mü’mînîn Osman bin Affan”

³³² Bu motifin özellikleri ayrıntılı bir şekilde “Kılıçların Süslemelerinde Yer Alan Tezyinat ve Bazı Şekillerin Anlamları” isimli bölümde anlatılmıştır.

yazan kısım okunabilmiştir³³³. Kabzası ağaç üzerine siyah deri kaplıdır ve üzerinde balık motifi bulunmaktadır. Kabzanın parmak yaslama kısmında altın bir tepelik bulunmaktadır. Balçağı demirden olup üzerinde bir süsleme bulunmamaktadır. Balçak kolları yassılaştırılmış mızrak şeklindedir (Fotoğraf 53).

Fotoğraf 53: Hz. Osman'a (r.a) atfedilen 117/204 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Muaz bin Cebel'e (r.a) atfedilen MS. Env. No.: 117/299 (Eski Env. No.:1/299) şeklinde kayıtlı kılıcın kabzası ve kını kırmızı kadife olan kılıcın süslemeleri altındandır (Fotoğraf 56). Kabza tepesi aşağıya eğik olup sekizgen kesitli bir parmak yaslama tepeliği bulunmaktadır. Tepeliğin üzerinde üç sıra halinde rik'a hatla İhlas suresi, Ayet el-Kürsî ve Fatiha yazılıdır. Yazıların arasında ise bitkisel motif uygulanmıştır. Tepeliğin kenarlarına denk gelen Fatiha suresine ait ayetlerin kelimeleri dilimlenmiş paftaların içinde yer almaktadır. Balçak kolları düz olup uçları dilimlenerek yuvarlatılmıştır. Dörtte bir simetrik bitkisel desenle süslü olan balçağın tam ortasında kapalı bir pafta içerisinde “Lâ ilâhe illallah Muhammedü'r-Resulullah”(لا إله إلا الله محمد رسول الله) yazmaktadır.

Tabanı düzdür ve sivri uçludur. Bir yüzünde uçları sivri bir kılıç formuna benzeyecek şekilde birleşen iki kan oluğunun arasında “Muaz bin Cebel Sâhibu Rasulullah”(معاذ بن جبل صاحب رسول الله) yazmaktadır. Tabanın diğer yüzü üzerine ise 22 kere “bedûh”(بدوح) kelimesi yazılmıştır. Bu kelimenin anlamıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Sihir ve büyüünün bozulması, her türlü şeyin kaybolmak ya da

³³³ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 335.

çalınmaktan muhafazası, yolcunun yorulmaması, deniz ve kara kazalarına mâruz kalmaması gibi pek çok amaçla kullanılmaktadır³³⁴. Bedûh kelimesi kılıcın üzerine kılıcı çalınmaktan ve başka belalardan korumak için yazılmış olabilir. Ancak anlaşıldığı üzere kelimeye yüklenen bu vazifenin hiçbir sağlam dayanağı yoktur. Kadife kaplı kının ağzı, bilezikleri ve çamurluğu altın süslemelidir. Ağız kısmında dendanlanarak oluşturulmuş bir paftanın üzerine yerleştirilen iri tepelik formunda bir süsleme bulunmaktadır. Bu tepelik formunu içleri kabartma bitkisel desenlerle süslü iri rumiler oluşturmaktadır. Kapalı formun zemini ise altın üzerine kuyumcu kalemiyle işlenmiş küçük rumilerden oluşan desenlerle ve havalı tekniğiyle bitkisel desenlerle bezenmiştir. Ortasında “Radıyallahu anhu seyyid Muaz bin Cebel ...” (رضي الله عنه سيد معاز بن جبل...) yazmaktadır (Fotoğraf 54). Bilezikleri de aynı üslupta süslenmiştir. Bileziklerden birinin üzerinde “Lâ feta illa Ali lâ seyfe illâ Zülfikar (Ali'den başka genç, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur)” (لا فتى إلا علي لا سيف إلا ذول الفقار), diğerinin üzerinde “Yâ hafiyye'l-eltâf neccinâ mimmâ nehaf (Ey lütüfları gizli olan bizi korktuğumuzdan kurtar)” (يا خفي) yazmaktadır. Çamurluk kısmı da yine aynı üslupla süslenmiştir. Zeminde rumi ve havalı tekniğiyle çiçek deseni dolaşırken kapalı paftalarda kabartma bitkisel desen uygulanmıştır. Şemse formunun yuvarlatılması ile oluşturulan bir kapalı paftanın içerisinde Sâdî'ye ait Farsça bir beyit yazmaktadır. Çamurluk kısmında bulunan iri tepelik deseninin ortasında yazan bu beyit şudur: Cihânet be kâm-ı felek (başka yerlerde “kâm u felek” şeklinde bağlı) yâr bâd / cihân-âfrînet negâhdâr bâd (mealen: Dünyan feleğin kismet ve baytıyla yoldaş olsun / cihani yaratan Allah senin muhafazakarın olsun).

³³⁴ Cengiz Kallek, “Bedûh”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/beduh>

Fotoğraf 54: Muaz bin Cebel'e (r.a) atfedilen 117/299 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

Silah Koleksiyonunda yer alan Muaz bin Cebel'e (r.a) nisbet edilen 97 cm uzunluğunda olan kılıç (MS. Env. No.: 117/301 (Eski Env. No.: 1/301)) düz tabanlı ve sivri uçlu bir kılıçtır. Kabzası siyah boynuzdan yapılmış iki parçadan oluşmaktadır³³⁵. Bu parçalar çiviler ve kabzanın yan taraflarında bulunan gümüş levhalarla birbirine tutturulmuştur (Fotoğraf 55). Kabzanın yanların bulunan gümüş levhaların üzerinde “Sahabe-i Kirâm’dan Muaz İbn Cebel Hazretleridir. Hazine-i Humâyundan mahreç” (صحابه ء كرامدن معاز ابن جبل حضرتلرينكدر. خزينهء همایوندن مخرج) yazmaktadır. Parmak yaslama kısmı aşağıya doğru eğridir. Balçağı demirdendir. Kolları düz olup uçları dendanlarla dilimlenmiştir. Balçağın zemini siyah olup üzerindeki desenler altınla yapılmıştır. Orta kısmında şemse formu içinde rumi ve havalı tekniğiyle çiçek deseni uygulanmıştır. Yalnızca kol uçlarında kapalı paftalar içine altın zemin üzerinde siyah rumi desenleri uygulanmıştır. Bu rumiler tıpkı Halid bin Velid’e atfedilen 157/144 numaralı kılıçtaki rumiler gibi oldukça ince ve zariftir.

³³⁵ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 339.

Fotoğraf 55: Muaz bin Cebel'e (r.a) atfedilen 117/301 envanter numaralı kılıcın kabza ve balçak detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Sa'd bin Ubâde'ye (r.a) nisbet edilen kılıcın (MS. Env. No.: 117/110 (Eski Env. No.: 1/110)) kabzası eksiktir. Boyu 94 cm'dir³³⁶. Düz tabanlı ve sivri uçludur. Tabanı üzerine gümüş kakma desenler uygulanmıştır. Gümüş çizgilerle paftalanan desenin orta kısmında yarı simetrik bir rumi deseni bulunmaktadır. Diğer paftalarda ise bitkisel desenlere yer verilmiştir. Bitkisel desenlerin dal kalınlığı rumi deseniyle aynı olmakla birlikte motiflerin ayrıntıları çizilmemiş, ilkel gonca ve yaprak motifleri kullanılmıştır. Yaprak motiflerinin bazıları rumi formuna benzemektedir. Bu sebeplerden dolayı kompozisyonda hem bitkisel motiflere hem rumi motiflerine yer verildiğini anlamak zorlaşmıştır. Tabanın üzerinde gümüş çizgilerle sınırlandırılmış ucu sivrileştirilmiş şeritlerin içine kufi hatla yazılar yazılmıştır. Bir yüzünde "Allah'tan bir zafer" (نصر من الله وفتح قريب) diğer yüzünde ise "Bu Sa'd bin Ubâde el-Ensârî'nin kılıcıdır" (هذا سيف سعد بن عبادۃ الأنصاري) yazmaktadır. Ünsal Yücel, H. Stöcklein'in *Die Waffenschötze im Topkapı Sarayı Müzesi zu Istanbul* adlı eserinde kılıcın üzerinde "Sa'd bin Ubâde" yazdığını ancak günümüzde böyle bir yazı görülmediğini söyleyerek tabanın şeklinin

³³⁶ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 343.

Emevî ve Abbâsî zamanına ait olduğunu, kılıcın üzerindeki desenlerin ise Memlûklü üslubunda olduğunu vurgulamıştır³³⁷.

Fotoğraf 56: Sa'd bin Ubâde'ye (r.a) atfedilen 117/110 envanter numaralı kılıcının taban detayı (Milli Saraylar Arşivi)

Dırar bin Ezver'e (r.a) atfedilen kılıcın (Ms. Env. No.: 117/207 (Eski Env. No.: 1/207)) uzunluğu 98 cm'dir³³⁸. Kını tıpkı çalışmada zikredilen kılıçların çoğunluğunda olduğu gibi ahşaptır ve siyah deri kaplıdır. Parmak yaslama kısmı tabana doğru eğiktir. Rumi ve bitkisel desenlerle süslü, sekizgen kesitli bir tepeliği bulunmaktadır. Desenler tepeliğe altın kabartma tekniğiyle uygulanmıştır. Balçak kolları düz olup uçları rumi formu ve dendanlarla şekillendirilmiştir. Balçak üzerine koyu zemine altın serbest rumi ve havalı tekniğiyle oldukça küçük bitkisel desen uygulanmıştır. Tabanının üzerinde "ضرار ابن الأزور صاحب رسول الله" yazmaktadır.

Fotoğraf 57: Dırar bin Ezver'e (r.a) atfedilen 117/207 envanter numaralı kılıç (Milli Saraylar Arşivi)

³³⁷ Yücel, *Es-Sütyufü'l-İslamiyye*, s. 54.

³³⁸ Aydın v.dğr., *Hırka-i Saadet Dairesi*, s. 345.

5.5. SONUÇ

Bu çalışmada mukaddes emanetler hazinesinde bulunan süyûf-ı mübâreke incelenerek sanat tarihi açısından hâiz oldukları önem ortaya konmaya çalışılmıştır. Mübârek emanetlerin tarihi incelendiğinde bu eserlerin İslam tarihinin dönüm noktalarına şahitlik ettiği ve toplumsal hafızayı nesilden nesile aktardığı görülmüştür. Özellikle Osmanlı döneminde bu emanetler padişahın taht odasında bulundurulmuş ve saray geleneklerinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Kılıçların tezyînatı ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde bu süslemelerin dönemlerinin en usta sanatkârlarının elinden çıktığı anlaşılmış ve bazı sembolik anlamlar ihtivâ ettiği sonucuna varılmıştır.

Çalışmada öncelikle mukaddes emanet ve kılıç kavramlarının anlamları, bu bağlamda kullanılan ıstılahi terimler açıklanmış ve kılıcın bölümleri tanıtılarak ileriki bölümlerde tezyînatın kılıcın neresinde olduğu söylendiğinde okuyucunun anlaması sağlanmıştır. Hz. Peygamber'in hayatta olduğu zamandan başlayarak bu mübârek emanetlerin sahabe dönemindeki, Emevi dönemindeki, Abbasi dönemindeki ve Memlûklü dönemindeki tarihi seyri incelenmiş ve böylece Müslümanların bu husustaki hassasiyetleri ortaya konmuştur. Tarihi süreçte mübârek emanetlerin hangi devletlerin elinde bulunduğu, bu devletlerin eserlerin korunması ve bakımı konusundaki çalışmaları araştırılmış ve mübârek emanetlerin yalnızca teberrük eşyası değil aynı zamanda hilafetin ve siyasi otoritenin sembolü olduğu görülmüştür.

Mübârek emanetlerin Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle İstanbul'a intikal edişinin keyfiyeti ve hangi emanetlerin o dönemde aktarıldığı araştırılmıştır. Daha sonraki dönemlerde saraya getirilmiş eserlerden bahsedilerek mübârek emanetlerin sarayda hangi dönemde nerelerde korunduğu anlatılmış ve en son Mukaddes Emanetler Dairesi olarak da bilinen Has Oda'ya taşındığı belirtilmiştir. Çalışmada Has Oda, Topkapı Sarayı'ndaki konumu ve mimari planından bahsedilerek tanıtılmıştır. Mübârek emanetleri barındıran bu daire aynı zamanda padişahın taht odasıdır. Padişahın ihtiyaçlarını gidermekle görevli olmakla birlikte mübârek emanetlerin ve dairenin bakımından sorumlu Has Oda görevlilerinden ve bunların vazifelerinden bahsedilmiştir. Mübârek emanetlerin bakımından sorumlu görevlilerin maaşlarının sarayın üst düzey görevlileriyle aynı olduğu tespit edilerek Osmanlı Devleti'nin bu eserlerin bakımına ve korunmasına verdiği önem vurgulanmıştır. Has

Oda'da gerçekleştirilen merasimlerden bahsedilerek mübârek emanetlerin ve teberrük geleneğinin Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyo-kültürel hayatının çok önemli bir parçası olduğu ortaya konmuştur. Cülus törenlerinde, padişahların cenazelerinde, şehzadelerin lihye (sakal) törenlerinde, padişah kızlarının nikâhlarında, bayramlarda, savaşa çıkmadan önce, ümmete çağrıda bulunulurken ve başka birçok durumda Has Oda önünde, mübârek emanetlerin huzurunda dua edildiği tespit edilmiştir.

Kılıçlar incelenirken vasıflarından bahsedilmekle yetinilmemiş; kılıçların yapım süreci, tarihi, desenlerin üzerindeki motiflerin anlamları gibi konularda Türkçe, İngilizce ve Arapça kaynaklara başvurulmuştur. Türkçe ve İngilizce kaynaklarda kılıçların tarihi ve kime nisbet edildiği konusunda çok az bilgi bulunduğu ve genellikle kılıçların vasıflarından bahsedilmekle yetinildiği görülmüştür. Kılıçların kime ait olduğu hususundaki farklı görüşlere yer verilmiştir. Bu farklılıkların Hz. Peygamber'den (s.a.s) miras kalan kılıçların daha sonraki sahiplerine nisbet edilmesinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Ayrıca desenlerin incelenmesiyle kılıçlara ait kabza ve kınların sonradan (çoğunluğu XVI.-XVII. yüzyıllarda) yapılmış olduğu ancak tabanlarının erken dönem eserleri olduğu ortaya konmuştur. Hz. Peygamber'e (s.a.s) atfedilen kılıçların desenleri incelenerek kendisine babasından miras kalan kılıcın Me'sur olduğu ve diğer kılıcın ise Kadîb isimli kılıcı olduğu, Hz. Dâvûd'a (a.s) nisbet edilen Battâr isimli kılıcın Hayber Savaşı'ndan sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s) himayesinde bulunduğu tespit edilmiştir. Hz. Ebubekir'e (r.a) atfedilen kılıç, Hz. Ömer'e (r.a) atfedilen (biri Hz. Peygamber'in (s.a.s) Kulaî isimli kılıcı olduğu düşünülen) üç kılıç, Hz. Osman'a (r.a) atfedilen (üçü Silah Koleksiyonunda bulunan) beş kılıç, Hz. Ali'ye (r.a) nisbet edilmekle birlikte Hz. Peygamber'in (s.a.s) kılıcı Hatf olduğu düşünülen kılıç, Hz. Ali'ye nisbet edilen ancak kime ait olduğu konusunda farklı görüşler olan kılıç, Ammar bin Yasir'e (r.a) atfedilen kılıç, Ca'fer-i Tayyar'a (r.a) atfedilen kılıç, Halid bin Velid'e (r.a) atfedilen dört kılıç, Zeynel Abidin'e (r.a) atfedilen üç kılıç, Zübeyr bin Avvam'a (r.a) atfedilen kılıç, Muaz bin Cebel'e (r.a) atfedilen Silah Koleksiyonunda bulunan iki kılıç, Sa'd bin Ubâde'ye (r.a) atfedilen Silah Koleksiyonunda bulunan kılıç ve Dırar bin Ezver'e (r.a) atfedilen kılıç incelenerek üzerlerindeki desenler anlatılmış ve yazılar, okunamayacak durumda olanlar hariç, okunmuş ya da kaynaklardan okunuşları bulunmuştur.

Desenler üzerindeki ayrıntılı incelemeler sonucu servi, balık, ejder, zümrüdüanka, bulut, benek ve pelengî gibi sembolik anlamlar ihtiva eden motiflerin kullanıldığı ve bazı sayısal değerlere dikkatten kaçmayacak şekilde yer verildiği görülmüştür. Bunun üzerine, tespit edilen motiflerin İslam öncesinde ve İslam sonrasında hangi anlamlara geldiği zikredilmiştir. Servi motifinin İslam öncesinde iyi şans getirdiğine ve koruyucu özellikleri olduğuna inanılmasıyla birlikte İslam düşüncesinde doğum - hayat - ölüm üçlemesini, kulun Allah karşısındaki duruşunu ve edebiyatta sevgilinin boyunu temsil ettiğinden; balık motifinin ise kismetin, bereketin ve balık burcunun sembolü olmasından bahsedilmiştir. Ayrıca Hz. Yunus'un balık tarafından yutulması kıssasından bahsedilerek kılıçlar üzerine neden balık figürü yerleştirilmiş olabileceği sorusu yanıtlanmaya çalışılmıştır. Çin kültürüne dayanan ejder motifi çok çeşitli anlamlara gelmektedir. Bu çalışmada İslam öncesi Türk toplumunda yaratıcı ve yıkıcı güç olarak görülmesine, imparatorluk sembolü oluşuna, sıcak mevsimlerde göklerde, soğuk mevsimlerde yer altında yaşayarak hava olaylarını meydana getirmesi üzerinde durulmuştur. İslam sonrasında ise İran kültüründeki ejder figürüyle harmanlanarak daha olumsuz anlamlarda kullanıldığından ve ejder öldürerek yiğitliğini ispat etme masallarının yaygınlaşmış olmasından bahsedilmiştir. Matematiksel ve geometrik düzenlere oturtulan desenlerin tasarlanmasında sayıların önemi, sayıları anlamının doğayı anlamak oluşu ve böylece doğayı doğru anlatabilmenin buna bağlı olduğu vurgulanmıştır. Pisagor düşüncesinde ve tasavvufi gelenekte bazı sayıların hangi anlamlara geldiği anlatılarak sayıların İslam sanatına kattığı soyut anlamlardan bahsedilmiştir.

Hayvan üslubu Selçuklu'da yaygın olarak kullanılmış iken Osmanlı döneminde çok nadir örneklerle sınırlı kalmıştır, özellikle camilerde hayvan figürü bulunmaması konusunda çok ihtiyatlı davranılmıştır. Kapı, pencere kulbu gibi aşağı doğru bükülen madeni parçalarda hayvan başları kullanılan örnekler bulunmaktadır³³⁹. Tasvirin haram olduğunu düşünenler arasında mukaddes mekânlara bu sebeple hayvan motifleri çizilmediği görüşü yaygındır³⁴⁰. Ancak literatürdeki söz konusu görüşlerin hilâfına, bu

³³⁹ Aziz Doğanay, *Osmanlı Tezyinatı Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri*, Klasik Yayınları:İstanbul, s. 86.

³⁴⁰ Tuncay Başoğlu, "Resim", *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler>.

çalışmadaki mübarek eserlerin süslemelerinde hayvan motifleri kullanmaktan kaçınılmadığı, aksine Hz. Peygamber'in kılıcının balçak kollarının bile ejder başı şeklinde yapıldığı görülmüştür. Sahabelere nisbet edilen, balçakları ve kınlarının XVI. yüzyılda yenilendiği anlaşılan bazı kılıçların da balçak kolları ejder başı şeklinde olup pek çoğunun kınında balık motifi bulunmaktadır. Burada çelişkili görünen ve izaha ihtiyaç duyulan bir durum olduğu gözlemlenmiştir. Yaptığımız araştırmalar ışığında Osmanlı döneminde tapınmaya ya da tazime yol açmasına sebep olmamak için ibadethanelerde hayvan motifi kullanılmadığı ancak eşya üzerinde -bu eşyalar mukaddes sayılan eşyalardan dahi olsa- hayvan motiflerinin kullanılmasında beis görülmediği sonucu çıkarılmıştır.

Mübârek emanetler padişahın tahtının bulunduğu Has Oda dairesinde, daima padişahın yakınında tutulmuş; dualarda, bayramlarda ve merasimlerde ziyaret edilmiştir. Bu da mübârek emanetlerin ve dolayısıyla süyûf-ı mübârekenin göz önünde olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ortaya konan desen analizlerinden sanatkârın kılıçların manevi yönünü desenlerinde korumayı ve bu maneviyatı tasarımlarına yansıtmayı hedeflediği, kılıcın gücü ve siyasi otoriteyi temsil etmesi yönüne de vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Kılıçların kolektif çalışmanın sonucu ortaya çıktığı; nakkaş, kuyumcu, hattat gibi pek çok sanatkârın bir kılıç üzerinde çalıştığı tespit edilmiştir. Bu görüşü destekleyen arşiv belgesi çalışmada zikredilmiştir³⁴¹. Osmanlı Devleti'nde bu eserlerin yenilenmesi ve süslenmesi için en usta sanatkârların seçildiğine şüphe yoktur. Bu görüşü çalışmada zikredilen Hırka-i Saadet Dairesi'nde şadırvan kubbesi, sarık odası ve küçük kubbesinde yapılacak tamir ve tezyînatın Müslüman ve ehil kişilere yaptırılması hakkındaki arşiv belgesi desteklemektedir³⁴².

Bu çalışmada daha önce konu hakkında yapılan çalışmalardan farklı olarak Topkapı Sarayı hazinesinde bulunan süyuf-ı mübâreke tezyînat bakımından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve desenlerin çizimlerine yer verilmiştir. Kılıçlar üzerinde bulunan bütün yazıların okunuşları bir araya toplanmıştır. Kılıçların kime nisbet edildiği konusundaki farklı görüşlere yer verilmiş ve bu konudaki karışıklıklar ortaya

³⁴¹ BOA, TS.MA.e, 1084-34.

³⁴² BOA, TS.MA.e, 1099-32.

konmuştur. Kılıçlar üzerinde bulunan motiflerin sembolik anlamları zikredilerek kullanılma amaçları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu kılıçlar üzerinde çalışan sanatkârlar hakkında fikir edinilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışma süyûf-ı mübârekeyi tipolojik bakımdan inceleyen ilk çalışma olmuştur. Koleksiyonda bulunan kılıçlar tabanlarının ve balçaklarının çeşitlerine göre incelenerek bir tipoloji denemesi ortaya konmuştur. Balçak kollarında kullanılan değişik figürler tespit edilmiştir. Bu incelemeler tablo haline getirilmiş ve bütün kılıçların genel hatlarıyla çizimlerine yer verilmiştir.

Günümüzde Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Koleksiyonunda Hz. Ali'ye nisbet edilerek sergilenen kılıcın aidiyeti konusundaki tartışmalara ayrıntısıyla yer verilerek süyuf-ı mübârekenin, Erhan Afyoncu ve Uğur Demir'e ait çalışmada yer verilen önceki envanter listeleri incelenerek bu kılıcın Hz. Şurahbil'e ait olma olasılığının da kuvvetli olduğu gösterilmiştir. Kılıcın kının üzerinde bulunan Osmanlı Türkçesiyle yazılı etikette bir hata olduğu düşünülmektedir. Kılıçların kınları üzerinde bulunan bu Osmanlı Türkçesi etiketlerde dikkat çeken bir diğer unsur da her etikette silikleştirilmiş hale getirilen “meci..(?)” kelimesidir. Çalışmada bu kelimeye de dikkat çekilmiştir ancak ne anlama geldiği ve neden silinmeye çalışıldığı tespit edilememiştir.

Araştırmalar sonucu Türkçe kaynaklarda yer verilmeyen bilgilere ulaşılmıştır. Bu konuda çalışmada en çok istifade edilen eser et-Tihâmi'ye ait *Süyuf-ur Resul ve Uddetü Harbihi* olmuştur. Bu eserden alınan bilgilere göre: Hz. Peygamber'e nisbet edilen kılıçlardan günümüzde Topkapı Sarayında bulunanlar şunlardır: *Me'sur*, *Kadîb*, *Battâr* (Hz. Davud'a nisbet edilmekte), *Kulaî* (Hz. Ömer'e nisbet edilmekte), *Hatf* (Hz. Ali'ye nisbet edilmekte) *Râsub* (Ca'feri Tayyar'a nisbet edilmekte). Ayrıca et-Tihâmî taklîd-i seyf törenlerinde Hz. Peygamber'e atfedilen 157/129 numaralı kılıcın ve Hz. Ömer'e atfedilen 157/132 numaralı kılıcın kullanıldığını söylemektedir³⁴³.

Günümüzde geleneksel Türk sanatları eğitim ve araştırmalarında çoğunlukla motif, renk ve tasarım bilgisine ağırlık verilmektedir. Bununla beraber, araştırmacılar, eğitimciler ve sanatkârlar kullanılan motiflerin arka planı hakkında araştırma yapmaya gereken özeni göstermemektedir. Tarihi dönemler bazında sanat üslupları üzerine çalışmalar bulunmaktadır ancak motiflerin kökenleri hakkındaki araştırmaların

³⁴³ Muhammed Hasan Muhammed et-Tihami, *Süyuf-ur Resul*, s. 114-180.

yetersizliği, bazı motiflerin kökeni ve motiflerin isimlendirilmesi konusunda karışıklığa sebep olmaktadır. Batı sanatının tarihî ve felsefî perspektiften yorumlanması konusunda pek çok kaynak bulunmasına rağmen İslam sanat eserleri -özellikle tezyînatta kullanılan motifler- hakkında tarihî ve felsefî yorumlar içeren eserler çok kısıtlıdır. Araştırmacı, eğitimci ve sanatkârların bu konular üzerine daha derin çalışmalar yapması ve motiflerin sembolik anlamları üzerinde daha titiz incelemeler yapmalarının kanaatimizce üç önemli faydası olacaktır: Kendilerine yeni ufuklar açacaktır, İslam sanat geleneğini tam olarak kavrayarak bu geleneksel birikimi eserlerine yansıtacaklardır, gelenekle bu şekilde derinlemesine ve bilinçli bir ilişki kurmak onların ibda' ya da yaratıcılık göstermelerini kolaylaştırıp geleneğe katkı yapmalarının önünü açacaktır. Bu çalışmada Süyuf-ı Mübâreke üzerinden bir örneğinin ortaya konulduğu gibi klasik eserlerdeki desenler yalnızca görsel özellikleri bakımından değil tarihî açıdan ve taşıdıkları anlam boyutu bakımından incelenmelidir. Sanatkârların sembolik anlamı olan motifleri manalarına uygun şekilde tasarımlarına yerleştirmeleri bu kültür birikiminin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDULFATTAH Imam R., “Relics of the Prophet and Practices of His Veneration in Medieval Cairo”, *Journal of Islamic Archaeology*, c. 1, s. 1 (2014), ss. 75-104, doi:[10.1558/jia.v1i1.75](https://doi.org/10.1558/jia.v1i1.75).
- ACAR Şinasi, “Osmanlı Kılıçları”, *Yapı Dergisi*, (2012).
- AFYONCU Erhan, Uğur DEMİR, “Mukaddes Emanetlerin İstanbul’a İntikali”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, c. 1, s. 40 (2019), ss. 143-86.
- AĞAÇ Saliha, Menekşe SAKARYA, “Hayat Ağacı Sembolizmi”, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, c. 1, s. 1 (2015), ss. 1-14.
- AHMED BACURÎ, *Mevahibü'l-ledünniyye ale's-şemaili'l-Muhammediyye*, Kahire: Matbaatü'l-Amire, 1860.
- AHMED TEYMUR PAŞA, *el-Asarü'n-nebeviyye*, 3. b., Kahire: İsa el-Babi el-Halebi, 1971.
- ALEXANDER David, “Swords and Sabers During the Early Islamic Period”, *Gladius*, c. 21 (2001), ss. 193-219.
- ALGÜL Hüseyin, “Ficar”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ficar>.
- ALPTEKİN Ali Berat, “Türk Halk Hikayelerinde Ağaç Motifi Üzerine”, *Milli Folklor*, s. 76 (2007), ss. 33-39.
- ALSAN Şenay, *Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya'dan Selçuklu'ya)*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2005.
- ARDALAN Nader, Laleh BAKHTIAR, Seyyed Hossein NASR, *The Sense of Unity: The Sufi Tradition in Persian Architecture*, 2. ed., Chicago, Ill: Kazi Publications, 2000.

- ARIK Sibel, “Türk Kültüründe Bereket Motifleri ve Tekstillerde Yansımaları”, *Uluslararası Ahmed Yesevi’den Günümüze İnsanlığa Yön Veren Türk Büyükleri Sempozyumu*, ed. İrfan Ünver Nasrattınoğlu, Ankara, t.y., ss. 187-91.
- ARISOY Yağmur, *Selçuklu Dönemi Seramiklerinde Simgeler Ve Semboller*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi, 2018.
- ARMUTAK Altan, “Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi II. Sürüngenler, Balıklar, Kanatlılar ve Mitolojik Hayvanlar”, *İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, (2004).
- ARSLAN Seher, “Türk Kültüründe Ağaç Kültü Ve Hayat Ağacı”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, c. 1, s. 1 (2014), ss. 59-71, doi:[10.20860/ijoses.27650](https://doi.org/10.20860/ijoses.27650).
- ATİLA Oya, “Vakvak Üslûbu / Waqwaq Style”, *III. Uluslararası Güzel Sanatlar Araştırma Günleri*, 2016, ss. 850-64.
- AYAN BİROL İnci, “Tezhip”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezhip#1>.
- AYDIN Hilmi, “Topkapı Sarayı’ndaki Padişah Kılıçları”, *İBB Sanat ve Meslek Eğitimi (İsmek) El Sanatları Dergisi*, (2007).
- , *Sultanların Silahları*, Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.
- AYDIN Hilmi, Sami ÜNAL, Bahadır TAŞKIN, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul: Kaynak Kitaplığı, 2012.
- AYHAN Gökben, “Çoban Mustafa Paşa Külliyesi’nin Ejder Başlı Kapı ve Pencereleeri Hakkında”, *Uluslar Arası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri*, ed. Haluk Selvi v.dğr., Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2018.
- A‘ZAMĪ Muḥammad Muṣṭafá vd., *The Scribes of the Prophet*, London: Turath Publishing, 2016.
- BABACAN Vasfi, “Yûnus Emre Metinlerinde Sayılar”, *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, c. 1, s. 15 (2018), ss. 270-204.

- BAY Serdar, “Kılıç İmalatında Kullanılan Çelik Türleri ve Şam Çeliği”, *Tarihe Yön Veren Silah: Kılıç*, ed. Tolga Akay, Süleyman Tekir, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019, s.
- BAYRAM Abdulkadir, “Seyyid Yahyâ Şîrvânî’nin Şîfâü’l-Esrâr Adlı Eserinde Sayı Kavramı”, *Turkish Studies - Language and Literature*, c. 14, s. 2 (2019), ss. 379-97, doi:[10.7827/TurkishStudies.15112](https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.15112).
- BEDREDDİN EL-AYNÎ, *Umdet’ül Karî Şerh-i Sahih-i Buhari*, Beyrut: Dâr-u İhyâ et-Turâs el-’Arabî, 2001.
- BEYHAKÎ, *Delâil’ün Nübüvve*, Beyrut: Dar’ül Kütüb el-İlmiyye, 1988.
- BİNGÜL Neslihan, *XV. - XVII. Yüzyıl Hayvan Figürlü İznik Seramikleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2004.
- BIROL İnci A., Çiçek DERMAN, *Türk Tezyînî San’atlarında Motifler = Motifs in Turkish Decorative Arts*, İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve San’at Vakfı, 1991.
- BOYDAK Fatma Şeyma, “Bulut Motifinin Köken İtibariyle Ejderle Bağlantısı Üzerine”, 2017.
- BOZCU Pelin, *Osmanlı Sarayında Sanatkâr ve Zanaatçı Teşkilatı Ehl-i Hiref*, (Uzmanlık Tezi), İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2010.
- BOZKURT Gülümser, “Divan Şiirinde Servi-Ölüm-Mezar İlgisi (15.-16. Yüzyıllar)”, *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu (OTUDES) Bildiri Kitabı*, ed. Abdullah Eren, Necip Fazıl Duru, Ordu: Ordu Üniversitesi, 2017, c. 2, s.
- BOZKURT Kenan, Hacer BOZKURT, “Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, c. 1, s. 1 (2012), ss. 717-28.
- BOZKURT Nebi, “Kılıç”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilic>.

- , “Mukaddes Emanetler”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2006, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler>.
- , “Sakal-ı Şerif”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2009, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sakal-i-serif>.
- , “Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı’ya İntikali”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 13-15 (2014), doi:[10.15370/muifd.49579](https://doi.org/10.15370/muifd.49579).
- , “Kuyumculuk”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuyumculuk>.
- , “Nakkaş”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nakkas>.
- BOZKURT Nebi, Doğan YAVAŞ, “Mukaddes Emanetler Dairesi”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2006, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler-dairesi>.
- BUHARİ, *El-Cami’ Es-Sahih*, ed. Muhammed Züheyr b. Nasr, Beyrut: Dâru Tavki’n-Necât, 2001.
- BULUT Şükran, “Çintemani Motifinin Geçmişi ve Bugünü”, *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, s. 27 (2018), ss. 2974-87.
- ÇAL Halit, “Osmanlı Devletinde Asar-ı Atika Nizamnameleri”, *Vakıflar Dergisi*, s. 26 (1997), ss. 391-400.
- ÇATALBAŞ Resul, “Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, c. 3, s. 12 (2011), ss. 49-60.
- ÇAYCI Ahmet, *Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri*, 1. baskı., Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002.
- , *İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol*, Konya: Palet Yayınları, 2017.
- ÇELİK Adem, “Sungurbey Camii (Niğde) Doğu ve Kuzey Taç Kapılarındaki Figürlerin İkonografik Değerlendirmesi”, *Sanat Dergisi*, s. 13 (2010), ss. 1-16.

- ÇEVİRİMLİ Nilgün, “Vakfiyelerde Mukaddes Emanetlerin İzleri ve Lihye-i Şerifler”, *Diyanet İlmi Dergi*, c. 55, s. 1 (2019), ss. 183-95.
- ÇORUHLU Yaşar, *Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik Dini ve Edebi Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019.
- , *Türk mitolojisinin ABC’si*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.
- ÇUBUKCU Hatice, “Sayı Sembolizminin Tasavvuftaki Zikir Sayılarına Etkisi”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 60 (2017), ss. 1-15.
- ÇULPAN Cevdet, *Serviler*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1961.
- , *Serviler II*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1961.
- DİCKSON Annalisa, “The Geometry of the Soul: A Sufi View of the Islamic Sacred Architecture”, *Spirit of Place: Source of the Sacred, Australian International Religion, Literature and the Arts Conference Proceedings*, ed. Micheal Griffith, James Tulip, Sydney, 1998.
- DOĞANAY Aziz, “Bulut Motifi ve Osmanlı Sanatındaki İlk Örnekleri”, *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, s. 6 (1999), ss. 225-34.
- , *Osmanlı Tezyinatı: Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri, 1522-1604*, 1. b., İstanbul: Klasik, 2009.
- , (ed.), *Prof. Dr. Selçuk Mülayim Armağanı Sanat Tarihi Araştırmaları*, İstanbul: Lale Yayıncılık, 2015.
- , “Türk Sanatında Pelengî Ve Şâhî Benek Nakışları ya da Çintamani Yanılgısı”, *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, s. 17 (2004), ss. 193-218.
- , “Tezyinat”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezyinat>.
- DÖNMEZ Asiye Kafalier, “Geometri Ve Matematik Bağlamında Tezhip Sanatının Anlam Boyutu”, *Lale*, c. 2, s. 3 (2021), ss. 62-71.

- DONUK Abdülkadir, “Balık”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilic>.
- DUYMAZ Ali, *Kerem ile Aslı Hikayesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- EBÛ MANSUR ABDÜLMELİK B. MUHAMMED B. İSMAİL SEALİBÎ, *Divanü's-Sealibi*, ed. Mahmûd Abdullah Cadir, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988.
- EBÛ'L-HASAN ALÎ B. MUHAMMED B. AHMED EL-ENDELÜSÎ HUZAI, *Tahricü'd-delaleti's-semiyye*, ed. Ahmed Muhammed Ebû Selame, Kahire: Vizaretü'l-Evkaf, 1981.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi: Resim, Heykel, Mimarlık, Tasarım, Arkeoloji, Fotoğraf*, 3 cilt, İstanbul: YEM.
- ESED Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları, 1996.
- ESİN Emel, “Orduğ (Başlangıçtan Selçuklulara Kadar Türk Hakan Şehri)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, s. 10 (1968), ss. 135-215, doi:[10.1501/Tarar_0000000385](https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000385).
- , *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2019.
- FATHALİZADE Ali, “Ortaçağda, Yakındoğu'da Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı”, *Metalürji Mühendisleri Dergisi*, s. 158 (2010), ss. 34-43.
- GÜLLÜDAĞ Nesrin, “‘Balık’ Sözcüğü Üzerine”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, c. 1, s. 26 (2015), ss. 54-62, doi:[10.17498/kdeniz.77710](https://doi.org/10.17498/kdeniz.77710).
- GÜNGÖR Tahir, *Has Oda: Topkapı Sarayı'nda Mukaddes Emanetler Mekanı*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- HAKVERDİOĞLU Metin, “Sevgili Neden Servi Boyludur?”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 7 (2016), ss. 215-30, doi:[10.18498/amauiid.282874](https://doi.org/10.18498/amauiid.282874).
- HARMAN Ömer Faruk, “Yûnus”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yunus>.

- HOYLAND Robert, “Kindi’s ‘On Swords and Their Kinds’ Edition and Translation”, *Medivieal Islamic Swords and Swordmakind Kindi’s Treatise “On Swords and Their Kinds”*, ed. Robert Hoyland, Brian Gilmour, Great Britain: Gibb Memorial Trust, 2012.
- İBRÂHİM B. MUHAMMED B. AHMED BACURÎ, *Hâşiyetü’l-allame el-Bacuri ale’ş-Şemali’l-Muhammediyye = Mevahibü’l-ledünniyye ale’ş-şemali’l-Muhammediyye*, Kahire: Matbaatü’l-Amire, 1873.
- KADI EBÜ’L-MEHASİN YUSUF B. İSMAİL B. YUSUF ŞAFİİ NEBHANİ, *El-Envarü’l-Muhammediyye Mine’l-Mevahibi’l-Ledünniyye*, İstanbul: el-Mektebetu Işık, 1975.
- KALLEK Cengiz, “Bedûh”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992, <https://islamansiklopedisi.org.tr/beduh>.
- KALYONCU Hülya, “‘Ehl-i Hiref-i Hassa’ Teşkilatının Osmanlı Kültür ve Sanat Yaşamındaki Yeri ve Önemi”, *International Journal of Social Science*, C. 33 (2015), ss. 279-94.
- KANKAL Recep, “Türk Kültüründe Servi Ağacı”, *TR Dergisi*, 09.03.2017, <http://trdergisi.com/turk-kulturunde-servi-agaci/>.
- KAPLAN Yunus, “Divan Şiirinde Ölüm Karşısında Âşıkların İstekleri”, *Journal of Turkish Studies*, c. 5, s. 3 (2010), ss. 291-313, doi:[10.7827/TurkishStudies.1555](https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.1555).
- KARA Yasemin Acar, *İstanbul’daki Osmanlı Çinilerinde Ağaç Motifleri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2019.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, 2 cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- KAZAN Hilal, “Kanûnî Devri Sanatçıları: Ehl-i Hiref”, *Derin Tarih*, (2021).
- KIRIŞ Şemsettin, “Peygamber Sevgisinin Bir Tezahürü: Teberrük”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 11, s. 1 (2011), ss. 19-30.

- KIZILDAĞ ATILLA Oya, “Minyatür Sanatındaki Hayvan Figürlerinin Sembolik İfadeleri”, *Sanat - Tasarım Dergisi*, c. 1, s. 2 (2014), ss. 35-44.
- KNAPPERT Jan, *The Encyclopaedia of Middle Eastern Mythology and Religion*, Massachusetts: Element, 1993.
- KÜÇÜK Osman Nuri, “İbnü’l Arabî Düşüncesinde Varlığın Tasavvufî Yorumunun Sayı Metafiziğine Uzanan Yansımaları”, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, s. 23 (2009), ss. 373-411.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa S., “Antik Çağdan XXI. Yüzyıla İstanbul’daki Mukaddes Emanetler”, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul: İ.B.B. Kültür A.Ş., 2016, c. 5.
- KURTARAN Uğur, Zeynep KARACA, “Osmanlı Devleti’nde Siyasal Bir Ritüel: Kılıç Kuşanma Merasimi (XVIII. Yüzyıl)”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 13 (2021), ss. 83-100, doi:[10.21021/osmed.947472](https://doi.org/10.21021/osmed.947472).
- KUŞOĞLU Mehmet Zeki, “Hakkâklık”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakkaklik>.
- KÜTÜKOĞLU Mübahat S., “Arz”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991, <https://islamansiklopedisi.org.tr/arz--osmanli>.
- MAHİR Banu, “Osmanlı Saz Üslubu Resimlerinde Ejder İkonografisi”, *“Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar”: Güner İnal’a Armağan*, ed. Güner İnal, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1993, ss. 239-48.
- MANDEL Gabriele, *How to Recognize Islamic Art*, Londra: Macdonald Educational, 1979.
- MENEKŞE Ömer, “Mukaddes Emanetler”, *Diyanet Aylık Dergi*, (2004).
- MORIMOTO M., “The Forging of a Japanese Katana”, 2004.
- MUHAMMED HASAN MUHAMMED ET-TİHAMİ, *Süyuf-ur Rasul ve Uddete Harbihi*, Gize: Hicr lit-Tiba’ati ve’n-Neşr ve’t-Tevzi’, 1992.
- ÖCAL Süleyman, “Kılıç”, *Tarihe Yön Veren Silah: Kılıç*, ed. Tolga Akay, Süleyman Tekir, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019.

- ÖGEL Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- ÖNAL Ahmet, “Kutsal Emanetlerin Memlukiler Dönemindeki Durumu ve Eser-i Nebi Camii”, *500. Yılında Mukaddes Emanetler Yaşayan Mirasımız*, ed. Mustafa Sabri Küçükaşçı, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi, 2019, s. .
- ÖNCEL Ethem Yavuz, *Osmanlı Dönemi İznik Çinilerinde Görülen Hayvan Motiflerinin İncelenmesi ve Özgün Uygulamalar*, (Yüksek Lisans Tezi), Uşak: Uşak Üniversitesi, 2019.
- ÖNEY Gönül, “Anadolu Selçuk Sanatında Balık Figürü”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, s. 2 (1968), ss. 142-68.
- , “İran Selçukluları ile Mukayeseli Olarak Anadolu Selçuklularında Atlı Av Sahneleri”, *Anadolu*, s. 11 (1967), ss. 121-38, doi:[10.1501/andl_00000000098](https://doi.org/10.1501/andl_00000000098).
- ÖZ Tahsin, *Hirka-I Saadet Dairesi ve Emanat-I Mukaddese*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1953.
- ÖZCAN Abdülkadir, “Cülûs”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993, <https://islamansiklopedisi.org.tr/culus>.
- , “İstanbul’da Cülûs ve Kılıç Kuşanma Törenleri”, *Antikçağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul: İ.B.B. Kültür A.Ş., 2015, C. 3, ss. 384-95.
- ÖZERDEN Gülümser, *Divan Şiirinde Servi (15. Ve 16. Yüzyıllar)*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi, 2015.
- ÖZKARCI Mehmet, “Eski Türkçede Kullanılan Sanatkâr Terimleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11 (1993), ss. 432-51.
- PAKİŞ Ömer, “Tasavvufî Tefsir ve Vahdet-i Vücûdun Sembolik Dili”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23 (2014), doi:[10.15370/muifd.78479](https://doi.org/10.15370/muifd.78479).
- SAHAĞİASL Parisa, “İbn’ül-Mekarim Hasan’ın Kelile ve Dimne’sindeki Minyatürlerde Büyük Selçuklu Minyatür Sanatının İzleri”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, c. 7, s. 12 (2020), ss. 247-82.

- SAMİ Şemsettin, “Kamus-i Türki”, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2011.
- SANZ F., “Gladius Hispaniensis: An Archaeological View from Ibera”, *Journal of Roman Military Equipment Studies*, 1997, 251-70.
- SAYIN Ayşe, “Tezhip Sanatında Bulut (Eser Metni)”, 2020, <http://acikerisim.fsm.edu.tr/xmlui/handle/11352/3175>.
- SCHİMMEL Annmarie, *Sayıların Gizemi*, çev. Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2016.
- SEÇMEN Özcan, *Tohumlu Bitkiler Sistematiği*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1998.
- ŞENTÜRK Abdulmecit, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2012.
- SIMPSON Michael G, Zeki AYTAÇ, Bahar Kaptaner İĞCI, *Bitki Sistematiği*, Ankara: Nobel Yayın, 2012.
- ŞİMŞEK Fatma, Güven DİNÇ, “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 10, s. 16 (2009), ss. 101-27.
- SÜMER Faruk, “Ağa”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988, <https://islamansiklopedisi.org.tr/aga>.
- TABERİ, *Cami’ul Beyan*, 24 cilt, ed. Ahmed Muhammed Şakir, 1. b., Beyrut: Müessese’tür Risale, 2000.
- TAMER Erdoğan vd., (ed.), *Mukaddes Emanetler = Relics of Islam = Reliques de l’Islam*, çev. Adnan Osmanoğlu, Brenda Atasoy, Sacide Tangüner, Ankara: Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 1976.
- TAYLOR Charles, *A Secular Age*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.
- TİRMİZİ, *Şemailü’n-Nebi*, Şam: Darü’l Minhac el-Kavim, 2021.

- TOPALOĞLU Nuri, “Hazreti Peygamber’in Zatı ve Eşyası ile Teberrük Meselesi”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. 1, s. 1 (2003), ss. 71-95.
- TÜFEKÇİOĞLU Abdülhamit, “Kutsal Emanetlerin Memlukiler Dönemindeki Durumu ve Eser-i Nebi Camii”, *500. Yılında Mukaddes Emanetler Yaşayan Mirasımız*, ed. Mustafa S. Küçükaşçı, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi, 2019.
- ÜNAR Şükrü, “Osmanlı Devleti’nde Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Gelişimi”, *Asya Studies*, c. 2, s. 8 (2019), ss. 67-75, doi:[10.31455/asya.569986](https://doi.org/10.31455/asya.569986).
- YAZAR Turgay, “Ortaçağ Anadolu Türk Mimari Bezemesinde Vakvak Üslubu”, *Bilig*, c. 42 (2007), ss. 1-33.
- YILDIZ Batuhan, “Hunlardan Osmanlı Dönemine: Türk (Eğri) Kılıcın Gelişim Süreci”, *Harp Tarihi Dergisi*, s. 2 (2020), ss. 59-108.
- YILDIZ Hakkı Dursun, “Abbâsîler”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abbasiler#1>.
- YILDIZ Şerife Nilgün, *Türk Halk Anlatılarında Hayvan Motifleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2011.
- YÖNDEMLİ Fuat, *Hayat Ağacı Ejder Yılan*, İstanbul: Nüve Kültür Merkezi, 2006.
- YÜCEL Ünsal, *es-Süyufü’l-İslâmiyye ve Sunnauha*, çev. Tahsin Ömer Tahaoğlu, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi ; Research Centre for Islamic History Art & Culture (IRCICA), 1988.
- YUNUS EMRE, *Risaletü’n-Nushiyye*, çev. Osman Horata, Umay Türkeş Günay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2019.
- YURT Dilek, “Osmanlı Kumaş Sanatında Hayvan Motifi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 13, s. 71 (2020), ss. 1175-81.